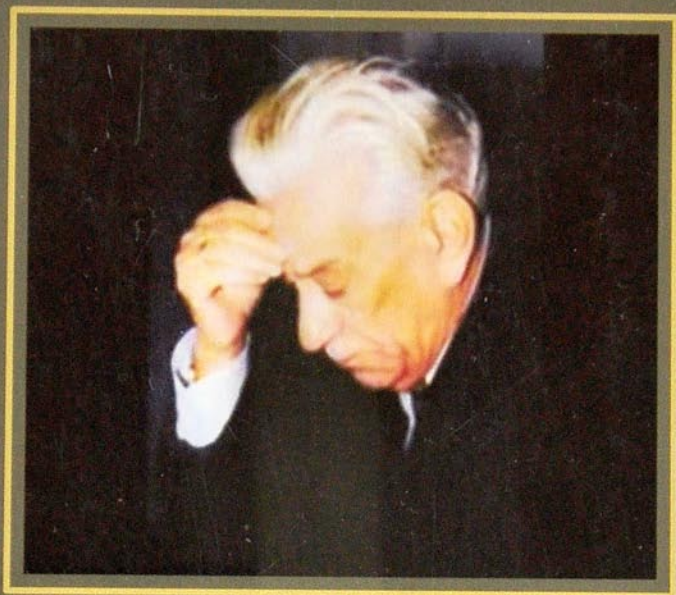

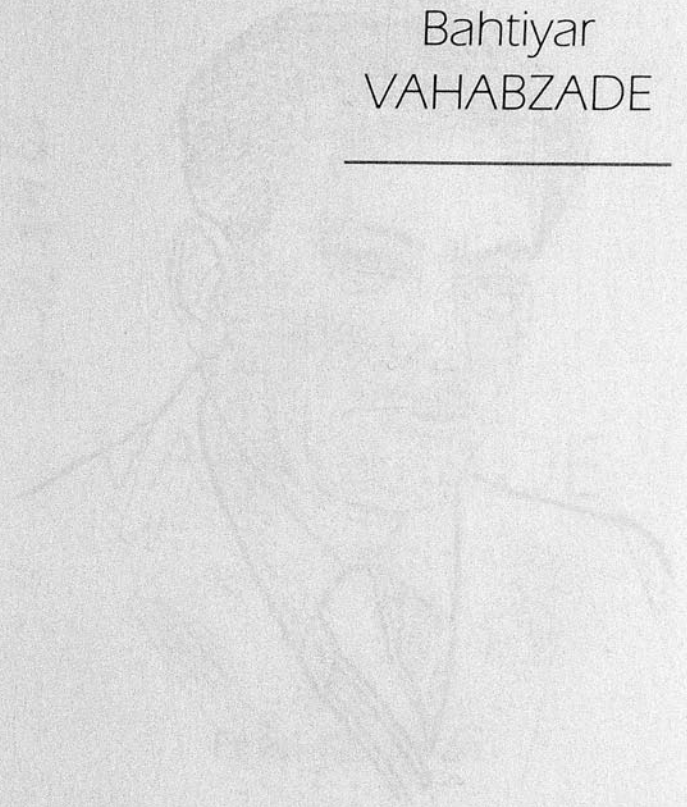
Türk Dünyasının Sesi

Bahtiyar
VAHABZADE

Erdal Karaman

Türk Dünyasının Sesi

Bahtiyar
VAHABZADE

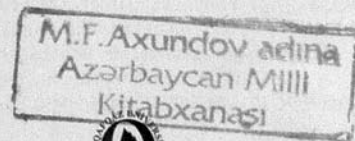

04891-5

Türk Dünyasının Sesi

Bahtiyar VAHABZADE

Erdal Karaman

Qafqaz Araştırmaları Enstitüsü

W 5 (2=A3)+W 6 (2=A3)

Türk Dünyasının Sesi
BAHTİYAR VAHABZADE

BAKÜ – 2009

QAFQAZ ÜNİVERSİTESİ
QAFQAZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
NO: 10

REDAKTÖR
Dr. Mehmet Rıhtım
Dr. Muharrem Kaplan

YAYIN EDITÖRÜ
Prof. Dr. Ömer Okumuş
Prof. Dr. Minehanım Tekleli

Kitapda, Bahtiyar Vahabzade ele alınmıştır. Azərbaycan'ın milli şairi Vahabzade'nin hayatına temas edildikten sonra eserleri değerlendirilmiş, Vahabzade'nin hayatı boyunca savunduğu, eserlerine konu edindiği başlıklar altında şairin, Türkiye Sevdası, Azatlık, Ana dili, Karabağ hakkındaki düşünceleri işlenmiştir. Şiirleri Türk dünyası, Türkiye ve diğer şiirlerinden seçmeler başlığı altında incelenmiştir. Diğer taraftan eserde, şairin gazete ve dergilerde düşüncelerini dile getirdiği makalelerden iktibaslar verilmiştir.

Qafqaz Üniversitesi İlmi Şurasının kararı ile yayınlanmıştır.

Adres: Qafqaz Üniversitesi, Qafqaz Araştırmaları Enstitüsü,
Bakü-Sumkayıt yolu 16 km Hırdalan, Az0101 Azərbaycan.

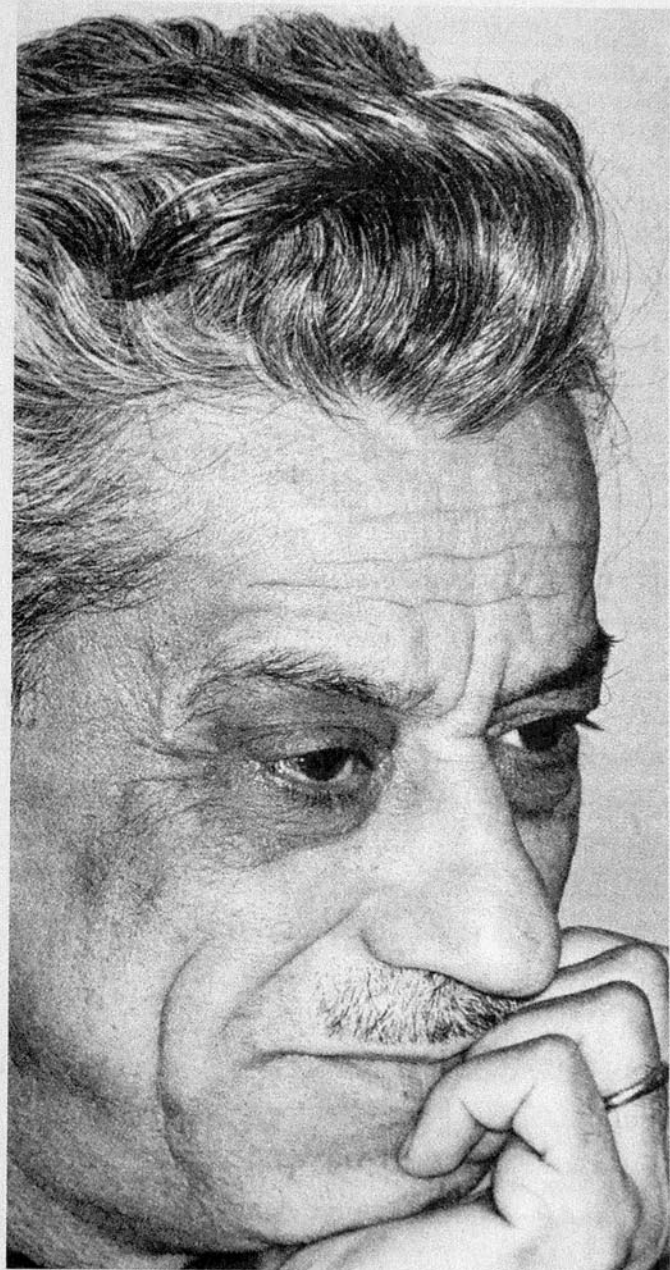
Url: www.qafqaz.edu.az, www.kaen.edu.az

E-poçt: mrihtim@yahoo.com,

Tel: +994(12)4482862/66, Faks: +994(12)4482861/67

Bakı, «NURLAR» Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi, 2009, 268 cəh.

ISBN: 978 – 9952 – 450 – 19 – 4

*Sair - fikirlerin çarpınan seli,
Sair - hakikatin muğannisidir.*

*Sair - tabiatın konuşan dili,
Sair - cemiyetin isyan sesidir.*

*Sair - zamanenin, asrın vicdanı,
Sair - tarihlerin şerefi, şanı.*

*Sair - bu dünyaya zamanın sözü,
Sair - hakikatin, hakkın aynası.*

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	9
ÖN SÖZ	11
I. HAYATI	15
I.I. Hayatından kesitler	16
I.II. Eğitimi	23
I.III. Aldığı görevler	25
I.IV. Aldığı ödüller	25
II. ESERLERİNDE ELE ALDIĞI BAZI KONULAR	27
II.I. Eserlerine genel bir bakış	28
II.II. Türkiye	47
II.III. Ana dili	59
II.IV. Azatlık	67
II.V. Karabağ ve yirmi yanvar hadiseleri	83
II.VI. Vatan	94
III. ESERLERİNDEN SEÇMELER	103
III.I. ŞİİRLERİ	104
III.I.I. Türkiye hakkındaki şiirleri	104
III.I.II. Diğer şiirlerinden seçmeler	111

III.II. Televizyon-radyo piyesleri	134
III.III. Hikâyeleri	149
III.IV. Senaryoları	175
III.V. Köşe yazıları	188
III.VI. Hatıralarından seçmeler	206
III.VII. Röportajlarından seçmeler	212
IV. VAHABZADE HAKKINDA DÜŞÜNCELER.....	241
IV.I. Türk aydınları gözüyle vahabzade	242
IV.II. Azerbaycan aydınları gözüyle vahabzade	249
IV.III. Diğer ülke aydınları gözüyle vahabzade	258
IV.IV. Şiirlerle vahabzade.....	263
V. ŞAİRİN HAYATINDA DÖNÜM NOKTALARI	269

TAKDİM

Kafkas dağlarının eteklerindeki Şeki şehrinin temiz ruhunu, Azeri Türkçesinin şirin ağzını ilk defa onun sesinden duydum. Azerbaycan'a gelmeden yıllar önce Bakû'nün sıkıntılı günlerini, Karabağ'ın faciasını televizyonda seyrederken bu rayihayı, bu cazibeyi onun eserlerinde hissedirdim. Bu, Bahtiyar'ın insanın iç dünyasına nüfuz eden ses idi. Türkiye onun şiirleriyle Azerbaycan'ı, Azerbaycan halkının hissiyatını daha yakından tanıma fırsatı elde etti. Onun şiirleri bir dönemde Azerbaycan ve Türkiye halkı arasında köprü oldu.

Bahtiyar'ın şiirleri insanı kendine çeker ve kucaklar. Şiirin gücü onun düşünce gücü ile birlikte çağlar. Onun şiiri kâmil bir düşüncenin ürünüdür. Onun eserlerinde, insanı derinden saran, ilgi dairesine çeken, tesiri altına alan bir felsefe vardır. Bu felsefe baş ağrıtan, sahte, tutarsız bir düşünce yığını değildir. Hayatın zorluklarından geçmeden, sıkıntılara tahammül etmeden bu derece zengin duygu ve düşünce sahibi olmak mümkün değildir:

*Gel kışa lanet, yaza can deme
Kışın dertleri yaz içindedir.
İnişte yokuş var, yokuşta iniş.
En büyük ateş de buz içindedir.*

Dizeleri onun hayat felsefesini, varlık anlayışını ve idrak gücünü, bir ermiş edasında bizlere aksettirmektedir.

Ben kendisiyle ancak ömrünün son dakikalarında görüşebildim. Benim için bu görüşme çok büyük bahtiyarlık olmakla birlikte, derin bir acıya münce oldu. Kapıda beklerken o, şair feraseti ile ricamı kabul edip "Gelsin, gelsin!" dedi. Ne bileydim ki bu onun dünyadaki son saatleriydi. Onun gözleri yaşararak Türk dünyası ve Türkiye sevgisini anlattığı sözleri son kelimeleri imiş.

Erdal Karaman bu kitabı şairin sağlığında hazırlamaya başlamıştı. Ne yazık ki o bu kitabı göremedi. Eser onun vefatından sonra yayınlansa da aslında vaktinde yazılmıştır. Çünkü onu hatırlatan, onun hiçbir zaman solmayacak hatırasını taze tutan bu kitap, önümüzdeki dönemde onu tekrar tanımaya, duymaya, değerlendirmeye, yanımızda hissetmeye, nihayet ilelebet sevmeye vesile olacaktır.

Allah mekânını cennet eylesin.

Prof. Dr. Ahmet SANİÇ
Qafqaz Üniversitesi Rektörü
Bakü 2009

ÖN SÖZ

Bir gün daha sona eriyordu. Akşamüstü Bakü'nün Hırdalan kasabası Ceyran Batan su ambarı (barajı) kıyısında yer alan Qafqaz Üniversitesindeki odamın penceresinden güneşin batışını seyrediyorum. Akşamın bu vaktinde barajın sakin dalgalarıyla güneşin cılız ışıkları birleşince doyumsuz güzellikte bir manzara ortaya çıkmıştı. Herkesin evinin yolunu tuttuğu bu saatlerinde koskoca bina bir anda sessizliğe bürünüverdi. Koridordan ara sıra gelen ayak seslerinden eser kalmamıştı. Bilgisayarın tuşlarına dokunduğumda çıkan sesle duvardaki saatin çıkardığı «tik taklar» birleşince odadaki sessizlik aralanıyordu.

Çalışmaya yoğunlaştım anlarda okyanusun ötesinden, Amerika'dan, bir arkadaşın msn'ye gönderdiği ileti ile birden irkiliverdim. Çok uzaklardan gelen mesajdaki «Başınız sağ olsun» ibaresi bir anda beynimde şimşek gibi çaktı. İkinci cümlede Bahtiyar Vahabzade'nin vefat haberi yer alıyordu. Bir anda, hiçbir şey yapmadan, gönderilen mesaja birkaç kez baktım. Evet, Bahtiyar Vahabzade vefat etmişti. Haberi bize ileten arkadaş Vahabzade'nin vefatını Zaman gazetesinden öğrenmişti. Zaman gazetesinin sayfasına baktığımda son dakika haberi olarak şairin vefatı yer alıyordu.

Bu durumu Rektörümüz Prof. Dr. Ahmet SANİÇ Bey'e haber vermek için telefona sarıldım. Kendisine ulaştığımda bizden önce şairin vefatından haberdar olduğunu öğrendim. Rektörümüz, Vahabzade vefat etmeden üç saat önce, kendilerini ziyaret etmek istediklerini bildirmek için evlerini aramışlar. Son zamanlarda rahatsızlığından dolayı ziyaretçi kabul edemeyen aile, Rektör Bey'in tale-

bini şaire iletmiş. Bahtiyar Vahabzade rahatsız olmasına rağmen rektörümüzün kendilerini aradığını öğrendiklerinde «Türkler buraya kadar gelecekler, bizi ziyaret etmek isteyecekler, onları geri çevirmek hoş olmaz.» der ve misafirleri evine çağırır. Rektörümüz kendilerini ziyaret ettiklerinde şair, oturmakta dahi güçlük çekmektedir. Bir tarafında hanımı diğer tarafında torunlarından birisinin yardımıyla misafirlerini kabul eder. Ölümüne üç saat kalmıştır. Belki hiç kimsenin aklına birkaç saat sonra Vahabzade'nin vefat edeceği gelmez. Bu anlarda dahi şair Türk dünyasının problemleriyle meşguldür. Türk dünyasının ne zaman sıkıntılarından kurtulacağını, bu coğrafyada oynanan oyunların daha ne kadar süreceğini sorar ve gözyaşlarına hâkim olamaz.

Vahabzade, Azerbaycan'ın yetiştirmiş olduğu en büyük şairlerden birisidir. Vahabzade ismini duyan birçok Türk aydını, ilk önce, onun en mümeyyiz vasfı olan şairliğini haklı olarak hatırlar. Oysaki Vahabzade güçlü bir şair olması yanında, geçmiş ve geleceğin izdivacını akıl ve tefekkür yoluyla gerçekleştiren bir fikir adamı, dünyada olup biten hadiselerle bigane kalmayan, bu olayları isabetli analiz eden hatırı sayılır bir entelektüel, aynı zamanda ülkesinde, Türkiye'de, Türk dünyasında, kısaca İslam âleminde, cereyan eden hadisleri çok yakından takip eden, güzellikler karşısında sevinen, menfi hadiseler karşısında ıstırap çeken bir çile adamıdır.

Yaklaşık bir asra yakın ömür süren Vahabzade'nin hayatına bakıldığında birbirinden farklı üç dönemin izleri görmek mümkündür. Çocukluk yılları, Sovyetlerin Azerbaycan'da hâkimiyet kurmak için vermiş olduğu mücadelelerin en kesif olduğu döneme denk gelir. Doğup büyüdüğü şehir Şeki'de yönetime isyan eden binlerce insan Sovyet askerleriyle mücadele eder. Şairin çocukluk yıllarında gerçekleşen olaylar, 1945 yılına kadar devam eder. O, hadiseleri çocuk merakı ve hissiyle anlamaya çalışır, olup bitenlerin ne anlama geldiğini daha sonraki dönemlerde daha iyi anlayacaktır.

İkinci dönem ise, şairin güzel eserlerin altına imza attığı, dünyada olup bitenleri idrak ettiği bir dönemdir. Bu dönemde Sovyet ideolojisini tenkid etmeye başlar. Bahsedilen devir şairin bitmez tükenmez mücadeleler verdiği yıllardır. Sovyetler Birliği döneminde o, kırk ikinci yağmurlarını hatırlatan bir çizgide hayatını idâme ettirmek zorunda kalır. Bazen yüzü güler, bazen düşüncelidir, bazen de yazdığı bir eserden dolayı ölümle burun buruna gelir.

Üçüncü dönem ise, şairin olgunluk devri diyebileceğimiz, yeniden yapılanmanın Sovyetleri darmadağın ettiği, diğer cumhuriyetler gibi Azerbaycan'ın da bağımsızlığına kavuştuğu yıllardır. Ne yazık ki şairin bu dönemde de yüzü gülmez. Bağımsızlığın eşliğinde bu defa genç cumhuriyet kendisini savaşın içinde bulur. Bu dönemde Azerbaycan halkı Karabağ için mücadele verir. Karabağ savaşında binlerce insan şehit olurken, yüz binlerce Karabağlı mülteci durumuna düşer. Ülke topraklarının yüzde yirmisi işgale uğramıştır.

Bahsedilen üç dönemi de çok yakından gören şair, ülkesinde oynanan oyunlara bigane kalamaz. Dile getirdiğimiz dönemlerde cereyan eden hadiselerin hülasası onun eserlerinde gizlidir. Bazı mısralarında şair, 1930'lu yıllarda okul yıllarını hatırlayıp çocukken yaşadığı güzel günlerin özlemini çeker. Bazı dizelerde II. Dünya Savaşına katılan bir askerın çektiği sıkıntıları, kendisi savaşa katılmış gibi anlatır. Bazı şiirlerinde, baskı ve şiddetin en yoğun olduğu dönemde, kafese hapsedilmiş bir kuş misali, azatlık günlerinin özlemini dile getirir. Bazı eserlerinde de o, bir entelektüel olarak, Karabağ'ın elden çıkmasının sebeplerini sorgular, Karabağlıların derdine ortak olur.

Şairin fikirleri sadece mısralarda kalmamıştır elbette. O, sözünün ve fiilinin uygun düştüğünü, Rus askerlerinin Bakü'ye ayak bastığı tarihte «20 Yanvar Meydanı»nda gösterir. O gün halkıyla birlikte Rus tanklarının karşısında korkusuzca çıkar. Rus generale haksız olduklarını, ülkelerini işgal etmeye izin vermeyeceklerini yüzüne karşı haykırır.

Vahabzade'nin eserlerinin özünde insan vardır, Azerbaycan halkı vardır. Şiirlerinde, tiyatrolarında, hikâyelerinde ve piyeslerinde ele alınan konular halkın hislerinin tercümanıdır. Bundan dolayı da eserleri Sovyetler Birliği döneminden beri elden düşmez. Yeni kitapları dört gözle beklenir. Sovyet döneminde ele aldığı konular ideolojinin hoşuna gitmese de o korkusuzca fikirlerini dile getirir. Sözü edilen devirde eserleri sürekli incelenir, bazı eserlerinden dolayı sorguya çekilir. Sovyet ideolojisiyle fikirleri örtüşmediği için üniversitesindeki görevinden dahi uzaklaştırılır. Bu süreçten sonra o fikirlerini dolaylı yollarla anlatmak zorunda kalır. Azerbaycan halkı onun satır aralarında neden bahsettiğini çok iyi bilir. Aslında ideolojiye olan düşmanlığını idare de bilmektedir; fakat eserlerinde ele aldığı olaylar başka başka ülkelerde cereyan ettiği için, yönetim çok istemesine rağmen, kendisini tutuklayamaz.

Vahabzade gibi tarihi bir şahsiyetin bu çaptaki bir eserde her yönüyle anlatılamayacağı bir gerçektir. Bu çalışmada, eserlerinde dokunulan can alıcı noktalara temas edildi. Bugüne kadar ortaya koyduğu çalışmalardan derlemeler yapıldı. Küçükken babamla birlikte zahire pazarına giderdik, tüccarlar römorktaki buğdaya bakarlar, üsteki buğdayın görüntüsüyle yetinmezlerdi. Ellerine aldıkları bir demir ya da plastik boru ile römorkun dibine kadar daldırırlar, içi buğday dolu boruyu bir kaba boşaltırlardı. Böylece römorkun içerisinde olan buğdayın tamamı hakkında bir kanaate varırlardı. Bu eserde, zahire pazarındaki bir tüccar misali, şairin eserlerinden örnekler seçmek suretiyle Vahabzade'nin hissiyatı, fikirleri, eserlerinde ele aldığı konular, vermiş olduğu mücadele aksettirilmeye çalışıldı. Kendilerine bu çalışma hakkında bilgi verdiğimizde memnuniyetini izhar eden şair, eserin kısa sürede hazırlanmasını arzu ettiğini dile getirmişti. Ne yazık ki eseri görmeye Vahabzade'nin ömrü vefa etmedi.

Erdal KARAMAN
Bakü 2009

I. HAYATI

I.I. Hayatından Kesitler

Bahtiyar Vahabzade, 16 Ağustos 1925 tarihinde Şeki'de dünyaya gözlerini açar. Şeki, Azerbaycan tarihinde ve Vahabzade'nin hayatında önemli bir yere sahiptir. Dağların ve yeşilliklerin koynunda, Anadolu şehirlerini andıran bu güzel şehir, ağız özellikleri ve insanların karakterleri yönüyle de Azerbaycan'ın diğer şehirlerinden farklılık arz etmektedir. Vahabzade, çocukluğunun geçtiği şehir hakkında şu hususları dile getirir: Şeki'nin dört tarafı dağlarla çevrilidir. Sık ormanlarında daha çok palamut, karaağaç, fıstık ağaçları vardır. Dağlık bir yapıya sahip olan Şeki'de halkın ekseriyeti odunculukla meşgul olur. Halk dağlardan getirdiği odunları kuyulara doldurur. Kömür yaptıktan sonra şehir merkezine götürüp satarlar, böylece ailelerinin geçimini sağlarlar. Vahabzade'nin babası, amcaları da odunculukla iştigal ederler. Çocukken kendisi de babası ve amcaları ile ormana gider, günde birkaç kez ormandan merkep ve katırlarla odun taşırlar.

Temiz havası, tabii güzellikleri ve sık ormanlarıyla meşhur olan bu güzel şehir, Vahabzade'nin hayal dünyasının gelişmesinde önemli bir yere sahiptir. Zira ninesinin uzun kış gecelerinde kendisine anlattığı gizemli masallar bu sık ormanların derinliklerinde geçmektedir. Babası kışın ve ilkbaharda dağları ona göstererek arzularının bu dağların arkasında olduğunu söyler, küçük Bahtiyar'ın merak hislerini kamçılar. Şair çocukken hayallerinde ve rüyalarında babasının gösterdiği dağların arkasına uçar, arzularına ulaşır. Masallarda dinlediği kahramanlar da ellerinde asa, ayaklarında demir

B.Vahabzade 1939

B.Vahabzade 1938

B. Vahabzade 1930

B.Vahabzade 1941

B.Vahabzade 1942

Dedesi Zekeriyye

Ninesi Hanım

Kızı Gülzar

Oğlu İsfendiyar

Babası Mahmut

Anası Gülzar

Eşi Dilare hanımla

Kardeşi İsfendiyar

Kız kardeşi Firuze

Eşi Dilare hanımla

Oğlu Azer

çarıklarla arzularını dağların arkasındaki ormanların kuytu yerlerinde arar.¹

Şairin resmi belgelerde babasının adı Mahmut Ağa, annesinin adı da Gülzar Hanım olarak geçer. Aslında Mahmut Ağa, şairin öz kardeşidir. Gülzar Hanım da kardeşinin hanımıdır. Asıl babasının adı Zekeriya, annesinin adı da Hanım'dır. Mahmut Ağa Zekeriya Bey'in oğludur. 1925 yılında Mahmut Ağa, babasından kardeşini çocukları olmadığı için kendisine evlatlık olarak vermesini ister. Bu süreçle birlikte kardeşini baba, babasını da dede olarak tanıyan küçük Bahtiyar, 1946 yılında Zekeriya Bey'in ölümüne kadar bu hadiseden haberi yoktur. Zekeriya Bey'in vefatı üzerine bu gerçekleri öğrenir. Bu hakikati öğrendiğinde duygu ve düşüncelerini şöyle anlatır:

«Ben 1946 yılında 21 yaşında iken yıllardır dede olarak tanıdığım Zekeriya Bey vefat ederken gerçek ninem, Hanımın annesi bana gerçekleri söylemiş ben buna inanmamıştım. Daha doğrusu inanmak istememiştim. Şimdi bile bunları söylerken o acı anıyı hatırlıyorum. O zaman yaşadıklarımı ifade etmek mümkün değil. 21 yıl boyunca baba ve anne bildiklerim aslında benim öz anne ve babam değillermiş. Dede ve nine dediklerim anne ve babammış.²

Her ne kadar gerçek annesi ve babasını farklı şekilde bilse de şair uzun süre onlarla birlikte yaşamıştır. Vahabzade'nin ailesi geniş bir ailedir. Dedesi, ninesi, beş oğul iki kız; dört gelin ve torunlar hepsi bir arada yaşarlar. Zekeriya Bey ailenin reisidir. Her akşam bu büyük aile, dedesinin odasında toplanır, oğullar günlük kazançları hakkında babalarına hesap verir, iş yerinde

¹ Bahtiyar Vahabzade, Şenbe Gecesine Geden Yol, Bakı 1991, s.260.

² Hüsnüye Mayadağlı, Bahtiyar Vahabzade, Hayatı ve Eserleri, Ankara 1998, s.5.

Anası, babası, halasının oğlu Sadık, amcasının oğlu Hikmet, kız kardeşi Ruziye ve Bahtiyar(2. sırada sağdan) 1944

Dokuz yaşındaki Bahtiyar anası(sağdan 1.) ve akrabaları ile 1934

Bahtiyar VIII. sınıfta iken (ön sırada sağdan 1.) 1940

M.F. Axundov adına
17 Azərbaycan Milli
Kitabxanası

karşılaştıkları ilginç olayları da ona anlatırlar. Ailenin geliri de, gideri de dedesinin elinden gelip geçer.

Akşamları ailenin bir yere toplandığı geniş bir oda vardır. Ailenin toplandığı bu geniş salona «Zal odası»³ derler. Odanın baş tarafında döşek üstünde arkasında işlemeli yastığa dedesi yaslanır.

Şair aradan uzun yıllar geçmesine rağmen çocukluk döneminde yaşadıklarını unutamaz. Bir eserinde çocuk gözüyle evlerinde yaşanan adetleri şöyle anlatır: Odanın sağ tarafında döşek üzerinde babam ve amcalarım, sol tarafında gelinler ve aşağıda semaverin yanında ise daha o zaman evlenmemiş olan halam Fatime oturarak aileye hizmet ederdi. İyi hatırlıyorum, dedem bir iş için ayağa kalktığında sağdan ve soldan oğullar ve gelinler hemen ayağa kalkar, o çıktıktan sonra da tekrar oturdular. Dedem odaya girdiğinde yine herkes ayağa kalkar, oturduktan sonra tekrar oturdular, o zamana kazanç da kazan da bir idi. Ailenin bütün problemlerini dedem çözerdi. Dedenin izni olmadan ne oğullar, ne de gelinler hiçbir meseleyi tek başına halledemezlerdi. Ertesi günkü problemler dedenin direktifleriyle akşamdan hallolur ve akşam yemeğinden sonra her aile kendi odasına çekilirdi.

Bu düzen, o dönemde bütün Azerbaycan ailelerinde cari olan bir anlayıştı. Hiç kimse bu tarz aile yapısından farklı hareket edemezdi. Çünkü aksakal⁴ ve ağbirçek⁵ ailede sözü geçen, saygı duyulması gereken büyükler olarak görülüyordu. Hanım, dedemin ikinci zevcesi idi. Buna rağmen, ailede öz üvey tartışması hiçbir zaman olmazdı. Hanımın ismi de Hanım'dı kendisi de... O, dört gelinin dördüne de aynı gözle bakar, üvey çocuk-

³ Büyük salon.

⁴ Duayen, Sözü geçen kişi.

⁵ Bilge kadın, evin büyük hanımı.

larından olan torunlarına ve kendi çocuklarıyla gelinlerine de eşit davranır ve onların terbiyeleriyle yakından ilgilenirdi. Kendisi okuryazar değildi. Ama onda kendi içinden gelen kültür, sabır ve ağırbaşlılık vardı. O, hiç bir zaman bu gelinden o geline, o oğuldan bu oğula hiç bir şey söylemez ve gelinleriyle arasında olan küçük dargınlıkları oğullarına ve kocasına anlatmazdı.»⁶

Vahabzade'nin çocukluk yılları Sovyet sisteminin Azerbaycan'a kabul ettirilmeye çalışıldığı yıllara denk gelir. Şeki'de otorite kurma çabasında olan Sovyet hükümeti halkın tepkisiyle karşılaşır. Halk, Sovyet yetkililerinin topraklarını ellerinden almalarına razı olmaz. Komünist Parti'nin 1930 yılında «Büyük Dönüş Yılı» ismini verdikleri icraatlar çerçevesinde Şeki'de kolhoz ve sovhozların kurulması yönünde çalışmalar başlatılır. Sözü edilen icraatlara özellikle köylüler karşı çıkar. Azerbaycan'ın birçok yerinde ayaklanmalar olur. Gence'de ve Şeki'de isyanların önü alınmaz. Cezaevlerindeki mahkûmlar serbest bırakılır. Bir hafta boyunca şehir isyancıların elinde kalır. O dönemde Komünist partisinin şehir parti kâtibi olarak görev yapan Babayev adındaki şahıs yetkililerin gözüne girmek için isyanlar karşısında ahesterevlik yapar. Halkın isyanına aldırılmaz. Halkın öfkesi her geçen gün daha da artar. Şeki'nin, Aşağı ve Yukarı Göynük köyleri hükümete karşı ayaklanır. Bu harekâtın başında da Şabalıp köyünün şeyhinin oğlu Molla Mustafa vardır. Çok cesur birisi olan Mustafa kendi köyü yanında diğer köyleri de hükümete karşı ayaklandırır. Molla Mustafa ve eniştesi Hüseyin Eset, Göynük köyü öğretmenini ve parti kâtibi Züleyhan'ı köy meydanında öldürürler. Mustafa köy

⁶ Bahtiyar Vahabzade, Ömürden Sayfalar, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s. 44.

meydanında toplanan halka yönelip, «Artık şura hükümeti bundan sonra yoktur.» der.

O dönemde Şeki'de parti üyesi olan Kasımov halka çok işkence eder. Molla Mustafa beraberindekilerle Şeki'ye yürür ve Kasımov'u öldürür. Şehir iki üç saatten sonra isyancıların eline geçer. Parti üyeleri Şeki postanesine sığınır. Buradan Bakü ile irtibat kurarlar, gelişmeleri Bakü'ye bildirirler. Şehirde isyanı Behram Bey idare eder. Küçük Bahtiyar'ın fikirlerinin oluşmasında sözü edilen olayların çok önemi vardır. Şair bu hadiselerin geçtiği dönemde beş yaşındadır. O günleri şöyle anlatmaktadır: «Hiç aklımdan çıkmıyor. O gün bahçemizdeki elma ağacının altında oynuyordum. Birden silah sesleri işittim. Silah sesiyle birlikte yanıma küçük bir demir parçasının düştüğünü gördüm. Demir parçasını elime aldım, sıcak olduğunu anladığımda hemen geri attım.»

İsyan birkaç gün sonra bastırılır. İsyancılar tutuklanır. Kurşuna dizilir. Bazıları da dağlara çıkar. Mücadelesini uzun süre dağlarda sürdürür. Şeki'nin yukarı kısmında dağların eteğinde bulunan şairin evi o dönemde isyancıların sıklıkla geceleri ziyaret edip yiyecek aldıkları evlerden birisidir. O dönemde isyancılara yardım edenlere en ağır cezalar verilir. Şehirde isyancılara sahip çıkan, Şeki Polis Müdürü Zahidov adındaki görevli cezalandırır. O, sözü edilen dönemde birçok insanı kurşuna dizer. Kurşuna dizilenler arasında şairin yakın akrabaları da vardır. İsyancılara yardım ettiği için idamla cezalandırılan şehrin en saygın şahıslarından birisi de Hacı Yusuf Efendi'dir. Halkın gözü önünde onu da büyük bir meydana getirirler. Hacı Yusuf Efendi kendisini meydana getiren şahıslardan abdest alması için izin ister. Teyemmüm abdesti aldıktan sonra iki rekât namaz kılar, askerlere kendisini kalbinden vurmamalarını ister, askerler onun son isteğini yerine getirirler.

Hükümetle isyancılar arasındaki mücadele 1947 yılına kadar devam eder. En son öldürülen isyancıların lideri Kaçak Abbas'tır. Kaçak Abbas'ın ölüsü şehirde sürüklenerek halka gösterilir. Çocuk yaşlarında Vahabzade bu vahşete şahit olur.⁷

Şairin dünya görüşünün şekillenmesinde önemli yere sahip olan olayları o hala unutamamaktadır. Kendisiyle görüştüğümüzde sözü edilen dönemde gerçekleşen olayları şu şekilde anlatmaktadır: «1930'lu yıllarda Şeki'de binlerce insan Sovyet askerlerine isyan eder, Ruslara teslim olmak istemez. Şekililer yıllarca Sovyet ordusu ile mücadele eder. Binlerce insan bu isyan sırasında canından olur.» Sözü edilen dönemde cereyan eden hadiseleri çocuk yaşlarında gören Vahabzade, Rus askerlerinin yaptıklarını hiçbir zaman unutmaz. Gözleri önünde gerçekleşen olaylar, bunca yıl geçmesine rağmen, hala şairin hatıralarında bugün olmuş gibi ter ü tazedir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, şair, Rusların, Azerbaycan'ı işgal ettiği bu ülkede sistemini yerleştirmek için yoğun bir propaganda içerisine girdiği bir dönemde dünyaya gelir. O, çocuk yaşlarında Sovyet askerlerinin, Şeki'de yaptıklarını kendisiyle yaptığımız mülakatla şöyle anlatmaktadır:

«Çocukluğumda yaşadığım, beni çok etkileyen, unutamadığım bir olay 1932'de doğduğum şehir Şeki'de geçti. Ruslar Azerbaycan'a girdiklerinde icraatlarını gerçekleştirmeye başladılar. O dönemlerde, 1932'lerde, kolhozların temelleri atıldı. Halk, topraklarını ve mülklerini ellerinden alan Rusların bu faaliyetlerine karşı çıktı, Şeki'ye, gelen Rus yetkilileri şehre almadılar. Uzun süren mücadeleden sonra şehir halkın eline geçti. Şeki,

⁷ Bahtiyar Vahabzade, Şenbe Gecesine Geden Yol, s.259.

bir hafta boyunca, ayaklanan, kolhozlara karşı çıkan halkın elinde kalır. Babamın anlattığına göre, Bakü'de bulunan Rus askerleri isyanı bastırmak için Şeki'ye gelirler. Rus askerleri bunların büyük bir kısmını ortadan kaldırır. Sağ yakalananların bir kısmı zindana atılır, bir kısmı da kurşuna dizilir. Kalan insanlar, mücadelesini devam ettirmek için dağa çıktı. Sözüünü ettiğimiz isyandan sonra bu şehirde tevkiflerin, takiplerin ardı arkası kesilmedi. Şüpheli insanlar, sorgulanmak üzere KGB'ye çağrılıp, ifadeleri alındı. Bu olaylardan birkaç yıl sonra biz Bakü'ye göç etmek zorunda kaldık.

O dönemde dağa çıkan insanlar, mücadelelerini 1949 yılına kadar sürdürdüler. Halk onlara yardım etti. Dağdaki insanlara yardım edenler arasında dedem de vardı. Bizim Bakü'ye göçmemize bu olay sebep olmuştu. Dedemin yardım ettiği desteklediği isyancılardan birisi de onun akrabalarından Kaçak Abbas'tı. Kaçak Abbas çok cesur bir insandı. Arkadaşlarıyla birlikte yüzlerce Rus askerini öldürmüştü. Ruslar onun yanına yaklaşıyordu. Bir gün dağda onu vurdular, sürükleyerek Şeki'ye getirdiler. Pantolonu çıkmıştı. Askerler onun ölüsüne kurşun atıyorlardı. Halka; 'Bakın isyan edenlerin sonu böyle olur.' diye Kaçak Abbas'ın cesedini şehirde sokak sokak dolaştırdılar. Küçük yaşlarımızda gözlerimizin önünde geçen bu olay, bizim kuşaktaki birçok insanın hükümete karşı kinle dolmasına sebep oldu.

Gözlerim önünde geçen bu olay, beni çok müteessir etmişti. Bu fecaat karşısında dayanamadım ağladım. Eve gittiğimde, amcalarımın hanımları, annem siyah elbiseler giymişlerdi. Dedemin yanına gittiğimde onun da gözyaşlarına hakim olamayıp ağladığına şahit oldum. Bu olay beni çok etkilemişti. Bundan dolayı da Sovyet hükümetine hiçbir zaman içim ısınmamıştı.

Bana sık sık sorulan 'Sendeki bu derece hükümete ve sisteme karşı düşmanlığın sebebi nedir?' sorusunun temelleri bu hakikatler altında yatmaktadır.»⁸

I.II. Eğitimi

Hükümet ve isyancılar arasında geçen mücadeleler sırasında Vahabzade ilkokula başlar. Kendisinden dört yaş büyük olan ağabeyi İsfendiyar'a özenen Bahtiyar sekiz yaşında ilkokula başlaması gerekirken yedi yaşında ilkokul öğrencisi olur.

1934 yılında üçüncü sınıfı bitirir. Aynı sene ailesi Bakü'ye göçer. Bakü'de dördüncü sınıftan öğrenimine devam etmesi gerekirken Rusça bilmediği için üçüncü sınıfı tekrar okumak zorunda kalır. Bakü'de Rusça dersleri üçüncü sınıfta diğer şehirlerde de dördüncü sınıfta okutulmaktadır. Yeni okuluna uyum sağlamada güçlük çeken Vahabzade, öğreniminin ilk senelerinde başarılı olamaz. Derslerinde istenilen düzeyde başarı elde edememesinin sebeplerini bir hatırasında şu sözlerle dile getirir:

«Bakü şartlarına uyum sağlamakta güçlük çekiyor, arkadaşlarımla iletişim kuramıyordum. Yeni okulumdaki arkadaşlar benimle sürekli alay ediyorlar, beni oyun oynarken aralarına almıyorlardı. Sınıfa girdiğimde bana «Hacı dayı⁹ geldi.» diyorlardı. Çantamı sınıfta birbirlerine atıp defter ve kitaplarını dağıtırlardı. Çoğu

⁸ 1999 yılında kendisinden dinlediğimiz bir hatıradır.

⁹ Hacı dayı Şekli olup fıkralarıyla meşhur bir halk kahramanıdır.

zaman getirdiğim meyveleri ve ekmeği elimden alırlardı, ben de aç kalırdım. Korkumdan okulda olanları aileme anlatamazdım. Sonunda olanları annem anlamıştı, uzun teneffüslerde okula gelip yemeğimi yedirir giderdi.

Diğer taraftan Bakü'deki hocaların seviyesiyle Şekî'deki öğretmenlerinki aynı değildi. Bakü'deki öğretmenlerden çekinmeye başladım. Onlara cevap veremiyordum. Velhasıl bu büyük şehirde yapayalnız kalmıştım.»

Ailesi Bakü'ye geldikten sonra babası Bakü'de ipek fabrikasında işçi olarak çalışmaya başlar. Babası rahatsızlanınca fabrikadaki işinden ayrılmak zorunda kalır. Lokantalarda garson ve aşçı olarak çalışır. Vahabzade'nin babası okuma yazma bilmez.

Vahabzade, 1942 yılında liseyi bitirir. Gülzar Hanım'ın isteği üzerine kaydını Tıp Fakültesine yaptırır. İki ay Tıp Fakültesine devam eder. Kendi ifadesiyle kemiklerin isimlerini ezberlemekte güçlük çeker. Hocalardan birisi kendisini yanına çağırır ve:

— Senden doktor olmaz, başının çaresine bak, der.

Savaşın en kızgın günleridir. Fakültelerde talebe sayısı azalır. Ailesinden habersiz Filoloji fakültesine geçiş yapar. Sabahları Tıp Fakültesine, öğleden sonra da Filoloji Fakültesine devam eder. 1943 yılının ocak ayında durumu annesine söyler, annesi de oğlunun kararına razı olur.

Vahabzade ilk şiirlerini de o dönemde yazar. 1947 yılında lisans öğrenimini tamamladıktan sonra aynı üniversitede yüksek lisansa başlar. Küçük yaşlarında Samet Vurgun'a ilgi duyan ve tesirinde şiirler yazan Vahabzade ilmi çalışmalarını da onun eserleri üzerine yapar. 1951 yılında «Samet Vurgunun Eserleri» konulu tezle doktor, 1964 «Samet Vurgun»un Yaratıcılık Yolu»

başlıklı konuyla da profesörlük unvanını alır. Bakü Devlet Üniversitesinde uzun süre öğretim üyesi olarak görev yapar.¹⁰ 1990 yılında Bakü Devlet Üniversitesinden emekli olur.

I.III. Aldığı Görevler

1945 yılı Ocak ayında Azerbaycan, Yazarlar Birliği'nin başkanı Samet Vurgun'un da tavsiyeleri ile Yazarlar Birliği'nin üyesi olur. 1947 yılında Bakü Devlet Üniversitesine asistan olarak göreve başlar. 1981 yılında, Sovyetler Birliği'nin ve Yazarlar Birliği'nin VII. Kurultayında Sovyetler Birliği'nin İdare Heyeti'nin, aynı zamanda Azerbaycan Yazarlar Birliği'nin İdare Heyetinin üyeline seçilir. O, aynı zamanda Azerbaycan İlimler Akademisi ve Azerbaycan Komünist Parti Bakü komitesinin de üyesi olarak görev yapar. On ve on birinci dönemde Sovyetler Birliği döneminde Azerbaycan Milli Meclisinde milletvekili olarak görev yapar.

I.IV. Aldığı Ödüller

1976 yılında «Leninle Sohbet» ve «Mugam» manzum hikâyeleri «Cumhuriyet»; 1984 yılında da «Bir Geminin Yolcusuyuz» şiir kitabı Sovyetler Birliği Devlet

¹⁰ Bahtiyar Vahabzade, Şenbe Gecesine Geden Yol, s. 261.

Ödülü'ne layık görülür. Şair, bunların yanında «Ekim İnkılâbı» ve «Kırmızı Emek Bayrağı» ödülleriyle de mükâfatlandırılır. Vahabzade'ye 1985 yılında «Halk Şairi» unvanı verilir. 1995 yılında Azerbaycan Milli Bağımsızlık Mücadelesinde göstermiş olduğu gayretlerden dolayı da «İstiklal Madalyası» verilir.

II. ESERLERİNDE ELE ALDIĞI BAZI KONULAR

II.I. Eserlerine Genel Bir Bakış

Bahtiyar Vahabzade'nin fikirleri; doğup büyüdüğü muhitin örf ve adetleri, ailesinden aldığı terbiye ile şekillenir. Küçük yaşlarında yaşadıkları hatıralar şairin dünya görüşünün oluşmasında rol oynarken, eserlerinde işlediği konular da bahsedilen dönemdeki olayların tesiriyle ortaya çıkar.

O, «şiir denilirse», diye nitelendirdiği ilk eserini, ilkököl dördüncü sınıfta yazar. Kendisi şiiri çocukluk döneminde kafiyeli, ahenkli söz söyleme merakından doğan bir heves olarak niteler. Çocukken Vahabzade'nin ilgisini şiir kitaplarından daha çok nesir kitapları çeker. Şimdi de nesir kitapları okumaktadır. Nesir ve şiirin bir arada bulunduğu kitaplarda da şiir kısmını atlar nesir olan bölümleri okur. Şiirde söylenilmek verilmek istenilen düşünce uzatıldığı için nesri tercih eden şair, kendisinin bir şair olarak yetişmesinde şiirden çok nesrin önemli rol oynadığını dile getirmektedir.¹¹

Ona, şiiri ilkököl öğretmeni İbrahim Cafer sevdirmiştir. Vahabzade'nin ilk şiiri «Ana ve Şekil» 1943 yılında yayımlanmıştır. Bundan sonra şiirleri muntazam olarak dergi ve gazetelerde çıkmaya başlar. 1945 yılında «Yazıcılar İttifakı»na üye olur. Şairin yetişmesinde Samet Vurgun önemli rol oynamıştır. O, ilk şiirlerini Samet Vurgun'a gösterip onun, şiirleri hakkında ne düşündüğünü öğrenmek için can atar. Şairliği adım atan Vahabzade tabiri yerinde ise icazetini Samet Vurgun'dan almak ister. «Ben Ona Borçluyum» başlıklı hatırasında Samet Vurgun'la görüşmesini şöyle anlatır: «Bu arzu-

ma ilk defa 1945 yılında nail oldum. O zaman edebiyat gazetesinde benim, «Yeşil Çemen», «Ağaç Altı», «Demli Çay» başlıklı şiirlerim yayımlanmıştı. Ertesi gün beni Yazıcılar İttifakı'na çağırdılar. «Edebiyat Gazetisi»nde çalışan Zeynal Cebbarzade, Yazıcılar İttifakı'nın başkanı olan Samet Vurgun seni görmek istiyor, dedi. Zeynal Cabbarzade ile Samet Vurgun'un odasına girdik. O güne kadar sadece toplantılarda, resmi törenlerde gördüğüm, kendisiyle görüşmek için fırsat kolladığım Samet Vurgun'u, odasında masasının arkasında oturur halde buldum. İçeri girdiğimde gazete okuyordu. Bizi görünce gazeteyi bıraktı. Zeynel Cabbarzade beni kendisine tanıttı. Kalbim şiddetli bir şekilde atmaya başladı. Onun bana ilk sorusu şu oldu:

– Ne zamandan beri yazıyorsun, bala?

– Üç sene oldu, diye cevap verdim.

O, Edebiyat Gazetesinde yayımlanan şiirimi gösterip:

– Bu, yayımlanan kaçınıcı şiirindir, dedi.

– Dokuzuncu, diye cevap verdim.

Ayağa kalkıp:

– Güzel şiir, dedi.

– Süslü ve alışlagelmiş kelimelerden uzak olması çok güzel, dedikten sonra bu eserde net bir tasvir ortaya koyduğumu söyledi.¹²

Daha sonra sözü edilen şiirler, genç şairlerin şiirlerinin yer aldığı antolojiye ve şairin ilk kitabına alınmıştır. Vahabzade şairliğe sözü edilen şiirlerle başladığı söylenebilir. Vahabzade daha önceki şiirlerinde olduğu gibi bu şiirlerinde savaşa katılan askerlerin başlarından geçen hadiseleri anlatır. Ülkenin savaş halinde olması birçok şairi ve yazarı derinden etkilemiştir. O dö-

¹¹ Bahtiyar Vahabzade, Şenbe Gecesine Giden Yol, s. 247.

¹² Yavuz Ahundlu, İstiklal Şairleri, Bakı 1998, s. 6.

nemde Vahabzade'nin etkili bir anlatım için arayışlar içerisinde olduğu, çeşitli vasıtalar aradığı, lirik tarzda şiirler yazdığı görülmektedir. Cepheden dönen genç arkadaşını hatırlar, vuruşmadan önce arkadaşıyla arasında geçen sohbette onun arzularını üzümlerle hatırlar. Bahsedilen asker savaştan önce bir gün vatanına dönüp dönmeyeceğini, ağaçların altında oturup demli çay içip içemeyeceğini, çiçekli bahçelerde gönül rahatlığıyla gezip gezemeyeceğini dostuna anlatır. Savaş bitmiştir. Bu hayalleri kuran asker artık yoktur. Cephede kalmıştır. Arkadaşı demli çayı kardeşiyle birlikte vatanında ağaçların altında içmektedir. Bu sırada arkadaşının cephede anlatıları aklına gelir:

*Cephede bir elimizden dostum var idi,
Benim için dar günümde gamkusal idi.
Bazen sohbet eyleyirdik döyüş yatanda,
Gelecekle yaşıyorduk şimdi bu anda...
Bir gün dostum dedi: «Bir de bahçemizde ben
Çiçeklerin arasından geçecek miyim?
Gölgelikte, otlar üste oturup hemen,
Vatanımın dem çayından içecek miyim?»*

Bu şiirlerde olayı anlatanın heyecanı, endişesi korkusu ortaya konulması yanında hadiseyi aktaranın, yani şairin heyecanı da şiire ayrı bir anlam katar. Şairin sanatının ta ilk yıllarında bu hususiyet fark edilmektedir. «Yeşil Çemen», «Demli Çay», «Ağaç Altı» şiirlerinde sözü edilen husus ortaya çıkmaktadır. Şair, olayı anlattıktan sonra derin bir sessizlik çökmektedir. Bu aşamadan sonra o artık hadiseyi değil, hadisenin sebep olduğu teessüratı, heyecanı ifade eder. Böylece şiirin lirik yönü güçlenir.¹³

¹³ Yaşar Garayev, Şamil Salmanov, Poeziyanın Kamilliyi, Bakı 1985, s.13.

Vahabzade'nin sözü edilen şiirlerle sanat âlemine dâhil olduğu dönemde Azerbaycan şiirinde döneme damgasını vurmuş şairler vardır. S.Vurgun, M.Rahim, R.Rıza, M.Dilbazi, N.Refibeyli, E.Cemil bunlardan biridir. Onlar kendi çizgilerini bulmuşlardır. Belli bir tecrübe de kazanmışlardır. Savaş yıllarında ve savaş sonrasında yeni bir nesil gelmiştir. Bu yeni neslin de hiç şüphesiz kendinden önceki dönemden örnek alacağı çok önemli hususlar vardır. O dönemde şairler Samet Vurgun'un tesirinde kalırlar. Çok geçmeden diğer genç şairler gibi Vahabzade de kendi yolunu bulur.

Vahabzade'nin şiirlerini ele alan araştırmacılar, ilk şiirlerinde, savaş yıllarında ortaya çıkan akımın, özellikle de E.Cemil'in, tesiri altında kaldığı görüşündedirler. Bu süreç uzun sürmez zamanla Vahabzade de kendi yolunu çizer. Onun 1949 yılında çıkan «Benim Dostlarım» adlı ilk şiir kitabı sanat çevreleri tarafından beğenilir. Bu kitaptaki şiirlerin bir kısmı «Mektep Şiirleri» başlığı altında bir araya getirilir. Sözü edilen şiirlerinde yaygın olarak kullanılan kelimelerden kaçınır, bu hususta da başarılı olur.¹⁴

1950'li yılların ortalarından başlayarak şairin eserlerinde bir yenileşme görülür. Sözü edilen devirlerde şair artık daha ciddi konulara, toplumu yakından ilgilendiren meselelere değinmeye başlar. 1946–1951 yılları arasında yazdığı «İki Düşün», «Dokuyucu Kız», «Aylı Geceler», «Ebedi Heykel» gibi eserler, bu dönemde ortaya koyduğu değerli şiirlerdir.

Vahabzade, o dönemdeki lirik şiirlerinde alışılmamış bir konuya, sade insanların manevi hayatına dikkatleri çeker. Şiirlerinde yaşlı demir yolu işçisinin zahmetinde, insanlara olan hizmetin değerini arar. Otobüsün hı-

¹⁴ Yavuz Ahundlu, İstiklal Şiirleri, s.15.

zında anne babaya ve sevgiliye vuslatı dile getirir. Şair sözü edilen eserlerinde makamın büyüklüğünden ziyade emeğin azizliğine vurgu yapar.

Şairin sanatının ikinci, üçüncü ve son dönemlerini teşkil eden 1960, 1970, 1980 ve 1990'lı yıllarında yazdığı şiirlerde «Zaman», «Dünya» konuları ele alınır:

*Öz gönlüme güvenmekle,
Öz yurdumun, toprağımın evladiyam,
Budak budak kollarımla,
Sağlı sollu yollarımla
Babamdan çok,
Öz çağımın evladiyam.*

Sözü edilen dönemdeki şiirlerinde, Azerbaycan halkının yaşadığı baskı ve sıkıntılara karşı, ister istemez, sağır ve dilsiz olduklarını, halkın bu hale nasıl getirildiğini 1979 yılında kaleme aldığı «lal-kar» şiirinde şöyle anlatır:

*Hem lal olduk hem de kar¹⁵
Lallık karlıktan doğar.
Niye lal olduk gören?
Bunu bilersen mi sen?
Zaman zaman ezildik,
Mahkûm olduğumuzu
Ne anladık, ne bildik.
Bununçün de soydular
Derimizi katbekat.
...Bizim karlığımız da,
Bizim lallığımız da
Doğup susmağımızda.¹⁶*

¹⁵ Sağır.

¹⁶ Yavuz, Ahundlu, age, s. 30.

N.Rzayev ve oğlu İsmail Hacıyev ile Acıdere Mevkiğinde 1918 yılında şehit düşen Türk subayının kabri başında 1966

Topçubaşının mezarı başında. H.Aliyev, B.Vahabzade, Z. Bünyadov, H.Hasanov Paris. Sen-Klu kabristanlığı 1994

Kafkasya Araştırmaları Enstitüsü müdürü
Mehmet Rıhtım ile 2001

Mehmet Emin
Resulzade'nin
mezarı başında.
Ankara 1989

Anıtkabirde
Mustafa Kemal
Atatürk'ün şeref
kitabına teessüratını
yazarken. Ankara
1961

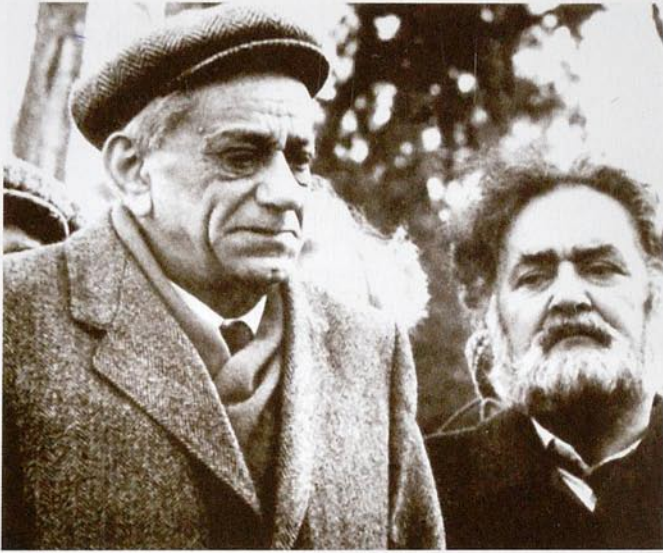
Türkiye'de Beşir Ayvazoğlu ile 1989

Türkiye'de askeri tahsil alan öğrencilerimizle. Ankara 1998

Azer Vahabzade Qafqaz Üniversitesi'nin rektörü prof.dr.Ahmet
Saniç ve Ahmet Öksüz ile birlikte. Bakü 2006

Halil Rıza Ulutürk'ün oğlu Tebriz'in defin merasiminde 1992

İsmail Şıhlı ve
Azerbaycan edebiyatının dostu,
Alman ilim adamı
H.P.Ahmed Şmide
ile. Almanya. Mannheim 1982

Sovyet döneminde Azerbaycan aydınının yaşadığı korkuyu anlatması açısından «İki Korku» manzum hikâyesi önem arz etmektedir. Sözü edilen eserde Vahabzade gibi aydınların çektikleri sıkıntılar, rejimin insanlar üzerinde bıraktığı korku ve endişe etkili bir şekilde dile getirilir. Vahabzade'nin Bestekâr dostu Kamber Hüseyinli ceza evine girer. O cezasını çekip çıktıktan sonra da dostluları devam eder, sürekli görüşürler. Uzun süre ayrı kalan iki dost, içlerini birbirlerine açarlar. Yüreklilerindeki sıkıntıları, ellerinde olmadan farkına varmadan birbirlerine döküverirler. Şair sohbet arasında dostuna niçin tutuklandığını sorar:

– Bilmirsen? Dünyayı lanetlemiştim,
«Eller atası»na düşman demiştim.

Fakat bunu der demez şairin dostu derin derin düşünmeye başlar. Vahabzade dostunun bu dalgın halinden kendisinden şüphelendiğini hisseder:

O zaman evlerde, idarelerde
Kara kâbus gibi gezerdi şüphe.
Yaman hızlı idi şüphenin atı,
Hepimiz köleydik, o beydi ancak.
Birinin birine münasebeti
Şüpheydi,
Şüpheydi,
Şüpheydi ancak!

Sözü edilen dönemde şairin dostunun endişelenmesi gayet tabiidir. Zira kendisi de birçok insanın gözleri önünde ağır cezalara çarptırıldığını çok iyi bilmektedir. Şair dostunun şüphelerini gidermeye çalışır. Onlar geçen vakitlerinde ayrılırlar, evlerine giderler. Bu defa da şairin içini kemirir şüpheler. Dostunun kendisini şikâyet edeceğini düşünmeye başlar. Ya benim

dediklerimi idareye bildirirse, diye düşünmeye başlar. Sabaha kadar gözüne uyku girmez, kulağı kapının zindindedir. O sohbetten sonra kapının çalınması ve kendisinin tutuklanması an meselesidir. Zira kendisinden önce niceleri aynı akıbete uğramıştır. Bu endişe ile kal-kar şiirlerinin bir kısmını ateşe verir. Bir kısmını da an-nesine saklaması için emanet eder. Hatta gecenin geç saatlerinde, sabah olur olmaz dostuna gidip söyledik-le-ri sözlerin hepsinin yalan olduğunu söylemek için plan yapar. Sabahın ilk ışıklarında hemen kalkar elbiselerini giyer, kapıya yöneldiğinde kapının zili çalmaya başlar. Şairin yüreğine ateş düşmüştür. Korka korka kapıyı açar, karşısında dostu Kamber'i görür:¹⁷

*Ese ese¹⁸ ellerim ben kapıyı açınca,
O, üstüme atılıp boynumu kucakladı,
Hüngür hüngür ağladı.
Boylandı¹⁹ melül melül
O, bir sola, bir sağa.
Dünenki sohbetini tez-telesik²⁰
Ayrı semte yozmağa:²¹
– Şaka ile demiştin dün ben o sözleri,
Aslında çok sevirem ben o dahi rehberi.
O, bizim dünyada tek güman²² yerimizdir.
Düşünen beynimizdir, gören gözlerimizdir.
İyi anladım ben onu
Sustum... bu yozumların ak yalan olduğunu,
Anlayırken, kanarken*

¹⁷ Yavuz, Ahundlu, age, s. 39.

¹⁸ Titreye titreye.

¹⁹ Etrafa bakınmak.

²⁰ Alelacele.

²¹ Yorumlamağa.

²² Ümit, sığınacak.

*Bir gün sonra o ve ben sözümüzü danırken²³
Riyakâra dönderdi vakit hem onu hem beni.
O da yatabilmeyip, demek bütün geceni²⁴.*

Şair bahsedilen dönemde yaşanan korkuları eserle-ri-nde dile getirirken aynı zamanda şiirlerinde farklı ko-nu-lara da temas eder. O bazı şiirlerinde insanın talihin-den bahseder, manevi, ahlakî yönlerine temas eder. Bazı şiirlerinde vatanının güzelliklerini dile getirir, halkının, diğ-er milletlerin azatlık uğruna verdiği mücadelelere methiyeler düzer. Yeryüzünde adaletin, vicdanın tesis edilmemesi şairi derinden düşündürür, kalbini yorar. Bundan dolayı da o şaire büyük vazifeler yükler:

*Şair-Fikirlerin çırpınan seli,
Şair-Hakikatin mugannisidir.
Şair-Tabiatın konuşan dili,
Şair-Cemiyetin isyan sesidir.
Şair-Zamanenin, asrın vicdanı,
Şair-Tarihlerin şerefi, şanı,
Şair-Bu dünyaya zamanın sözü,
Şair-Hakikatin, hakkın aynası.*

Şairin sözü edilen düşünceleri, «İnsan ve Zaman 1964», «Bir Yürekten Dört Fasil 1966», «Kökler... Budak-lar 1968», «Deniz, Sahil 1969», «Tan Yeri 1973», «Açı-lan Seherlere Selam 1979», «Payız Düşünceleri 1981», «Ahı Dünya Fırılır 1987», «Lirika 1990», «Nağıl Hayat 1991» gibi eserlerde işlenmiştir.²⁵ «Nağıl Hayat» şiirin-de hislerini şöyle dile getirir:

*Bir danış,²⁶ nerededir, görem saadet?
Bizim yurdumuza o niye gelmez?*

²³ İnkâr ederken.

²⁴ Geceyi.

²⁵ Bahtiyar Vahabzade, Azer Neşriyat, Bakı 1995, s. 12.

²⁶ Danış-: konuş.

*Danış, danış görüm, Melik Muhammet
Zulmetten ışığa nasıl çıktı bes²⁷?*

*Danışma, ay anam, danışma, kiri,
Beynime batmıyor bu efsaneler.
Devler görmüşem ki, masal devleri,
Onların yanında tavuğa benzer.*

*Nadanlar görmüşem, öz yolundaki
Dike iniş deyir, düze dik deyir.
Tilkiler görmüşem, öz elindeki
Demir zincirlere de bilezik deyir.*

*Babasına söğen, ya da baş eğen
Rehberler görmüşem, gaddar, amansız.
Dikene gül diyen, güle kol²⁸ diyen
Karılar görmüşem dinsiz, imansız.*

Şairin özellikle, 1960–1990 yılları arasında yazdığı şiirler çok dikkat çekicidir. Bu dönemdeki şiirlerinde «aktiflik» ön plana çıkar. Şair, çevresinde cereyan eden olaylara bigâne değildir. «Yaşamak yanmaktır, yanasın gerek» düsturu onun hayata bakış açısını, olayları ele alışını ortaya koyan en özlü ifadedir. 1964 yılında kaleme aldığı «Benim Şiirim» başlıklı şiirinde ideal bir insanın vasıflarını resmeder:²⁹

*Sen ateş ol, sen od ol,
Yandır da sen, yak da sen,
Yıldırım ol çak da sen,
Göster öz ışığında bu dünyaya özünü,
Bir an yumma gözünü,
Hem gör sen hem de göster!...*

²⁷ Peki.

²⁸ Ağaçsı bitki.

²⁹ Bahtiyar Vahabzade, Azer Neşriyat, s. 14.

*Sen düşün derin derin,
düşündür, derin derin,
Vatanın,
Elini inkâr eden tüfeylilerin
Vatançin değil,
Manatçin³⁰ yanan tüfeylilerin,
Yumruğa dön başında.
Keşikçi ol bu yurdun toprağında, taşında.*

Vahabzade'yi halka sevdiren halkın gözünde onu yücelten en önemli amillerden birisi, hiç şüphesiz, eserlerinde vatan sevgisini çok güzel işlemesidir. O, hadiseleri çok dikkatli izler. Müspet ve güzel hadiseleri alkışlar, menfi ve topluma zararlı faaliyetleri tenkit eder. Millete zarar veren, halkı rahatsız eden cereyanlara, döneklere, eline obasına sırt çevirenlere, diline vatanına sahip çıkmayanlara eserlerinde kükrer. Sözü edilen durumlarda sesi daha gür çıkar.³¹

50. yılların sonu 60. yılların başında Vahabzade artık Azerbaycan'da en büyük şair olarak tanınır. O, halk tarafından sevilen, sayılan şiirlerini müzakere edilen bir sanat adamıdır. Azatlıkla ilgili şiirleri ilgiyle takip edilir. Bundan dolayı da onu kimse susturamaz. O, artık Azerbaycan'ın sesi olmuştur:

*Çağlamak isteyirem dağda şelale gibi,
Serpilmek isteyirem çölde lale gibi;
Derya olup, nehir olup coşmak isteyirem,
Göklerde yıldız gibi ben yanmak isteyirem.
Şığmak³² isteyirem başsız rüzgârlar gibi,
Beslenmek isteyirem bütün yüreklerde ben,
Arzu, dilekler gibi...*

³⁰ Manat için

³¹ B.Azeroğlu, Edebiyat ve İncenanat Gazetesi, 23 Ağustos 1985.

³² Süratle hedefe doğru hareket etmek, çakmak.

«Ağlar Güleyen» «Yollar Oğullar», «Hayat Ölüm», «Tezatlar» gibi azatlığın manevi ve ahlaki yönlerini ortaya koyan manzum eserleri, 1960'lı yıllarda kaleme alınmıştır. Bu eserlerin her biri milli ideoloji kitabı kadar tesir göstermiştir. Caferov'a göre sözü edilen eserlerle şair, ideoloji tefekküründen, akli tefekküre köprü kurup Azerbaycan şiirini düşünceler şiirine çevirmiştir.³³ «Ağlar Güleyen» şiirinde Sabir'in dili ile azatlığa olan hasretini dile getirir:

*Hayalim azat olsun,
Düşüncem azat olsun.
Yüreğimin sözünü
Ben yazmak isteyirem,
Koy kalem azat olsun.
Ben görmek isteyirem,
Gözlerim azat olsun.
Konuşmak isteyirem,
Sözlerim azat olsun.
Haykırmak isteyirem,
Koy dilim azat olsun.
Dudağım azat olsun.
Eşitmek isteyirem,
Kulağım azat olsun.
Esaret zincirini
Ben kırmak isteyirem
Kollarım azat olsun...
İsteyirem azatlık
Beni yerden götüren
Muhkem bir kanat olsun.
İstemirem azatlık
Kuruca bir ad olsun.*

³³ Nizami Caferov, Bahtiyar Vahabzade, Bakı 1996, s.22.

Onun eserleri; son zamanlardaki içtimai, psikolojik durumu çok güzel aksettiren, milli, sosyal tefekküre derinden nüfuz eden, yürekleri coşturan, insanları düşünmeye sevk ettiren vasıflara haizdir. Çünkü sözü edilen eserlerin mayası saftır, eserlerin müellifi uzun yılların sosyal estetik tecrübesine, istiklal uğrunda mücadele medeniyetine sahip bir şahsiyettir. Şairin dâhili azatlığı bundan yıllar önce içtimai istibdada karşı olduğu gibi bugün de millî istibdada karşıdır. «Zulmet Eriyense», «Dünen Bugün», «Muhaliif», «Geldi Biç Eyyamı» şiirleri ile halk harekâtı kahramanların keyfiyetlerini halka tanıtan şair; «Dayan Kaçma Dayan», «Kalk Ayağa» şiirleri ile de gençleri vatanını korumaya davet eder.³⁴

Şairin; «Sade Adamlar 1954», «İstrabın Sonu 1956», «Şeb-i Hicran», «Gülüstan 1958», «İtiraf 1961», «Ağlar Güleyen 1962», «Yollar Oğullar 1963», «Hayat Ölüm 1965», «Tezatlar 1967», «Mugam 1974», «Atılmışlar 1978», «Amerika Güzeli 1982», «Merziye 1984», «Bağışlayın Hata Oldu 1985», «Liyakat 1986», «Şehitler 1990» gibi manzum hikâyelerinde de millî, manevî, tarihî, ahlakî, sosyal, içtimai ve siyasî konulara yer verilmiştir ve sözü edilen mevzularda problemlere çözüm yolları önerilmiştir.

İnsanın manevi, ahlaki yönü onun eserlerinde en güzel şekilde ortaya konur. Bahsedilen hasletler Vahabzade'nin eserlerinde en çok ele alınan konulardandır. Özellikle de «Sade Adamlar», İstrabın Sonu», «İtiraf», «Hayat Ölüm», «Atılmışlar» gibi eserlerinde manevi değerler etkili şekilde dile getirilmiştir. «İstrabın Sonu» ve «İtiraf» gibi manzum eserlerinde olaylar geleneksel aile etrafında cereyan etse de kahramanların manevi olarak arınmasında, yükselmesinde manevi ahlaki değerlerin önemine dikkat çekilmektedir.³⁵

³⁴ Nizami Caferov, age, s.24.

³⁵ Bahtiyar Vahabzade, Azer Neşriyat, Bakı 1995, s. 16.

«Hayat-Ölüm» manzum hikâyesinde şair; içtimai, ahlaki çatışmalara çözüm yolları aramaktadır. Şairin, bahsedilen eserde çıkardığı manevi, felsefi neticeler dikkate değerdir. Bu eserde, muhteşem tarihini ve tarihi şahsiyetlerin vermiş olduğu mücadeleyi öğrenmek amacıyla tarihçi olmak isteyen, çeşitli sebeplerden dolayı manevi yönden iflasa uğrayan ve ölüm döşegine düşen bir gencin hazin faciası anlatılmaktadır. Şair, hayatla ölüm arasında kısa bir vakitte hayatını gözlerinin önüne getiren kahramanın yeniden doğma anını zirve olarak göstermektedir.

«Mugam» adlı manzum hikâyesinde şair, milli servetlerin özenle korunarak nesillere aktarılmasını ele almaktadır. Mugam halkın milli manevi serveti, ruh ve estetik dünyası, sanat dünyası, kısaca halkın milli varlığıdır.

«Şeb-i Hicran» manzum hikâyesinde Fuzulî'nin ısrıplı hayatı, «Ağlar Güleyen» manzum hikâyesinde Sabir'in eserlerindeki dile getirilen hususiyetlerle gerçeklerin örtüşmesi ele alınır. Bu eserlerde aynı zamanda servetleri, dili, milli değerleri elinden alınan Azerbaycan halkından bahsetmektedir.³⁶

Uluslararası konularda yazdığı eserler de dikkat çekicidir. Vahabzade'ye göre bütün insanlar aynı geminin yolcularıdır. Onun inancına göre, vatanın oğlu olan bir şahıs, aynı zamanda, insanlığın derdiyle dertlenmesi, insanların çektikleri sıkıntılara ortak olması yönüyle dünya vatandaşdır.

Şair seyahatleri sırasında birçok şiir yazmıştır. Gezdiği, gördüğü ülkelerle alakalı duygu ve düşüncelerini şiirlerinde dile getirmiştir. «Seyahat Şiirleri» onun bu düşünceyle yazdığı şiirlerdir. Cezayir halkının azatlık

yolunda verdiği mücadeleyi anlatan «Yollar-Oğullar»; Güney Azerbaycan'ın halkının istibdat ve zulme karşı verdiği mücadeleyi dile getiren «Merziye», «Tezatlar» ve «Amerika Güzeli» manzum hikâyeleri özellikle dikkate şayandır.³⁷

Şair, 1959 yılında yazıp merkezi basında bastıramadığı «Gülüstan» manzum hikâyesini, 23-26 Ekim 1960 tarihinde Şeki'de «Nuha Fehlesi» adlı gazetede yayımlatır. Sözü edilen manzum hikâye hakkında 1962 yılında soruşturma başlatılır. İlimler Akademisinin büyük salonunda «Milli Komite»nin ideoloji meseleleri adına meşhur müşaverede, şairin bu eseri ele alınır. Bu görüşmeden birkaç gün sonra Vahabzade, milliyetçi olarak suçlanır. Parti cezası verilir. Bir ay sonra da doktora izni bahanesiyle işten uzaklaştırılır.

Sözü edilen süreçten sonra Vahabzade fikirlerini dile getirmek için farklı bir yol arar. Ahundzade'nin «Zamanı ve mekânı değiştirerek sözünü söyleme usulü» aklına gelir. 1959, 1961 yılında yurt dışına çıktığında sözü edilen düstur onun imdadına yetişir. Yazdığı «Alaaddin Çırağı», «Özüne Yalvarsana», «Ehramların Önünde», «Açlardan Toklara», «Baba Gurgur», «Süpürge», «İstiklal», «Açık Şehir» şiirlerinde geçen olaylar, güya, işgale uğrayan başka ülkelerde geçmektedir.

1943 yılında Fas'ta kurulan «İstiklal Partisi»ne hasrettiği «İstiklal» şiirinde İspanya'nın sömürdüğü Araplara seslenir:³⁸

*Ramazan ayında oruç tutup sen
Kimi doyurursun, kardeş, sen kimi?
Öz ana yurdunda seni kul eden
Varını sömüren yâd elleri mi?*

³⁶ Bahtiyar Vahabzade, Azer Neşriyat, s. 16-17.

³⁷ Bahtiyar Vahabzade, Azer Neşriyat, s. 17.

³⁸ Bahtiyar Vahabzade, İstiklal, Bakı 1999, s. 57.

*Yâdlar giyindikçe lût³⁹ kaldın özün,
Servetin, devletin gözdağın oldu
Gelmeler evinde şiştiler günbegün
Evinin sahibi konağın oldu.*

*Öz ana yurdunda özüne tekçe
Toprağı kazdığım hış⁴⁰ kaldı, kardeş
Madrit sokakları genişledikçe
Senin sokakların daraldı, kardeş
...Öperim kardeşim, öperim senin
«İstiklal» haykıran dudaklarından.*

1964 yılında yazdığı «Nağil Hayat» adlı eseri gerek mana, gerekse mevcut düzeni eleştirmesi yönüyle çok daha ileri düzeydedir. Şair, bu eserde annesine seslenir. Aslında vatani ve milletini bir «aferin»e satan idareci-lere hitaben yazılmıştır. Şiirin başında annesine döner, yaşadıkları dehşetin tesirinden kurtulması için kendisi-ne masal anlatmasını ister. Masallardaki mutlu son onu teskin edecektir. Şiirin ikinci bölümünde ise masaldan gerçek hayata döner:

*Konuşma ay anam, konuşma kiri.
Beynime batmayır⁴¹ bu efsaneler
Devler görmüşüm ki, masal devleri
Onların yanında tavuğa benzer.*

*Nadanlar görmüşüm öz yolundaki
Dike iniş diyor, düze dik diyor.
Tilkiler görmüşüm, öz yolundaki
Demir zincirlere bilezik diyor.*

³⁹ Çıplak.

⁴⁰ Kara saban.

⁴¹ Tesir etmiyor.

*Çeteler görmüşüm, özge yer değil,
Yurdunu sömürüp asude yatmış
Tacirler görmüşüm, simüzer⁴² değil
«Aferin» sözüne vatani satmış.*

*Tikene gül diyen güle kol⁴³ diyen,
Yaşlılar görmüşüm, dinsiz, imansız.
Atasına söven, yâda baş eğen,
Rehberler görmüşüm gaddar, amansız.⁴⁴*

Vahabzade'nin piyesleri onun sanat hayatında önemli bir yere sahiptir. «Vicdan», «İkinci Ses», «Yağıştan Sonra», «Yollara İz Düşüyor», «Feryat» piyesleri uzun süre Azerbaycan tiyatrolarında sahnelenmiştir.⁴⁵

Gençlik yıllarında kaleme aldığı «Vicdan» piyesi, «Teyyare Gibi», «Galyan» radyo piyesleri, «Kıyas», «Düz», «Atılmamış Gülle» gibi senaryolar onun bu sahada ortaya koyduğu ilk eserlerdir.

«Teyyare Gibi» radyo piyesinde olay üniversitede geçmektedir. Zeynalı üniversitede Matematik öğretmenidir. Onunla dekan arasında zayıf talebelere not verme hususunda tartışmalar olur. Tecrübeli profesör yüksek okullarda ortaya çıkan sıkıntıların sebebini üniversiteye giriş imtihanın objektif olmamasında görür. Onu susturmak için üniversiteye giriş imtihan-larını yapan kurumun başına getirirler. Onu, böylece zor durumda bırakmak isterler. Fakat profesör yeni görevinde hiçbir şekilde taviz vermez. Kimseye de iltimas geçmez. Bundan dolayı en yakınları bile kırılır. Ama hakkıyla üniversiteyi kazanan öğrencilerin

⁴² Altın ve gümüş.

⁴³ Toprakdan dal budak şeklinde ayrılan alçak ağaçsı bitki.

⁴⁴ Bahtiyar Vahabzade, İstiklal, s. 58.

⁴⁵ Yavuz Ahundlu, İstiklal Şairleri, Bakı 1998, s. 43.

yakınları profesörü takdir eder. Profesör de sık sık «Uçaklar kendi yolunu, kendileri açarlar.» sözlerini tekrar eder.

«Dar Ağacı» (1972) Babek, harekâtından bahseder. Babek, öldürüldükten sonra Afşin hükümdar olur; fakat o da kendisini bağımsız hissetmez. Bir köle olduğunu düşünür.

«Feryat» (1982-84) piyesi konusunu tarihten alır. Dünya ve gerçeklik ikiye ayrılmıştır. Eserde hakikat-yalan, vicdani manevi hafıza-unutkanlık karşı karşıyadır.⁴⁶

«İkinci Ses 1968–69» piyesinde birkaç ailenin hayatı ele alınır. Piyeste Botanik Enstitüsünün müdürü Şükür Bey’le onun eşi Melahat Hanım bu ailelerden birisidir. Zahren bu aile mutludur. Fakat gerçekte böyle değildir. Şükür Bey’in evinde manevi yönden sıkıntılar vardır. Hayatında yeknesaklık hüküm sürer. Her gün aynı şeyler olmaktadır.

Aynı sıkıntı Reşat’la Hayat’ın ailesinde söz konusudur. Reşat da Şükür Bey’in Enstitüsünde çalışmaktadır. Eşiyle arasında manevi bir bağ yoktur. Bir de kızları vardır. Reşat kalben bağlanamadığı Hayat Hanım’la yaşamayı zulüm kabul eder. O Arzu adında bir kıza gönül kaptırmıştır. Bundan dolayı da çevresinden tepki alır. Reşat iki seçenek arasında kalır: Birisi eşi Hayat, diğeri de sevdiği kız Arzu. Rahatsızlanan Hayat’ı hastaneye kaldırırılar orada Hayat’ı Arzu tedavi eder. Arzu, ilk önce sevgilisi ile arasında bir sed olan Hayat’ı kurtarmak istemez; ama daha sonra vicdanın sesine uyar ve onu tedavi eder.

Bu eserde yazar, Reşat ve Arzu’nun vicdanın sesini dile getirir. En sonunda Reşat hasta eşinin yanına dö-

ner. Bundan sonra sıkıntılı bir hayat sürmek zorunda kalır.

«Yağıştan Sonra» piyesinde de gergin, psikolojik hadiseler ele alınır. Bu eserde güzel, temiz duygularla, yalan ve rezillik karşılaştırılır. Eserdeki Kadim Bey, temizlik, olgunluk timsalidir.

«Yollara İz Düşüyor» (1978) piyesinde de hayatın manası, insanın manevi olgunluk için can atması ve bu uğurda çektiği sıkıntılar ele alınır.⁴⁷

1990 yılının 20 Ocak gecesinde Rus askerleri yüzlerce insanın kanına girer. O gece yüzlerce insanını şehit verir, Azerbaycan. Şair, o gece halkın feryadını, meşale gibi parlayan, volkan gibi püsküren azatlık arzusunu, bağımsızlık isteğini boğmaya yeltenenlerinin niyetlerini, bütün dünyaya «Şehitler» manzum hikâyesi ile duyurur.⁴⁸

«Kızıl Elma» piyesinde hadiseler hastanede geçse de eserde bahsedilen rahatsızlık cismani hastalıklardan ziyade manevî problemlerdir. Eserde, gurur ve bananeçiliğin insana ve topluma vereceği zararlar ele alınır. Doktor Tuğrul ile onun buluşlarına sahip çıkmak için fırsat kollayan hastane müdürü arasında geçen olaylar eserde incelenir. Doğruluk ve dürüstlüğü şiar edinen Tuğrul’un zaferiyle piyes noktanır.

Bahtiyar Vahabzade şiirlerinde ve piyeslerinde olduğu gibi içtimai konulara değinir. Bu eserlerde, doğruluğun dürüstlüğün topluma hâkim olması gerektiği vurgulanır. Sözü edilen değerlerin, adaletin gerçekleşmesinde oynadığı role dikkat çeker.

Şaire göre şiir içtimai bir fikirdir. Şiir sadece bir şahsın düşüncelerini değil aynı zamanda bir toplumun fik-

⁴⁶ Yavuz Ahundlu, İstiklal Şairleri, s. 44.

⁴⁷ Yavuz Ahundlu, age, s. 47.

⁴⁸ Bahtiyar Vahabzade, Azer Neşriyat, Bakı 1995, s. 23.

rini, isteklerini, mücadelesini ifade edecek vasıfta olmalıdır. Büyük ideale hizmet etmeyen, şahsi düşünceleri terennüm eden şiirin sanatla, edebiyatla alakası yoktur. Ona göre kendisini ve birçok şairi, üstatlar bu şekilde terbiye etmiştir. Onları varisleri olan bugünün şairleri de üstatlarının açtığı çığırdan gitmelidir.⁴⁹

Şairin sanat ve sanatçı hakkındaki düşüncelerini dile getirdiği şu satırlar dikkat çekicidir: «Dünyanı en büyük sanatçıları düşünürken her zaman gözümün önünde dev ağaçlar canlanır. Bu ağaçların dallarını ne kadar yükseklerle uzanırsa, kökleri de bir o kadar yerin derinlerine iner. Daha doğrusu dallarının yüksekliği, köklerinin derinlere nüfuz etmesiyle doğru orantılıdır. Yücelik kökten gelir. Kök olmayan yerde yücelikten bahsedilemez. Kökleri halkın yüreğine bağlanan sanat halkın yüreğine giden yolu da kolaylıkla bulur. Çünkü yürekten gelmeyen yüreğe ulaşmaz. 'Halktan sanatçıya, sanatçıdan da halka' düsturu çok önemlidir. Bu yolu bulanlar halktan da aks-i seda alabilirler. Bu yola dudak bükenler yolun yarısında tökezler, ayakları tutulur, bu durumda da uydurmalar, sahtecilikler, yabancı sesler ve çokbilmişlik hali sadır olur. Sanatsa hiçbir sahteliğe izin vermez. Sanatın yolu birdir: Samimilik ve hakikat.

Halk kendi ciğerleriyle nefes alıp veren sanatçıyı tespit etmeyi ve sevmeyi çok iyi bilir. Onları aldatmak çok zordur. Halkın ruhundan ve maneviyatından başka ne büyük sanat ne de sanatçı vardır. Rus besteci Klinka'nın dediği gibi 'Ortaya koyan halktır, onu düzene sokan ise sanatçıdır.'⁵⁰

⁴⁹ Bahtiyar Vahabzade, Sanatkar ve Zaman, «Gençlik», Bakı 176, s. 101.

⁵⁰ Bahtiyar Vahabzade, Azerbaycan Jurnalı, Bakı 1976, No: 9, s. 8.

II.II. Türkiye

Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ilişkiler, her iki ülke insanının aynı kökten gelmesi, aynı dili konuşması ve aynı dinin müntesipleri olması hasebiyle hususiyet arz etmektedir. Sözü ettiğimiz münasebetler, belli dönemlerde dumura uğrasa da, iki ülke insanının kalbindeki sevgi, sürekli, tazeliğini korumuş ve bu muhabbet kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar taşınmıştır.

Hiç şüphesiz bu sevgi ve saygıyı en güzel şekilde insanlara yansıtanlar, his ve duygu yönünden diğer insanlara göre daha hassas bir konumda olan şair ve ediplerdir. Azerbaycan'ın yetiştirdiği birçok edip ve şair, bu sevgiyi, özellikle iki ülkenin sınırlarının kapatıldığı, geliş ve gidişlerin yasaklandığı bir dönemde, eserlerinde dile getirmişlerdir. Özlemlerini; duygu yumağı olan, hasretin ve sevginin, dışa yansımaları diyebileceğimiz dizelerle gidermeye çalışmışlardır. Herhangi bir zorlamanın ve baskının tesiriyle neş ü nema bulmayan bu muhabbet, eserlerden de anlaşılacağı gibi, temiz bir kaynaktan süzülüp gelen, berrak, dupduru kaynak suyu gibidir.

Bahsettiğimiz vasıflarıyla, Türkiye'ye olan sevgi ve özlemiyle, dikkat çeken aydınlardan birisi de, hiç şüphesiz, Bahtiyar Vahabzadedir. Vahabzade'deki Türkiye sevdasının temelleri derinlere gitmektedir. Sovyetler Birliği döneminde sınırların kapatılmasıyla birlikte Türkiye ve Azerbaycan ilişkileri kesilir. Bu süreçte birlikte uzun süren bir ayrılığa kadem konmuştur. Sözü edilen dönemde iki ülke insanı özlemini farklı yollarla gider-

meye çalışır. Sınırlar kapatılmasına rağmen bu coğrafyada hiçbir zaman Türkiye kalplerden sökölüp atılamaz.

Sözünü ettiğimiz dönemde çocuk yaşlarında olan Vahabzade, Türkiye hakkında anlatılan hikâyelerle büyür. Vahabzade'nin anlattığına göre, bu dönemde evlerinde sürekli Türkiye anlatılır, Türkiye konuşulurmuş. Babasının, dedesinin ve amcasının ağzından Türklerin hiçbir zaman düşmediğini belirten Vahabzade, dedesinin Ermenilerle yapılan savaşta, Eskeran'da ayağından yaralandığını anlatmaktadır. Savaşta yaralı bir şekilde kurtulan dedesi: «1918 Mart savaşında Türkler Azerbaycan'ın yardımına gelmeseydi, Ermeniler bizim hepimizi katlederdi.» diyerek Türklere olan muhabbetini torunlarına aşılamış. O dönemde aynı zamanda öğretmenlerinden ve ihtiyar kişilerden Türkiye hakkında dinledikleri hikâyeler, Vahabzade'nin kalbine Türkiye sevgisi ekmiş.⁵¹

Türkiye'ye Ayak Basıyor

Küçük yaşlarından beri Vahabzade'nin hayallerini süsleyen Türkiye, onun gençlik yıllarında, Sovyetler Birliği döneminde, kalbini alevlendiren bir seveda haline gelir. Bir fırsat bulup Türkiye'yi ziyaret etmek isteyen Vahabzade, nihayet bu özlemini gerçekleştireceği zamanı 1961'de yakalar. Vahabzade, çocukluğundan beri özlemini çektiği, büyüklerinden birkaç kez dinlediği, hayallerinin ülkesi olan Türkiye'yi birkaç gün sonra gidip ziyaret edecektir. Şair, bu vuslat öncesinde duygu dolu anlar yaşar. Vahabzade'nin özleminin gerçekleştirdiği anlar tarifi zor anlardır. Şairin, ana vatanı olarak nitelendirdiği ülkemize yapmış olduğu unutulmaz ziyareti kendisinden dinleyelim:

⁵¹ Bahtiyar Vahabzade, Vatan Millet Ana Dili, Ankara 1999, s. 74.

«Dedemin, babamın ve amcalarımın ağzından Türkiye hiç düşmezdi. Ben şimdi soyumdan gelen arzuların hayallerin ülkesi olan Türkiye'ye gidiyorum. Sabah erkenden kalkıp tıraş oldum. Otuz beş yıldır hasretini çektiğim, ismini zaman zaman andığımda bütün bedenimi titreten, koluma kuvvet, ayağıma taktat, gözlerime ışık veren bir şehre, İstanbul'a, gidiyorum. Ümitgahım, önünde boyun eğdiğim, zorla elimden alınan adımın sahibi, namusumun, izzet ve şerefimin koruyucusu, gören gözüm, vuran kolum, düşünen beynim, yardımcım, dayanağım, bayrağım, kaybettiğim tarihim, geçmişim, ana dilim, şerefim hepsi sendedir.

Kamaranın penceresinden bakıyorum uzakta fener yanıp sönüyor. Allah'ım! İlk defa Türk ışığı görüyorum. O ışıktaki benim arzularım yanıyor. Ey fener, sen sana tarih boyu düşman olan bir milletin gemisine yol gösteriyorsun. O geminin içinde sana can vermeye hazır birisi var.»

Türkiye'ye, kimlik kontrolünden sonra ayak basan Vahabzade'nin heyecanı devam eder. Türkiye Cumhuriyeti yazılı mühür şairi uygulandırır: «Ben sana kurban olayım. Ey benim cumhuriyetim! Ey benim benden uzak vatanım! Benim için yanan ve bana elini uzatamayan vatanım! İzin belgesinin üzerindeki mührü döne döne öpüyorum. Otuz beş yıldır vesikalarımın üzerinde Rus dilinde yazılı ifadeler vardı, ilk defa şimdi kendi dilimde yazılı bir ibare var kimliğimde. Ömründe sadece on saat benim kim olduğumu gösteren vesika ise ilk defa kendi dilimdeydi. Ben ancak şimdi ben oldum.»⁵²

⁵² Bahtiyar Vahabzade, Ömürden Sayfalar, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s. 263-265.

«Nihayet İstanbul'a ayağımı basıyorum. Bu mukad-des toprağı eğilip öpmek istiyorum. Ama yol boyunca beni takip eden ajanlardan korkuyorum. Yan, ama öyle yan ki, alevin gözükmesin. İstanbul'da topu topu on saat kaldık. Şehri gezdik. İnsanlarla konuşmak istiyorum. Hal hatırlarını sorup; onların kalbine yol bulup girmek istiyorum. Ancak onların bana meyli yok.» di-yen şair İstanbul'u ziyaret ettiği dönemde sokakların ba-kımsız, marketlerde fiyatların çok yüksek olduğunu, mü-zelerin tertibatının iyi olmadığını görür. İstanbul'un bu durumunu gören şair hayal kırıklığına uğrar, o gece geç vakitte yatağından kalkar, geminin güvertesinde ellerini göğ-e açarak: «Ey Allah'ım! Sen Türkiye'nin geçmişteki kudretini ve azametini geri ver.» diye dua eder. Vatanı-na, Vahabzade'nin ifadesiyle, «yürek ağrısıyla» dönen şair, bu seyahatten sonra «İstanbul» adlı şiirini yazar:

*«Bugün bir ayağı Avrupa'dadır.
Bir ayağı Asya'da
Türkün.
Kulaklarında motor sesi,
Dilinde Kur'an sesi,
Türkün.*

*«Zaman onu dillendirir;
Asrın ahengine ses verir;
Düşünüp derinden;
Ancak babası çeker eteklerinden,
Çırpınır şehir
İkilik içinde.
Düğüm düğüm olmuş fikirler
Asrın keşmekeşinde.
«Bir şehirde buluşur
İki dünya, iki âlem.*

*Bulacaktır eminim,
Türkoğlu hak yolunu.
O, şimdilik seyredir
Sağını, Solunu...
Yüreği şark yüreği,
Aklı Garp aklıdır Türkün.
Bu tezattan sinesi dağlıdır.
Türkün.⁵³*

Türkiye ve Azerbaycan İlişkileri

Türkiye'ye yapmış olduğu ziyaretten bu derece et-kilenen Vahabzade, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte, sınırların açılmasından sonra, iki kardeş ülke arasındaki ilişkilerin daha da artmasını ister. Sınırların açılmasıyla yıllardır insanların çekmiş olduğu hasret sona erer. Vahabzade'ye göre, bu süreçten sonra iki ülke arasındaki ilişkilerin her yönden ivme kazan-ması gerekmektedir. Esas yapılması gerekenlerin bu aşamadan sonra gerçekleşebileceğini ifade eden Va-habzade, kendisiyle yapmış olduğumuz bir söyleşide Azerbaycan-Türkiye arasındaki münasebetlerin yeterli düzeyde olmadığı şu sözlerle ifade etmektedir: «Hem Anadolu Türkleri hem de Azerbaycan Türkleri ilişki-le-rimizin daha sıkı olmasını arzu ediyorlar. Aydınlarımız bu konuda daha da istekli görünüyorlar. Maalesef iliş-kilerimiz arzu edilen seviyede değil. Bu ilişkiler, devlet nezdinde olmalı. Türk tiyatroları buraya gelmeli, bizim tiyatrolarımız Türkiye'ye gitmeli. Her şey kültürle olur. Kültürel yakınlık olmadıktan sonra hiçbir şeyin gerçek-leşmesi mümkün değil.

⁵³ Bahtiyar Vahabzade, age, Ankara 1999, s. 52.

Fizik sahasında Azerbaycan'da büyük âlimler var. Bu ilim adamlarıyla Türk fizikçiler beraber çalışmalı. Bu çalışmaların merkezi Ankara olmalıdır. Yılda birkaç kez akademisyenler toplanıp, ortak çalışmalar yapılmalıdır.

Ayrıca Azerbaycan edebiyat tarihi olmamalı. Umumi Türk Edebiyat Tarihi yazılmalıdır. Bunun yanında Genel Türk Sanat Tarihi, Umumi Türk Tarihi kaleme alınmalıdır. Bunlara Türk dünyasının ağabeyi durumunda olan Türkiye'nin ön ayak olması gerekir.»⁵⁴

Ortak Dil

Vahabzade, ilişkilerimizin seyrine ilgili düşüncelerini bu cümlelerle ifade eder. Diğer taraftan Türkiye ve Türkî cumhuriyetleri yakından ilgilendiren bir tartışmaya, ortak dil tartışmalarına o da katılır. Vahabzade, Türkiye ve diğer Türkî cumhuriyetlerle olan alakaların daha da yaygınlaşması ve bu ilişkilerin seyrinin daha kolay olması için, dilde birliğe gidilecek çalışmaların artırılması yönünde ülkeler nezdinde girişimlerde bulunulmasını gerektiğini vurgular. Bu bağlamda Türkî cumhuriyetlerde, dolayısıyla da Azerbaycan'da ve Türkiye'de, kullanılan ortak kelimelerin işlevliliğinin artırılması yönünde özellikle dilcilere önemli görevler düştüğünü belirtirken, bu birliğin ne şekilde başlatılacağını da şu sözleriyle işaret eder: «Aydınlarımız şimdiden çalışmaya başlamalıdır. Azerbaycan Türkü, Türkiye'de bugün konuşulan bazı kelimeleri anlamakta zorluk çekiyor. İlim adamlarımız ortak dil hususunda çalışmalar başlatırken, diğer taraftan kullandığımız or-

tak kelimeler dilden atılıyor. Azerbaycan'da «okul» kelimesini bilen çok azdır. Bunun yerine niçin «mektep» kelimesi kullanmıyoruz. Bunlar önemli meseleler. Mek-tebe, muallime dönmeli. Benim atam mektep demiş, okul dememiş. Bu konuda **Türkiye ağabeylik** yapmalıdır. Bu alanda yapılabilecek bir diğer çalışma da ortak dil projesidir. Ortak bir lügat hazırlanmalıdır. Türklerin kullandıkları ortak kelimelerin işlevliliği artırılmalıdır. Biz bugün Azerbaycan Türkçesi'nde «dilekçe» yerine «eriza» kelimesini kullanıyoruz. Bu güzel bir kelime değil. Bu kelimenin yerine dilekçe kullanılmalıdır. Aynı şekilde size yabancı dilden geçmiş «anahtar» kelimesi var. Bizde bunun karşılığı «açar» kelimesidir. Özbeklerin, Kırgızların ve Kazakların kullandığı bu kelime niçin bütün Türk dillerinde ortak olmasın. Bu mesele bir iki yılın işi değil. Biz bunu şimdiden başlatmazsak, gelecek nesil bizim yüzümüze tükürecek.»⁵⁵

Marmara Depremi

İlim ve kültür arasındaki ilişkilerin olması gerektiği seviyeyi işaret eden Vahabzade, birçok şiirinde Türkiye'ye olan sevgisini de dile getirmiştir. Gördüğü ya da duyduğu bir olaydan ilham alan şair, dizelerinde ülkemize olan sevgisini terennüm etmiştir. İki kardeş ülkenin her zaman zor günlerinde birbirlerinin yanında olduğuna işaret eden Vahabzade, 1999 yılında ülkemizi derinden sarsan Marmara depremine bir Türkiye vatandaşı gibi üzüldü, ona bu üzüntü «Deprem» şiirini yazdırır. Şair duygularını sözü edilen şiirde şöyle ifade eder:

⁵⁴ Erdal Karaman, Bahtiyar Vahabzade ile Dil Kültür ve Tarih Üzerine Söyleşi, Jurnal Of Qafqaz, Bakı 2004, s. 11.

⁵⁵ Erdal Karaman, age, s.13.

*İşitince ata yurtta depremi,
Aktı yaşı, döndü başım Türkiye.
Her derdimin, her gamımın ortağı
Can kardaşım, can kardaşım Türkiye.*

*Var mı kaza, var mı bela bu kadar?
Seninleyiz biz ki ömür boyunca
Facianı biz uzaktan duyunca,
Gözlerimden aktı yaşı, Türkiye.*

*Öz hükmü var her zamanın, her anın,
Yaman günde yanındayız biz senin
Ana yurtta vatanımsan, vatanım,
Vatanımda vatandaşım, Türkiye.*

*Tarih boyu bu ahdimiz sarsılmaz,
Türk milleti har olmamış, har olmaz.
Her beladan Türkün beli kırılmaz.
Sen benim can sırdaşım, Türkiye.⁵⁶*

Türkiye'yi Yakından Takip Eden Şair

Vahabzade, Türkiye'deki gelişmelerle yakından ilgilanmaktadır. Türkiye'de çıkan kitap ve dergileri takip eden şair, birçok eseri altını çizerek okur. Türkiye'de bu derece kalem erbabı insanların olmasına sevindiğini ifade ederdi. Bu eserleri titizlikle okuduktan sonra çevresindeki insanlara, Türkiye'deki yayımlanan bu çalışmalarını göstermesi, onun, Türkiye'ye olan bağlılığını göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Türkiye'deki aydınları yakından takip eden Vahabzade, Türk insanının heyecan duyduğu ve zevkle oku-

duğu eserleri beğenir, dikkatlice okur. O, 1977 yılında Yavuz Bülent Bakiler'in «Yalnızlık» adlı kitabında bulunan «Unuttuğumuz İnsanlar» başlıklı şiir, Vahabzade'nin duygu ve düşüncelerinin tercümanı olur. Bu şiiri okuduktan sonra «Menim qelbimden xeber verdi arzumun eks-sedası oldu.» diyen şair, Bakiler ile aynı düşünceleri paylaştığını belirtir. Vahabzade'nin sözünü ettiği dizelerde Yavuz Bülent Bakiler duygularını şu mısralarla dile getirir:

*Ben, çilesi çekilmemiş bir Türkmen
Ben, her sabah ciğerinden kurşun yiyen bir yetim,
Çaresizlikler içinde sizi düşünüyorum,
Ey esir insanlar diyarında
Benim esir milletim,
Ve ey Kafkas dağları ardında
Bayraksız memleketim.*

Yavuz Bülent Bakiler'in ıstırabını çektiği ve bu konuda çaresizliğini beyan ettiği mesele, kendisi gibi aynı dertlerden mustarip olan Vahabzade'nin eserlerinde de işlenir. Yavuz Bülent Bakiler'in sözünü ettiğimiz mısralarının Azerbaycan'da da aksiseda bulması duygu ve düşünce yönünden iki ülke aydının aynı kaynaktan beslenmesini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Yavuz Bülent Bakiler'in eserlerini okuyan ve bu eserlerden etkilenen şair, kendisine sorduğu «Bu yangı hardandır?» sorusunun cevabını, Bakiler'in; milli varlığına, milli köküne, soyuna, tarihine, diline, dinine sarılmaz bağlarla bağlanmasında bulur.⁵⁷

Vahabzade'nin, Türkiye'de en çok sevdiği şairlerden birisi de, «Onun şairliği akidesinden gelir.» diye

⁵⁶ Bahtiyar Vahabzade, Akıl Başka Uzak Başka, Azerser, Bakı 2000, s.171.

⁵⁷ Bahtiyar Vahabzade, Yanan da Men Yaman da Men, Bakı 1995, s.129.

nitelendirdiği Mehmet Akif Ersoy'dur. Mehmet Akif'in «Çanakkale Şehitlerine» adlı şiirini okurken;

*Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın,
«Gömelim gel seni tarihe» desem sığmazsın.
Herc ü merc ettiğin edvara da yetmez o kitap.
Seni ancak ebediyetler eder istiyab.*

mısralarına geldiğinde gözyaşlarını tutamayıp ağlaması onun Akif'ten ne derece etkilendiğini göstermektedir. «Çanakkale Şehitlerine» ve «İstiklal Marşı»na hayran olan Vahabzade, Mehmet Akif'i, Türk ruhunun, Türk tarihinin, Türk medeniyetinin tecellisi olarak görür ve bununla da gurur duyar.

Ortak Değerlerimiz

Türkiye ve Azerbaycan'daki ortak değerlerin çok olması ve bu değerlerin gün yüzüne çıkması şairi duygulandırmaktadır. Vahabzade'nin kendisinden dinlemiştim. Şair, rahmetli Ahmet Kabaklı'nın daveti üzerine Türkiye'ye gider. İstanbul'da birkaç gün konuşunu ağırlayan Kabaklı, Vahabzade'ye bir gün sonra Ankara'ya gitmek için uçakta iki kişilik yer ayırttığını söyler. Vahabzade de Kabaklı'ya uçakla değil de kara yoluyla gidip gidemeyeceklerini sorar. Kabaklı'dan bu konuda olumlu cevap gelince, İstanbul'dan Ankara'ya kara yoluyla gitmeye karar verirler. Yola çıkmadan önce Vahabzade eline bir kalem bir de defter alır. Yol- da levhalarda gördükleri yer isimleri teker teker kaydeder. Bu isimlerin birçoğunun Azerbaycan'da, hatta kendi memleketi olan Şeki'de yer ismi olarak kullanıldığını görür. Ortak toponimlerin bu kadar çok olmasına sevinen şair, yolda mola verdiklerinde Kabaklı'dan

izin ister hemen yanlarında kendileri gibi mola vermiş olan yolcuların masasına selam verip oturur. Oradaki yolcularla biraz sohbet ettikten sonra kendisini tanımadıklarını anlayan Vahabzade, masasına konuk olduğu Türkiyeli yolculara kendisinin nereli olduğunu sorar. Onlar da Vahabzade'yi tanımadıkları için konuşmasından Karslı ya da Ardahanlı olabileceğini söylerler. Şair, yolcuların vermiş olduğu bu cevaba çok sevinir.⁵⁸

Azerbaycan'daki Türk Mezarına Sahip Çıkıyor

Şairi etkileyen bu olayların temelleri, iki ülke insanının sarsılmaz bağlarla birbirine bağlanmasına dayanmaktadır. Her dönemde tazelenen vefa numunesi diyebileceğimiz olaylar, haliyle, iki ülke insanını daha da birbirine yakınlaştırmaktadır. 1918 yılında Ermeniler ve Ruslar birlikte Azerbaycan'da halkı katletmeye başladıklarında Azerbaycan hükümeti, Osmanlı devletinden yardım ister. O dönemde, Nuri Paşa komutasında bir orduyla Azerbaycan'ın yardım talebine cevap veren Osmanlı devleti, Ermeni ve Rusların işgal ettiği toprakları Azerbaycanlı ve Türk askerlerden oluşan Kafkas İslam Ordusu sayesinde tekrar istiklaline kavuşturur. Tabii ki bu topraklarda binlerce asker şehit verilerek bu başarı sağlanır. Bugün Anadolu'dan Azerbaycanlı kardeşlerinin zor günlerinde yanında olmak için gelip bu topraklarda canını veren binlerce asker, metfun bulunmaktadır. Bunlardan birisi de Şamahı sınırları içerisindeki Acidere mevkiinde bulunan Türk subayının kabridir. Azerbaycanlı kardeşleri için canını veren Türk askerine Vahabzade, yazdığı bir şiirle vefa borcunu yerine getirir. Şair bu şiirinde duygularını şöyle ifade eder:

⁵⁸ 2000 yılında kendisiyle görüştüğümüz dönemde anlattığı bir hatıra.

*Yolun kenarında تنها bir mezar
Üstünde ne adı var ne soyadı.
Ey yolcu, arabanı eyle bu yerde
Soruş kimdir yatan تنها yerinde*

*O bir Türk zabiti kahraman, metin
Doğma kardeşine yardıma geldi.
Kırgına tutulan milletimizin
Haklı savaşına yardıma geldi.*

*Uzaktan hay verip senin sesine
Geldi, geldi dönmedi öz ülkesine.
Düşman saflarını o, soldan sağa
Biçip destesiyle cepheyi yardı.
Toprağın uğrunda düşüp toprağa
Senin toprağını sana gaytardı.*

*Özü koruduğu, hem can verdiği
Yolun kenarında defnedildi o.
Uğrunda canını kurban verdiği
Toprağı özüne vatan bildi o,*

*Yolcu arabanı bu yerde durdur.
O mezar önünde sen tazim eyle
Secde kıl, dua ver onun ruhuna
Ayak bastığın yer borçludur ona.*

Vahabzade'nin eserlerinde de görüldüğü gibi, Türkiye onun gözünde kendi ülkesi kadar azizdir. Türkiye'nin mutlu gününde sevinen, üzüntülü günlerinde, Türkiye vatandaşı bir fert gibi kederlenen şair, Türkiye'nin istikbaldeki yerinin dünyadaki müreffeh devletlerarasında olmalıdır diyerek, Türkiye'nin dünyadaki büyük devletlerden birisi olmasını arzu etmektedir. Onun, «Tek

arzum, yirmi birinci yüzyılda Türkiye'nin dünya muvazenesinde sözü geçen, dünyanın en güçlü devleti olmasıdır.» demesi, Türkiye'ye olan sevgisinin derecesini gösteren en güzel ifadedir.

II.III. Ana dili

Ruslar. XIX. yüzyılın başlarından itibaren Kafkasya ve Azerbaycan'ı işgal etmeye başladılar. Azerbaycan'a Rusların girmesiyle cemiyet hayatı, yönetim şekli değişmekle kalmaz, bunlarla birlikte, yöneticiler de değişir. Bu tarihten itibaren Azerbaycan Türkleri her alanda geri planda tutulurlar.

Rusların, Azerbaycan'da ve Kafkaslarda hâkimiyet kurmaya başladığı bir dönemde, 1925'te, dünyaya gelen Bahtiyar Vahabzade, çocuk yaşlarında Azerbaycan halkının Sovyet askerleriyle yaptığı mücadeleyi yakından görür. Halk Sovyet ordusuna karşı isyan eder. Uzun süre mücadelesini dağlarda sürdürür.

Azerbaycan'da sözü edilen isyanlar bastırıldıktan sonra sosyal alanlarda değişikliklere gidilmeye başlanır. Azerbaycan okullarında çeşitli milletler arasında yakınlığı sağlamak, Sovyetler Birliğindeki dostluğu sağlamlaştırmak amacıyla bu milletlerin Rus ve dünya kültür zenginliklerine katılması bakımından en kudretli araç olan Rus dili öğretimini iyileştirmeye gidilir.⁵⁹ Politika ve sosyal alanlarda yapılan değişikliklerin yanında edebi düşüncede de değişikliklerin yapıldığı görülür.⁶⁰

⁵⁹ Mehmet Saray, Kaspıralı İsmail Bey'den Atatürk'e Türk Dünyasında Dil ve Kültür Birliği, İstanbul 1993, s. 106.

⁶⁰ İslam Ansiklopedisi, c.4, s.321.

Bu gelişmelerden sonra Vahabzade de diğer aydınlar gibi düşüncelerini serbestçe ifade edemez. Bütün yazarlar resmi ideolojiye uygun olarak yazmak zorundadırlar. Buna «Sosyalist realizmi» adı verilir. Cemiyete «İnkılâpçı» gözüyle bakılmaya başlanır, sosyal olaylar, insan ilişkileri, sınıflar arasındaki çatışma fikrine uygun olarak açıklanır. Yeni bir cemiyet kurulmaktadır. Bu toplumun yeni bir edebiyata ihtiyacı vardır. Böylece eski dünya görüşüne, hayat tarzına ve buna bağlı olarak da eski edebiyata karşı şiddetli bir hücum başlatılır. Tabii ki eskiyi temsil eden cemiyetin kendisidir. Eski ile yeni arasındaki diyalektik mücadeleyi tamamıyla Bolşevik yazarlar yürütür. Halkın yararına iddiasıyla başlatılan hücum, ferdin ve dolayısıyla insanın inkârına kadar varır. Cahil din adamları, zalim beyler, eski yöneticiler, hurafelere inanan insanlar, zengin kimseler, burjuvalar, anti sosyalist ve komünistler, eski hayatın tipik temsilcileri olarak canlandırılır. Bunların karşısında idealist komünistler, inkılâpçılar, işçiler, öğretmenler, kadın haklarını ve kadın hürriyetlerini temsil eden genç kızlar, kadınlar adeta insanüstü özellikleri ve gayretleriyle ön plana çıkarılır. Böylece eski yeni kavgası sonucunda eserler, eserlerin kahramanları birbirine benzemeye başlar. Bu tarihten itibaren milli edebiyat ve ana dili yerine Lenin'in dili, komünist dünyanın dili olan Rusça ön plana çıkarılmaya başlanır. Rus edebiyatı da «emekçinin, işçinin, inkılâbın edebiyatı» olarak yükseltilir. Azeri edebiyatının vazifesi ise büyük kardeş Rusların edebiyatını örnek almaktır.⁶¹

Bunlara rağmen Türkler arasındaki milli duygunun yok olmasına engel olamazlar. Rejime karşı çıkan birçok ilim adamı, gazeteci, öğretmen, yazar, şair acımasızca

yok edilir. Vahabzade, çocukluk döneminde cereyan eden olaylardan çok etkilenir. Gençlik dönemlerinde yazmış olduğu birçok şiiri saklar, rejime rağmen bastıramaz.

Vahabzade'nin, özellikle II. Dünya Savaşından sonraki ilk on yıl ve onu takip eden senelerde Azerbaycan Türk toplumunun bir tercümanı haline geldiği görülür. Vahabzade sadece idarî sistemdeki çarpıklıkları, tarım ve sanayi alanındaki aksaklıkları değil; aynı zamanda millî, manevî konuları, insanî meseleleri ele alma hususunda da oldukça başarılı eserler vermiştir.⁶²

Vahabzade'nin bir ömür boyu vermiş olduğu mücadelede, azatlıkla eşdeğer tuttuğu ana dili büyük önem arz etmektedir. Yazmış olduğu makalelerde ve şiirlerde bu husustaki hassasiyetini görmek mümkündür. Ona göre ana dilini bilmeyen bir insanın o millete ait olduğunu iddia etmeye hakkı yoktur. Dilini bilmeyen milli düşünce ve vatanperverlik bakımından onursuz olur. Onlar için vatan mefhumu şahsi ev, millet düşüncesi de yakın akraba anlamına gelmektedir. Ana dilini bilmeyen bireyler milletin ruhuna, maneviyatına ve tarih şuuruna biganedir ve o milletin evladı değildir.⁶³ Bir şiirinde Ana diliyle ilgili düşüncelerini şu mısralarla dile getirir:

*Ey vatan güzeli, gel öpem senin
Vatan dili diyen dudaklarından.
Hak sözün kalbimi titretti benim
Bu vatan toprağı koy olsun kanım,
Vatanda yaşayıp onun diline,
Ruhuna, zevkine, ana vatana,
Hor bakan şerefsiz vatansizlere!*

⁶¹ Yavuz Akpınar, Türk Dünyası El Kitabı, Ankara 1992 c. 3. s. 652.

⁶² Nevzat Özkan, Türk Dünyasında Nüfus, Sosyal Yapı, Dil, Edebiyat, Kayseri 1997. s. 221.

⁶³ Bahtiyar Vahabzade, İstiklal, Bakı 1999, s.15.

Vahabzade'nin 1954'te yazmış olduğu «Ana dili» şiirini o dönemdeki baskılara rağmen yayınlatması mümkün değildir. Vahabzade'nin saygı duyduğu şairlerden Samet Vurgunun aracılığıyla, Lenin'in «Biz kendi dilimizi ve vatanımızı severiz.» sözüne istinaden bastırır.⁶⁴ Şair böylece mevcut yönetimden tepki almaktan kurtulur. Ana dili şiirinde Vahabzade duygularını:

*Ana dilim sendedir, halkın akli hikmeti
Arap oğlu Mecnun'un derdi sende dil açmış.
Yüreklerle yol açan Fuzuli'nin sanatı,
Ey dilim kudretinle dünyalara yol açmış.
Sende benim halkımın kahramanlıkları dolu.
Tarihi varaklanır,
Sende nice bin yıllık benim medeniyetim.
Şan şöhetim saklanır
Benim adım sanımsın,
Namusum vicdanımsın!*

mısralarıyla anlatır.

Vahabzade, yönetimden tepki almamak için eserlerini farklı metotlarla kaleme almaktadır. Yurtdışı gezileri şairin düşüncelerini anlatmada çıkış yolu olur. Gezdiği ülkelerde gördüklerini eserlerinde dile getiren şair, aslında kendi ülkesini anlatmaktadır. Yabancı ülkeleri anlatan şair savunmasını kolayca yapar. «Latin dili» şiirinde milleti yaşarken dili ölü olan milletlere dikkat çeken Vahabzade, Latin halkının öldüğünü, oysa dilinin hala yaşadığını dile getirirken bazı milletlerin yaşadığını, fakat dilinin öldüğünü şöyle anlatır:

*Sen derde bak, vatan da var, millet de var.
Ancak onun dili yoktur.
Öyle bil ki ayna gibi.*

*Şimdi söyle hangi dile ölü diyek?
Vatan varken, millet varken,
Küçük yoksul komalarda
Tutsak olan bir dile mi?
Yoksa uzun asırlardan geçip gelen
Halkı ölen
Özü kalan
Bir dile mi?*

Ona göre bir milletin varlığı ve bekası dille mümkündür. Dil yoksa millet de yoktur. Şair, Sovyetler döneminde ana dilinin durumunu «Merziye» şiirinde şu mısralarla dile getirir:

*Ey bu günü dilim dilim
Parçalanan Ana dilim
Sinesinde od kalan⁶⁵ ana dilim
Kapıların arkasında
Boynu bükük kalan dilim.
Var iken yok olan dilim
Ayaklarda kilim dilim
Savaşlarda bir kahraman,
Barışlarda halim dilim.*

Vahabzade, 1959 yılında yazdığı «Gülistan» şiirinden dolayı sorguya çekilir. Üniversitedeki görevinden uzaklaştırılır, kitabı toplatılır.⁶⁶ Şair, bu dönemde çok zor günler geçirir. Halk, kendisine gizli gizli yardım eder. Bu olaydan sonra şair daha ihtiyatlı olmak zorunda kalır. Şiirleri mercek altındadır. Sık sık sorgulanır, ifadesi alınır.

Azerbaycan'da Rus dilinde eğitim öğretim faaliyetlerini yürüten Rus sektörü olarak nitelendirilen orta

⁶⁵ Kalan: yakıl-, tutuştur-.

⁶⁶ Bahtiyar Vahabzade, Tavşana Kaç, Taziya Tut, Ankara 1990. s.23.

⁶⁴ Bahtiyar Vahabzade, age, s.51.

dereceli okulların yanında, Azerbaycan Türkçesi'yle eğitim veren ve Azerbaycan sektörü olarak adlandırılan okullar da bulunmaktadır. Vahabzade yabancı dilin öğrenilmesi gerektiğini vurgularken, halkın ana dilinde faaliyet gösteren okullara çocuklarını vermelerini ister.

«Riyakâr' şiirinde çocuğunu Rus dilinde eğitim öğretim faaliyetlerini yürüten okula veren bir öğretmene şöyle seslenir:

*Benim evladıma ana dilinde
Ders veren muallime bak!
Vatan diyen öz evladını,
Ecnebi dilinde okutur ancak.
Özgeye dilim öğren diyorsun.
Özünse bu dili beğenmiyorsun.*

Her milletin ana dili o milletin varlığının teminatıdır. Dilsiz bir millet yoktur. Şair, 1980'li yıllarda Güney Azerbaycan'dan Farsça yazılmış bir mektup alır. Mektupta: «Sizdenim, yanı Azerbaycan Türküyüm, ama ana dilimi bilmiyorum. Dilimi öğrenmek için bana bir kitap gönderin.» der.

Bu mektubu alan Vahabzade, soydaşının ana dilini bilmemesine çok üzülür. «Ne ondansın, ne bundan» başlıklı şiirini yazar. Şair, Güney Azerbaycanlı Türk'e şiirinde:

*Sehvini anlayanı düz olmazdı kınamak.
Günahı azaltır, günahını anlamak.
Bu yaradır.
Bu yerde yarılanır bu yara.
Ne deyek ne ad verek.*

mısralarıyla cevap verirken, ana dilini bilmeyenleri de şu mısralarıyla eleştirir:

*Anan bunu etmedi,
O sana öğretmedi.
Anasının dilini.
Anan sana öğretti ağasının dilini.
Öz doğma evladına doğma ana dilini
Öğretmeyen analar,
Bes ana adlanmaya sizin hakkınız var mı?
Dilinizi kınarken,
Özüünüzü kınadınız.
Ancak bu alçaklığı yücelik sandınız.
Ey kökünden ayrılıp öz özünden kaçanlar.
Emin olun sizi de bir gün kınayacaklar*

Ana dilini bilmeyenlere birçok eserinde seslenen şair, bir makalesinde yaşamış olduğu bir olayı şöyle anlatır: Azerbaycan'da önemli makamlarda bulunan birçok aydın ana dilini bilmemektedir. Ben bu yakınlarda Bakû Belediye Encümeni Başkanıyla görüştüm. Benimle bir iki kelime bile ana dilinde konuşamadı. Hâlbuki anayasaya göre cumhuriyetin resmi dili Azerbaycan Türkçesi'dir. Ana dilini bilmemesi o kendisinin meselesidir. Fakat resmi dil olarak ana dili kabul edilmişse, devletin önemli bir makamında bulunan birisinin resmi dili bilmemesi neyle izah edilebilir?»⁶⁷

Şair, bir doktordan mektup alır. Doktor, çocuklarını Rus okuluna verdiğini; fakat böyle yapmakla meslektaşları tarafından kınandığını, yanlış bir iş yaptığı hususunda dostlarının kendisini uyardıklarını yazar. Vahabzade'ye, «Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?» diye sorar. Vahabzade kendisine: «Siz en adi hakikatin ne olduğunu bilirmisiniz? Ana dili zamana göre seçilmemeli ve sevilmemeli. Vatanı da güzel ve rahat olduğu için sevmeyiz, vatan

⁶⁷ Bahtiyar Vahabzade, Ömürden Sayfalar, İstanbul 2000, s. 133.

olduğu için severler.⁶⁸» şeklinde mektuba cevap verir.

Sovyetler döneminde ana dili daima tartışılmış, ana diline talep olmadığı için layık olduğu konuma gelememiştir. Acıklı olan şudur ki bazı veliler kendi dillerini Rus okullarındaki tedris planından bile çıkarılmasını istemişlerdir.⁶⁹

Vahabzade, ana dili hususunda yapılan yanlışlıklara hiçbir zaman göz yummaz. 1989-1990 eğitim öğretim planı ilan edildiğinde müfredatta Azerbaycan Türkçesi'ne göre Rusça derslerinin kredisi daha fazladır. Vahabzade bu durumdan rahatsız olur. Şikâyetini Milli Eğitim Bakanlığı'na bir mektupla bildirir.

Vahabzade mektubunda, Azerbaycan dilinde eğitim öğretim faaliyetlerini yürüten okullarda, Azerbaycan Türkçesi'nin ikinci dil olarak okutulması, diğer taraftan Rusçaya Azerbaycan dilinden daha çok kredi ayrılması, öğrenim dili Azerbaycan Türkçesi'nde olan okullarda Rusça'ya birinci sınıftan başladığı halde. Rus dilinde eğitim öğretim yapan okullarda Azerbaycan Türkçesi'ne üçüncü sınıflarda başlatılmasının kabul edilemeyeceğini vurgulayan Vahabzade bu müfredatın halkın fikirlerine ters düştüğünü bunun kabul edilemeyeceğini ifade eder.

Vahabzade'nin bu mektubu tesirini gösterir. Ders saatleri Rusçayla eşit hale getirilir.⁷⁰

Ana dilinin layık olduğu yeri bulması için mücadele eden Vahabzade, kelimelerin de yerli yerince kullanılması gerektiğini belirtir. Bazı kelimelerin kötü fiilleri ifade etmede kullanılmasına karşı çıkar. Rüşvet kelimesinin yerine «hürmet» kelimesinin kullanılmasını, yapı-

lan cürümün sanki meşru bir fiilmiş gibi gösterilmesini tenkit ederken, bu kötü fiilin olumsuz yönünü sanki kelimenin taşıdığı güzel anlamla hafifletilmeye çalışılmasını, saygı ve tazim anlamına gelen bir kelimeyle ifade edilmesini şöyle eleştirir:

Hürmet hürmetini yitirdi bugün,

Eğrilik düzlüğün oldu gölgesi.

Hürmet, hürmete bak!

Bu güzel sözün

Gizlendi ardında «rüşvet» kelimesi.

Hürmet! Alçaklığın öz sesidir bu.

Hırsızın mabede girmesidir bu.

Çirkinin yüzüne çekilir kalay.

Güzellik tahtında eğleşir bugün.

Vahabzade'nin, ana dili üzerine yazdığı eserlerinde, yarım asrı geçen bu mücadelenin seyrini görmek mümkündür. Bu mücadele tehlikeli olduğu kadar heyecanlı, heyecanlı olduğu kadar onurlu bir baş kaldırıştır. Şa-irin, bu mücadelede ölümle burun buruna geldiğini, ölümün soğuk nefesini adeta teneffüs ettiği hissedilmektedir.

II.IV. Azatlık

Yıllardır Azerbaycan halkının yaşadığı dağıyla taşıyla Azerbaycan Türklerine ait olan toprakların, yâd eller tarafından işgal edilmesi bir anda Azerbaycan insanını ev sahibi iken misafir konumuna düşürür. Bu durum, ülke insanını derinden yaralar. Bir ev değişikliğinde

⁶⁸ Nizami Caferov, Bahtiyar Vahabzade, Bakı 1996, s. 77.

⁶⁹ Hüsnüye Zal Mayadağlı, Bahtiyar Vahabzade'nin Hayatı ve Eserleri, Ankara 1998, s. 163.

⁷⁰ Nizami Caferov, Age, s. 70.

dahi adapte olmakta zorlanan insanın bir anda fikir, anlayış, dünya görüşü yönünden tamamen farklı bir sisteme uyum sağlaması, geçmişe ait ne varsa inkâr edilmek suretiyle ortadan kaldırılması Azerbaycan insanını zor durumda bırakır.

Sovyetlerin Azerbaycan'ı işgal etmesiyle birlikte Azerbaycan halkı zikredilen süreci bir kez daha yaşamak zorunda kalır. Sovyet hükümetinin Azerbaycan'ı zapt etmesiyle birlikte aydınlar susturulur, varlıklı ailelerin mallarına el konulur, sisteme karşı çıkanlar şiddetle cezalandırılır. Fikirlerini beyan eden aydınların bir kısmı kurşuna dizilir, bir kısmı da Sibiry'a sürgüne gönderilir. Binlerce insan ya fikirlerini söyledikleri için ya da sisteme zararı dokunacağı düşüncesiyle etkisiz hale getirilir. Ülkede hükümet tamamen hâkim olunca ya kadar zikredilen süreç devam eder. Sovyet hükümeti ülkede tam olarak hâkimiyeti sağladığı dönemde de aydınlar yer yer duygu ve düşüncelerini beyan ederler. Satır aralarında sistemi eleştiren fikirlere yer verirler. Aydınlar sistemi eleştirdikleri eserlerinde kahramanları ya başka ülkeden seçerler ya da söylemek istedikleri fikirleri sembollerle anlatmak zorunda kalırlar. Bahtiyar Vahabzade de sözü edilen aydınlardan birisidir.

Şair, hükümetin kendi sistemini topluma kabul ettirmek için sürgünleri, yargısız infazları acımasızca yürürlüğe koyduğu ve birçok insanın geceleri uykusunun kaçtığı bir dönemde dünyaya gelir. Sözü edilen süreçte iş başındaki şahıslar birkaç kez değişse de bu coğrafyada estirilen şiddet rüzgârının rengi, aşağı yukarı, hep aynı olur.

Baskıların ve tazyiklerin had safhada olduğu, düşünceye pranga vurulduğu bir devirde şair fikir çilesi çeker. Bundan dolayıdır ki, o, düşüncelerini, yürekteki çırpınışları sözler arasına sızdırdıklarını ifade eder:

*Fikirler önünde atıldı taşlar,
Diri diri fikirlere kor oldu başlar.
Amal önündeki kaya taşları,
Ne götürebildik ne kırabildik.
Amma yürekteki çırpınışları,
Sözler arasından sızdırabildik.*

Vahabzade, bir dönemde çektikleri sıkıntıları, hatırladığında o günleri «Yanan da men, yaman da men» sözleriyle ifade eder. Burada «ben» zamirinin tekil değil de çoğul anlamda algılanması gerektiğini belirtir. Sözü edilen dönemde birçok aydının sıkıntı çektiğini ülkesi için yandığını dile getiren şair, onlar, yanmalarına, ülkeleri için çırpınmalarına rağmen yaman «kötü» olarak damgalandığını dile getirmektedir. Bir dönemde sistemi yeterince övmediği ve onların fikirlerini can u gönülden benimsemediklerinden, kendi ifadesiyle büyük Rus kardeşlerinin kendilerine empoze etmeye çalıştıkları şanlı geleceğe dudak büktükleri için Vahabzade'ye de «yaman» yaftası vurulur. Sözü edilen dönemi şair şu mısralarla dile getirir:

*Azatlık, saadet, demokrasi!
Bu güzel sözleri dünya alkışlar.
Aslında her biri bir oyun, riya...
Benim bu sözlere yazığım gelir*

O, esaretin, diktatörlüğün mensesinde boğulan ülkesinin dilinde bu tür debdebeli sözlerin söylenmesini ikiyüzlülük ve riyakârlıktan başka bir şeyle izah edilemeyeceğini belirtir. Diktatörlük rejimi altında bu sözlere, insan acımasın da ne yapsın, diye rahatsızlığını dile getirir. Bu ortamda, «dil fikri ifade etmek için değil de fikri gizletmek için kullanılmalıdır.» der.

Silahlı sadece dili olan kalem erbabı insanlar, fikirlerini gizletmek için değil, onları halka ulaştırmak için kullandıklarında yaman «kötü» insan oldular. Ben de her zaman fikirlerimi gizletmediğim için «yaman» ilan edildim, diyen şair, yanmasıyla yamanlığının doğru orantılı olduğuna dikkat çeker.

Totaliter rejimin hüküm sürdüğü bir dönemde şair fikir çilesi çeker. İçini kemiren duygu ve düşünceleri yetkililere ulaştırmak için can atar. Bir gün yetkili bir kişinin karşısına çıkar. Ülkenin önde gelen idarecisiyle arasında geçen görüşmeyi kendisinden dinleyelim: Hiç yâdımdan çıkmıyor bir defasında yamanlık yangısı, beni, o zaman Merkezi Komitenin kâtibi olan bir eloğlumuzun karşısına çıkarmıştı. Ben de «yaman kişi» olmak için huzura çıkarıldığımı hissetmiştim. Ama gitmemek olmazdı, gittim. Işıklı lüks odasında yaklaşık bir saate yakın konuştuk. Ben konuşuyor o dinliyordu. Aylardan beri kalbimi yoran, ülkedeki başını alıp giden rüşvetten, ana dilimizin ayaklar altına serilmesinden, irili ufaklı bütün dertlerimizden bahsettim. Bir defa olsun sözü mü kesmedi. Hiç soru sormadı, sözlerime açıklama da istemedi. Ben de korkusuzca fikirlerimi söyledim için kendimi çok mutlu hissediyordum. Yüreğimde bir hafifleme hissediyordum. Sözü mü bitirdiğimi anlayan «birinci kâtip» bana ne dese iyi!

– Şair, bunların hepsi bilinen şeyler; ama seni bunları söylemek için kim vazifelendirdi?

Sanki canıma bu sözle ateş düştü, üstümden de bir derya su çiseledi. Ona söyleyecek söz bulamadım. Bulsam ne faydası olacaktı ki? Ülkeden sorumlu bir şahıs çok basit gerçekleri anlamak istemiyordu. Kapıları şiire, sanata kapalı olduğunu bildiğim bu mekândan ayrılırken aynı zamanda bu kapıların bütün halka kapalı olduğunu da derk ettim.

«Yahşı hatırlayırım bir eloğlumuzla» diye başladığı diğer bir hatırasında da şu hususları nakleder:

Sovyet hükümetinin yıldızının parladığı bir dönemde idi. O dostumuzda koltuğuna çok sağlam oturmuştu. Bir toplantıda onunla karşılaştık. Benim yakamda üç renkli bayrağımız vardı, ona baktı ve:

– *Bu nedir?* diye sordu, sonra da, *niçin yankesici bayrağını yakana taktın*, dedi.

Aradan bir hayli vakit geçmişti. Aynı şahıs yine koltuğunda idi. Ama bu defa Sovyetlerin yıldızlarının sönmeye yüz tuttuğu bir dönemdi. O yine süslü rengârenk telefonların bulunduğu bir masanın arkasında oturmuştu. Bu telefonların arasında benim dikkatimi çeken bir şey daha vardı, üç renkli bayrağımız. Dostum sanki bana övünerek bayrağı göstermeye çalışıyordu.

Onun yıllar önce bana dediği söz akluma geldi; ama niçin yankesici bayrağını masanın üzerine koydun diyemedim, dilim varmadı. Ben de bu konu üzerine gitmedim biliyordum ki yine «Yanan da men, yaman da men» olacaktım.⁷¹

1991 yılında milletvekillerine seslendiği bir konuşmada demokrasi ve totaliter rejimi karşılaştıran şair, demokrasi ve totaliter rejim bir arada olamaz. Demokrasi zoraki rejimi dağıtmak için vardır. Nasıl ki gece ile gündüz, matemle düğün bir yerde bulunamazsa demokrasiyle despot yönetim de bir arada bulunmaz, der. Sözlerini desteklemek için Firdevsi'nin Şehnamesinde geçen şu hikâyeyi nakleder: Zalim, gaddar despot idarecilerin omuzlarında üç yılan bulunur. Bu yılanların gıdası insan beynidir. Onlar insan beyni yemezse yaşayamazmış. Buradan biz hangi sonucu çıkarmalıyız. Despotizmin yaşayabilmesi için insan beyinlerini yemesi gerekir. Sistemin devamı için düşünen, fikir beyan eden insanların beyin-

⁷¹ Bahtiyar Vahabzade, Yanan da Men, Yamanda Men, Bakı 1995, s.7.

lerinin yok edilmesi gerekir. Aksi takdirde insan düşündükçe baskıcı yönetime karşı çıkar. Bütün baskıcı sistemlerde insanların beynine kilit, diline yasak getirilmiştir.⁷²

Sözü edilen dönemde fikirleri açıkça yazamadıklarını dile getiren şair, eserlerindeki hadiseleri başka ülkelerde canlandırır, kahramanları da yine kendi ülkeleri dışında bir ülkeden seçer. 1968 yılında Asya ve Afrika yazarlarının Taşkent toplantısına katılan şair, fikirlerini bir Afrikalının diliyle şöyle ifade eder:

*Sizin gibi bir insanız,
Biz ne taşız, ne demiriz.
Yeter artık biz heç kese⁷³
Yama olmak istemiyoruz.
Yaman derttir;
Başkasına yama olma.
Yaman derttir;
Azatlığın hasretine damak olmak.
Yaman derttir
Gözün ola,
Ama görebilmeyesen,
Yaman derttir
Elin ola,
Evindeki çör çöpü
Sen süpürebilmeyesen.
Yaman derttir
Dilin ola,
Ne konuşup, ne susasan.
Yaman derttir
Ağzın ola,
Özgesinin ağzı ile düşünesen.⁷⁴*

⁷² Bahtiyar Vahabzade, Yanan da Men, Yamanda Men, s. 69.

⁷³ Kimseye.

⁷⁴ Bahtiyar Vahabzade, Yanan da Men, Yamanda Men, Bakı 1995, s 69.

Şair fikirlerini söyleyemedikleri dönemde aynı zamanda tabii kaynaklarının da sömürüldüğüne dikkat çeker. O dönemde, Azerbaycan halkının ücretli köle durumuna düşürüldüğünü dile getirir. Azerbaycan sanayi müesseselerinin %93'nün ittifaka ait olmasını kabul etmek istemez. Niçin Azerbaycan halkı hamal durumuna düşmüştür? diye mevcut sistemi sorgular. Azerbaycan topraklarının sömürüldüğünü şu sözlerle ifade eder: İlim adamlarının söylediklerine göre ülkemiz, sadece pamuk üretiminde iki milyar manat, üzüm üretiminde de yaklaşık üç milyar manat kaybetmektedir. Diğer tarım ürünlerinde de kaybımız en az bu kadardır. Ürünlerimizi Ermenilere verip onları işleyip kazanç sağlamalarını aklım almıyor. Biz hazır yünlerimizi işleyip kumaş yapamaz mıyız? Acaba işçi sıkıntımız mı var? Asla şu an bizim 400 bin işsizim var.

O, Azerbaycan'ın bu hale gelmesinde azatlığının elden alınmasına binlerce yıldır göz diken düşmanların sebep olduğuna dikkat çekmektedir.⁷⁵

Sovyet döneminde Azerbaycan halkının istediği gibi hareket edememesinin sebebini yapılan keyfi uygulamalara bağlamaktadır: Sözü edilen dönemde Rus okullarında okutulan çocukların kural olarak yazın pamuk toplamaya götürülmesi yasaktı. Pamuk toplamak «saadeti» sadece bize aitti. Bakü'de yüksek okullardaki Azerbaycanlı gençler pamuk toplamaya götürüldü. Çünkü bakanlar, Merkezi Komite üyeleri, aynı zamanda makam olarak büyük, yürek olarak küçük rehberlerin yağ içinde böbrek gibi beslenen, pamuk gibi apak balaları kızgın güneş altında pamuk toplamazdı.

⁷⁵ Bahtiyar Vahabzade, Şenbe Gecesinden Giden Yol, s. 164.

Bu satırları yazarken Allah'ım! Biz bu haksızlıklara nasıl dayanmışız, diye düşünürüm. Bu meseleyle ilgili 1974 yılında yazdığım bir şiir aklıma geldi:

*Sabir demiş, «Biz erleriz».
İş yerinde
Özgesinin sözlerini «ezberleriz»
Toz toprağı yel savurur,
Tanesi de yele kalmaz.
Vallah, billâh böyle kalmaz, böyle kalmaz!
Bu inançla yaşamışım...
Ama neyleyim:
Bizim gibi zevzeklerin
Yiğitliği sabır olsun.*

Sabir demiş:

*«Sefillik», «boşboğazlık» bizim olsun,
Geleceğin evlatları iş görecektir.
Ama dua yerine «lanet» deyip
Kabrimize tükürecek».
Diyecekler ey atalar,
Ömür geçirip «ham» oldunuz.
Göre göre kör oldunuz.
Diye diye lal oldunuz.
Sabrınıza hayretteyiz,
Siz sabırda fil oldunuz.*

Sabırda fil gibi olduğunu dile getiren şair, özellikle Stalin dönemindeki politikaların yanlışlığına dikkat çeker: Stalin'in, Türk ve Müslüman halklara karşı çok şiddetli politikaları vardı. Yakupov bir eserinde, II. Dünya savaşıdan önce bizim köye 6, 7 Gürcü ailesi sürgün edilmişti. Onların hepsinin Gürcü Müslümanlar olduğunu sonradan öğrendik. Çeçenlerin, Ahıska Türkleri-

nin, Kırım Tatarlarının sürgüne gönderilmesi tesadüf değildi. Sovyetler Birliği döneminde Türk ve Müslümanların sürgüne gönderilmesi Stalin'in Türklere ve Müslümanlara olan kininin bir neticesi idi.

Stalin döneminde sürgüne gönderilenler arasında Müslüman ve Türklerin dışında milletler yoktur.

Yine Sovyetler Birliği döneminde Müslüman milletlerin alfabeleri değiştirilmiştir. Ermeni ve Gürcülerin alfabelerine dokunulmamıştır.⁷⁶

Sovyet dönemindeki sıkıntıları dile getiren Vahabzade, Ermenilerin yürüttükleri siyasete karşı Azeri milletvekillerinin sesiz kalmasını eleştirir, yıllar sonra milletvekillerinin susmasına da karşı çıkar. O günlerde «Milletvekillerine Açık Mektup» şiirini yazar:

*Sana ben oy verdim ki, yoldaş vekil
O yüksek kürsüde sesin gür olsun.
Sana öz oyumu vermedim ki ben,
Kulağın sağır, gözün de kör olsun.*

*Sana oy verdik ki, her karış yerin,
«Ezeli sahibi menem» diyesen.
Senin toprağına göz dikenlerin
Dersini vermekten çekinmeyesen.*

*Sana oy verdik ki, elin obanın,
İsteği, arzusu aksın sesinden.
Bar bar bağırırsan: Suyun, havanın,
Milletin kökünü çürütmesinden.*

*Dedin mi bunları,
Yok! Bir dinsene⁷⁷
Sana açılmıştı kulaklarımız.*

⁷⁶ Bahtiyar Vahabzade, Şenbe Gecesinde Giden Yol, s. 176-178.

⁷⁷ Konuşsana.

*Ağzına su alıp sustun... Ya sana
Milletin vekili nasıl diyek biz.*

Halkın sövdüler yüzüne gençler⁷⁸

Sen sustun...

Vazifen susmakmış meğer?

Halkın şerefini korumayan kes,⁷⁹

Halkının vekili nasıl oldu bes?

Susmağa gönderdim meğer ben seni?

Ora gitmemiştin sen esnemeye.

Sen ora gitmiştin halkın derdini

Halkın dili ile açık demeye.

Lal gidip, lal geldin... Sen kimsin bugün?

Halkın vekiliyken halka yâd oldun.

Yoksa konuşmayı becerdiğin uçun,

Bu halkının adından vekil oldun?⁸⁰

Vahabzade, 1937 yılında Sovyet hükümetinin binlerce Azerbaycan aydınını kurşuna dizmesini, ecdadından kanına geçen gayret kanının donmasına sebep olan bir hadise, olarak yorumlar. Bundan dolayı da güneş ışığının bu buzu çetin eriteceğini ifade eder.

Bağımsızlık yıllarının arifesinde gerçekleşen iki hadise şairi çok etkiler. Sözü edilen olayı şu sözlerle anlatır: 1988 yılında Bakü'de olağan üstü hal ilan edildiğinde Sovyet tankları Bakü sokaklarında tur atıyordu. Köşede duran Sovyet tanklarındaki askerler, halkı ateş ederiz, diye azarlıyorlardı. Bunun üzerine birkaç kadın hiddetlenip tankların önüne kendilerini attılar.

– Atmazsan insan değilsin, dediler.

Diğer kadın:

⁷⁸ Karşılık, ileri, ön.

⁷⁹ Şahıs, kimse.

⁸⁰ Bahtiyar Vahabzade, Şenbe Gecesinden Giden Yol, s. 185.

– Rus ordusu tarih boyunca işgalci oldular, niçin bundan utanmıyorsunuz, deyip askerlerin yüzüne tükürdü.

Askerler hakaret edince etraftaki erkekler ellerindeki taşlarla tanklara saldırdılar. Askerler gitmek istediğinde, bir kadın tankın önünde durdu:

– Hadi üzerime sür bakalım, nasıl süreceksin? diye çıkıştı.

Ben bunları gördüğümde kendi kendime:

– Böyle kadınları olan millete ölüm yoktur, dedim.⁸¹

Diğer hadise de en az birincisi kadar beni heyecanlandırmıştı:

16 Ocak 1990 tarihi idi. Akşam vakti dışarıdan yükselen «Allahu Ekber» nidalarını duyunca hemen dışarı çıktım. Bize yakın mescidin minaresine beş, altı kişinin çıktığını gördüm. Onların ellerinde ülkemizin üç renkli bayrağı dalgalanıyordu. Bu gençler bayrağımızı minarenin tepesine diktiler sonra da «Allahu Ekber» diyerek haykırmaya başladılar. O gençler 20, 25 yaşlarında idiler. Aman Allah'ım! Bu bayrağın bu kadar mukaddes olduğunu onlar nerden biliyordu. Onlara bunu kim öğretmişti. «Allahu Ekber» sedasını yüreğine virt edenlerin dillerinin kesildiği bir dönemde dünyaya gelenler bu mukaddes kelimelerin anlamını nereden biliyordu? Kulaklarının işitmediği, gözlerinin görmediği, dillerin söylemediği bu mukaddes bayrak ve «Allahu Ekber» nidası onların ruhlarına kazınmış, «kan yaddaşı»nda yaşıyormuş. Onlar gizli bir ateş gibi içlerinden tutuşup geldi. Bu ilahi sırra nasıl bigane kalırsın? Bu hadiseye şahit olunca M.Akif'in şu mısralarını hatırladım:

Ruhumun senden ilahi, budur ancak emeli,

Değmesin mabedimin göğsüne namahrem eli,

Bu ezanlar ki şahadetleri dinin temeli,

⁸¹ Bahtiyar Vahabzade, Şenbe Gecesinden Giden Yol, s. 205-2007.

*Ebedi yurdumun üstünde benim inlemeli.
Amin⁸²*

Despotizmin insan tabiatına nasıl zarar verdiği, yürekleri, vicdanları ne derece yaraladığını şair şiirlerinde ustaca dile getirir. Mısraları bazen hayatın kendisi gibi sertleşir, bazen de derinleşir, isyankâr çıkışlar artar:

*Azatlık adına meydan okuduk,
Fikrin, düşüncenin azatlığına.
Sustuk... Bahtımıza asi değildik.
Evet, dert budur ki, biz öyle bildik.
Böyledir kural.
Bizden de mutlusu yoktur dünyada.
Şarkı da okuduk: «talihliyiz biz.
Gül gibi açıldı dileklerimiz»
«El azattır,
Tel azattır,
Ana vatanda,
Dil azattır»
Hangi derdimizi demişiz ki, biz,
Üstelik azattır dedik, dilimiz!
De, nereye sığar, nere ey zaman,
Bu derece tahkire halkın sabrı,
Dede Korkut gibi dedesi olan,
Milletin özüne dede araması?⁸³*

Baskı ve şiddetin hüküm ferma olduğu bu dönemin hemen akabinde yıllardır özlemini çektikleri, aydınların, eserlerinde ve farklı mahfillerde ima yoluyla ifade ettikleri «azatlık» dönemi gelir. Hasretle beklenen «azatlık» da hiç kolay elde edilmez. Şair, bir eserinde insan hürriyetini yitirince dünyaya da hayallerin sığmadığını, bundan sonra felaketlerin ardı arkasının kesilmediğini dile getirir:

⁸² Bahtiyar Vahabzade, Şenbe Gecesinde Giden Yol, s. 207.

⁸³ Azerbaycan'ın Bahtiyarı, Bakı 1995, s. 284.

*Azatlık'
Azatlık elden gitti mi?
Dünya da hayale darısgal⁸⁴ gelir,
İnsan azatlığı yitiren kimi,
Bütün felaketler dalbada⁸⁵ gelir.*

Vahabzade, eserlerinde azatlıklarını ellerinden alanları eleştirir. Ülkesini işgal edenlerin gelip evlerini soyduklarını, kendilerini vahşi olarak gördüklerini dile getirir. O, yavuz hırsız misali suç bastıranlara karşı «Bu vahşi dediğin sensen, yoksa ben?» mısrasıyla haykırır:

*Demir zindanlara saldılar bizi,
Paris'e taşıyıp servetimizi...
Gelip evimizde bizi soydular,
Ancak adımızı vahşi koydular
Bir soruşan yoktu bu gelmelerden,
Bu vahşi dediğin sensen yoksa ben?
Adet anane de mahvolur artık
Biz talan olmuşuz öz evimizde
Bu mahir hırsızlık,
Bu talancılık
Belki medeniyet sayılır sizde!*

Azatlığın her milletin hakkı olduğuna inanan Vahabzade bu ulvi payeyi elde etmek için milletin gayret göstermesi gerektiğine inanır. Böylece kölelik damgasından, başkalarının idaresi altında ezilmekten kurtulacağını işaret eder:

*Bir halk için sefalet,
Ya açlık, ya felaket,*

⁸⁴ Dar.

⁸⁵ Peşi sıra.

Bir öyle zillet değil.
 Millet kul olsa,
 Ayaklara çul olsa,
 Fikirce yoksul olsa,
 O zaman millet değil.
 Aşkında, gayretinde,
 Şerefinde adında
 Bir de...
 Azatlığında.
 Ama o öz halkını köle değil, kul değil,
 Azat görmek istiyor.
 Halkın yüreğindeki kölelik damgasını,
 O kaldırmak istiyor.
 En tabii hakkıdır azatlık her milletin,
 Birinci evladıdır liyakat hürriyetin.
 Esir halkın dünyada ne yeri var, ne sesi.
 Esir halkın yerine kanan⁸⁶ da özgesidir,
 Gören de özgesidir, konuşan da özgesi!
 Halkın azatlığıdır,
 Halkların arasında itibar vesikası!
 Bir halkın ki yerine düşünürler, anlarlar
 O halkı ne sanırlar?
 Hanı hanı bes⁸⁷ onun özünün liyakati?
 Millet saymak olur mu esir olan milleti?
 Hanı hanı bes onun öz kemali, öz dili?
 Kim seçti yâd milleti başkasının vekili?

Vahabzade azatlığı halkın arzu etmesini, yeri geldiğinde de bu uğurda canların ortaya konması gerektiğine inanır. Bu kavramın kelimelerin dar çerçevesi içerisine hapsedilmesine karşı çıkar:

⁸⁶ Anlayan.

⁸⁷ Peki, ama.

Şimdi azatlığı hisseder bu millet
 Tatlı arzu gibi, hoş niyet gibi.
 Henüz azatlığı derk etmez ancak
 Bir ihtiyaç gibi, zaruret gibi.
 Öyle konuşuruz... Bes amel hani?
 Sözler yürekteki dağı eritmez.
 Zaruret bilmezse azatlığını
 Halk onun yolunda ölüme gitmez.
 Budur ilk borcumuz, ilk vazifemiz.
 Demişem kardaşım, deyirem gene,
 Halkın nazarına azatlığı biz
 Kaldırarak zaruret seviyesinde.

Halkın, azatlığa bedel ödeyerek kavuşacağını savunan şair, azatlık için de insanların mücadele etmesi gerektiğine inanır. Milletin, mücadele vermeden, bedelini ödemedende elde edeceği azatlığa karşı çıkar:

Azatlık alınır, yâddan umulmaz,
 Azatlık verilmez armağan tekin,⁸⁸
 Verilen azatlık, azatlık olmaz,
 Başka bir rengidir o, esaretin.
 Şereftir ölmek de azatlık için,
 Bu meslek değmez mi bütün dinlere?
 Deyirem aşk olsun dün en ve bugün,
 Azatlık yoluna can verenlere.⁸⁹

Şair bir şiirinde de kendi ülkesinde ev sahibi iken misafir muamelesi gördüklerini, başındakileri buyur diye diye «Bey» yaptıklarını şu mışralarda dile getirir:

⁸⁸ Gibi.

⁸⁹ Bahtiyar Vahabzade, İstiklal, Bakı 1999, s. 26.

*Hiç kimse incinmesin koy bizden,
Yandık yâd evinde bir çırak gibi.
Buyur, diye diye hürmetimizden
Konağı eyledik evin sahibi.*

*Yâdlara abide yükseltip, dedik,
İşçilik bizimdir, ustalık senin.
Çok zaman özgeye kulluk eyledik,
Beyin bizim oldu, eser özgenin.*

*Saldık özümüzü özümüz gözden,
Kül ile oynadık el çekip közden.
Ülkeler nur aldı şafağımızdan.
Güneş bizim oldu, seher özgenin.*

*Benim servetime cihan göz dikti,
Servetim, varlığım ona gerekti,
Babam yer işledi, babam yer eki,
Emek bizim oldu, ürün özgenin.*

*Açtı sinisini bize bu toprak,
Âlemi bezeyip lüt⁹⁰ olduk ancak.
Meydanda çapsak⁹¹ da herkesten kabak⁹²
Hüner bizim oldu, nimet özgenin
Altın bizim oldu, kemer özgenin*

Vahabzade'nin şiirlerinde ve makalelerinde en çok üzerinde durduğu konulardan birisidir azatlık. Ona göre azatlık her milletin elde etmesi gereken yüce bir değerdir. O azatlığın hediye olarak verilmeyeceğine, uğrunda can verilmesi gerektiğine inanır. Aynı zamanda o, sözde kalan, şarkılarda ve türkülerde dillendirilen, uğruna canların konulmadığı azatlığa da karşıdır.

⁹⁰ Çıplak.

⁹¹ Koşmak, koşturmak.

⁹² Önce, önde, birinci.

II.V. Karabağ ve Yirmi Yanvar Hadiseleri

Karabağ Azerbaycan'ın en güzel yerlerinden birisidir. Bu vilayet, tabii güzellikleri, stratejik önemi ve yetiştirmiş olduğu aydınlar yönüyle temayüz etmiştir. Ruslar, Karabağ'ın stratejik öneminden dolayı her fırsatta dünyanın farklı yerlerinde bulunan Ermenileri bölgeye yerleştirmek için harekete geçerler. Zamanla vilayetteki Ermenilerin sayısı artar. Bu süreçle birlikte Ermeniler Karabağ'ın kendilerine ait olduğunu ileri sürmeye başlarlar. Elleri fırsat geçtiği zaman da burada kargaşa çıkarırlar. Sözü edilen tazyikler Sovyetler Birliği'nin dağıldığı dönemde hat safhaya ulaşır.

Bu kargaşa sırasında Ermeniler Karabağ'da mitingler düzenlerler. Mitinglerde bölgenin kendilerine ait olduğunu dillendirirler. Rusların da yardımını alan Ermeniler, Azerbaycan Türklerine saldırır, onları rahatsız etmeye başlarlar. Zamanla daha da ileri giderek evleri ateşe verirler, insanları öldürürler. Elleri silahı olmayan Azerbaycan Türkleri bu dönemde hazırlıksız yakalanmıştır. Netice binlerce insan atalarından kalan, yüzyıllardır yaşadıkları toprakları üzerlerine aldıkları elbiselerle terk etmek zorunda kalırlar. Kışın soğukunda yaşlı genç, çoluk çocuk demeden binlerce insan yollara dökülürler. Karabağlılar Azerbaycan'ın farklı yerlerine yerleşir.

Zor şartlar altında hayatlarını idame ettirmek zorunda kalan mülteciler, vagonlarda, yurt odalarında, çadırlarda yaşamak zorunda kalırlar. Bu süreçle birlikte Azerbaycan edebiyatında, «kaçkın», «çadırkent» gibi kelimeler sıklıkla kullanılır olur. Bu durumdan

birçok Azerbaycan aydını rahatsız olur. Gerek şiirlerinde gerek nesirde Karabağla ilgili onlarca çalışma yayımlanır. Yazarlar ve şairler yurdun bu güzel köşesinin elden çıkması karşısında duygularını dile getirirler. Bunlardan birisi de Bahtiyar Vahabzade'dir. O, hem şiirlerinde hem de makalelerinde Karabağla ilgili duygu ve düşünceleri halkıyla paylaşır.

Vahabzade, Karabağ'da, Ermenilerin taşkınlıklar yapmaya başlamasından endişe etmeye başlar: «Karabağ hadiseleri başlayalı elime kalem aldığım da bütün vücudum titremeye başlıyordu. Kalem içimdeki gazabı ve kini istediğim gibi yazıya dökemiyordu. Hiddetim ve düşüncemin yoğunluğu istediğim gibi yazmama mani oluyordu. Çünkü halkıma yapılan zulüm o kadar büyük, o kadar dehşetli idi ki buna tahammül etmem mümkün değildi.

Zulüm ve haksızlığın bu derece olabileceğine ihtimal veremezdim. Gözlerimle görsem de aklım bunu kabul etmekte güçlük çekiyor. Kalbimin ve aklımın kabul etmediği, üzerlerimize yağmur gibi yağan iftiralara hangi sözle cevap verebilirim?»

Aynı makalesinde şair, Ermenilerin Karabağ'a ve bugün bulundukları topraklara sonradan geldikleri dile getirmektedir. Ermeniler, kendilerini haklı çıkarmak için yalan ve iftira yolunu seçmek zorunda kalırlar. İftiralarını da Avrupa'da ve Amerika'da birçok insan desteklemektedir. Ermenilerin, «Denizden denize» ve «Büyük Ermenistan» düşüncelerine göre bizim yaşadığımız toprakların hepsi onlara aittir. Güya biz onlara göre, «Hiçbir zaman olmamışız bugün de, olmamalıyız.»

Vahabzade, Karabağ'da oynanan oyunları hakkıyla anlamak, yapılanları gerçek manada tahlil etmek için geçmişteki hadiselerle bakmak gerektiğini dile getirir. Belgelerde de görüldüğü gibi Ermenilerin 1918 yılından sonraki toprak iddialarının temellerinin çok eskiye da-

yanmaktadır. 1918'lerde Ermenilerin Azerbaycan halkını sindirme ve ortadan kaldırma faaliyetleri gizli bir el tarafından desteklenmektedir. C. Cabbarlı'nın «Atan Kazaklardır» eserinde bu hadiselerin arka planı dile getirilmiştir. Kendilerini Bolşevik ve Sosyalist olarak gören Şaumyan, T.Emirov, S.Lalayeve Ermeni liderleri ile birleşerek, Bakü'de, Şamahı'da ve Nahcivan'da binlerce suçsuz günahsız insanı vahşice öldürürler. Buna rağmen yavuz hırsız misali Türkleri soykırım yapmakla suçlarlar.

Ermenilerin 1918 yılında yaptıklarını Azerbaycan Gazetesi'nin 1918 yılında 14. sayısında şu hakikatler yer alır: «Azerbaycan halkını soymakla meşgul olan çete reisi T.Emirov, «Sosyalist» ordusunun komutanı olduktan sonra Bakü'de altı bine yakın suçsuz insanı öldürdü. Martınov'un içki masalarında dostu olan Stjopa Lalayeve ise Azerbaycan'ın aydınlarını ortadan kaldırdı. Lalayeve onları evlerinden çıkarıp sokaklarda kurşuna dizer.

Ermeni çeteleri bu şekilde suçsuz günahsız insanları acımasızca kurşuna dizerken aydınları da Türkler aleyhinde çalışmalar ele alır. Gerçekler maalesef Ermeni aydınları tarafından göz ardı edilmiştir. Onlara göre yeryüzündeki bütün Türkler «Medeniyetten uzak», «vahşi»dir. Ermeniler ise dünyanın en masum, en mazlum, aynı zamanda en medeni milletidir. Aslında bu iddialarda tarih boyunca Afrika'da, Asya'da fetihlerde bulunan Türkleri kınayan İngilizlerin de rolü çok büyüktür. Uzun süre Türkler arasında yaşayan Batılı seyyahlar bu konuda çok güzel eserler kaleme almışlar, hakikati dile getirmişlerdir.

Ermeniler, yetmiş sene sonra tekrar toprak iddiasıyla Azerbaycan'da terör olayları çıkarırlar. Karabağ'da ve Ermenistan'da Azeri Türklerine saldırmaya, evleri yakmaya başlarlar. Vahabzade burada Ermenilerin tekrar ayaklandıkları döneme dikkat çeker. 1988 yılında Erme-

nilerin ayaklanmalarının sebebini sorar. Gerek 1918'de gerek 1988 yılları önemli dönüm noktalarıdır. Bu dönemlerin siyasi, içtimai özelliklerine dikkat edildiğinde bu soruların cevabı da ortaya çıkar.

Bizim bu süreçte yaptığımız hatalardan birisi de Ermenilerin asılsız iddialarına cevap vermemiz gerekirken biz başkasından medet umduk, işin adaletle halledilmesini bekledik. Bizi müdafaa edecek dediğimiz makamlar da her defasında bizim aleyhimizde oldular. Bu da bizim yumuşak olmamızdan ileri gelir. Biz herhalde mazlumuz. Yetmiş sene önce bu durum bize bir şey kazandırmadığı gibi bugün de kazandırmayacaktır. Çünkü zalime sahip çıkmak, mazluma zulmetmektir.

Birleşmiş Milletler bugün zulmeden başka bir ülkenin topraklarına saldıran ülkeye haksız olduğunu hatırlatmalı ve faaliyetlerini derhal durdurmalıdır. Diğer taraftan Moskova da Birleşmiş milletlere benzer bir tavırla Ermenilere «dur» diyeceğine bize «dur» diyor.»⁹³

Azerbaycan bir taraftan Ermenilerle mücadele ederken Kızıl Ordu 19 Ocak 1990 tarihinde saat 12'de Bakü'ye girer. Yirmi Yanvar meydanında modern silahlarla teçhiz edilen Sovyet ordusu, elinde silahı olmayan, şehirlerini müdafaa etmek için meydana toplanan insanların kanını akıtır. Vahabzade, Rus ordusuna şöyle seslenir: Onların günahı neydi? Topraklarını korumak suç muydu? Bundan 40, 45 sene önce ataları Rus topraklarını korumak için canlarını vermemiş miydi? Atalarının canıyla ortaya koyduğu fedakârlığa bu şekilde mi cevap vermek gerekir, ey nankörler? 200 yıldır ben senin kulun oldum, kölen oldum, sana pamuk verdim, petrol verdim, sabahtan akşama kadar senin için çalıştım kendi yetiştirdiğim tahılı aç kaldım sana verdim.»⁹⁴

⁹³ Bahtiyar Vahabzade, Şenbe Gecesinde Geçen Yol, s. 170-173.

⁹⁴ Bahtiyar Vahabzade, Şenbe Gecesinde Geçen Yol, s. 214.

O gece, Vahabzade kendisini çok kötü hisseder: O kanlı gece kalbime öyle dağ çekildi ki bu dağın sızlaması bundan sonra yüz yıl daha devam edecek, çektiğimiz bütün azabı yıllarca bize hatırlatacaktır. 20 Ocak kara harflerle yazılacak gelecek nesiller bugünü yâdında saklayacak, tarih boyunca katlimize lanet yağdıracaktır:

*Ne adavet, ne gerçek,
Vallah yoktu o gece
Zulüm, zalim eliyle,
Hakkı boğdu o gece*

*Tunç zırhlı yılanlar
Döktü kırmızı kanlar.
Hakikati yalanlar,
Künce⁹⁵ sıktı o gece*

*Kime deyim derdimi?
Kaspcı namerde mi?
Yetmiş yılın derdi gamı
Gözden aktı o gece,*

*Analar amanından,
Sineler oldu şan şan⁹⁶
Şehitlerin kanından
Şimşek çaktı o gece.*

*Ne diyek bu vahşete,
Bu zulme, bu dehşete?
Allah bu zulme,
Nasıl baktı o gece?⁹⁷*

Vahabzade «Yirmi Yanvar» meydanında şehit olan gençlere olan hayranlığını dile getirir: Düne kadar so-

⁹⁵ Köşeye, sokağa.

⁹⁶ Delik delik, oyuk oyuk.

⁹⁷ Bahtiyar Vahabzade, Şenbe Gecesinde Geçen Yol, s. 214.

kakta karşılaştığım milyonlardan birisi olarak bildiğim gençler bir gecede ne kadar büyük olduklarını canlarını vermek suretiyle gösterdiler. Cumartesi gecesi onlar için yüceliğe adım attıkları bir gece oldu. Ömrümüzde isimlerini saydığımız kahramanlar da bir zaman onlar gibi halk içinde bir neferlermiş. Zaman geçecek halk bu yiğitler hakkında destanlar artacak, şair ve yazarlar onlar hakkında kitaplar yazacaklar.

O gece ülkemizde doğum evlerinde dünyaya gözlerini açan her on çocuktan sekizi oğlan olmuştur. Allah'tan bu bizim için bir mucizedir. Hak nerde ise Allah ordadır.⁹⁸ Şair bir şiirinde şehitlere şöyle seslenir:

*Namert güllesine kurban giderken
Gözünü sabaha dikti şehitler.
Üç renkli bayrağı öz kanlarıyla
Vatan semasına çekti şehitler.*

*O şenbe⁹⁹ gecesi, o katl günü
Mümküne döndürdük çok na-mümkünü.
Halkın kalbindeki korku mülkünü,
O gece dağıtıp söktü şehitler.*

*Tarihi yaşatıp dileğimizde
Bir yumruğa döndük o gece biz de
Yıkıp köleliği, yüreğimizde
Cesaret mülkünü dikti şehitler*

*Zalim övünmesin zulümleriyle,
Bin bir bühtanıyla, bin bir şer 'iyle.
Hakikat yolunda ölümleriyle,
Ölümü kamına çekti¹⁰⁰ şehitler,*

⁹⁸ Bahtiyar Vahabzade, Şenbe Gecesinde Geçen Yol, s. 224.

⁹⁹ Cumartesi.

¹⁰⁰ Kamına çek-: yutmak, lezzet almak.

*Onlar susturulan hakkı söyler,
Karaca toprağı kıymetlendirir.
Donan vicdanları gayretlendirir
Evet, el¹⁰¹ gayreti çekti şehitler*

*İnsan, insan olur öz hüneriyle
Millet, millet olur hayır şer 'iyle.
Toprağın bağrına cesetleriyle
Azatlık tohumu ekti şehitler.¹⁰²*

22 Ocak 1990 tarihinde saat 10'da ilk cenazeler görünür. Halk üzgündür, kız kalesinin tepesinde kara bayraklar dalgalanır. Saat dörtte 51 şehit toprağa verilir. 1 Şubat'ta da 75 şehit daha uğurlanır. Yüzlerce yaralı da hastanelerde tedavi görülür.¹⁰³

Bir taraftan halk Karabağ meselesiyle uğraşırken diğer taraftan Rus ordusunun Bakü'deki katliamı Azerbaycan halkını yasa boğar. Halk kırk gün yas tutar, işçiler işe gitmez, hayat sanki bu facia ile birlikte durmuştur. Azerbaycan gençleri azatlığı için, hürriyeti için can verirken, halk da hal ve kal diliyle bu başkaldırıya sahip çıkar.

Vahabzade, Karabağ'ı makalelerinde yad ettiği gibi, şiirlerinde de ele alır. O şiirlerinde işgal edilen yurdun gerek güzelliklerini, gerek işgal sürecinde yaşananları etkileyici bir dille ele alır. İşgale uğrayan tarihi vilayet, her yönüyle Azerbaycan'ın prototipi niteliğinde bir mekânlardır. Bu güzel yurdun yüzyıllardır Azerbaycan'a ait olduğunu işaret eden şair «Biz Neleri Yitirdik» şiirinde Karabağ'da yitirilen değerlere vurgu yapar:

*Toprak – çöl mü, çemen mi, toprak – kaya mı, daş mı?
Toprak – kol mu, çayır mı, ağaç mı, kandalas mı?*

¹⁰¹ Ülke.

¹⁰² Bahtiyar Vahabzade, Şenbe Gecesinde Geçen Yol, s. 224.

¹⁰³ Bahtiyar Vahabzade, Şenbe Gecesinde Geçen Yol, s. 222.

*Toprak - ceddim, tarihim, toprak - yurdum, mekânım.
Toprak - benim namûsum, toprak - benim unvanım.
Toprak - toprağa dönmüş ecdadımın mezarı
O toprakta kaybolan şöhretimin, şanımın
Öz adının mezarı.*

*Nece dözdük¹⁰⁴ bu derde, ay eller, biz daş mıyız?
Düşmana verdiğimiz o helal topraklara
Helal vatandaş mıyız?
Biz vatani yitirip vatan topraklarında
Cansız, ruhsuz daş olduk.
Vatani yitirirken nece vatandaş olduk?
Yalanlara aldanıp doğrumuzu yitirdik,
Düzümüzü yitirdik
Kişi benliğimizi salıp ayak altına
Özümüzü yitirdik.*

Ermeniler, yukarıda da kaydedildiği gibi, 1905'te, 1918 yılında Azerbaycan'ın farklı bölgelerinde binlerce Azerbaycan Türkü'nün kanına girmiştir. 1948-1953 yılları arasında bugünkü Ermenistan topraklarından 100 binden fazla insanı zorla göçe zorlarlar. Ermenistan'daki Türklerin çektikleri bununla son bulmaz. 1988 yılında aynı şekilde Karabağ'dan ve Ermenistan'dan bir milyona yakın insanı yerinden yurdundan ederler. Şair başlarına gelenleri halkın unutmaması gerektiğini bir şiirinde şöyle dile getirir:

*Biz boğuk vicdanı, kahredip arı,
Şere yoldaş olup hakkı danmayız.¹⁰⁵
Heç vaht unutmayız yahşılıkları,
Amma pislikleri unutanlarız.
Sulanıp sürekli komşunun bağı
Bizim arkımızdan, şefkatimizden.*

¹⁰⁴ Tahammül etmek.

¹⁰⁵ Dan-: inkar etmek.

*Yazık! Becermişiz bağışlamağı,
Aman dileyende düşman da bizden.*

*Kuyruğu ezilir, yumşalırız biz,
Deyirik, bir daha o, çalan¹⁰⁶ değil.
Amma unuduruz, unuduruz biz,
Küdrete hastası iyileşen değil.*

*Utanmaz, usanmaz bed amelinden,
Beledir¹⁰⁷ unutkan hasletimize.
Bilir, dedemizin onun elinden
Çekdiği zilletler ders olmaz bize.*

*Bu yaman hasleti, gelin, terk edek,
Tarihi dersleri daha derk edek,
Terk edek, unudak soğukkanlığı,
Unudak keçmişe unutkanlığı.*

*Daim gözümüzün önünde dursun
Geçilen yollarda hayır şerimiz.
Bu günü unutsak, yarın, öbür gün
Bizi bağışlamaz torunlarımız.*

*Dedim, silinmesin bu kan, bu gada,¹⁰⁸
Bir de, gülle izi dağ taşımızdan.
Yalnız bir güne yok, biz yarına da
Ayna tutmalıyız yaddaşımızdan.*

Karabağ işgal edildikten sonra binlerce insan yurtsuz yuvasız kalır. Mülteciler, her şeyini Karabağ'da bırakırlar. Çiçeği burnundaki ülke bir anda kendisini savaşın içerisinde bulur. Bu süreçte bilerce mültecinin bir anda istenilen düzeyde ihtiyaçları karşılanamaz. Birçok mülteci derdini kimseye açamaz. Sıkıntıların üste-

¹⁰⁶ Çal-: darbe indirmek, ısırmak, sokmak.

¹⁰⁷ Aşına, tanıdık, bilinen.

¹⁰⁸ Bela.

sinden gelmek için gayret gösterir. Vahabzade Didergin «Vatanından ayrı düşen, mülteci» şiirinde mültecilerin haleti ruhiyesini şu satırlarla anlatır:

*Başına nerenin külünü döksün
Sinesi azaptan dağ dağ didergin.
Taze vatanında garip, çekingen,
Eski vatanında kaçak didergin.*

*Başının üstünde öz tavanı yok,
Yavanlık bir yana, hiç yavanı yok.
Bu güne, yarına bir gümanı¹⁰⁹ yok,
Ay özü özünden uzak didergin.*

*Esti, nereden esti bu sam yeli?
El başı kesmedi, kesti baş eli.
İsti yuvasından uzak düşeli
Gah orda, gah burda konak didergin.*

*Könlünde köz tutup vatan hasreti,
Bitirip gileyi,¹¹⁰ sözü sohbeti.
Öz acı talihi, öz musibeti
Özünün başına kınak didergin.*

Doktora tezimiz Karabağ Ağızları üzerine olduğu için Azerbaycan'nın farklı mekanlarını mesken tutan mültecilerden yaklaşık iki yüz kişiyi dinleme imkanı elde ettik. Birçoğunu çadırlarda, öğrenci yurtlarında, bir ovanın ortasında dört duvar üzerine attıkları kamlarla kendilerine yaptıkları, ev denecekse, mekanlarda yaşadıklarına şahit olduk. Zor şartlar altında hayata tutunmaya çalışan mülteciler bu durumda bile misafir-preverliklerini bırakmamışlar. Bizlere büyük bir memnuniyetle kapılarını açtılar. Kendileriyle sohbet etmek istediğimizi söylediğimizde birçok mülteci önce yaşa-

dıkları zorlukları tekrar hatırlayıp üzülmemek için konuşmaktan ictinap ettiler. Daha sonra derinden bir iç geçirdikten sonra Karabağ'ın güzelliklerini, yaşadıkları sıkıntıları, vatan hasretini dile getirmeye başladılar. Karabağ'ı andıklarında birçok mültecinin gözleri derine dalıyor, sanki farklı bir dünyaya gitmiş gibi bu güzide yörenin güzelliklerini terennüm etmeye başlıyorlar.

Mülteciler, çocuklarının geleceğini düşünmekten onlara istedikleri gibi bir gelecek hazırlayamama korkusundan kendi dertlerini unuturlar. Diğer taraftan mülteciler yurtlarından ayrılalı bunca yıl oldu. Birçok çocuk bugün bu çadırlarda, yurt odalarında dünyaya gözlerini açtılar. Karabağ'dan, Karabağ'ın güzelliklerinden habersiz şekilde büyüdüler. Her ne kadar yakınlarının, her daim sohbetleri Karabağ üzerine kurulsada, savaştan sonra dünyaya gelen çocuklar Karabağ'ı hiç görmediler. Bu da birçok mültecinin üzülmeye sebep olmaktadır. Vahabzade de savaştan sonra dünyaya gelen, yurdunu yuvasını görmeyen mülteci çocuklarına «Hasretimizle yaşıt oğlan» şiirinde şöyle seslenir:

*Çadırda çektiğin zülmün, zilletin,
O doğma yerlere sonsuz hasretin,
Karabağ ruhundan ruh vermiş sana,
Baba ocağını göstermiş sana.*

*Abı havasıdır Cıdır düzünün
Kalbinden süzülen o inilti.
Şuşa'yı yaşatan şakıma bugün
Kavrulan Muğan'a serinlik çiler.*

*Toprak esir oldu, o vakitten beri,
Anlaya bilmirik, dilsiz, sağırız.
Kaytara bilmeyip doğma yerleri
Senin karşında biz günahkârız.*

¹⁰⁹ İstek, arzu.

¹¹⁰ Şikâyet.

*Bize her tarafta tuzak kurulmuş,
Oyun oynuyoruz biz hala sözle,
İndi senin yaştın lap yaştı olmuş
Helal yurdumuza hasretimizle.*

*Toprak derdi ile sine dağlısın,
Sen ki, o yerlere böyle bağlısın,
O buz bulakları, uca dağları,
Sen, ey yüreğinde yaşatan oğlan,
Bizim verdiğimiz o toprakları
Herhalde, düşmandan sen alacaksın!*

Karabağ'ın düşman eline geçmesi, Azerbaycan'ın birçok şairini olduğu gibi, Vahabzade'yi de derinden yaralamıştır. O da şiirlerinde toprağın bir millet için taşıdığı öneme vurgu yapar, mültecilerin duygularına tercüman olur. Böylece onların derdine ortak olur.

II.VI. Vatan

Vahabzade'ye göre vatan sevgisi ebedidir. Bu yönüyle diğer sevgilerin önüne geçer. Sevgiliye duyulan muhabbet ölümle son bulur. Vatan sevgisi ise sonsuza kadar devam eder. Sevgiliyi kendimiz için severiz. Oysa vatani halk için, halkın geleceği için gelecek nesiller için severiz.

Vatan bir şahsa ait değildir, herkesindir. Vatanın kusu ru da güzellikleri de herkese aittir. Vatan söz konusu olduğunda her şahıs aynı derecede mesuldür. Vatan farklı duygu ve düşünceye, farklı fikirlere sahip evlatların annesidir. Bundan dolayı da vatanın geleceği evlatların gayret ve çalışmasına bağlıdır. Evlatların tamamı aynı derecede

hayırlı değildir. Hayırsız evlatlar da vardır. Vatanın ekmeğini yiyen, suyunu içen binlerce insan her şeyini vatana borçlu olduğu halde vatana bir şey vermezler. Onlar vatanın ateşiyle ısınır; fakat dumanından rahatsızdırlar. Evinde her türlü konfor varsa onlar vatani sever, aksi takdirde vatan onlar için bir anlam ifade etmez. Onlar, isteklerine nail oldukları zaman vatan güzeldir. Yani vatan onlara bir şeyler veriyorsa vatan yahşi, vermiyorsa kötüdür. Onlara, sen vatana ne verdin diye sormak gerekir. Hangi çeşmenin gözünü açmışlar, nereye kaç tane ağaç dikmişler. Hangi yetimin gözyaşını silmişler onlara sormak gerekir. Vatanın nimetlerinden doya doya istifade edenler, vatanın derdine, sıkıntısına bigane olanlar «bananeciler» yeri ve zamanı geldiğinde vatan hakkında ağız dolusu sözler söylemekten geri kalmazlar. Onları dinlediğinizde karşınızda vatanını seven, ülkenin en vatanperver insanı karşınızda duruyor sanırsınız.

En kutsal sevgi vatan sevgisidir. Bundan dolayı da vatan sevdalıları, millet delileri vatan sevgisini her türlü şahsi isteklerin sevgilerin önünde tutar. Onları şahsi arzuları, istekleri milyonların talepleri karşısında erir gider. Böyle olduğu zaman kendisi vatanlaştı, vatan onda temsil bulur. Bu makamda artık şahsiyet seviyesine yükselir:

*Bir büyük gayeye vurulan zaman
Özünü yeniden yaratır insan.
O büyük gayenin çağrış sesinde
Kaygılar eriyor, maksat doğrulur.
Özünü yaratma mertebesinde,
İnsan kâmilleşir, şahsiyet olur.*

Halk içinden çıkan vatanperverler, halkının düşünen beynine, gören gözüne, vuran koluna döner. Bu durumda insan sınırları aşarak şahsiyet mertebesine varılır.

olur.¹¹¹ Ona göre vatanın kıymeti vatandan ayrıldıktan sonra hissedilir:

*Ah! Vatan hissinden büyük his hani?
Ömrünü gurbette geçiren kes
Bu hissin kudretini belki de bilmez.*

* * *

*Demek ki, severim ben vatanımı
Çok azdır «Vatanı sevirem» demek...
Vatanın yolunda babalar gibi,
Canını, kanını veresen gerek,
Yedirir, içirir, giydiren bizi,
Hayatımız boyu bu ana toprak,
Niçin bu dünyaya geldiğimizi
Bizse düşünmeyiz yalnız bir kere,
Vatanın kışından bazen usanır,
Yazından kaçarız yaylak yerlere
Öyle ki, vatandan ayrılırız biz,
Vatançin haykırır yüreklerimiz¹¹²*

Vatan onun her şeyidir. Dağları, tepeleri onun için anlam yüklüdür. Hayatının anlam kazanması vatanla olur:

*Ben sabaha yüz tutmuşam,
Yolum aydın, aşkım derin.
Vatan,
Senin kayaların kılınıcısına,
Kalkanımdır tepelerin.
Sinem üstten yollar çekem.
Hayatımın manasıdır,
Ey akidem, ey mesleğim!
Bir elinde kılıç olup,
Bir elinde saz tutmuşsun.*

¹¹¹ Bahtiyar Vahabzade, Gelin Açık Danışak, Bakı 1989, s. 74.

¹¹² Bahtiyar Vahabzade, Şeb-i Hicran, Bakı 1961, s. 157.

*Nefretini kurşun edip,
Düşmanınin koynunda soğutmuşsun.
Azerbaycan adın ateş,
Özün ışıkt, sözün ışıkt.*

Diğer bir şiirinde şu mısralarda vatanına seslenir:

*Beni anamdan alıp,
Vatanıma, halkıma,
Oğul eden sen oldun.*

Başka bir şiirinde de bu toprakların oğlu olduğunu, vatan uğrunda gösterdiği fedakârlığı şu dizelerle anlatır:

*Azerbaycan oğluyam
Bin yıldır
Öz adının
Nöbetinde durmuşam,
Silahım olmayanda,
Nefretimi baruttek¹¹³
Kalbime doldurmuşam.*

*Ben bir eski şarkıyım
Hallarım¹¹⁴ elvan elvan.
Musikim Karabağdır,
Sözlerim de Nahçıvan.
Bu toprakta yaranmış
Koroğlu'nun cengisi,¹¹⁵
Kır atın üzengisi.*

Bahtiyar Vahabzade 1949 yılında sanatının ilk yıllarında kaleme aldığı «Sabahınız Hayır Olsun», «Taze Şehir», «Gönül Baharı» gibi şiirlerinde vatan sevgisini dile

¹¹³ Barut gibi.

¹¹⁴ Hal: Musikinin esas melodisi ile aynı ahenkte olan yeni bölümü.

¹¹⁵ Kahramanlık musikisi.

getirir. Sözü edilen şiirlerin birinde vatana olan sevgisi şöyle dile getirilir:

*Vatan toprağından yaranmışam ben,
Şiirimdir- Vatanın gül çiçekleri.
Mesleğim- Rengini değiştirmeyen
Vatan toprağıdır ezelden beri.¹¹⁶*

Şair halkının dertleriyle dertlenen, onların çektikleri sıkıntılara bigane kalmayan halkının gören gözü, konuşan dilidir. Bundan dolayı da onun mısralarında milletinin dertleri terennüm edilir. Vahabzade, şiirlerinde halkının dertlerini dile getirmekle yetinmez aynı zamanda halkının sıkıntılarını yüreğinde hisseder. Bu duyguyu da yaşamının gereği olarak algılar:

*Batan bir güneşin, solan yaprağın,
Kuruyan çeşmenin, sönen ocağın,
Derdini, gamını kalbe salmadan,
Birin derdine ortak olmadan,
Yaşamak, ay ana, yaşamak mıdır?
Hayat ancak kef-damak¹¹⁷ mıdır?*

Güney Azerbaycan'daki Azeri Türklerinden Bahtiyar Vahabzade'nin eserlerinde hasretle bahsedilir, şair Güney Azerbaycan'ı de vatanı olarak kabul eder. Her ne kadar başka ülke sınırları içerisinde yer alsada gidip gelemese de orasını da vatanı olarak telakki eder:

*Araz'ın
o yanı vatanım,
bu yanı vatanım.
Vatanı görmeye amanım yok benim.
Bu nasıl vatandır?*

¹¹⁶ Yavuz Ahundlu, İstiklal Şairleri, Bakı 1998, s. 10.

¹¹⁷ Eğlence, neşe.

*Görmedim yüzünü
Çatsam da bu yaşa.
Ömrümde bir defa
Peki, selam vermez mi?
Kardaş da kardaşa?
Bu gamım, bu derdim dağlardan ağırdı.
Arazın suyuna karışıp akarım
Fuzuli hasretle gurbetten vatana bakardı,
Men ise...
Vatandan vatana bakarım.*

Güney Azerbaycan'ın meşhur şairi, «Haydar baba» şiirinin müellifi Şehriyar ve Vahabzade, kuzey ve güney Azerbaycan arasında hasretin sembolüdür. Birisi Kuzeyde diğeri güneyde iki halkın sevilen şairi her ne kadar Sovyet döneminde birbirlerine gidip gelemezlerse de birbirlerine şiirle cevap verirler. Bir telefon görüşmesinde iki şair hasret giderirler:

*Telefon telleri, size bu akşam
Hasretin ne boyda ihtiyacı var.
Hattın bu başında ben dayanmışam¹¹⁸,
Hattın o başında üstat Şehriyar:*

*Yüzünü görmedim henüz birce an,
Nisgile döndürdü¹¹⁹ bu gussa bizi.
Ancak nice yıl dost tanıştan
Yahşı tanıyoruz birbirimizi
Benden haber aldın: Kaç yaşındasın?
Söyledim yaşıma,
Dedin: Bin alkış!
Dedim: Neye alkış, üstat Şehriyar?*

¹¹⁸ Oturmak, durmak.

¹¹⁹ Kederlendirmek, dertlenmek.

Dedin ki: Cavansın¹²⁰ sen bana bakmış,
Arzum göyermeydi, geçmişti yaşım.
O günü hayatta sen gör, kardaşım.
... Şah sana zulmetti
Doğma elinde,
Doğma vatanında sen unutuldu.
Yaza da bilmedin doğma dilinde,
Ana kucağında sen yetim oldun.
Bizim bir kimseden bir kastımız yok,
Biz iki kardaşız, bir anamız var.
Bir büyük toprağın iki oğluyuz,
Orda Şehriyar'am, burda Bahtiyar.

Yine Şehriyar'a yazmış olduğu mektupta da bu hasretin izlerini görmek mümkündür:

Sen otuz yıl ayrı düştün elinden,
Öz ananla konuştuğun dilinden,
Simurg sana pay da verdi telinden
Gurbet elinde o tel düştü yâdına,
Teli çektin, vatan geldi dadına.
Vatan seni gene bastı bağrına,
Mehlem koydu senin gönül ağrına.
Günahımı affet, dedin sen ona,
Yazık sana, baba yurdu, od ocak,
Senden dönen buza dönüp donacak.

...Nağme adlı çeşmelerin gözüsün,
Sen elimin, sen günümüm özüsün,
Bu ninniden kanat alıp, düzü sen
Ey Şehriyar, öz obana döndün,
Sönmüş idin yana yana döndün.
Haydar baba kanat verdi şiirine,
Bülbülleri dil getirdi şiirine,

Gül çiçeği bir kokulu şiirine.
Yoksa bunu unuttun mu Şehriyar?
Özgeyi mi aziz tuttun, Şehriyar?

El der ki, bostan ekme bey ile,
Yalan olmaz el adından deyilen.
Haydar baba karşısında eğilen
O başının önünde baş eğirem,
Fakat şimdi sana kardaş deyirem.

Azerbaycan'ın iki şairi Bahtiyar ve Şehriyar'ın isimleri çoğu zaman bir arada kullanılır. Hasretin sembolüdür iki söz ustası.

Kuzeyli şair bir şiirinde şu mısralarında duygularını dile getirir:

«Durup Araz'ın bu kıyısında men,
«Can kardeş» deyirem, o da «can» deyir
Ey zaman, soruma cevap ver, neden
Sesim yeten yere elim yetmiyor...

Güney meselesini her zaman derinden düşündüm. 1959 yılında yazdığım ve üzerinde çok çalıştığım «Gülüstan» başlıklı manzum hikâyemden beri en büyük arzum Azerbaycan'ın birliğidir. Ama gerçekçi olmak gerekirse Güney Azerbaycanlı soydaşlarımızın bu konuda yeterince istekli değiller. İki defa Güney Azerbaycan'a gittim orada soydaşlarımızın evinde misafir olduğumda onların hallerinden çok memnun olduklarını gördüm. Onların çoğunun kendilerini İranlı kabul ettiklerine şahit oldum. Allah rahmet eylesin Hudu Memmedov'la Ermeniler hakkında konuştuğumuzda bazen sinirlerime hâkim olamayıp kızdığım, Hudu Bey, beni, Ermeniler hiç olmazsa bizim adımızı «Türk» şeklinde doğru telaffuz ediyorlar derdi. Onlar milliyetimizi hatırlatır bize.

«Gülüstan»da şöyle bir yer var:

*Min leke vurdular şerefimize,
Verdik, sahibimiz yine ver, dedi.
Çok yahşı eyleyip gerçekten bize,
Biri «baran» dedi, biri «her» dedi.*

Güney Azerbaycan'da 22 milyon Azerbaycan Türkü var. Bunlardan yaklaşık yedi milyonu güneydedir. Diğerleri İran'ın farklı bölgelerine dağılmıştır. Onlarda milli şuurun yeterli derecede gelişmediğini gördüm. İki halaoglunun Güney Azerbaycan'da İngilizce konuştuklarını gördüğümde çok şaşırmıştım.»¹²¹

Vahabzade için vatan, üzerinde yaşanan, gezilen ve çeşitli ihtiyaçların temin edildiği toprak parçası değildir. Bundan dolayı da vatan sevilmez. Vatan manevi bağlarla bağlanan, yeri ve zamanı geldiğinde uğruna canlar verilen kutsi bir mekândır. Bu kutsal mekân sevdalılarından fedakârlık ister, can ister. Gerektiğinde gözünü kırpmadan canını feda eden yiğitler o zaman vatanına olan borcunu ifa etmiş olurlar.

¹²¹ Bahtiyar Vahabzade, (Konuşan: Bahtiyar Azizli)Yanan da Men, Yaman da Men, s. 236.

III. ESERLERİNDEN SEÇMELER

III. I. ŞİİRLERİ

III. I.I.Türkiye Hakkındaki Şiirleri

İSTANBUL

Bosfor körfezi...
İki kıta
Yaslanmış birbirine
Ortasında bu yolun.
Bir tarafı Avrupa'dır;
Bir tarafı Asya
İstanbul'un...
Türkoğlu durup ortada
Seyredir
Sağını,
Solunu.
Bir şehirde birleşir
İki kıta.
Birinin başlangıcıdır,
Birinin sonu...
Sol tarafında
Debdebeli geçmişten yadigâr kalan
Başı göklere yücelen
Camileri, burçları, kaleleri;
Durur bin yıldan beri.
Sağ tarafında
Modern evler, bankalar, oteller..
Türkoğlu
Gözlerinden sualler yağa-yağa,
Gâh sola bahar, gâh sağa.

İstanbul'un geçmişi gururlu şanlı,
Bu günü gözüne yâd.
Geleceği dumanlı...

Bu gün
Bir ayağı Avrupa'dadır,
Bir ayağı Asya'da
Türkün.
Kulaklarında motor sesi,
Dilinde Kuran suresi
Türkün.
Zaman onu dillendirir,
Asrın ahengine ses verir
Düşünüp derinden;
Ancak babası çeker eteklerinden.
Çırpınır şehir
İkilik içinde.

Düğüm düğüm olmuş fikirler
Asrın keşmekeşinde...

Bir şehirde görüşür
İki dünya, iki âlem.
Bulacaktır, eminim,
Türkoğlu hak yolunu.
O, şimdilik seyreder
Sağını,
Solunu...
Yüreği şark yüreği,
Akli Garp aklıdır
Türkün.
Bu tezattan
Sinesi dağlıdır
Türkün.

*Durup his ile akıl arasında,
Hakikatle masal arasında.
İreli mi gitsin,
Geriye mi dönsün?!
Geçmişinden kopamaz,
Bu gününü
Bulamaz.
Arar; Arar; Arar.
Karşıda ışık var;
Aryan bulur!...*

Şubat, 1961, İstanbul.

BEN TÜRKÜM

*Sen bizi aldattın yıllardan beri,
Ben çarkıfelekten ders götürmüşem.
Özge anasından süt emenleri,
Özge kulluğunda duran görmüşem.*

*Besdir, dözdüyümüz ölümdeyken,
Köhne pazardaki o köhne nırha¹²².
Milleti yüz yere bağladın, yeter,
Yüz arkın suyunu katma bir arka.*

*Aslımı, neslimi tanıyorum ben,
Karışık değilim, özümdeyim.
Sen kimsen, sen nesen, özün bilirsin,
Ben ilk kaynağımdan Türkoğlu Türküm!*

*İspattır, delildir, aklın kıblesi,
Değişebilirsen adımı ancak.
Canım çıkana dek kalbimin sesi,
Türk'üm - gerçeğini fısıldayacak.*

Kasım, 1995

¹²² Eski adetlerin yerine daha da eskisini koyanlar için istihza ifadesi olarak söylenir.

ALLAH BENİ BÖYLE AĞLAT

*24 Ağustos 2001 tarihinde «Türk F-16'larının
Bakü semalarında yaptıkları gösteri münasebeti ile»*

*Öz helal «Türk Yıldızlarım»
Uçtu benim öz göğümde
Aslan gücü, kaplan azmi
Duydum o gün bileğimde.
Bana parmak gösterene
Öz yerini bellettiler
Onlar Bakü semasına
Yürek şekli resmettiler.
Dediler ki, sizinledir
Daim bizim yüreğimiz-
Her aşkımız, dileğimiz.*

*Sen ey bana güç gösterip
Bazen beni hedeleyen!¹²³
Onlar sana gösterdi ki,
Tek değilim dünyada ben
O gün bakıp gökte uçan yıldızlara
Ben kendimi arkalı bir dağ sayırdım
Sevincimden ağlayırdım.
Biz bir daha anlıyorduk
Nedir inam, nedir inat.
Ben ağladım sevincimden
Allah, beni ağlatanda böyle ağlat.*

24 Ağustos 2001

¹²³ Korkutmak, tehdit etmek.

AZERBAYCAN-TÜRKİYE

*Bir ananın iki oğlu,
Bir çınarın iki kolu
O da ulu, bu da ulu
Azerbaycan—Türkiye*

*Dinimiz bir, dilimiz bir
Ayımız bir, ilimiz bir,
Aşkımız bir, yolumuz bir
Azerbaycan — Türkiye*

*Bir milletiz, iki devlet
Aynı arzu, aynı niyet
Her ikisi Cumhuriyet
Azerbaycan—Türkiye*

*Birdir bizim her halimiz
Sevincimiz, melalimiz
Bayraklarda hilâlimiz
Azerbaycan—Türkiye*

*Ana yurтта yuva kurdum
Ata yurda gönül verdim
Ana yurdum, Ata yurdum
Azerbaycan—Türkiye*

TÜRKİYEM BENİM

*Yaz başı çıkarken Ergenakon'dan
Kurdu kendimize ram edenleriz
Gönül ateşiyle biz zaman zaman
Demir dağlarını eritenleriz.
Çelik bedenleriz, tunç bedenleriz*

*Kökümü, soyumu tanıyan günden
Amaç kanadında ben yücelmişem
Adım danılsa da ilk gençliğimden
Türklük havasıyla nefes almışam.*

*Ben yumruk altında derdim, ne gam,
Aşkım-akideme sonsuz inamdır.
Azerbaycan-anam, Türkiye-kiblem
Amacım-yönümdür, öz-pusulamdır.*

*Ben idim, kul olan öz ülkesinde
Bölüne bölüne parçalanmışım.
O vakitler olsam da yad gölgesinde
Seni öz karşımda ılık sanmışım*

*Türklük kurban idi o zaman şer'e
Sen bize zulmette çulçırak oldun.
Yurttan kaçak düşen Sedrettinlere
Mehmet Eminlere sığıncak oldun*

*Ruhumu, aşkımı sana uçurdum,
Benim talihimin öz bahtı sensin.
Tekçe benim değil, Ey Ata yurdum,
Türklük dünyasının payitahtı sensin.*

*İmzalar içinde imzam yok iken
Seni varlığıma ispat sanmışım.
Benim sevincim de, güvencim de sen
Her zaman ben sana arkalanmışım.*

*Dilim ayaklarda toz olan zaman
Ali meclislerden kovulan zaman
Rahatsız değildim ana dilimden
Sana güvenirdim,*

Bilirdim ki, ben
Dilimde konuşan bir Türk yurdu var,
Öz dilim yaşarsa milletim yaşar.

Durur yüreğimde iki dağ gibi,
Ana vatanımla, ata vatanım.
Senin tırnağına bir taş deydimi,
Baktı 'de yüreğim kanıyor benim.

Dilimiz, dinimiz, amacımız bir,
İki bayrak altında bir milletiz biz.
Hayrımız şerrimiz ayrı değildir,
El ele vereli dedelerimiz.

Onlar yenilmemiş hiçbir düşmana
Yerinde söylemiş Ulu Bilgehan;
«Ey Türk, dağlar bile baş eğer sana
Birleşip kendine döndüğün zaman».

Ruhumu aşkımı sana uçurdum
Benim talihimin öz bahtı sensin
Yalnız benim değil, ey ata yurdum
Türklük dünyasının payitahtı sensin.

Sen gökte, sen yerde cephe yaranda
O zafer bizimdir-senin, hem benim
Sen büyü, sen yücel, sen yücelende
Ben de yücelirim, Türkiye 'm benim.¹²⁴

1996

III. I. II. Diğer Şiirlerinden Seçmeler

AĞAÇ

Hiçbir şey yoktur ki, Allah'ı zikretmesin. (İsra 44)

Dağları, taşları yeşillendirip
Güzellik hissini uyaran ağaç
İnsanlara şirin duygu bahşeden
Kuşlara hem yuva, hem hayran¹²⁵ ağaç.

Suyu yetmeyince sararıp solan,
Sıcağa dözmeyip¹²⁶ yanıp kavrulan.
Yaprak dili ile kalbe od salan,
Bizi hışırtyla kahreden ağaç.

İsa'ya çarmıhtır, Musa'ya çomak
Yollara köprüdür, evlere dayak¹²⁷.
Yazın gölge olur, kışın od-ocak
İnsanın dostudur ezelden ağaç.

Deme o cansızdır, deme hiç nedir¹²⁸.
Biz gibi havaya, suya teşnedir.¹²⁹
Hem görür, hem duyar, hem de hisseder
Anlamam, yürümez ya neden ağaç?

Sözdür hışırtısı... Bizden ne diler?
Yanan yüreklere serinlik çiler
Kadir gecesinde sabaha kadar
Allah'ın adını zikreden ağaç.

2002

¹²⁵ Himaye eden.¹²⁶ Dayanamayıp.¹²⁷ Direk.¹²⁸ Hiçbir şey.¹²⁹ Susamış, susuz.¹²⁴ Bahtiyar Vahabzade Yücelikte Tenhalık, İstanbul 1998, s. 37.

ALLAH

İdrakte yol açmış geceden gündüze Allah.
Güldürmesen öz¹³⁰ gönlünü, gülmez yüze Allah.
Dünyaya şafaklar gibi Tanrım sepelenmiş¹³¹,
Kalbin gözü yanmazsa, görünmez göze Allah.
Allah! Biliriz cisim değil, ya nedir Allah?
En yüksek olan hakta, hakikattedir Allah.
Dondunsa tekâmül ve güzellikler önünde,
Derket, bu taaccübde¹³², bu hayrettedir Allah.
Bildik, biliriz, gizlidir insandaki kudret,
Herkes onu fehmetmese¹³³, acizdir o, elbet.
İnsanın ezel borcudur insanlığa hürmet,
İnsanlığa hürmette, liyakattedir Allah.
Gerçek de şu ki: Gizlidir her zerrede vahdet.
Bir zerre iken külle¹³⁴ kavuşmak ulu niyet.
Gördüklerimiz zahiridir¹³⁵, batna¹³⁶ nüfuz et.
Batındaki, cevherdeki fitrattadır Allah.
Fıtrat da yatar söz de, sözün öz yükü fikrim,
Seçmiş, seçecek daima tüyden tüyü fikrim.
Ben bir ağacım, yaprağı sözler, kökü fikrim,
Sözlerde değil, sözdeki hikmettedir Allah.
İnsan! Tepeden-tırnağa, sen arzu, dileksin.
Nefsinde doyumsuz, fakat aşkında meleksin
Zulmün yüzüne hak denilen silleni çeksen,
Sillende mühürlenmiş o gayrettedir¹³⁷ Allah.

¹³⁰ Kendi.

¹³¹ Serpilmiş.

¹³² Bu hayrette, şaşkınlıkta.

¹³³ Anlamasa.

¹³⁴ Bütünlük.

¹³⁵ Açıktadır, görünüştedir.

¹³⁶ İçer.

¹³⁷ Namustadır.

Türk dünyası yazarları şairin evinde.
Ortada Kemal Tahir. Bakü 1966

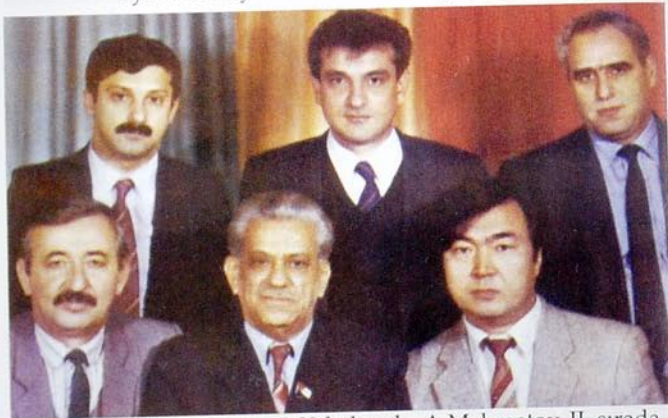
Yazarlar Birliğinde 1960

Bakü Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesinde programda.
A.Ahundov, C.Abdullayev, F.Kasımzade 1985

İlyas Efendiyev və Mehdi Hüseyn'le 1962

I. sırada O. Süleymanov, B. Vahabzade, A. Mehmetov. II. sırada Ş. Ekberzade, Kemal Abdulla və şairin oğlu Azer 1987

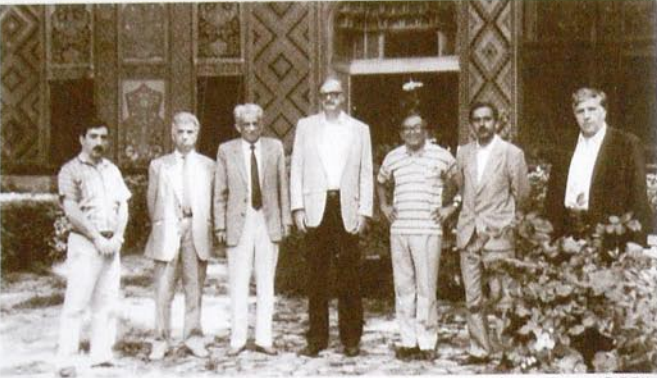
Soldan Mirvari Dilbazi, Süleyman Rüstem, Bahtiyar Vahabzade, Çengiz Aytmatov, Mirze İbrahimov 1985

Bakü Devlet Üniversitesi
ders verdiği yıllar
1985

Petrol Akademisi
talebeleriyle
birlikde 1970

ABD'nin Azerbaycandaki Sefirinin yardımcısı Robert Finn, Ş.Hüseynov, S.Elyarlı, T.Halilov ve diğerleri ilə. Şeki, Hansarayı 1992

Ceyhun Hacıbəyli'nin oğlu Timurçin(soldan II.), Niyazi, Enver Nezerli(ortada) və Sadıq Murtuzayev ilə. Şəki 1976

Dostu, hukkəçu Yaşar Aliyevlə, «İzvestiya» gazetinin müdürü L.V.Kornilov'un iş yerində 1974

*Cahil iner alçaklığa, öz kalbine inmez,
Vicdandan eğer dönse de, hayrından o dönmez.
Zulmette, cehalette, adavette görünmez,
İlgarda¹³⁸, sadakatte, muhabbettedir Allah.*

1984

BENİM ANA DİLİM

*Benim ana dilim, benim kimliğim
Pasportum, kendime öz hâkimliğim.
Benim benliğimin füsunkârlığı
Konuşan kemali aklıdır dilim.
Milletin varlığı, yurdun varlığı,
Senin varlığına bağlıdır, dilim.*

*Beni hem dedemle, hem de nevemle¹³⁹
Bağlayıp uzanan tarih bağımsın
Dünüm, geleceğim, üstelik hele
Benim söz hünerim, ses bayrağımsın*

*Sensiz adım haram, vatanım haram
Ana sütü gibi helâlîm-dilim
Sen nerede varsan orda ben varım
Ey benim yıldızım, hilâlîm dilim.*

*Taşlardan süzüldün sen zaman zaman
Güzeldir suların taştan geçmesi
Yarandı dupduru damılarından
Bayatı çeşmesi, destan çeşmesi*

*Sözü öz yerine koymak tehrini¹⁴⁰
Üstatlar öğretti bize bir be bir¹⁴¹*

¹³⁸ Sözdedir.

¹³⁹ Torun.

¹⁴⁰ Usulünü.

¹⁴¹ Birer birer.

*Senin kudretini, senin sihrini
Gösterdi dünyaya Fuzuli, Sabir.¹⁴²*

*Benim ana dilim, mucizem, sihrim
Duvarlar dağıtır, kapılar kırar
Bazen birce kelime, en derin fikrin
Üstüne nur salıp cilalandırar.*

*Farkını bilmeyip akla karanın
Adam var bu dili yâd sayar bugün
Dedesı bu dilde cephe yaranın
Kendi başka dilde konuşar bugün*

*Hangini söyleyim, mis¹⁴³ mi, demir mi?
Yalnız öz sesinde çınlamıyor mu?
Mis sesi benzemez altın sesine
Onların dilidir onların sesi.
Benzemez bülbülün şakımasına
Karga garıltısı, keklik nağmesi*

*Ne yaprak, ne rüzgâr, ne metal, ne kuş
Seslenmir, ötmüyor özge¹⁴⁴ dilinde
Peki, bilmiyorum sana ne olmuş
Yad dilde ötürsen öz menziline¹⁴⁵
Namustan habersiz, vicdandan uzak
Vazife kürsüsü meramdır sana.
Vatanın dilini sevmeyen alçak
Vatanın ekmeği haramdır sana.*

Ağustos 2000

İNANÇTAN İMANA

*İnamım o göze görünmezlere
Evvelce atamdan, anamdan gelir.
El açtım göklere, başvurduğum yere
İmanın özü de inamdan gelir.*

*Ben öz inancımı duydum fehmden
Gönlüm başka semte sesliyor¹⁴⁶ beni
Gördüm ki, kendimle savaştayım ben
İçimde nefis adlı kurt yiyor beni.*

*O şeytan kurduna galebe çalmak
Anladım, benimçin merama dönmüş
Savaş uzun çekti, anladım ancak.
Günüm, güzeranım harama dönmüş.*

*Garazkâr olmasak hiç kime¹⁴⁷ karşı
Çevirebiliriz dosta düşmanı
Anladım: İnancım nefsiime karşı
En büyük cihada çağırır beni.¹⁴⁸*

*Gittim bu çağrının arkasınca ben
Yolum sır, kaybım sır, kazancım da sır
Amansız hamleler, bu çek çevirden
Nasıl çıktığımı bir Allah bilir.*

*Tuz yiyip yatanlar ne dağ, ne dere,
Rüyada su görür, teşnedir suya
Allah sevgisiyle yanan keslere¹⁴⁹
Allah'ı gösterir gördüğü rüya*

¹⁴⁶ Çağırıyor.

¹⁴⁷ Hiç kimseye.

¹⁴⁸ Hz. Peygamber (s.a.v): «Ne mutlu küçük cihadı yapıp boyunlarında büyük cihat kalan kavme!», Ya Resulullah, büyük cihat nedir? diye sorduklarında; «Nefisle cihat etmektir.» buyurdular.

¹⁴⁹ Yazan gönüller.

¹⁴² Sabir: XX. asır Azerbaycan Şairi.

¹⁴³ Bakır.

¹⁴⁴ Yabancı.

¹⁴⁵ Kendi ülkesinde yabancı dilde konuşmak.

Yollar ayırıcında durup çok zaman
Hangisiyle gitmek suale döner.
Attığım o yanlış adımlarımdan
Hayat benim için zevale döner.

Savaşan kimlerdir? Bildim çok güzel
Derk eden, akılla duyan yürektir
Mezar gümrüğünde bizden en evvel
İman vesikası istenecektir.

Çoktur günahlarım, bilirim bunu
Tövbede bitmeli günahın sonu
O zaman ellerim açılır göğe
— Allah, vesikamı kabul et diye.

Kasım 2002

EZAN SESİNE SECDE

Evim sükût içinde, saat vurur takkatak.
Herkes yatır mışhamış,¹⁵⁰ yalnız benim, ben uyak,¹⁵¹
Geceler – sırdaşımdır, geceler – hemsohbetim.¹⁵²
Geceler, gecelerde kazandığım servetim-
Şiirlerim, sözlerim, sonsuz hayalim benim.
Geceler dünya ile bin hasb-i halim benim.
Benimçin hem sevinçtir, hem elemidir geceler
Öz gönlüme açılana penceremdir geceler.
Yalnızlığın içinde kendimle baş başayım
Bölünürüm ikiye, kâh bu tay, kâh o tayım¹⁵³
Benim en hoş ahvalim – kendimle sohbetimdir.
Bazen de hep kendimden kendime gıybetimdir.
Kulağımda çınlıyor sukutun bin çaları-

¹⁵⁰ Mışıl mışıl uyumak.

¹⁵¹ Uyanık.

¹⁵² Kendimle konuşmam.

¹⁵³ O taraf, bu taraf.

Gecelerin hecesiz, sözsüz fısıltıları.
Uçar fikrim – hayalim, uçar kolum – kanadım
Gecelerle başlıyor benim asıl hayatım.
Vallah uyku haramdır, bana haram geceler
Ben bir insan ömrünü hep yaşarım geceler.

Gece sukut içinde... Yer gök uykuda... Birden
Açılan ele benzer yüce minarelerden
Gelir kulaklarıma «Allahu Ekber» sesi
Bu, göklerin sesidir, bu olamaz yer sesi
Bu seste zaman mekân birbirine karışır
Bu sesin tılsımıyla ölümle de barışır.
Ölümün pençesini ana koyunu sanırsın
Öyle bil uykudaydın, gafletten uyanırsın
Tüylerin ürperiyor, sen lerzeye gelirsın
Bu dünyadan

İlahi dünyaya yükselirsın.
Bilmiyorsun hayat ne, ölüm nedir, azap ne?
Yüreğin teslim olur o sesin tılsımına.
Sen bu ezan sesinde çimip¹⁵⁴ temizlenirsın.
İçinden baka baka içinde gizlenirsın.
Duydukça o sesteki sihirli ulviyeti
Cilvelenir gözünde zaman – mekân vahdeti.
Bu anlarda öyle bilsen vecdeye gelirsın
Kendin bile bilmeden kalbinin hükmü ile
Sen secdeye gelirsın.
Atıp cismin yükünü, sen ruha çevrilirsın
Silkelenip gece de uykusundan uyanır
Yeşilleşen dünyanın yaz rengine boyanır.

Ben bu seste görürüm göze görünmezleri
İlahinin yolunda yolundan dönmezleri

¹⁵⁴ Yılanmak.

*Bu hoş dakikalarda «Allah'a vardım» diye
Ben tepeden tırnağa baş koyarım secdeye.*

Mart 2003

AHENK

*Toprağın nefesi, yaprağın sesi
Suyun şırlıtısı, kuşun nağmesi
Gurup şafakları, tan şafaklar,
İlkimiz Âdem'den, Havva'dan beri,
Allah'ın dilidir...
O dili bilmek,*

*O dilden evveli, ahır bilmek,
Hem işitebilmek, hem duyabilmek,
Gökteki renkleri okuyabilmek,
Bize Allah payı¹⁵⁵ - bir inanç gerek*

*Allah'tan o payı enam isterim.
Şüpheden sıyrılan inam¹⁵⁶ isterim.
Ey Kadir Allah'ım! İnanç ver bana
Renkteki hikmeti derk ettir bana.
Sesteki manayı işittir bana.
Adem'e dediğin o ilk söz nedir?
O ilk söz kelime hangi dildedir?
Kendin yarattığın o ilk söz var iken,
Seslerin diliyle konuştun niçin?
Renklerin diliyle konuştun niçin?*

*Hakkın şerbetini biz damla damla,
İçip ulaşırsın sana inamla.
Eğer inanç varsa demek ben varım.
Ateşte hiç yanmam suda hiç batmama.*

155 Vergi.
156 İnanç.

*Allah! Hikmetini ayan et bana.
O sırlı dilin sen öğret bana.
Bilem, kuş ne diyor, bulak ne diyor?
Rüzgâr ne, ağaç ne, yaprak ne diyor?
Hikmeti ne imiş, göklerin, yerin?
Ufukta kızaran elvan renklerin?*

*Göz karpıp yıldızlar, bir be bir bize,
Göklerin sırrından ne diyor bize?
Âlemde her şeyin bir sonu varsa,
Akan duruyorsa, yanan sönerse,
Senin bulunduğun sonsuzluk nedir?
Allah'ım! Kendin de, var ne, yok nedir?*

*Başımın üstünde bir kuş uçardı...
Onun da er ya da geç konması vardı.
Seyrettim gökleri seyrettim yeri,
Bana ses verirdi, sanki dağ dere.
İnançla dinledim, ben o sesleri.
Gönül gözü ile baktım renklere.
Ne sesi anladım, ne rengi duydum.
Yalnız onlardaki ahengi duydum.
İlahi! Öyle ki senin varlığın,
Böyle bir ahengin, bir uyarlığın,
İçinde saklıdır... Allah! Biz neyiz?
O sırrı bilmeye aciz bendeyiz.
Sonsuz hikmetini ayan et bana.
O sırlı dilini sen öğret bana.*

DÖRTLÜKLER

*Yalnız son nefeste gerçeği bulmuş
Dünyayı ebedi menzil sayanlar.*

Dünyaya gelirken ölü doğulmuş¹⁵⁷
Vaktinde ölmeyi bilemeyenler.

1994

Önder cahil ise, millet de gafil,
Demek ki memleket yüzüstü batmış.
Millet de önder de uyanan değil,
Uyandıramaz ki yatmışı yatmış.

1991

Heykel karşısında heykelleşirken,
Heykeli yapanı düşünürüm ben.
Aynada kendime baktığım zaman,
Kendimi düşündüm, acaba neden?

1995

Çiğnenmiş sözlerle kulaklar dolmuş,
Yeni söz isterim, onu ver bana.
Maziden bu güne yollar aşınmış,
Bu günden yarına yol göster bana.

1995

Midenin gözüyle dünyaya baktın,
Akla güvenmeli, akla ey gafil!
Başından midene göçtüyse aklın,
Aklının haline ağla, ey gafil!

1997

Öz hâkimi zaman olur tarihin,
Yarına bak! Ey bugüne hükmeden!
Mahkemesi yaman olur, tarihin.
Bil ki, tarih rüşvet almaz kimseden.

1998

Dinle gör ne diyor, zengin¹⁵⁸ sesleri
Seslerin rengi var, rengin sesleri.
Ak bayrak kaldırıp teslim olmadı,
İçimde başlayan cengin sesleri.

2001

İnanç gözü ile bakarken birim
On olur, çoğalır hayrım şerrimden.
Allah'ım! Gözümle görmediklerim,
Gerçektir, güzeldir gördüklerimden.

2001

ARTIK ZİLE DÖNDÜ ZİNCİRİN SESİ

Güney Azerbaycan'ın, Milli İstiklâl Mücadelesi lideri
Mahmut Ali CÖHREKANLI'nın Mart ayında Bakü'yü zi-
yaret etmesi münasebetiyle

Vatandan vatana gelen yurttaşım,
Evine gelişin mübarek olsun.
Sevinçten od alan benim gözyaşım,
Geldiğin yollarda gül çiçek olsun.

Bizim aramıza atılan taş
Alinyazısı mı, yoksa sır deyim?
Vatandan vatana gelen kardeşe,
Nasıl konak deyim, misafir deyim?

Yaşadık hasretle yüz seksen yılı.
Yoksa ters dönmekte bu çarh-ı devran?
«Yurdum Azerbaycan, dilim Türk dili»
Diyen bal kokulu diline kurban.

Heyhat! Amelimiz arzudan kısa,
Biliriz amelsiz arzu yetimdir.
Yurdun bir kanadı istiklalimse,
Öbür kanadı esaretimdir.

Milletin istiklâl yollarındaki
Taş yalnız arzuyla yoldan çekilmez.

¹⁵⁷ Doğmak.

¹⁵⁸ Zil.

*Hareket etmeyen kollarındaki
Zincirin sesini işitebilmez.*

*İnançla, imanla, cesaretinle;
Zulme, zalimlere sen ders vermişsin.
Halkın kulağına hareketinle,
Zincirin sesini işittirmişsin.*

*Artık zenge¹⁵⁹ dönüp çılgılık koparır;
Kollara vurulan zincirin sesi.
Zulmün, esaretin bağrını yarar
Bu ses-İstiklâlin zafer müjdesi.*

*O zilin nâlesi, o zilin sesi,
Yağlı bir silledir, eli kanlıya.
Büyük başarıdır, hakkın sillesi.
Çehresi ıstıklı Çöhreganlı'ya.*

*Zil sesi yatamı uyandırılı,
Millet öz hakkını derk edecektir.
Kuzeyde¹⁶⁰ tutuşan zafer tongalı¹⁶¹
Güneyin buzunu eritecektir.*

OLMADIM

*Tutup gittim öz yolumu.
Hiç bıkmadım, hiç yorulmadım.
İnişlerde, yokuşlarda,
Eğilmedim, burulmadım.*

*Yaşadım öz âlemimde
Dalga kırdım söz gemimde.*

¹⁵⁹ Zil.

¹⁶⁰ Kuzey Azerbaycan.

¹⁶¹ Tutuşturulmaya hazır, yakmak için hazırlanan odun yığını.

*Hem neşemde, hem gamımda
Bütün oldum, kem olmadım.¹⁶²*

*Okuyup hak kitabını,
Çektim dünya azabını.
Çok içtim gam şarabını,
Bir kez olsun dem olmadım.¹⁶³*

*Bugünümünden perikmişim¹⁶⁴
Geleceğe göz dikmiş.
Ömrüm boyu dert çekmişim,
Ama derde yem olmadım.*

Ekim 2001

TURANA DOĞRU

*Ne işim var yıkanla?
Gittim Kuran'a doğru.
El açtım o mukaddes
Yüce Kuran'a doğru.*

*Çarpıştım zaman zaman
Beni yaşattı iman.
Korkmadım fırtınadan,
Gittim borana doğru.*

*Açıp kol kanadım,
Yücelttim Türk adımı.
Ben öz dilek atımı,
Sürdüm Turan'a doğru.*

Mart 2001

¹⁶² Yarım olmak.

¹⁶³ Sarhoş olmak.

¹⁶⁴ Uzak düşmek.

ANAM HAKKINDA ŞİİRLER

An — Bir yıl
Anam öldü!
Son nefes,
Son hıçkırık,
Son nida!
Bize dedi elveda!
Bir saat evvel
duyan,
his eyleyen
bir insan
Yatağında daş oldu.
Hiçliğe doğru akan
Bir akına koşuldu.

Anamın ölümünden
Bir an geçip,
Ancak o,
Daş olup insan iken,
Öz-özünü dantıdır.¹⁶⁵
Birce anda
O bizden
Bin yıl aralanıptır.

Öyle bil zaman bize
Bu ölümler, ölümler,
Arkasından hey gülür.
Kim deyir ki, vakit-
zaman
Saat ile ölçülür?!

¹⁶⁵ İnkâr etmek.

2. Başdaşı

Anamı defnettik...
Döküldü den den!¹⁶⁶
Gözümün yaşı.
Aynı gün mezarın baş tarafından
Anamın yerine kalktı başdaşı.
Anamın evezi başdaşı oldu,
Gölgesi özüyle yanaşı oldu...
Öldü mü?
Öyle bil, o yokmuş asla.
Taşların üstteki nice yazıyla
seçilir insan
başkalarından.

3. Zaman

Bir ay tamam oldu, düz bir ay,
bir gün
Geldim kabristana...
anamla deyil,
Onun başdaşıyla görüşmek için.
Düzü gözlerime inanmadım ben,
Bir hayret dalgası geçti sinemden.
Yahşı yadımdadır...
defnedilende
Sonuncu kabirde anamın kabri.
Kabirle doludur sağ-solu indi.
Neden mezarlıkta vakit düşmür yâda?
Deme, o burda da, burda da varmış!
Ölüler meskeni - mezarlıkta da
Zaman kadem kadem adımlaymış!..

¹⁶⁶ Tane tane.

4. Bu gün yeddin oldu*(Anam öldü mü?)*

Ne tez ellerini çektin dünyadan,
Balanı tek koyup nereye gittin?
Nasıl yok olurmuş bir anda insan,
Sanki bu dünyada hiç yok imişsin.

Güneş gurup etti... Oda karardı,
Bir anda yok oldun sen hayal gibi.
Şimdi düşünürüm, senden ne kaldı,
Gönlünde hatıran kara hal gibi

Beni boya başa yetirdin anne,
Bize borçlu bildik her zaman seni.
Sen beni dünyaya getirdin, anne,
Bense yola saldım dünyadan seni.

Sen bana beşikte ninni çalmışın
Bugün ninni çalsam sana ben de mi?
Senin şirin şirin ninnilerini
Sana gaytarayım cenazende mi?

«Uykun şirin olsun» diyerdin bana,
«Uykun şirin olsun» deyim mi sana?
Gerek ben başına dönüm dolanım,
Beni hayat için hep uyutanım,

Söyle, ölümçün
Nasıl uyutayım seni ben bugün?

Bu nasıl dünyadır, anlayamam ben,
Cilvesi cürbecür¹⁶⁷, rengi cürbecür.
Dün öz nefesiyle seni isiden
Bugün buza dönüp, tasa dönüptür.
Bu nasıl dünyadır,

İnsanoğlunun

Hayali göktedir, kendi yerededir,
Sağken çiyinde¹⁶⁸ hayatın yükü,

Ölende cesedi çiyinlerdedir...
Bu nice dünyadır, bu nice dünya,
Ölüm hakikat, hayatı rüya!

Derdimin, gamımın ortağı sendin,
Niye yüz çevirdin, ya niye benden?
«Derdin bana gelsin» hani diyerdin,
Niye dert ekledin derdime ya sen?..

Annem, kimse seni darıltmamıştır,
Ben seni,

Ben seni darıltan kadar:

Şimdi kime açsam derdimi bir bir,
Kim benim derdime yanar sen kadar?

Evin her küncünde görünür yerin.

Gözüm ahtarcıdır¹⁶⁹, anne, ey anne,
«Ninem hanı?» diyor küçük Azer'in,

Ne cevap vereyim ona, ey anne?

Bilmem, bilmem, bilmem bu ölüm nedir,
Hayat var iken?

*Nefesin ey anam, henüz evdedir,**Kendin yeraltında taşla dönmüşsün.**Bugün yedin oldu...**Annem yedi gün,**Bizimle beraber ağlar odalar.**Sana,**Yalnız sana,**Sana demekçün**Gönlümde ne kadar bilsen, sözüm var.*

«Kimleri çağırarak bugün yediye?»
Halalar, bacılar soruyor bana.
Anneme soralım, o bilir diye,
Ben yüz tutuyorum senin odana.

Annem, ısmarlandın ana toprağa,
Bu ölüm sineme çekti dağ benim.
Sen benim arkamda benzerdin dağa,
Sanki de arkamdan uçtu dağ benim.

Kızımın adıdır senin öz adın.
Bu da gözdağıdır bana bugün de,
Son defa sen bana bakıp ağladın.
Suretin mezara gitti gözümde...

Ömrü başa vurdun altmış yaşında.
Altmışın üstünde durup yaşın da.
Artık senin için durduğu zaman
Benimçün dolaşır..
Gün olur akşam.
Vakit geçer, sen benden uzaklaşırsın,
Ben sana günbegün yakınlaşıyorum.

Şubat 1963

PEYGAMBERİMİZ

Yolunun yolcusuyuz, ey ulu Peygamberimiz,
Adı şefkatle, ışıkla dolu Peygamberimiz.

Kurumuş toprağa bir ana dokunurken nefesi,
Güle dönderdi o saat kolu Peygamberimiz.

Bu da bir mucize! Meydan okurken sağa sola,
Sağa dönderdi imansız solu Peygamberimiz.

Ulu Kuran'ı Kerimden gözümüz aldı ışık,
Bize gösterdi daim düz yolu Peygamberimiz.

Bulup hakkın yolunu Bahtiyar oldum nasıl ben,
Böyle zengin eyledi yoksulu Peygamberimiz.

1990

YUNUS EMREYE

– Bir yerde ölüp, peki niye bin yerde doğdu?
– Aşkında yanarken yeniden bir daha doğdu.
Şiirindeki hikmetli satırlarda doğdu.

– Bir yerde ölüp, bes niye min yerde mezar?
– Her kazılır çünkü gönüllerde mezarı.
Otlarda, çiçeklerde ve güllerde mezarı.

– Efsane mi, gerçek mi? Bu insan, nasıl insan?
– Varlık sesidir, kopmuş o, türkün kopuzundan.

1985

EZAN SESLERİ

- Bu dağı, bu taşı bin yıldan beri
Vatana çevirdi ezan sesleri

Ne imiş göresen, ne deyir o ses?
Göklere yönelen o gaip nefes?

Nedir o sesteki azamet, keder-
Genişlik, sonsuzluk, enginlik kadar?

— Yerleri göklere bağlayan direk,
Gökleri yerlere indiren dilek!

1994

YA RAB

Rahmeyle özün sen benim evladıma, Ya Rab,
Rahmeyle benim naleme, feryadıma, Ya Rab.

*Mahrum eyleme sen onu dünya ışığından,
Sensin penahım, sen yetiş imdadıma, Ya Rab.*

*Senden umarım, ummuşam her derdime çare,
Bu hasleti ben borçluyam öz zatıma, Ya Rab.*

*Şükreylemişem ben ki, kader-kismete daim.
Dönderme kader-kismeti cellâdına, Ya Rab.*

*Hoşbaht kulunun Bahtiyar adlanması senden,
Uygun eyle sen talihimi adıma, Ya Rab.*

*Rahmeyle, özün sen benim övladıma, Ra Rab,
Rahmeyle benim naleme, feryadına, Ya Rab.*

1998

KIRIM'DA TATAR KABİRLERİ

*Toprağın altında yatar yerliler,
Üstünde gelmeler keyfte, damakta,¹⁷⁰
Yerlinin derdini yersiz ne bilir?
Yerlinin hakkını o, taptamakta¹⁷¹.
Gelme haklı bilir özünü, haklı!
Yerlinin yurduna yolları bağlı...*

*Bimirem Kırım'ın öz sahipleri
Bu toprak altında nasıl dinlenir?
Millet bu diyardan gidenden beri.
Ruhlar öz yurdunu ziyaret için
Sibir'e¹⁷² mi gider, bura mı gelir?*

*Tatar mezarları... el açıp göğe
Toprağı kaldırıp niçin koparmaz?
Ölüler yeraltta,¹⁷³ göresen niye,*

¹⁷⁰ Keyfetmede, yeme içmede, eğlencede.

¹⁷¹ Çiğnemekte.

¹⁷² Sibirya.

¹⁷³ Yeraltında.

*Hak deyip bağırıp feryat koparmaz?
Kırım'ı kaldırıp omuzlarına
Millet olan yere niye götürmez?*

*Mezarlar bu yurdun öz sahipleri
Niye bu zilletin bağrını sökmez?
Toprağın üstünde sahipkar gibi
Gelen gelmeleri denize dökmez?¹⁷⁴*

1966

SELAM, ÖZBEKİSTAN!

*Ulubey'in yıldızları alıştı,¹⁷⁵
Sana benden, bana senden danıştı.¹⁷⁶
Tarihlerin çağlarından atlayan
Yollarımız birbirine karıştı.*

*Şöhretlendi kadim Sibir düzleri.
At çaptılar¹⁷⁷ düz Altay'dan Oğuz'a
Nevai'nin şirin şirin sözleri
Köprü kurdu Çağatay'dan Oğuz'a.*

*Özbekistan, Azerbaycan yan yana,
Ten¹⁷⁸ çıkmışız nice nice yarıştan.
Dilimizin yakınlığı bir yana.
Gönlümüzü anlamışız bakıştan.*

*Her sözümüz, her kastımız bir olmuş
Aynı arzu gönlümüzde çağladı.
Bir akide, bir çırpıntı, bir uçuş
Seni bana, beni sana bağladı.*

¹⁷⁴ Bahtiyar Vahabzade, Seçilmiş Eserleri, cilt 6, s. 41, Bakı 2002.

¹⁷⁵ Parladı.

¹⁷⁶ Konuştu.

¹⁷⁷ Koşturmak.

¹⁷⁸ Eşit, beraber.

*Biz bir canız, bir vahidiz binadan
Bu vatana o vatandan selamlar.
Biz bir yolun yolcusuyuz her zaman
Sana benden, bana senden selamlar.¹⁷⁹*

1980

MİLLETE HİZMET

*Bir millet yüz topluma, yüz tayfaya böldük.
Böldükçe küçüldük ve küçüldükçe üzüldük.
Birdirse eğer milletimiz, birse bu toprak,
Bir olmalıdır ülkede âmâlimiz ancak.*

*Daim dolanır bir okun etrafında perger¹⁸⁰
Yurttan başka hiç kimseye yok bende itaat.
Bir maksadımız, bir yolumuz, bir sözümüz var,
Bir fırkaya, bir şahsa değil, millete hizmet!¹⁸¹*

2001

AK SAÇLAR

*Yolda sınıf öğretmenim gabağıma¹⁸² çıktı bugün.
Babam gibi o azizdir benim için
Yakınlaşıp selam verdim tanımadı sanki beni.
Öğretenim tanımadı öğreneni.
Ben büyümüş, o kocalmış
Aramızda duran yıllar
Onu benden, beni odan ayrı koymuş.
Ben kanatsız bir kuş idim, açtı benim kanadımı
Yazmayı o öğretti elbet, bana öz adımı.
Dünen bana düşünmeyi, derk etmeyi öğreten o,
Harflerin cığırıyla yol gitmeyi öğreten o.*

¹⁷⁹ Bahtiyar Vahabzade, Seçilmiş Eserleri, cilt 6, s. 27.

¹⁸⁰ Pergel.

¹⁸¹ Bahtiyar Vahabzade, Seçilmiş Eserleri, cilt 7 s. 8, Bakı 2002.

¹⁸² Karşıma.

*Bugün birbirimize görün ki nasıl yâd olmuşuz.
Onun eski şakirtleri her birimiz onun için
Şimdi basit ad olmuşuz.
Mektebimi deyince, o, sınıfımı haber aldı.
Yaddaşından duman gitti, sis dağıldı.
Yavaş yavaş yâda saldı.
Öptüm onun ellerini
Kar gibi ak ellerini
Kucaklaştık...
Öyle bil ki, kucakladı gurub çağı, tan yerini.*

*Bu dünyanın ne garibe oyunu var
O yazdıkça elindeki tebeşirden kopan tozlar
Ağartmıştır saçlarımı... ben baharım, oysa kıştır
Belki benim ak günümün onun saçı ağarmıştır.¹⁸³*

1948

BENDEN HABERSİZ

*Ömrün fasılları tez başa geldi
Yayı beherlidir¹⁸⁴, kışı behersiz.
Bir vakit ayıldım ki, heyden¹⁸⁵ düşmüşüm
Yıllar öz atını çapdı¹⁸⁶ egersiz.*

*Amal olan yere baş koyan yıllar
Toran¹⁸⁷ gözlerime yaş koyan yıllar
Ey yaşım üstüne yaş koyan yıllar,
Nere kaçarsınız benden habersiz?*

*Ey ömür! Görünür artık sahilin
Elin kısaldıkça uzanır dilin.*

¹⁸³ Bahtiyar Vahabzade, Seçilmiş Eserleri, cilt 1, s. 26, Bakı 2002.

¹⁸⁴ Meyve.

¹⁸⁵ Güç, kuvvet.

¹⁸⁶ Çap-: koşturmak.

¹⁸⁷ Karanlık.

*Ömürden verdiğim yetmiş üç yılın
Zehiri yeterli, balı yetersiz.*

*Öz omzun yüküdür herkesin yaşı
Derdi-sırdaşıdır, fikri-yoldaşı
Dönüb hisletime¹⁸⁸ geher,¹⁸⁹ gözyaşı.
Sevinç de, keder de geçmez gebersiz.*

*Fikirler selinde akandan beri
Ayıra bildim mi hayırdan şeri?
Tökülmüş ömrümün yaprak yılları
Bahçesi virane, bağı çepersiz.*

*Gönül o gönüldür koca yaşımda
Fikirler kaynıyor yine başımda
Yine hücumdayım söz savaşımda
Sözüm gayretlidir, özüm gayretsiz.*

III.II. Radyo-Televizyon Piyesleri

BEN DE ÖYLE DİYORUM ZATEN...

Sokakta iki adam karşılaşır

Gulam: Ooo... Kimi görüyorum. Selamun aleyküm.

Hezer: Aleyküm Selam Gulam.

Gulam: Allah Allah bu sen misin? (Hezer'in elindeki sepeti göstererek) Sen gerçekten Hezer Salamoviç misin şimdi?

Hezer: Görmüyor musun?

¹⁸⁸ Kader.

¹⁸⁹ Elem, keder, sıkıntı.

Gulam: Görüyorum, ama gözlerime inanamıyorum!

Hezer: Niçin?

Gulam: Önce söyle bakalım yine nerede, hangi köşeyi kaptın?

Hezer: Gulam, sana ne oldu böyle? Nasıl konuşuyorsun sen?

Gulam: Şimdi nerede müdür olduğumu soruyorum.

Hezer: Artık emekli oldum. Hiçbir yerde çalışmıyorum.

Gulam: İşte böyle... Diyorum ben de... Attan inip eşeğe binmek ne kadar kötü olurmuş. Sen çok çabuk düştün.

Hezer: Ben önceden neysem şimdi de oyum. Ne oldu ki...

Gulam: Allah layığını versin. Sen çok değişmişsin.

Hezer: Dünya böyledir... İnsanı değiştirir.

Gulam: İnsanın dışını dünya, içini makam değiştirir. Sen şimdi Hezer Salamoviç değilsin. Eli sepetli, evin hizmetçisisin. Emekli Salamoviç... Eee hani senin eski görkemini? Narandan gök lerezeye gelirdi. Biz de karşında el pençe durur, tir tir titrerdik.

Hezer: Anladım, hadi ben emekli oldum, görkemimi yitirdim. Sana ne oldu da bana olan saygını kaybettin. Sen benimle «Siz» demeden söze başlamaz, paltomu tutar, karşımda kuyruk salladın. Şimdi bu konuşmaları nereden aldın böyle?

Gulam: İşte beni de üzen o ya... Yedi yıl boyunca gölge gibi etrafında dolandım, durdum. Sana her türlü hizmeti gösterdim. Ama kıymetimi bilmedin.

Hezer: Senin heykelini mi dikecektim?

Gulam: E... Muavinlik bir yana beni şube müdürü bile yapmadın. Yeni gelen çoluk çocuğu başıma

müdür yaptın. Bir kere olsun beni düşünmedin... Sonunda ne oldu? O çocuklar sana karşı geldi. Buna rağmen sana yine ben sahip çıktım. Hatırlıyor musun, sen üzgün olduğun zamanlar, karşına çıkar seni güldürmek için şekilden şekle girerdim.

Hezer: Demek ki benden beklediğin bir şeyler varmış.

Gulam: Ya ne sandın kendini, sen kendini hürmete layık birisi mi sanıyordun yani... O koltukta oturduğün günleri bir hatırlasana! Aman Allah'ım o ne oturuş, o ne eda. Sen herkesi sinek, kendini de deve bilirdin. Hiç düşünmedin mi bir gün bu günlerinin de gelip geçeceğini?

Hezer: Benimle böyle konuşma Gulam! Sonra pişman olursun.

Gulam: Geçmiş olsun Hezer... Şimdi senin «zer'in» düşmüş «ne'n» kalmış

Hezer: Yoğurt dökülse yeri kalır, ayran dökülse neyi kalır? Ben yine benim Gulam!

Gulam: Şimdi elinden geleni arkana koyma! Sen kıymet bilen bir insan değilsin. Senin hoşuna gitmek için bin bir türlü dona girdim. Her yerde seni övdüm. Hayırseverliğin hakkında masallar uydurdum. Sen ise benim iyiliklerim karşısında sessiz kaldın!

Hezer: Gulam sen bir şeyin farkında değilsin. Alçağın altına kaldıraç koymakla alçak yükselmez.

Gulam: Sen anadan müdür mü doğdun?

Hezer: Herkesin bir yeri vardır. Sen o makamın, ben de bu makamın adamıyım.

Gulam: O makam senin için mi tahsis edilmişti? (Hezer gitmek istiyor, önünü keser.) Nereye gidiyorsun daha ben diyeceklerimi bitirmedim.

Hezer: Defol!

Gulam: Bağırma! Şimdi sesin de eskisi gibi değil. Serçelerin fısıldamasına benziyor.

Hezer: Anlaşıldı. Ben senin gözünden düşmüşüm. Peki, şimdiki müdürün nasıl?

Gulam: Hepiniz aynı kumaşın parçasısınız.

Hezer: Şimdi sana bir haber vereceğim. Şimdiki müdürün benim adamlarımdan birisidir. Aynı zamanda ikimiz aynı köydeniz.

Gulam: Allah layığını versin! Gerçek mi?

Hezer: Sana ben önceden «Haddini bil! Sınırını aşma, sonra pişman olursun.» demiştim. Sözümü dinlemedin, şimdi Allah yardımcın olsun!

Gulam: Hezer Bey, ben de baştan beri onu diyordum. Elinizdeki sepet size yakışmıyor, siz her zaman büyük insan oldunuz. Verin, onu ben taşıyayım.

Hezer: Yok! Gerek yok.

Gulam: Olmaz verin... (Elinden sepeti alır.) Biraz önce siz demediniz mi, herkesin bir yeri var, diye. Sizin gibi birine sokakta sepet taşımak yakışır mı?

Hezer: Doğrusu sepet sana çok yakışıyor.

Gulam: Tabii ki... Hezer Bey, atalarımız ne kadar doğru söylemiş. «İyilik yok olmaz.» diye. Siz her zaman zayıfların yanında oldunuz. Sizin köylünüz de aynı sizin gibi çok iyi bir insana benziyor.

Hezer: Heybetli mi bari?

Gulam: İstemediğin kadar.

Hezer: O zaman ona senden bahsedeyim.

Gulam: Vallahi ne bileyim sen her şeyin iyisini bilirsin. Aslında fena da olmaz hani.

Hezer: Ona senin nasıl birisi olduğunu çok önceden anlattım. Kendisine sana bir kıl bile vermemesini

söyledim. Senin gibi yaltaklara her zaman dikkat etmesi gerektiğini söyledim.

Gulam: Allah layığını versin.

Hezer: Senin de...

DAĞDAN AŞAN GÜNEŞ

Doktor yan odandan çıkar

Doktor: Ben muayenemi bitirdim.

Oğul: Durumu nasıl?

Doktor: Sinirleri biraz gergin, son günlerde problem çıkarmadı değil mi?

Oğul: Hayır!

Doktor: Sinirleri çok gergin.

Oğul: Şaşılacak şey.

Doktor: Şaşılacak olan şey nedir?

Oğul: Babam ipek gibi yumuşak, mülayim bir insandır. Ben onun sinirlendiğini hiç görmedim.

Doktor: Kötü olan taraf da bu ya... Sinirlenip kendisine hâkim olamayalar içinde olanları hemen söylerler. Böylece rahatlarlar. Üzüntüsünü dışa vuramayan, her şeyi içine atanlar asıl bu tip insanlara dikkat etmek gerekir.

Oğul: Hastaneye yatırmamız gerekir mi?

Doktor: Şimdilik yerinde kalması daha uygundur.

Oğul: Doğru söylüyorsunuz Doktor Bey, o her zaman derdini içine atar.

Gelin dışarı çıkar

Doktor: Ona kim hizmet ediyor?

Oğul: Biz

Doktor: Yani?

Oğul: Ben oğluyum o da gelini.

Doktor: Anneniz yok mu?

Oğul: Vefat edeli üç yıl oldu. Annem öldükten sonra her geçen gün zayıfladı. Şimdi de bu hale geldi.

Doktor: Babanız gibi hastaların ilaçtan ziyade ilgiye, sefekte ihtiyacı olur.

Oğul: Elimizden geleni yapıyoruz.

Doktor: Kusura bakmayın ama her şey ortadadır. Ya siz onu gereği gibi anlamıyorsunuz ya da.....anlaşılan isteklerini tam olarak yerine getiremiyorsunuz. Ona sakın bir ortam ve yeterli derecede ilgi göstermeniz gerekiyor.

Oğul: Anlaşıldı, Doktor Bey.

Doktor: Şimdilik hoşça kalın. (Gider)

Gelin gelir

Gelin: Ne diyor?

Oğul: Benim kalbimdekileri.

Gelin: Senin kalbinde olanlar nedir?

Oğul: Ben babama layık evlat olamadım.

Gelin: Daha ne yapmalıydın ki?

Oğul: Babam her zamanda sıkıntı çekti. Yaşından çok erken ihtiyarladı... Onun yaşındakiler daha delikanlı gibi. Mesela senin baban gibi.

Gelin: Maşallah de.

Oğul: İsteddiği gibi yaşayamadı.

Gelin: Kim istediği gibi yaşayabilir?

Oğul: İnsan çoğu şeyi sonra anlıyor. Ona biz o zaman hak vermedik. Şimdi korkuyorum bu dert beni yakacak!

Gelin: Ona o zaman hak vermemiz doğru olmazdı.

Oğul: Elbette biz kendimizi düşündük ona hak vermedik.

Gelin: Altmışını geçen birisinin evlenmek neyine? El âlem bize ne derdi?

Oğul: Birincisi insana o yaşta derdini dinleyecek birisi lazımdır. İkincisi babam o kadını otuz senedir seviyordu. Bizim için, ailemiz bozulmasın, diye onunla evlenmedi. Annem öldükten sonra da biz izin vermedik.

Gelin: Bacına niçin bir şey demiyorsun?

Oğul: Asıl sorumlu bendim. Biliyorsun insan ihtiyaçlarıyla çocuk gibi oluyor, her söz ona dokunuyor. Sabah odasının kapısını araladım ağlıyordu.

Gelin: Biz ona hiçbir zaman kötü söz söylemedik.

Oğul: Sen ve ben ona borç ödüyoruz.

Gelin: Daha ne yapabiliriz ki?

Oğul: Borç ödemek yürekten gelmez, akıldan gelir.

Gelin: Nerden gelirse gelsin gerekeni yapmıyor muyuz?

Oğul: Biz kendimizden öncekilere borç ödüyoruz, kendimizden sonrakileri de seviyoruz.

Gelin: Bu ne anlama geliyor?

Oğul: Atalarımıza hürmet, evlatlarımıza muhabbet!

Gelin: Herkes böyle değil.

Oğul: Ben herkesten bahsediyorum.

Gelin: Ama babasına saygı göstermeyenler de var.

Oğul: Yani yaptıklarımıza şükür mü diyorsun?

Gelin: Elbette!

Oğul: Haklısın!

Gelin: Bacın telefon etmişti.

Oğul: Ne diyordu?

Gelin: Babanı soruyordu.

Oğul: Ne dedin?

Gelin: Ne deyim? Olanı söyledim. Dünya bir tuhaf sa-dece sen düşünüyorsun borcunu, kız kardeşin bir ay da ben bakayım demiyor babasına.

Oğul: Evleri dar biliyorsun?

Gelin: Bizimki geniş mi?

Oğul: Ben oğlanım, babama bakmak bana düşer.

Gelin: Hayır hasta babaya kız bakar. Gelin değil!

Oğul: Yeter artık!

Hasta gözlerini açar ve inler

Oğul: Baba bir şey mi istiyorsun?

Baba: Pencereyi aç.

Oğul: Soğuk olur.

Baba: Gökyüzüne bakmak istiyorum.

Gelin: Mırıldanır.

Oğul: (Pencereden gökyüzüne bakar) Hava bulutlu bugün.

Baba: Doğru söylüyorsun, geçti...Zamanında bakma-lıydım....

Kapı çalınır. Gelin kapıyı açar. Ejder Bey elinde bir deste gülle içeri girer.

Ejder: Selamün aleyküm.

Oğul: Ejder Bey, Hoş geldin.

Ejder: Hoş bulduk... Nasıl oldu?

Oğul: Şükür iyidir.

Ejder: Şükür Allah'a. Kızım o vazoya su koy, gülleri bu-
raya koyalım.

Baba: Gül mü getirdin Ejder? Teşekkür ederim. Ver on-
ları koklayayım. (Koklayıp masanın üstüne ko-
yar) Gülü dalında koklamak lazım.

Ejder: İnşallah iyi olduğunda bahçeye gider beraber
koklarınız dalında.

Baba: Artık geçti... Her şeyin bir vakti var. Fırsatı kaçır-
dıysan... Geçti... Giden dönmüyor.

Ejder: Hiçbir zaman hiçbir şey geç değil. Balığı ne zaman tutarsan tut tazedir.

Oğul: Eski dostları yalnız bırakalım.

Ejder: Allah sizden razı olsun.

Oğul ve Gelin yan odaya geçer

Deriyi suya verme kardeş. Kendini bırakırsan hastalıktan kurtulamazsın. Hastalıklarla mücadele etmelisin.

Baba: Sana her zaman gıpta ediyorum.

Ejder: Gıpta ediyorsun madem öğrenmeye de çalış. Söyle bakalım nasıl bakıyorlar sana?

Baba: Sağ olsunlar. Şikâyetim yok.

Ejder: Sen de zamanında onlar için canını ortaya koymuştun.

Baba: Babaların borcudur.

Ejder: Hayır borç onların, muhabbet bizimdir.

Baba: Allah geçmişlerini affetsin, turnayı gözünden vurdu.

Ejder: Dün onu yolda gördüm. Biliyor musun kimi?

Baba: Bildim. Kendisi nasıl?

Ejder: İki aydır senden haberi yok. Yerinde duramıyor.

Baba: Biliyorum ben onun kalbinden geçenlerden haberdarım.

Ejder: Hata ettin. Bugünlerde senin yanında o olmalıydı.

Baba: O bana her zaman lazımdı. Herkesi korudum kendime kıydım.

Ejder: Bir de ona. O bütün ümidini sana bağladı, senin için yaşadı, sen ise...

Baba: Ben başkalarının kınamasından korktum, çocuklarıma açamadım. Hayatım boyunca işimle meşgul oldum. Başımı kaldırıp gökyüzüne bakmaya da vaktim olmadı.

Ejder: Sen bana izin ver, ben...

Baba: Yok kardeş her şey zamanında güzeldir. Ben şimdi dağdan aşan güneşim. İkinci vaktinde çıkan güneş kimseyi ısıtmaz. Şimdi ben ona yük olurum. Pencereyi aç!

Ejder: Ne yapıyorsun?

Baba: Batan güneşe bakmak istiyorum.

BİR SAAT SONRA

Telepiyes

I. Sahne

*Öğretmenler odasında iki öğretmen,
Halil ve Dadaş öğretmen, oturup sohbet ederler.*

Dadaş: Kim yazdıysa doğrusunu yapmış

Halil: E...Şimdi doğruya bakan var mı?

Dadaş: Halil Bey, öyle deme, dünya bugün değişmiş...
Zakir Öğretmen içeri girer

Zakir: Hayırlı sabahlar, yine baş başa vermişsiniz?

Halil: Tam zamanında gelmişsin Zakir Bey, sen bu işlerden anlarsın. Ne de olsa on yıl boyunca bu okulda müdürlük yapmışsın...

Zakir: Siz de kıymetimi çok iyi bildiniz.

Halil: Biz kimiz ki balam, seni kendileri müdür yaptı, kendileri de görevden azletti.

Dadaş: «Eski defterleri karıştırma» Zakir Bey, sen söyle bakalım bu Müfettişler niçin geldi buraya?

Zakir: Ne Müfettişi?

Dadaş: Haberin yok mu?

Zakir: Yok!

Halil: Üç gündür harıl harıl Müfettişler çalışıyor. «Sen deve kulağında yatmışsın»

Zakir: Bugünler dersim yoktu, haberim olmadı.

Dadaş: Müfettişler müdürün odasında oturuyorlar. Evrakların tamamını sınıf defterlerine kadar hepsini masaya yığmışlar. Harıl harıl inceliyorlar.

Zakir: Biz böyle kontrolleri çok gördük.

Halil: Bak ben de bunu diyorum.

Dadaş: Zakir Bey, sen söyle hadi bize, bu taş sence nerden atıldı?

Zakir: Taşın nerden atıldığını siz daha iyi bilirsiniz.

Dadaş: Ben şahsen bilmiyorum.

Halil: Ben de bilmiyorum.

Dadaş: Ama taşın hedefi vuracağını çok iyi biliyorum.

Halil: Ben inanmıyorum degeceğine.

Dadaş: Niçin inanmıyorsun?

Halil: Müdürü uzaktan takip et. Bu hengâmede neler olacak? İkincisi Müfettişlerin başındaki namuslu birine benzemiyor. Esas meselelere değil de okulun hayvanlarına bakıyor... üçüncüsü duyduğuma göre müdürün Bakü'deki kayını bizim katiple fingelediymiş..

Zakir: Hı... Bu, başka mesele ben bunu bilmiyordum...

Başmüfettiş gelir:

Selam verir kendisinin baş Müfettiş olduğunu söyler.

Zakir: Hoş geldiniz. Ben Edebiyat öğretmeni Zakir.

Halil: Ben de Matematik öğretmeniyim.

Dadaş: Coğrafya öğretmeni Dadaş.

Müfettiş: Çok güzel, teftişi nerdeyse bitirmek üzereyiz. Şimdi de öğretmenlerle sohbet etmek istiyorum.

Zakir: Buyurun biz hazırız.

Müfettiş: İşleriniz nasıl gidiyor?

Zakir: Siz bizden daha iyi bilirsiniz.

Müfettiş: Ben bildiğimi biliyorum sizden de bir şeyler duymak istiyorum. Şimdi bütün ülkede eski işlere yeniden bakılıyor. Sanırım siz de eski işleri yeni bir bakış açısıyla değerlendiriyorsunuzdur. Şimdi söyleyin bakalım ne düşünüyorsunuz.

Halil: Önceden ne düşünüyorsak şimdi de aynı fikirdeyiz.

Müfettiş: Ben de sizin gibi düşünüyorum. Çok haklısınız. Affedersiniz, sizin adınız neydi.

Halil: Siz beni yanlış anladınız. Ben şöyle demek istiyorum... Gözümüz önceki gözdür ama dünya değişir.

Müfettiş: Dünyaya göre fikir de göz de değişmelidir.

Zakir: Yoldaş Müfettiş, Siz, «Yılanı Seyit Mehmet eliyle tutmaya çalışmayın.» Siz söyleyin okula yeni gözle bakınca ne gördünüz?

Müfettiş: Gördüğüm kadarıyla okulunuzda her şey yerli yerindedir. Ben öncelikle okulu eğitim öğretim yönünden değerlendiririm. Siz de kötü okuyan öğrenci yoktur. Notlar da pekiyi ve iyidir. Orta not alan nerdeyse yok gibi. Sınıfta kalan da yok. Siz bu durumu nasıl değerlendirirsiniz?

Dadaş: Daha ne olsun ki... Güzel işe kim ne der?

Müfettiş: Çok güzel... Okulun çiftliği hakkında ne düşünüyorsunuz?

Halil: Mükemmel... Yoldaş Müfettiş, bizim müdür çok teşkilatçı birisidir. Çiftlik işlerinden çok iyi anlar.

Zakir: O anadan doğma «Yürütme Komitesi»nin bir üyesidir. O inşaat işlerinde bir tanedir.

Dadaş: Okul için kantin, yüzme havuzu, spor salonu inşa etti.

Halil: Hayvanlar için ahırlar...

Müfettiş: Bu saydıklarınız okul için faydalı mı, zararlı mı?

Zakir: Puanların çok yüksek olduğunu siz söylemediniz mi?

Müfettiş: O zaman imzasız mektubun anlamı ne?

Zakir: Mektupta ne yazmışlar?

Müfettiş: Çok şey.

Halil: Mesela.

Müfettiş: Bir grup öğretmenin yazdığına göre, çocuklara ders verilmediği halde sınıf defterleri dolduruluyormuş.

Dadaş: Bu iftiradır. Biz dersimizi veriyoruz.

Halil: Anlaşılan mektubu yazan öğretmenler ders vermiyor.

Müfettiş: Yani sizin bu mektuptan haberiniz yok mu?

Zakir: Kesinlikle! Bunun yanında yoldaş Müfettiş, siz, niçin imzasız mektuplara inanıyorsunuz? İmzasız mektup menfur geçmişin adetlerindendir.

Müfettiş: Bu çok doğrudur. Ben sizi anlıyorum. Siz müdürünüzden memnunsunuz. Biz tetkikatımızın neticesini size söyleriz siz karar verirsiniz.

II. Sahne

Müfettiş: Değerli arkadaşlar, Müfettişler tetkikatını tamamlamış bulunmaktadır. Neticeyi size bildirmek istiyoruz. Araştırmamızdan çıkan sonuca göre imzasız yazılan mektupta dile getirilen iddiaların çoğu doğrudur. Müdür okulu eğitim kurumu olmaktan çıkarmış, çiftlik haline getirmiştir. Talebelerin seviyeleri çok düşük

olup, müdürün bize göstermiş olduğu notlar tamamen sunidir. Öğrenciler dersten çok çiftlik işlerinde çalışmışlar. Şimdi değerli öğretmenler bu konuda söz almak isteyen var mı?

Müdür: Beni suçladığınız hususlar yeni eğitim programına tamamen zıttır.

Müfettiş: Emek, okulu kolhozun bir şubesi haline getirmek demek değildir. Okulda inek, koyun beslemek mi gerekir? Her şeyin bir yeri vardır. Hatta ben bazı hususları burada dillendirmek istemiyorum. Onları da teşkilata bildireceğim. Bu sabah tetkikatın neticesini müdürlüğümüze bildirdim. Bana destek çıktı. Söylediklerimi kabul etti. Bu durumda sizin müdür olarak devam edemeyeceğinizi söylediler. Şimdi söz sizindir.

Halil: Nihayet ilk defa güzel bir teftiş ekibine denk geldik.

Dadaş: Biz bunu daha önceden bekliyorduk.

I Öğretmen: Doğrudur.

II Öğretmen: Teftiş kurulunun kararını destekliyorum.

Halil: Yoldaş Müfettiş, bence kolhoz, kolhoz olmalı mektep de mektep. Öğrencilerin bilgi seviyesinin çok aşağı olduğunu söylüyorsunuz. Olur da... Öğrenciyi ders çalışmaya bıraktık mı ki? Onlar okusunlar.

II Öğretmen: Bizim okulumuzda öğrenciye notu okulun dışında yaptığı çalışmaya göre verilir.

Zakir: Bizim okul müdüründen çok güzel kolhoz müdürü olur. Kendisi Ziraat Fakültesini bitirmiş. Zoologdur müdürümüz. Okulda biyolojiden derse girerdi. Kolhoz müdürü olmak istiyordu, okula müdür yaptılar. Zavallı hayvansız yapamadı. Okulu kolhoza çevirdi.

Müfettiş: Bunları niçin önceden söylemediniz?

Halil: Onu okula müdür yaparken bize sordular mı ki bizim sözümüzle görevden alsınlar?

Müdür: Çok teşekkür ederim değerli öğretmenler, Siz, bana işlerimde çok yardımcı oldunuz. O zaman niçin mektebin geliri ile şu binaları inşa ettik, fakir çocuklara elbise aldık, yiyecek verdik diyorsunuz? Bunları benden önce hangi müdür yaptı?

Zakir: Sizden önceki müdür benim. Benim dönemimde öğrenciler kolhoza değil okula gelirdi. Bundan dolayı da bizim okulun öğrencilerinin %60'ı üniversiteyi kazanıyordu. Şimdi nasıl? Son 3, 4 yılda bir öğrencimiz bile üniversiteyi kazanamadı. Öyle değil mi?

Müdür: Mademki benden memnun değildiniz. O zaman niçin beni sürekli yüzüme karşı övüyordunuz?

Müfettiş: Bu çok güzel bir soru. Yüzüne söyleyemediniz. O halde niçin gerekli makamlara bildir-mediniz?

Zakir: O zaman aldığınız imzasız mektup nedir?

Müfettiş: İmzası mektubun ne olduğunu biraz önce siz dediniz ya. İmzasız mektubun geçmişin «menfur» kalıntısı demediniz mi? Atalarınız okuma yazma biliyor muydu ki imzasız mektup yazsın? Niçin bütün menfi şeyleri geçmişin boynuna yüklüyorsunuz? Siz çağdaş bir insansınız bir saat önce söylediğinizin tam aksini söylüyorsunuz şimdi. Şayet imzasız mektuplar geçmişin «menfur» kalıntıları ise iki yüzlülük nedir? Rica ederim benim sorularıma cevap veriniz.

Zakir: Öncelikle ben biraz önce size ne dediysem şimdi de aynısı söylüyorum. Müdürümüzün çok güzel

teşkilatçı ve çiftçi olduğunu söylemiştim. Şimdi de aynısını diyorum. Bu sözlerime ilave olarak müdürün okulda değil, kolhozda bu işleri yapmasını istiyorum. (Halil ve Dadaş öğretmene bakarak). Değerli arkadaşlar, sözlerimde yanlış var mı? İkincisi siz, bir saat önce söylediklerimin aksini ifade ettiğimi dile getirdiniz. Siz bir saat öncesine 3600 saniye deseniz olur mu? İkincisi bir saat iki devri birbirinden ayırır. 24 Ekim Çarlık devri idi, 25 Ekim Sovyet hükümetinin dönemi oldu. Atalarımız ne güzel demiş: Ölüm kaşla göz arasındadır. Vaziyete ve şartlara göre önceki fikrime bir söz eklemem ne olur? Dediğimizi bin yolla inkâr etmişiz. Bir söz daha eklemek ne çıkar? Değil mi?

Müfettiş: Şartlara göre rengini değiştiren bukalemunluk, maalesef, bugün de devam ediyor. Bu sürdükçe karşımızdaki dağları aşmamız çok zor olacak. Biz önce bu hastalığın kökünü kesmeliyiz.

III.III. Hikayeleri ¹⁹⁰

MEŞHUR ADAM

Şark Fakültesinde dekan idim. Diğer dillerle karşılaş-tırdığımızda, Arapça zor olsa da, talebeler bu dili daha çok seviyorlardı. Fakülte'deki bütün hocalar bunu sebebini çok iyi biliyordu. Bu işin sırrı yaşı yetmiş geçmiş Muh-tar Hoca'nın ders verme usulünde gizliydi. Genç öğretim

¹⁹⁰ Bahtiyar Vahabzade, Şenbe gecesinden geçen yol.

elamanları onun metodunu eleştirse de sonuç ortada idi. Muhtar Hoca, eleştirilere gülümseyerek cevap verir, yine bildiğini okur, kendisini acımasızca eleştirenlere Arapça'yı çok rahat konuşan talebelerini örnek gösterirdi.

Bir defa sene sonunda Fakülte toplantısında genç öğretim elamanları yine Muhtar Hoca'yı eleştirmeye başladılar. Açtılar ağızlarını yumdular gözlerini. Hepsi bir cümleyi tekrar ediyordu: Muhtar Bey'in ders verme usulü çok eskide kaldı. Modern gençlere eski usulle ders vermek gericiştir. Muhtar Hoca birisini dinledi, ikincisine güldü, üçüncüsüne dayanamayıp ayağa kalktı ve:

– Çocuğum, benim bir soruma cevap ver sen. Sana elma mı lazım, sapı mı?

Genç öğretim elamanı kekeledi:

– Elma nedir, sapı nedir?

– Elma sapından gıdasını alır. Elma maksattır. Sapı da maksada giden yoldur. Şimdi sana hangisi gerekli?

– Hem elma, hem de sapı.

– O zaman elmayı yerken, sapını da yemeni tavsiye ederim.

Deyip Muhtar Hoca yerine oturdu.

Bu sözler genç öğretim elamanının sesini kesti. Anladı ki, maksatla birlikte yol da güzel olmalıdır. Maksada ulaşmak için eğri yollar da var doğru yollar da... Biz doğru yolu seçmeliyiz.

Muhtar Bey yeniden:

– Burada sen haklısın. Ama sen söyle, şimdi doğru yolda giden kim var?

Genç öğretim elamanı:

– Çağdaş metotlara göre senin takip ettiğin yol, dolambaçlı ve yanlışır.

Muhtar Hoca:

– Hayır, benim seçtiğim yol yanlış ve dolambaçlı olsaydı ben de senin gibi amacıma geç ulaşırıldım. Ben

kestirme ve kısa yoldan gidiyorum, sen ise uzun ve dolambaçlı yolu takip ediyorsun.

Muhtar Bey'in bu cevabı karşısında herkes teslim-i silah etti. O günden sonra Muhtar Bey'i eleştirenler eleştirilerini açıkça onun yüzüne söyleyemediler. Arkasından konuşmaya başladılar.

Muhtar Bey, her yerde doğru bildiklerini söyler, düşüncesini açıkça ifade ederdi. Herkesin de kendisi gibi olmasını isterdi. Yalana tahammülü yoktu, yalancıya karşı acımasızdı.

O, «taviz» kelimesinden nefret ederdi. Bazen en iyi talebenin notunu düşük verirdi. Bütün öğretim elamanları ayağa kalkardı. Öğretim elamanları çekine çekine öğrencinin notunu yükseltmesini isterlerdi. O da ilimde «adam kayırma» olmaz diye herkesi sustururdu. Genellikle not sohbeti olduğunda Muhtar Bey hemen sinirlenir, dekanlığın bu konulara müdahale etmesine karşı çıkardı. Aslında bir öğretim elamanı olarak Muhtar Bey'in bu düşüncesini destekliyordum. Haksız yere bir öğrencinin notunu yükselttiğimizde diğer talebelerin puanlarını yükseltmeliyiz diye düşünüyordum.

Muhtar Hoca'nın kızı da bizim fakültede okuyordu. Kızına da Arapçayı o öğretmişti...

Anlattıklarına göre Muhtar Bey'in bacasının işsiz bir oğlu varmış. Hiçbir yerde çalışmaz, babasının kazancıyla geçinirmiş. Muhtar Bey birkaç kez bacasının oğlunu bir işe yerleştirmek için gayret göstermiş; ama bir netice elde edememiş.

Bu genç, seçkin bir ailenin kızını seviyormuş. Kızın ailesi Muhtar Bey'e çok saygı duyarmış. Bir gün bacası kız istemek için Muhtar Bey'in kendisiyle gelmesini rica eder. Muhtar Bey, bacasına şiddetle karşı çıkar. Bacası yalvarır, yakarır Muhtar Bey'i ikna eder, o da gittikleri yerde hiçbir şey konuşmamak şartıyla kabul eder.

Muhtar Bey'in şartı kabul edilir. Muhtar Bey, kız evinde söylediği gibi sessiz kalır. Oğlan babası oğlunu över, sonunda da ziyaretlerinin sebebini söyler... Diğerleri de aynı şekilde oğlanı överler. Muhtar Bey ise ağzını açmaz.

Muhtar Bey'i çok iyi tanıyan kızın ailesi onun susmasının sebeplerini çok iyi anlar. Kızın babası Muhtar Bey'e döner:

– Muhtar Bey, bizim büyüğümüzdür. Ben kızım hakkında onun fikirlerine başvurmak istiyorum. O ne derse ben ona razıyım, der.

Muhtar Bey, bu söz karşısında çok zor durumda kalır. Ne cevap vereceğini bilemez. Sessizliğini korur. Onun zor durumda kaldığını gören kızın babası Muhtar Bey'in fikirlerini almak için ısrar eder. Muhtar Bey'e sorar:

– Muhtar Bey, benim kızım senin kızıdır. Siz benim yerimde olsaydınız kızınızı bacınızın oğluna verir miydiniz?

Muhtar Bey, ayağa kalkar, askıdan şapkasını alır, kızın babasına döner:

– Öyle birisine itimi bile vermem, der ve kapıdan çıkıp gider.

Duyduğuma göre bu hadiseden sonra bacısı Muhtar Beyle bir daha konuşmaz.

Odamda oturuyordum telefon çaldı. Telefonun diğer ucunda Rektör vardı beni yanına çağırdı. Gittiğim de bekleme odasında meşhur bir sanatçıyla karşılaştım. Onun Rektörün yanına niçin geldiğini biliyordum. Bir gün önce bana telefonda oğlunun İktisat dersinden zayıf aldığını, benden hocasıyla görüşüp notunun yükseltilmesini istemişti. Ben de İktisat hocasını çok iyi bilmediğimi söyleyip başımdan savmıştım.

Meşhur şahıs beni görür görmez Rektörle dünkü konuştuğumuz meseleyi görüşmek için geldiğini söyledi. Rektörün de sınıf arkadaşı olduğunu ilave etti. Ben

onun koluna girip Rektörün odasına götürdüm. Rektör onu görünce ayağa kalktı, kendisini tebessümle karşıladı.

Muhtar Hoca'nın da Rektörün odasında oturduğunu gördüm. Rektör Muhtar Bey'den özür dileyip bana döndü:

– Sen niçin Muhtar Bey'in kızının bursunu kesti? dedi.

Biraz düşününce aklıma geldi.

– Bir tane zayıf dersi var, dedim.

Rektör:

– Hangi dersten diye sordu.

Ben de:

– Muhtar Bey'in kendi dersinden dedim.

Bunu duyan Rektörün gülmekten nefesi kesildi.

– Allah layığını versin Muhtar Hoca, dedi. Tekrar kakhaha attı.

Muhtar Bey, Rektörün kakhahasından çok rahatsız olmuştu. Bunu fark eden Rektör, hemen kendisine çeki düzen verip ekledi:

– Muhtar Bey, henüz geç değil. Kızınızın notunu yükseltin, tekrar bursunu verelim.

Bu sözleri işiten Muhtar Bey hiddetlendi. Elini masaya vurup:

– Ölse de notunu yükseltmem onun!, dedi.

– Yani dersi çok mu zayıf? diye sordu Rektör.

– Önceleri fena değildi, şimdi çalışmıyor itin balası! Rektör gülümser.

– Sen diyorsun ki «Bütünü kesme, yarıma değme» o zaman biz ne yapalım.

Muhtar Bey, elleri titreye titreye alnının terini sildi ayağa kalktı.

– Ben buraya siz benden not isteyesiniz diye gelmedim, dedi ve çıktı.

Rektör onun arkasında başını sallaya sallaya baktı kaldı.

Benim gözlerim ise meşhur adam da idi. Bu hadisenin meşhur adama nasıl tesir edeceğini merak ediyordum. Olanlardan sonra istediğinden vaz geçeceğini düşündüm; ama öyle olmadı. Muhtar Bey'in arkasından bir hayli baktıktan sonra:

– Zamanın adamı değil, deyip meseleyi anlatmaya başladı.

Rektör bana baktı, ben de ona.

SAAT

Sabah iş yerine vardığımda ortaokul arkadaşım Ekber, telefonda dostumuz Arif'in gece aniden vefat ettiğini söyledi. Kulaklarıma inanamadım. Çünkü dün akşam Arifle beraber bir yerde oturduk dertleşmiştik. Bazen dostumuz Ekber'in soğuk şakaları olurdu... Fakat bu hiç şakaya benzemiyordu.

Ekber'in telefonda hıçkırarak ağladığını işittim. Vücudumdan soğuk ter boşaldı. Hemen işçilere yapacaklarını söyleyip Arif'in evine gittim. Köşeye konulan siyah örtülü tabutu görünce ayaklarım yere bastı... Evet, her şey belli idi. Bir gece içerisinde neler olmuş...

Evin bahçesinde cenazeyi yıkadılar.

Biz, Ekber, Arif ve ben birinci sınıftan son sınıfa kadar aynı sınıfta idik. Farklı üniversiteleri seçsek de arkadaşlığımız daha sonra devam etti. Ailelerimiz de görüşmeye başladılar. Aslında bu dostluk, Arif'in samimi davranışlarıyla daha da derinleşmişti. Arif ikimizden de sıcakkanlı idi. O, her zaman bizi ara sorar, iyi, kötü günlerimizde yanımızda olurdu. Geçen yıl babam öldüğünde Arif işini bırakıp geldi. Kolunu sıvadı, işe girişti. Bize çok yardım etti. Zor günlerimizde yanımızda olurdu.

Benim çocuklarımın tahsilinde de Arif'in emeği çoktu. Çocuklarım bana söyleyemediği bazı meseleleri Arif'e söyler, onun fikrini alırdı. Evde hasta olduğunda ilk haberi olan da bize yardım elini uzatan da o olurdu. Ara sıra Ekber'le bu konuda sohbet eder, aynı ilgiyi kendisine gösteremediğimiz için kendimizi kınardık.

İşte dün gece böyle bir dostumuzu yitirdik. Artık o aramızda olmayacak. Ben bahçeye girdiğimde Ekber bir şeyle yapıyordu. Beni görünce hemen boynuma sarıldı. Gözyaşları yanağımız ıslattı.

– Dostsuz kaldık, deyip inledi.

Biraz sonra defin için gerekli hazırlıklara başladık. Ben defin bürosuna gittim. Saat dörde kadar büroda işleri hallettim. Cenaze evine geldim.

Beni bekliyorlardı.

Kabirde öyle bir fırtına vardı ki tozlar havada uçuşuyordu. Rüzgâr insanın içine işliyordu. Mezarın başında Arif'in müdürü konuşma yaptı. Onun güzelliklerini anlatmaya başladı. Onun hayırseverliliğini, eli açıklığını, merhametli olduğunu, tevazu sahibi bir şahıs olduğunu dile getirdi. Sonra bu hasletlerin hepsini ispat eden bir hadise anlattı. Konuşması bitmek bilmiyordu.

Rüzgârın şiddetinden ayakta duramıyor, merasimin hemen bitmesini istiyordum. Nihayet müdür konuşmasını bitirdi, sözü başkasına verdi. Bu da başladı Arif'i anlatmaya o da müdürün söylediklerini baştan tekrar anlattı. Başladı inlemeye, gözyaşlarını sildi, tekrar devam etti anlatmaya...

• Merhum hakkında anlatılanların hiçbirinde zerre kadar abartma yoktu. Her şey doğru idi. Hepsi de yürekten gelen gerçek sözlerdi. Fakat burada bu sözler bana yersiz geliyordu. Ayaklarımın birini kaldırıyor diğerini yere koyuyor konuşmaya başlayanların sözlerini neticelendirmesini bekliyordum.

Birden gözüm oğluma takıldı, bana baktığını gördüm.

– Rengin solmuş

– Yorgunum.

Şimdi hatırladım ki aynı zamanda açım.

Oğlum kolumdan tutup biraz arabada otur, diye beni arabaya doğru götürdü.

– Yoksa üşüteceksin.

– Saat kaç?

Oğlum cebine elini uzattı saatini çıkardı.

– Altı!

Birden başıma yıldırım düştü sanki. Durdum.

– Ne oldu?

Oğlum arabanın kapısını açmıştı, ben kapıyı kapat-tım, oğluma dönüp:

– Saatin arkasındaki yazıyı oku!

O, hemen benim ne demek istediğimi anladı. Bu saati üç yıl önce ortaokulu bitirdiği için oğluma Arif hediye etmişti. Arkasına da: «Amcası Arif'ten» diye yazdirmıştı.

Şimdi ben onun defninde rüzgârdan şikâyet ediyor, açlığım aklıma geliyor, merasimin uzamasından rahatsız oluyor, soğuktan korunmak için arabaya gidiyor, onun hediye ettiği saatten vakti öğreniyorum.

KÖTÜ ADAM

Kalbim teklemeye başladı. Beni hastaneye kaldırdılar. Elbiselerimi çıkarıp hasta elbisesi giydirdiler. Böylece gerçekten hasta oldum. Hastaneye geldikten sonra adım da, soyadım da «hasta» oldu.

– Hasta nefes al, hasta nefes ver.

– Hasta yemek vaktidir.

– Hasta kendisini nasıl hissediyor?

Burada hiç kimse diğerinin işiyle, mesleğiyle ilgilenmiyor. Herkes birbirinin hastalığını, ilaçlarını soruyor. Şimdi sokakta, işte, misafirlikte dostların «nasılsın» diye sormaları bana tuhaf gelmeye başladı.

Birinci gün çok sıkılıyordum. Yatağıma uzanıp hayal âlemimde vakit geçiriyordum. Her şeyden elimi çekmiştim. Sanki evinden ocağından çok uzakta yabancı bir ülkedeymiş gibi bir duyguya kapılmışım. Tanımadığımız insanlar arasında insan kendisini ne kadar yalnız hissedermiş.

Hemşire geldi ateşimi ölçmek için. Otuz altı derece çıktı. Cansız alet benim içimdeki soğukluğu nasıl ölçer ki?

Dayanamadım dışarı çıktım. Hastalar oturmuş sohbet ediyorlar. Sohbet havadan sudan başladı, hastalıktan şikâyetle bitti. Dağıldılar bir hasta kaldı. O, bana baktı, ben ona. Ben onu tanı mıyordum o beni, nihayet sessizliği bozdu:

– Kardeş, zannedersem bugün geldiniz.

– Evet dedim.

– Neden?

Başka bir mekânda böyle bir soru insana tuhaf gelir. Ama burada alıştık.

– Kalbim, dedim. Ya senin?

– Kan basıncım var, dedi. Elinde oynadığı zarları tavla masasının yanına koydu.

– Oynayalım mı?

– Oynayalım, dedim.

Oynadık. Birinci oyunda yenildim. Benim canımın sıkıldığını anlayınca ikinci oyunda bilerek yenildi. Açık şekilde hatalı oynuyordu. Bu benim canımı biraz daha sıkı. Ama bunu söylemiyor, isteksizce oynuyordum. Bu defa o yine yenildi... Kalkıp gitti.

Bir hafta geçti. Yavaş yavaş hastaları tanıyor, onlara inanıyordum. Her birisinin bir mesleği vardı, her birisi bir yuvanın kuşuydu.

Herkes kendi sohbeti ve işi ile tanınır. Hastalardan birisi kendisini bana çok iyi tanıttı.

Bir gün kantinde çay içiyordum. Bir zamanlar savcı olan şimdi emekliye ayrılan yaşlı birisi, çayın rengine bakıp önce dudaklarını kıpırdattı, sonra da sert bir şekilde çıkışmaya başladı:

– Bu nasıl çay? Her zaman ben mi konuşacağım? Çocuğum niçin siz de bunlara hükümeti soyduklarını söylemiyorsunuz? Demi yok çayın. Dedi ve bize baktı.

Onu sözüne genç birisi cevap verdi:

– Doğru söylüyor. Biz ağzımıza su alıp oturmuşuz. Bizim yerimize her zaman o konuşuyor.

Konuşmasına karşılık verildiğini gören savcı daha da sert karşılık verdi. Servis yapan kızın kolundan tutup:

– Yavrum, o fiyat listesini buraya getir, dedi.

Beklenmedik hareket karşısında irkilen kız dudağı titreye titreye ... Müdüre ait olduğunu, müdürün de biraz önce çıktığını söyledi.

Savcı saatine baktı.

– Daha saat dört dedi. Şimdi işten çıkılır mı? Diye cevap verdi. Şuna bak insanlar çalışmıyor... Kimin umurunda? Bizim vaktimizde böyle değildi. Şimdi her şey değişmiş. İnsanlar hiç kimseden korkmuyor.

Onun neden bahsettiğini ben biliyordum. Kendi kendime içimden, «Allah bilir o nice yuvaları dağıtmıştır. Şimdi de yaptıklarının izi kalmış.» dedim.

Bu sırada nöbetçi doktor ona yaklaştı, nezaketle:

– Fiyat lis... ne yapacaksınız? Dedi.

– Bizi aldatıyorsunuz. Bizim hiçbir şeyden habermizin olmadığını sanıyorsunuz. Çayın yanında beş bisküvi koymalısınız. Her gün birisini alıyorsunuz. Bir bisküvi önemli değil, ben dürüstlük istiyorum, dedi

Yaşlının sinirleri yatışmadı. Doktordan, hizmetçiye kadar herkesi suçluyordu.

– Yiyorlar, dağıtıyorlar.

Sabahleyin yaşlı savcının söylediklerinin yanlış olduğu ortaya çıktı. O, buna rağmen hiç kimseden özür dilemedi. Bu defa başka bahaneler buldu:

– Yemekler tatsız. Bize güzel hizmet vermiyorlar, diye çıkıştı.

Bu kargaşa sırasında yemekhanenin karşısındaki hasta odasından bir çığlık koptu. Sonradan öğrendik ki buraya ilk geldiğimde kendisiyle tavla oynadığım yaşlı vefat etmiş. O, bir saat önce bizimle öğle yemeğini yemişti. Bir saat önce konuşan, gülen, benden hal hatır soran insan şimdi adeta taş kesilmişti. Hastalar odanın önünde toplandılar. Her birisi merhumun çok güzel bir insan olduğunu söyledi. Aniden ölümü karşısında şaşkınlıklarını dile getirdiler:

– Sabah bana, «İlaca o kadar da önem verme, yeme-ne içmene bak.» dedi.

– Dünyaya hiç güvenmemeli.

– Artık ölümler, ne kadar ucuz oldu.

– Ölüm artık kaşla göz arasında.

Matem yerlerinde her zaman bu tür sohbetler yapılır. Bu tür sohbetler genellikle şu fikirle son bulur:

Ölümler bu kadar kolaylaşmış, ansızın karşımıza çıkıyor. İnsanlar birbirlerine kötülük etmemelidir.

Burada da son sözü emekli savcı koydu:

– Evet, insanlar yine de kötülükten geri durmuyorlar.

Diğer bir hasta savcıya destek çıkarak:

– Kötü insanlar kötülük yapmadan duramazlar. Çünkü kötülük onların karakteri haline gelmiştir. Isırmak akrebin sanatı, mesleğidir.

Üçüncü, dördüncü, beşinci hasta vs. Hepsi de kötü insanların elinden çok çekmiş olmalı ki kötü insanların yapmış oldukları hataları bir bir saydılar. Bu sohbetlerden

sonra kötü adamın, bizden uzaklarda bir dehlizde gizlendiğini bize fersah fersah uzak olduğunu, ara sıra saklandığı yerden çıktığını, bu güzel insanlara, cemiyete, topluma zarar verdiğini düşünmeye başladım. Herkes başkasını suçluyor. Hiç kimse gözündeki merteği görmüyor.

FOTOĞRAF MAKİNASI

İşin en yoğun olduğu vakitte telefon çalmaya başladı. Ahizeyi kaldırır kaldırmaz kaynanamın gürleyen sesini işittim. Bana bağırıp çağırıyor, hemen eve gelmemi istiyordu. O zaman hemen, hanımımın annemle kavga ettiğini bunun da kaynanama ulaştığını anladım:

– Şimdi hemen gel evine, annenin yine neler yaptığına kendi gözlerinle gör, dedi

– Gelemem işim çok şimdi.

– Bana bak! Benim kızım sizin hizmetçiniz mi?

– Tamam, yeter artık!

Ahizeyi koydum... Ne kadar gayret gösterdiysem işime kendimi veremedim. Müdürün odasına geçip izin istedim. Sebebini sormadı. Sanırım halimden meseleyi anlamış olmalı ki «git» dedi.

Eve geldiğimde kaynanam hanımımın koluna girmiş evden götürüyordu. Beni görür görmez hışımla üzerime atladı:

– Sen madem ki kızıma adam gibi bakamayacaktın o zaman kızımı niçin aldın? Ben sana o zaman da demiştim... Kapıma geldiğinde ben sana, annenin kızıma sahip çıkmayacağını söyledim... Gördün mü? Dediklerim çıktı.

– Ne oldu ki?

– Ne olacak, evimden çık, demiş.

– Benim annem öyle bir şey demez.

– Demez mi? O zaman gel annenden sen de işit!

Annem susuyordu. Hanımım da hüngür hüngür ağlıyordu...

Bir anda bir köşeye sıkışıp, korku dolu gözlerle bana bakan çocuğuma gözüm ilişti. O da benden medet umarcasına bana bakıyordu.

Kaynanam meseleyi çok büyüttü:

– Ya annen ya kızım!

İkisinden birisini seçmeliydim.

Şimdi ben ne yapayım? Bir sigara yaktım. Çocuk hemen gidip yan odadan kül kabını getirdi. Diz çöküp yanıma oturdu. Başını okşadım. Birden çocuğumun yarın doğum günü olduğu aklıma geldi. Bu benim için büyük bir fırsattı. O sırada kaynanama dönüp:

– Yarın çocuğumun doğum günü, iş yerindeki arkadaşlarıma söyledim, müsaade et yarından sonra bu işi halledeyim, dedim.

Plan tutmuştu. Bu söz hoşuna gitti. Ancak evden çıkarken yüzüme bile bakmadan:

– Söylediğimiz gibi ya annen ya kızım, dedi.

Biz eşimle birbirimizi çok seviyorduk. Üstelik bir de çocuğumuz vardı. Kaynanam da dediği dedikti. Sözümden asla dönmez. Aşağı tükürsem sakal, yukarı tükürsem bıyık... Şimdi bu işin üstesinden nasıl geleceğim, ne yapmalıyım?

Annem dokunsan çok sinirli, hanımım da havadan nem kapıyor. Birisinin sözü diğerinin gırtlğından geçmez. Pekâlâ, şimdi ne olacak? Ya hanımımı seçmeliyim ya da annemi...

Hanımımından vaz geçemem, hem çocuğumun anası hem de onu deliler gibi seviyorum. Annemden vaz geçmem asla mümkün değil, o anaların anasıdır, bir tanedir. Yirmi üç yaşından beri dul kalmış, «Saçının birisini ak örüp diğeri kara, kirpiğiyle ateş almış.» beni büyüttü. Okutup evlendirdi. Bu günlere beni o getirdi.

Ertesi gün işten eve erken geldim. Bugün oğlumun doğum günü idi. İçeri girer girmez elinde fotoğraf makinesiyle üzerime atıldı:

-Babaannem aldı, dedi.

Sanki bir anda yüreğime ateş düştü... Oturdum. Bu fotoğraf makinesi geçen günleri gözümün önün getirdi... Yan odada tek başına oturup derin derin düşünen anneme gözüm takıldı. Hanımım da oğlumda bana bakıyorlardı. Benim neden sarsıldığımı sadece annem anlayabilirdi...

Ben dünyaya gelmeden önce babam ölmüştü. Ben babamı hiç görmemiştim. Aklım ermeye başladığından beri babamın duvarda yatağımın başucundaki fotoğrafını gördüm.

Ben çocukluğumdan beri fotoğraf çekmeyi çok seviyordum. Saatlerce gözlerini gözüme dikip bakan babamın fotoğrafını çekmek ister; fakat beceremezdim. Ben büyüdükçe bu arzum da içimde büyüdü. Gördüğüm her şeyin dağların, çiçeklerin, taşların, tanıdığım insanların fotoğrafını çekip onları hafızama kopyalamak istiyordum. Bir dostumun fotoğraf makinesi vardı. Doğum gününde amcası ona hediye etmişti. O, satranç delisi idi, fotoğraf makinesini eline almazdı. Onun makinesi her zaman ben alırdım. Her gittiği yere makineyi götürür gördüklerimin fotoğrafını çekerdim, sonra da onlara bakardım.

Günler, aylar geçti. Kumbarama her geçen gün meyve verecek ağaç gibi bakardım. Bu bozuk paraların bir gün ümitlerimi yeşerteceğini düşünürdüm... Bir gün dayanamayıp kumbarayı açtım. Bir de ne göreyim! Toplam 12 manat. Ümitlerim suya düştü fotoğraf makinesi almam için daha çok para biriktirmem gerekiyordu.

Akrabalarım, komşularım her zaman annemin evlenmesini istiyorlar, böylece sıkıntılarından kurtulacağını söylüyorlardı. Annem de söylenilenlere aldırmazdı. Hayatımız bu şekilde devam etti.

Bir defasında evimize halamla bir amca gelmişti... Neyse onun bu gelişi, hal ve hareketleri hiç hoşuma gitmedi... Üç gün sonra bu amca yine evimize geldi. Bu defa yanında halam yoktu. Anneme bakışları hiç hoşuma gitmemişti... Sustu kalkıp misafire çay getirdi. Bardağı koyduğunda elleri titriyordu. Dışarı çıktım, hemen eve döndüm, o amcanın evden çıktığını gördüm...

Üçüncü defa yine doğum günümde o adamın evimize halamla birlikte geldiğini gördüm. O bana fotoğraf makinesi getirmişti. Ben makineye gözümün ucuyla bile bakmadım. Makine masanın üstünde kaldı. Günlerce, haftalarca... Annem ara sıra gözünün ucuyla bana bakıyor, makineyi ne zaman alacağını gözlüyordu. Bir gün:

- O, senin niçin almıyorsun? Deyip makineyi kutusundan çıkarmaya başladı.

- İstemiyorum deyip elimin tersiyle itip yatağıma uzandım.

Her şey belli idi. O amca bir daha bize gelmedi. Bir gün makine de evden kayboldu...

O makine şimdi oğlumun elinde idi... Bu makineyle anam bana vermek istediği mesajı vermişti.

BAŞKASI İÇİN YAŞAYANDA

Evleneli on yıl olmuştu. Eşimden çok memnundum. Birbirimizi çok iyi anlıyor, birbirimize saygıda, asla, kusur etmiyorduk. Hiçbir sıkıntımız yoktu... Ama... İşte her şey bu «ama»nın altında gizli idi. İki mutluluk bir yerde bulunmadığı doğru imiş. Çocuğumuz olmu-yordu. Aile için çocuk çok önemli idi. Aslında ben bunu

o kadar önemsemiyordum. Ama annem... Her gün bu konuda konuşur, moralimizi bozardı. Eşimi götürmediği doktor kalmamıştı... Çare bulunamıyordu...

Ben araba delisi idim. Arabamı saatlerce yıkar, dört, beş saat şehirde tur atardım. Güzel bir Japon teydim de vardı. Arkaya iki tane hoparlör koydum, caz müziklerini oradan dinliyordum. Arabamı gelin arabası gibi süslemiştim. Bu benim için bir tür eğlence olmuştu. Direksiyonun arkasına geçtiğimde sanki dünya benim oluyordu, uçuyordum... Uzaklarda çok uzaklarda bulunan arzuma, hayalime ulaşmaya çalışıyor gibi olurdum. Hız delisi idim... Aslında evine çabuk ulaşmak, maksadına hemen nail olmak insanın tabiatında olan bir şeydi. Aldığım arabanın önce hız göstergesine bakardım. Saatte 160 km yol alan arabalar beni tatmin etmiyordu.

Arabaya olan düşkünlüğüm herkesten çok hanımı rahatsız ediyordu. Bu durumlarda annem:

-Ne yapsın gariban, çocuk hasretini arabayla gideriyor, diyerek yarama tuz basıyordu.

Uzak şehirlere arabamla gitmek çok hoşuma gidiyordu. Evde canı sıkılmasın diye hanımı da yanıma alıyordum. Hani şehre gitsek oradaki doktorlara muayene olurdu. Kınamıyordum. Nerde bir bebek görse arkasından hüznünlü hüznünlü bakıyordu. Bebeği kucağına alıp onu okşamak isterdi; ama annesinden çekinir kendisini güç bela tutardı. Kısırlık hakkında dillerde dolaşan hikâyelerden nefret ederdi: Halk arasında yaygın olan «Kısrı kadınların nazarı değer» şeklindeki asılsız inanç onu çok rahatsız ederdi.

Yakın akrabalarımızdan birisinin çok güzel bir kızı vardı. Eşim onu çok severdi. Her defasında onlara gittiğimizde ona hediyeler alırdı.

Bir hafta sonu tatilinde eşimle onlara gitmiştik. Çocuk bizi görür görmez eşimin boynuna atıldı. Hediyelerini

alıp yanımıza oturdu. Bu sırada diğer odadan ninesi çocuğa işaret edip yanına çağırdı. Çocuk ninesinin dediğini anlasa da yanımızdan ayrılmak istemiyordu. Bunun üzerine ninesi gelip çocuğu zorla diğer odaya götürdü. Biraz vakit geçtikten sonra yanımıza geldi. Çocuğun boynuna nazar boncuğu asmıştılar. Ne kadar oturduğumuzu bilmiyorum, eşim ağzını hiç açmadı. Genç kadın ve eşi ninenin bu hareketinden çok rahatsız oldular. Ne kadar gayret gösterdilerse de eski samimi ortamı geri getiremediler. Kalkıp evimize döndük, bu onlara son gidişimiz oldu.

Eşimin küçük bir defteri vardı. Bütün tanıdıklarımızın çocuklarının doğum günleri yazılıydı. Bir tanıdık çocuğunun doğum gününe üç, dört gün kala bana haber verdi:

- Falan gün doğum günü kutlayacağız diye...

Gitmesek olmazdı... Gitmeseydik başka şeyler düşünürlerdi. Gidince de... Hem biz sıkılırdık, hem de oradakiler.

Doğum gününde mecliste sunuculuk yapan kişi istediği gibi çocuklar hakkında söz söyleyemezdi. Bazen bizi tanımayan, bizim çocuğumuzun olmadığını bilmeyenler çocuğun aile saadetinin şartı olduğu söyler konuşmasını şöyle bitirirdi:

- Evlat neslin devamıdır, bizim geleceğimizdir...

O zaman ben de elimde olmayarak; o zaman benim çocuğum yok, neslim de olmayacak, diye düşünürdüm. Bu sırada hanımı gözümün ucuyla süzer, onun ne kadar üzüldüğünü hissederdim. Bu tür ziyaretlerden sonra bana, «Gel kardeşimin kızını evlatlık alalım.» derdi. Bu teklifi her zaman kendisinden dinlerdim. Ama nedense ben istemezdim. Ben bir gün bebeğimizin olacağını inanıyordum. Nedense... Kalbim rahattı.

Bir defasında bana çok ilginç bir olay anlattı... Güya dedesinin de çocuğu olmuyormuş. Ninesi kendi iste-

giyle onu yeniden evlendirmiş. Kocasını kendisi evlendirmiş.

Elbette, o, bu sohbetle beni denemek istiyordu. Aslında bu gereksiz bir imtihandı. O, kendisi de çok iyi biliyordu ki ben onu yüz çocuğa değişmezdim. Ben bu konuda onun gibi düşünmüyordum. Beni onun çektiği ıstırap rahatsız ediyordu.

Bir defasında işten dönerken eşimin çocuk mağazasının vitrinindeki ayakkabılara ve çocuk oyuncaklarına baktığını gördüm. Bir hayli vitrine baktıktan sonra içeri girdi. Sıraya girdi ve bir takım çocuk ayakkabısı alıp çantasına koydu. Ayakkabıları ne yapacaktı bilmiyorum. Eve geldim biraz sonra o da geldi. Bu konuda hiçbir şey demedi. Ben de sormadım. Gözümün ucuyla ona bakıyordum, çantasından ayakkabıları çıkardı, çeyiz sandığının içine koydu. Bir gün o evde olmadığı bir vakitte sandığı açtım içine baktım. Sandıkta takım takım bebek elbiseleri, ayakkabıları ve oyuncakları vardı. Bunları görünce şaşırmıştım.

Bu olaydan sonra dinlenmek için dostlarımla uzak bir yere gidiyorduk. Âdetim olduğu gibi yine kuş gibi uçuyordum. Dostlarım birbirine şaka yapar kahkaha ile gülerdi. Yanımda oturan dostum:

– Kardeş, biraz yavaş sür, evde bizim çoluk çocuğumuz var, dedi, dirseğiyle bana dokundu.

Onun bu sözü yüzüme vurulmuş yumruk gibi geldi. Bunu diyen benim en samimi arkadaşım idi. Onu çok sever, kendisine saygı duyardım. Bu sözü kasten demediğini biliyordum; ama sözleri beni çok incitti. Üzüntümü nasıl gidereceğimi bilmiyordum. Süratimi biraz daha artırdım.

Bu defa da arkada oturan mühendis arkadaşım:

– Kardeşim biz uçakla gitmiyoruz, dedi. Ne olur, biraz yavaş sürsen, diyerek birinci arkadaşına destek çıtı.

Sonra da, «Bir yerde okumuştum, Amerika'da arabayı satmadan önce alıcıdan ailesinin fotoğrafını isterlermiş.» dedi.

– O ne için? Diye sordu, mühendis arkadaşım da:

– Aile fotoğrafını hız göstericisinin yanına koyarlar. Böylece sürat yaptığında çocukları gözünün önüne gelir, arabayı süratli kullanmaktan vaz geçermiş, dedi.

Burada dayanamadım. Derhal arabayı durdurup mühendis arkadaşına:

– Benim çocuğum yok, bundan dolayı da arabayı süratli kullanıyorum. Senin çocukların var, buyur arabayı sen kullan, dedim.

Dostlarımla birbirine baktılar. Ama onlar bu sözü beni üzme için dememişti. Fakat olan olmuştu. Ok yaydan çıkmıştı. Kalbimi incitmişti.

Tekrar yola koyulduk. Ne yolda, ne de şehirde, o şen şakrak halimizden eser kalmamıştı.

Bir daha dostlarım benim yanımda çocuktan bahsetmediler. Hatta kendi çocuklarının isimlerini bile söylemekten çekinmeye başladılar. Ben de bundan dolayı vicdan azabı çekiyordum.

Zaman geçti, Allah, bize de bir evlat bahsetti. Bizden çok dostlarımız sevindiler. Evimize göz aydınlığına gelenlerin ardı arkası kesilmedi. Böylece dostlarımız da sıkıntıdan azaptan kurtuldular. O sene eşim yavrumuzla birlikte köye dinlenmeye gitmişti. Ben de Bakü'de kalmıştım.

Bir gün eşimden telgraf geldi. Bana, «Çocuk hasta hemen gel.» diyordu.

Bir anda dünya başıma yıkıldı. Kapıda donmuş kalmıştım. Ne yapacağımı bilmiyordum. Postacı gider gitmez arabanın anahtarını alıp dışarı çıktım. Yola düştüm.

Arabanın tekerleri yere değmiyordu. Saatte kaç kilometre hızla gittiğimi de bilmiyordum. Hız göstergesine

bakmak bile aklıma gelmiyordu. Elim direksiyonda, gözüm yolda zihnim de çocuğumda idi.

Köye ne zaman vardığımı farkında da değildim. Eşim beni görüp:

– Bu kadar yolu ne çabuk geldin, dedi.

– Çocuk nasıl?

– Korkma hiçbir şeyi yok.

İçeri girdim çocuk yatıyordu.

– Doktorlar biraz önce gitti. Korkulacak bir şey yok, diyerek bacım beni sakinleştirdi. Hanımım, doktorlar kızıl hastalığı teşhisi koydular, dedi.

Bu söz beynimde şimşek gibi çaktı.

– Şimdi onu Bakü'ye götürmeliyiz, dedim, çocuğu kucağıma aldım.

Eşim:

– Bekle nereye? Diye seslendi.

– Başka çare yok bin arabaya, dedim.

Eşim çocuğu kucağına aldı, arabaya yöneldi. Hava kararmıştı. Bacım ne kadar ısrar ettiyse de, «Yolcu yolda gerek» deyip arabaya bindim. Eniştem bana yaklaşıp:

– Böyle olmaz. Gece nereye gidiyorsun, hasta çocukla yola çıkılmaz, sen de yorgunsun, gecenin hayrından gündüzün şerri evladır, kal sabah gidersen dedi.

Ben de hayır, dedim.

Ayaklandım. Birazdan hava karardı. Ömrüm boyunca arabayı uçururken şimdi hızı 50, 60 km hızdan yukarı çıkarmıyordum. Karşımdan gelen arabaların ışıkları ilk defa beni korkutuyordu. Ellerim titriyor, kalbim sıkışıyordu. Arabayı öyle sürüyordum ki çocuğun ruhu da incinsin istemiyordum. Önceleri çukurları gördüğümde yolun güzel yerlerini ararken şimdi hiçbir şeyi gözüm görmüyordu. Araba çukura düştüğünde geri bakıp çocuk etkilendi mi, diye soruyordum.

– Çocuk uyandı mı?

– Yok sen işine bak!

Gittikçe hızımı düşürüyorum. Hızımı saatte 50 km'-den yukarı çıkaramıyordum, eşim bana kızıyordu:

– Niçin yavaş sürüyorsun?

– Korkuyorum.

– Niçin?

– Çocuk var ya!

– O zaman niçin kendi canın için endişelenmiyordun? Sana yavaş sür demekten dilim yorulmuştu.

– Ben önemli değil.

– Ama onu da dünyaya getiren sen değil misin?

Evet, doğru bu nasıl iştir? Niçin ben arabayı kullanırken kuş gibi uçtuğumda kaza aklıma gelmezdi? Benim kendi canım bana evladımın canından daha mı az değerlidir? Evet, öyleymiş. Arabanın hız göstergesinin yanına çocuklarının resimlerini koyanlar haklıymış. Şimdi ben kendim için değil evladım için yaşıyorum.

İnsan başkası için yaşadığında insan olurmuş. İnsanın insanlığı burada gizliymiş.

YALTAKLIK

Benim düğümümü ancak o çözebilir. Bunu ben de yakınlarım da bilir. Dostlarım her zaman benim onun yakınında olmam gerektiğini söylüyorlardı. Bu mümkündü... Ama kim garanti edebilirdi, onun derdime derman olabileceğini? Buna inanmak doğru mudur? Asla! Onu yakından tanıyanların hiçbirinin ağzından hakkında güzel bir şey işitmedim. Kalbinde merhametin zerresi dahi olmadığını söylüyorlardı. Kendisini övmekten çok hoşlandığını ekliyorlardı. Sen güzelce kendisini öv, o da bundan hoşlansın. Ama onu överken dikkatli ol. O, övmenin gerçeğini de sahtesini de hemen fark eder, derlerdi.

Şayet o beni kabul ederse onu süslü sözlerle, kendisine yakışır şekilde övmem gerektiğini eklediler. İşte meselenin en zor yönü bu idi. Ben ne övmekten ne de övülmekten hoşlanırım.

Ta gençliğimden beri bunu beceremem. Ne yapayım kendimi öldürecek değilim ya...

Birçok toplantıda bulundum. Ömrümde bir defa da olsa birisini övmedim. İnsanları yüzüne karşı nasıl övüyorlar, bunu anlamıyorum? İyi de bu niçin gereklidir? Övülen kendisinin nasıl bir adam olduğunu bilmiyor mu? Biliyor. O zaman onun bildiklerini ona niçin söylüyoruz? Eğer, o senin dediğin övgülere layık değilse, peki niçin yalan söylüyorsun? Peki, niçin onu kandırıp «koltuğuna karpuz veriyorsun»? O da senin övmelelerine aldanıp iyiyi kötünden ayıramıyor, her yerde kendisini başkasından büyük görüyor. Ben her zaman bu konuda kafa yormuşumdur, zihnimdeki sorulara cevap bulamadım. Toplantılardaki bu uygunsuzluğa şaşırp kalmışım.

Bakıyorsun, babayiğit bir kişi kalkıyor ayağa, başköşede oturan cılız bir adamı ağzından köpükler saçıyor. Onu Napolyon'la, Sezer'le karşılaştırıyor hepsinden önemlisi altından daha değerli olduğunu ileri sürüyor. Onun yanında incinin bile değeri olmadığını ekliyor. Hatip bu konuda daha da ileri gidiyor, boyunun kısalığının dâhiliğin bir emaresi olduğunu söylüyor.

Ben, bu tumturaklı sözleri her dinlediğimde sıska adamın ayağa kalkıp masanın üzerindeki şişeyi alıp kendisini öven uzun boylu şahsın kafasına indireceğini ve ona şu hakikatleri haykıracağını düşünürüm:

– Yani sen beni ahmak mı sanıyorsun? Hain oğlu hain ben kimim, Napolyon kim? Ben kimim dâhilik kim? Sen benimle dalga mı geçiyorsun?

Ancak böyle olmuyor. Övgüler sıska adamın canına can katıyor. Bu sözlerle layık olmadığını bildiği halde meclisteki insanların övgüler karşısında takınacakları tavırları görmek için gözünün ucuyla herkesi takip ediyor. Böyle olunca benim canım daha da sıkılıyor, o zaman biraz önce sıskanın başında dağıtılmasını istediğim şişeyi bu defa uzun boylu adamın başında paralamak istiyorum.

– Ne yapayım karakteri değiştirmek mümkün mü? İşte ben de böyle bir insanım. Bu yönümü dile getirdiğimde dostlarım bana der:

– Nasıl adam olursan ol, fark etmez. İşini yapılmasını istiyorsan, sıskanın huzuruna çıkacaksın, kemali edebile ona, «Sen sıska değilsin, devlerin devisin(!)» diyeceksin.

– İyi de bu siskadır. Ben ona nasıl dev diyeyim.

– Kardeş, sen karaya ak demekle kara ak olmuyor ki...

Bu sözdür. Ne var ki bunda... Söyle gitsin...

Bu mantığa teslim olmak istemiyordum. Ama her defasında küçük kızım gelir, gözümün önünde dururdu. Evde herkes, benim onu çok sevdiğimi biliyordu. Bunu kendisi de biliyordu. Ne zaman eve gelsem kapıyı benim çaldığımı anlar, içeri girmeden boynuma atılır, «Beniöp» derdi. Ben de onu öptükten sonra odaya geçerdim. Bütün bunlardan sonra diyelim ki benim günahım var, o yavrucağızın günahı nedir? Ben onun bu dünyaya gelmesine sebep oldum, tabii ki ona ben bakmalıyım. Bu şeytan kızın hatırı için o sıska adamı devlerin devi değil, devlerin padişahı bile yapmak hakkım değil mi?

Bu düşüncelerin tesiriyle kendimi o sıskanın huzurunda buldum. O gözünün ucuyla beni baştan aşağı süzdü, istihza ile gülümsedi. Sanki o gülüşte, «Evet, gururlu oğlan, söyle bakalım nasılsın?» demek istiyor-

du. Kendimi o şekilde kabul etmeyip, önceden hazırladığım süslü sözleri başladım dökmeye:

– Siz... Sizin şahsiyetiniz... Onun gölgesi... Bu gölgenin kudretine emin olduğumdan...

Sıska söylediklerime inanır gibi bir daha beni süzüp, kulaklarını dört açtı. Sanki bu manalı bakışıyla şöyle diyordu: «Ben seni zaten tanıyorum... Sen yalan söylüyorsun... Ama döşe, dilindekiler benim olsun, kalbindekiler senin...»

– Emin olduğumdan geldim yanınıza... İyilik, yar-dımseverlik sizin tabiatınızda var. Siz... Siz...

Sesim öyle kötü çıkıyordu ki kulaklarımı tırmalıyordu. Kendimi kaybettim. Sesimi artık tanıyamıyordum. Kendimden öğreniyordum... Öyle ki bu ses benim içimden değil de sanki pis bir kuyudan çıkıyordu.

Neyse cümlemi bitirmeliydim:

– Siz o kadar insana iyilik ettiniz ki...

Bu sözü söylediğimde aklıma bir şey geldi:

– «Yalancının atasına lanet olsun», «Lanet olsun hem de beş defa. Sözüünü bitir ve kurtul!»

– Bunları dedikten sonra başımı kaldırıp yüzüne baktım. Sıska adam gerçekten de gözümde büyüdü, büyüdü sanki dev gibi oldu. Bir de baktım ki yüzünü buruşturup bana nefretle bakıyor:

– Bana bak! Bu manasız sözleri bırak sadede gel.

Ne deyim? Beni çok iyi anladı. Bu sözden sonra rolümü güzel oynamadığımı düşünmeye başladım. Yaltaklık kendisi de bir tür sanattır. Onu da becermek gerekir. Okum hedeften saptı. İsteğime nail olamadım. Ama o çok hoşuma gitti... O, gözümde büyüdü. Akı karadan, sahteyi gerçekten seçebiliyordu. Övgü dolu sözlerimin sahte olduğunu anladı. Bu da büyük bir iştir.

Bunları düşünürken sıska adamın başında paralanmasını düşündüğüm şişe geldi gözümün önüne... Ah! O, şişe şimdi benim başıma nasıl yakıştırdı...

Üzüle üzüle eve geldim. Her zaman olduğu gibi kapıyı yine kızım açtı. Boynuma sarılıp: «Öp beni» dedi. Yüzümü yan tarafa çevirdim çocuğumu öpemedim. Onu omzumdan yere koyup odama geçtim. Sıskanın odasında melül mahzun halim, dilim dolaşa dolaşa söylediğim iğrenç sözler, tanıyamadığım cırlak sesim geldi aklıma, utandım çocuğumun yüzüne bakamadım. İçimden düşündüm: «Ah yavrum! Sen dünyada babandan daha güçlü insan tanımıyorsun... Ama babanın bir saat önceki miskin halini görseydin ne yapardın?»

Hanım benim nereye gittiğimi biliyordu. Hal ve hareketlerimden işin ne olduğunu anlamıştı. Etrafımda dönüp duruyordu.

O günden beri sıskanın karşısında söylediğim sözler kulağımda çınlar, beni içten içe yer bitirirdi. Kendimden öğrenir hale gelmişim:

– İyilik sizin fitratınızdandır... Siz o kadar insana iyilik yapmışsınız ki...

Söylediğim bu iğrenç sözler bana yirmi yıl boyuca huzur vermedi. Beni huzur içerisinde yaşatmadı. Her zaman beni azarlardı, mahcup etti.

Nihayet ben de bir gün sıska gibi dev yerine konulan bir şahıs oldum, çıktım. Aynı sözleri bu defa bana söyleyip, huzurumda yaltaklanmaya başladılar:

– Siz ne kadar insana iyilik ettiniz... İyilik sizin fitratınızdan gelen bir hususiyet...

Bunları işitince koltuğumun altı kapardı. Hoşuma gitti ve kendim de inandım bu sözlerle. İyilik yapmak benim fitratımda olan bir şeymiş... Düşündüm: «Yirmi yıl içinde yaltaklıkta zerre kadar değişme olmamış»

Sonra kendi kendime mademki bu sözlerin yaltaklık olduğuna inanıyorsam o zaman niçin bu sözler hoşuma gidiyor? Eğer bu sözler hoşuma gidiyorsa niçin öğreniyorum? Şimdi ben de benden yukarıda olanlara

aynı sözleri söylemiyor muyum? Demek ki ben yirmi yıl boyunca yaltaklık mektebinde okumuşum, onun en ince hususlarını öğrenmişim. Eğer böyle olmasaydı, o zaman güzel sözü çirkin sözden ayıramaz, onun karşısında alçaldığımı anlayamazdım. Birden vücudum titredi. Kalemimi masanın üstünde döndürmeye başladım:

– Buraya bak! Bu manasız sözleri bırak! Sadede gel, dedim.

Garibin rengi attı, elleri, dudakları titredi... Benden yardım istemesinin yersiz olduğunu anladı.

– Öyle geldim ki... Sizin gibi iyi birisi... Yutkundun, mendilini çıkardı terini sildi...

Yirmi yıl önce ben neysem şimdi o da aynı... Güzel rol yapamıyor... Hala ustalaşmamış, kemale ermemiş... Öğrenir inşallah.

Kalkıp gitti... Biraz ona acıdım. Kendimden nefret ettim. Vesselam! Şimdi, o eve vardığında kızının boyuna sarılıp onu öpebilecek mi? Hanımının yüzüne bakabilecek mi?

Bunun yanında, karşımda döküp saçtığı sözler yıllar boyunca kulağında çınlayıp onu rahatsız edecek mi acaba?

– Bak sen! Bu geceli gündüzlü dünyada her şey nasıl da tekrar edermiş.

III.IV. Senaryoları¹⁹¹

KISAS

Kısa metrajlı film

Dağların koinunda bir köy. Akşam olmaktadır. Kar taneleri süzüle süzüle yere iner. Köyün manzarası canlanır. Evlerin damları, duvarları, yollar kar içindedir. Evlerin damlarından burula burula duman yükselir. Hava karardıkça evlerde teker teker lamba ışıkları görülür. Kesik kesik köpek havlamaları, kurt ulumaları işitilir. Birden yukarıdan dağlardan bir gürültü kopar. Gürültü köye yaklaştıkça daha da korkunç hale gelir. Bir anda köyü sessizlik bürür. Sonra köyün dört bir köşesinden bağrıışmalar gelir.

Sesler: Ay Sadık dede bu ne haldir?

Sadık: Tükez Hanımın evi yıkılmış.

Köylüler ellerinde meşalelerle evlerinden çıkarlar. Gürültünün geldiği tarafa doğru giderler. Tükez Hanımı uçan evin enkazından çıkarıp Sadık'ın evine götürürler.

Sabah olur. Tükez Hanımın evinin etrafında köylüler toplanır. Kimisi arabadan taş boşaltır, kimisi de kucağında tahta taşır. Köyün ileri gelenlerinden Sadık Bey topluluğun ortasında görünür. Onlara yol gösterir, evin tamiri için getirilen malzemeleri kontrol eder.

Ustaya döner:

– Başlayabilecek misin?

– Çimento yetmedi, balçıkla da olmaz. Burası sel yağındadır.

¹⁹¹ Bahtiyar Vahabzade, Şenbe gecesinden geçen yol.

Aksakal:

– Yok, yavrum. Tükez Hanım kendisi yerinden bir adım bile başka yere girmek istemez. Onun hayatı burada geçti.

Herkes birbirine bakar. Gençlerden birisi bir çıkış yolu bulmuş gibi birden der:

– Musa’da çimento var.

– Nereden biliyorsun?

– Bilmesem söylemezdim.

Aksakal:

Git ona, «Sadık babam ne kadar çimento varsa versin diyor.» de. Kendisine bildiği gibi yolları kar kapladı. Şehre gidip gelmek mümkün değil. İlkbaharda çimentosunu ben elimle kendisine alır, teslim ederim. Bize güvensin.

Genç gider. Evin etrafındaki köylü işlerine devam eder. Kimisi uçan duvarların taşlarını bir yere yığar, kimisi de kapı pencerelerin ölçüsünü alır. Usta testere ile tahtayı keserken kendi kendine der:

– Musa yaralı parmağı sarmaz. Yüz bahane bulur bir çöp bile vermez.

Bu sırada çimento için giden genç eli boş gelir. Sadık sorar:

– Ay oğul ne oldu?

– Vermedi.

– Nasıl vermedi?

– İlkbaharda oğluna ev yaptıracığını söyledi.

– Sen ilkbaharda geri vereceğimizi söylemedin mi, şimdi yolların kapalı olduğunu görmez mi?

– Dedim tabii ki, oğlum için aldım diyor. Velhasıl vermek istemiyor.

Cebinden tütün yapraklarını çıkarır. Pipoya tütünleri doldurur. Derinden bir nefes çekerek der:

– Bu ne diyor? Tükürürüm onun insanlığına. Ben kendim gideyim bakayım.

Sadık oturduğu kütükten kalkıp gitmek ister. Biraz önceki genç Sadık’a yaklaşıp kolundan tutup der:

– Sadık dede gereksiz zahmet etme! O kim ki onun ayağına gideceksin. Ben çimentoyu kendim bulurum merak etme sen.

– Bu karda kışta nerden bulacaksın?

– Orasını bana bırak sabah erkenden çimento burada olacak.

İnsanlar dağılır.

Tükez Hanımın yatak odasında zayıf bir ışık etrafı aydınlatır. Etrafında çoluk çocuk toplanmıştır. Bir tarafta soba kurulmuş. Tükez Hanım’a yardım için gelenler bir yerde toplanmıştır. Sadık içeri girer. Selam verdikten sonra lambanın ışığını biraz artırır Tükez Hanım’a döner:

– Nasılsın Tükez Hanım?

Cevap vermez. Sadık, Tükez Hanım’ın yanındaki-lerden sorar:

– Ay gençler! Bu kadın ne yedi ne içti biliyor musunuz? (Sessizlik) Niçin susuyorsun be kadın?

– Susmayım da ne yapayım, ah Sadık, bir kulübem vardı, onu da fırtına aldı elimden.

– Sen tatlı canını sıkma sana öyle bir ev yapacağız ki bir defa bakan bir daha bakacak.

Gece... Musa’nın evinin bahçesi... Ala köpek uzun zincirini sürükleyerek bahçede sağa sola koşar. Başını gâh bahçenin duvarına gâh ağaçlara çevirerek ulur. Ağacın kalın dallarından birisi bahçenin duvarından dışarı sarkmıştır. Köpek havladıkça ağaçtan bir sepet sallanır. Köpek sepete doğru kendisini atar. Sepetin içinde kemik olduğu sanır. Karanlıkta silueti görünen adam ağaçtan aşağıya atlar. Pür dikkat etrafı dinler.

Sonra ayaklarının ucuna basa basa ahıra yaklaşır. Biraz sonra sırtında bir çuvalla döner. Bu durum birkaç kez tekrarlandıktan sonra adam kaybolur.

Tükez Hanımın uçuk kulübesinin etrafında insanlar sağa sola gidip gelirler. Hummalı bir çalışma vardır. Evin etrafı akli karalı taşlarla hayli yükselmiştir. Kapı ve pencerelerin çerçeveleri takılmıştır. Gençler çimento toya su koyup ustaya verirler. Usta duvar örmeye devam eder. Onların arasında aksakal birisi yapılanlara nezaret eder. Bu sırada birden kıyamet kopar:

– «Vidansızlar», «Alçaklar», «Hırsızlar» diye diye inşaata bir adam yaklaşır. Suratından düşen bin parçadır. Deli gibi duvarı tekmelerle yıkmaya çalışır. Çerçeveleri yerinden çıkarır atar. Gençler koluna girip kendisini sakinleştirmeye çalışır. O, kendisinden geçmiştir. Sesi daha da yükselir. Çimento torbalarının yanına doğru gider. Çimentonun tozu havaya yükselir. Aksakal ona dönüp der:

– Ya Musa, ne oldu? Ne bağırıp çağırıyorsun başına bir şey mi oldu?

– Neden kendinden büyük sözler söylüyorsun? Bari aksakaldan utan. Diyerek usta onu azarlar. Ama Musa da hırçınlaşır.

– Ondan aksakal mı olur? Onun aksakalına...

Bu sözü duyan gençler onun üzerine yürürler. Bu sırada yaşlı yerden baltayı alıp bağırır:

– Çekilin önümden. O benim sakalıma nasıl söver. Sadık elinde balta ile Musa'nın üzerine yürür. Bu sırada Tükez Hanım yetişir. Mendilini Sadık'ın ayağının önüne atar.

– Kurban olası Tükez'in saçının teline. Sen kanın pahasına söz söyledin. Senin kisasını ben alacağım.

Sadık baltayı yere atar oradan uzaklaşır.

Bahar gelmiştir. Dağlardan seller akar. Ormanlar yeshirir. Menekşeler baş başa vermiş, kuşların nağmeleri her tarafı kaplamıştır. Tükez Hanım'ın evinin yerinde akli karalı bir ev yükselmiştir. Tükez Hanım bahçede tavuklarına, civcivlerine yem verir.

Köyün yolunda üzerinde çimento yüklü bir araba görünür. Arabanın üstünde Musa'nın ahırından çimento çalan genç oturur. Araba Musa'nın evinin önünde durur. Genç arabadan iner ayağıyla kapıyı açar. Çimento torbalarını birer birer evin önün indirir. Bu sırada gürültüyü duyan Musa dışarı çıkar.

– Bu nedir?

Genç:

– Senin emanetlerini getirdik. Şimdi geride küfürlerin kaldı. Genç oğlan arabaya binip oradan uzaklaşır. Araba geldiği yoldan geri döner.

Sadık, bahçesinde oturur. Düşünceli bir haldedir. Bakışları dağların arkasına doğru yol alan güneşe takılmıştır. Birden bire keyfi kaçır.

Yolun kenarında ağacın altında duran Sadık'ın bakışları köye doğru çevrilir. Uzaktan bir araba görünür. Araba yaklaştıkça Sadık yerini iyice sağlamlaştırır. Tüfeğini yola doğru çevirir. Sadık'a yaklaşan arabanın birden tekeri çıkar. Araba devrilir. Arabanın üzerindeki her şey yere dökülür. Musa «Allah Kahretsin» der arabadan iner yuvarlanan tekerin peşine düşer. Sadık ağacın arkasına saklanır. Musa, tekeri getirir yerine yerleştirmeye çalışır. Omuzlarını altına verip arabayı kaldırmak ister. Ne kadar uğraşsa da arabayı kaldıramaz. Araba yerinden hafif kıpırdar; ama teker yerleşmez. Ne kadar gayret gösterse de elinden bir şey gelmez. Musa tekrar yuvarlanan tekeri getirir yerine yerleştirmek için çalışır yine muvaffak olamaz. Musa aciz kaldığını

tek başına tekeri yerine takamayacağını anlar. Bu sırada ağacın arkasında Sadık çıkar. Musa'ya doğru gelir. Sadık'ı gören Musa geri çekilir. Sadık bir şey demeden arabanın altına girer. Omzuyla arabayı kaldırmaya çalışır. Musa uzaktan Sadık'ı gözetler. Sadık arabanın altından başını çıkarır:

– Ne bakıyorsun tekeri taksana, der.

Musa sanki uykudan uyanmış gibi Sadık'a bakar, tekeri yerine takar. Sadık, arabanın altından çıkar. Musa'nın yüzüne bakmadan biraz önce arkasında durduğu ağaca doğru gider. Musa yerinde donar kalır, ne yapacağını bilemez. Sadık, tüfeğini omzuna koyar Musa'ya yaklaşır ve:

– İnsan insana darda kaldığında yardım etmelidir. Onun için sıkıntılı anında sana dokunmadım. Çık git pazarına hesabımız sonraya kalsın, der yola düşer. Köye doğru yol alır.

Musa Sadık'ın arkasından baka kalır. Birden ona doğru koşar. Sadık arkasına bakar. Bir müddet göz göze gelirler. Birden Musa Sadık'ın boynuna sarılır ve elini öper.

BOYNUZLU POSTACI

Sabahın erken saatidir. Güneş, dağların koynunda bulunan güzel ve şirin bir köye cömertçe ışıkları yayar. Kuşlar daldan dala uçar. Omzunda postacı çantası bulunan bisikletli bir çocuk bir yerlere yetişmek için acele pedal çevirir. Ali adındaki bir genç neşeli neşeli şarkı söyleyerek yolda yürür.

Ali, demir yolunun yanında beklemeye başlar. Saatine bakar. Uzaktan tren görünür, trenden önce düdüğünün sesi gelir.

Posta vagonunun arkasında elinde çuval görünür. Tren hızını azaltır. Postacı elindeki çuvalı aşağıya atar. Ali, elini havaya kaldırır vagondaki postacıya selam verir. Sonra çuvalı bisikletinin üzerine koyar, geri döner.

Ali, geniş yola çıktığında köyün sürüsüyle karşılaşır. Çoban Kurban hayvanları postacının yolunu kesmesin diye süratle yoldan uzaklaştırır.

– Hayırlı sabahlar Ali! Yine sabah sabah bu ecel atının üzerinde nereden geliyorsun?

– Allah sonunu hayır etsin! Muhabbet yükü taşıyorum.

O, bisikletiyle sürüyü yarıp geçmek istediği sırada Kurban, onun kolundan tutup durdurur.

– Ne acele ediyorsun, yağın taşmıyor ya!

Ali durur.

– Eee, muhabbet dedin aklıma bir şey geldi.

Ali,

– Nedir o?

– Gözün aydın, Gülnaz babasının evine dönmüş.

– Hangi Gülnaz?

– Şaban dayının kızı.

Ali gözlerini onun ağzına diker.

– Nereden biliyorsun?

– Şimdi Tepel camızı o sürdü sürüye.

– Belki gezmeye gelmiştir?

– Kadınlar kendi aralarında konuşuyorlar. O artık boşanmış. Bir daha da dönmeyecekmiş. Gözün aydın.

– Bunun neyine göz aydınlığı veriyorsun?

– Senin gözün onda değil miydi?

– O vakitler geçti, Kurban

– Hadi hadi bir zamanlar onun derdinden ölüyordun ama.

Kurban hayvanlarını kovalayıp gitmek istediğinde Ali onun arkasından yetişip kolundan yakaladı:

– Çoktan mı döndü babasının evine?
– Bir ay oldu. Utancından dışarı çıkmıyormuş. Bak çocuk olma o kızı başkasına bırakma. Bana gelse uça uça giderdim ona. Ama onun gözünün sende olduğunu biliyorum.

Ali göğsünü çekip:

– Şaban dayı, «İti göreyim, domuzu göreyim; ama Ali'yi görmeyeyim» diyormuş.

– Niçin senin hakkında böyle düşünür anlamıyorum?

– Bir defa ona «Dana Şaban» demiştin ona birisi bu sözünü ulaştırmış.

– Sen de dilini tutmayı bilmiyorsun. İyi hadi hayvanlar uzaklaştı ben gideyim

Kurban değneğini omzuna koyar uzaklaşır. Ali, si-garasını yakar, bisikletinin üzerine biner, yola düşer. Bir evin önünde durur, önce kapının arasından daha sonra duvardan evin bahçesine bakar.

Evin kapısı açılır, yaşlı birisi merdivenlerden aşağı iner. Onun arkasında bir kadın görünür.

Kadın:

– Şaban Efendi! Kitapçıdan bir masal kitabı varsa al. Gülizar usandığında okur.

– Geçen hafta aldığıma ne oldu?

O küçükler içindi sen büyükler için iste.

– Size masal değil akıl lazım. Onu da pazarda satmazlar. Ben gelinceye kadar döşekleri çıkarıp yünlerini çırpınız, bahçeyi temizleyin, duvarın altındaki arkın üzerine dikenli çalı koyunuz. Bedel'in kuduz iti gelip tavukları yemesin.

Kadın (sessizce)

– Sana dana lakabını koyanın diline kurban olayım.

Şaban:

– Ne dedin?

Kadın (Kendini kaybetmiş halde):

– Koyun, tavuk ya da dana alsan, diyorum.

Şaban:

– Maşallah iştahın yerindedir. Sanki para basıyorum? Gel kapıyı kapat!

Ali bisiklete binip yola düşer. Postaneye ulaşır. Mektupları ve gazeteleri ayırır. Mahluka da ona yardım eder. O, iğne ile her mektuba bir ilmek yapar. Ali ise onları alır ikiye ayırır. Mektupların bir kısmını masanın baş tarafına, bir kısmını da diğer tarafına koyar.

Mahluka:

– Efel Mehmet'in oğlundan gelen mektubu nereye koyuyorsun?

Ali:

– Mehmet Efel'in oğlu askerdir. Onun mektubu önce gitmelidir.

– Donga Hamit'in mektubunu da götür.

– O da hemen gitmelidir. İyi insandır.

– Bu mektup da Zoğal Abbas'ındır.

– Bir dakika adresine bakayım. Volgograd'dan. Baş teraziden ayrılmıyor. Alışverişiyle meşguldür. Asıl kuyruk mektubudur.

– Zındık Hüseyin'in mektubu da hazırdır.

– Getir buraya. Zalimin oğlu oraya buraya şikâyet mektubu yazmaktan usanmadı. Karasinekten fil yapanlardandır. Kuyruğa bağlamalı böyle mektupları.

– Töre Selam'dan da mektup var.

– İyi adamdır. Köyde yaşıyor şehirde çalışıyor. Mutlaka boynuza bağlanmalıdır.

Musiki eşliğinde mektuplar ayrılır. Ali mektupları ayrı ayrı yerlere koyar. Sonra Ali iç cebinden bir mektup daha çıkarır.

Mahluka:

– Bu nedir, isimsiz mektup?

– Aklını başına al! Mektupta isim olmazsa da gideceği adres bellidir.

– İyi de niçin bu mektuba ip bağlatıyorsun?

– Diyelim ki ben bir dostuma şaka yapmak için bir mektup yazıyorum. Bunda ne var? Niçin her şeye karışyorsun?

– Ne diyorum?

Ali mektubu masanın üstüne koyar. Kalem cebinden çıkarıp «Mektup Gülnaz Hanım’a gidecek» diye yazar. Ali’nin omzundan gizli gizli bakan Mahluka:

– Bak bak, demek ki sen Gülnaz Hanım’a şaka yapacaksın. Bunu niçin önceden söylemedin bize?

Ali mektubu alıp koltuğunun altına saklar.

Mahluka:

– Yoksa Gülnaz da gözü mü var? der. Ah akılsız! Gülnaz halasının oğlunu mutlu etti de sen mi kaldın?

Ali:

– Sen, böyle işlere karışma. Muhabbet işlerinde stajın yoktur senin. Hiç kimseye de akıl öğretme tamam mı?

Akşamüstü hava kararır. Sürü eve döner. Ali köyün altında bir ağaca yaslanır, gelen sürünün önünü keser. Çoban Kurban da ona yetişir.

– Kurban bana yardım et! Mektupları zamanında cemaate ulaştırılalım.

– Sen de bu işten usanmadın gittin. Altında bisikletle mektupları dağıtamaz mısın?

– Allah aşkına Kurban, köyün altındaki sokaklardan bisiklet geçer mi? Tankla da geçilmez oradan.

Ali bir camızın boynunu kucaklıyor.

– Kurban yardım et! Dana Şaban’ın mektubunu boynuzuna takayım. Ah sahibi ölesi hayvan bekle biraz.

Ali mektubu hayvanın boynuzuna geçirir sonra eğilir gözlerinden öper.

– Seni kıskanıyorum ay Mercan camız! Sen Gülnaz’ı benden önce göreceksin. Eğer dilin olsaydı, ona selamımı söylemeni isterdim. (Camızın karşısında diz çöker.) Eğer şuurun olsaydı karşında diz çöker, mektubu direkt Gülnaz’a götür diye yalvarırdım.

Sürünün önüne gelen Mahluk’a Ali’nin kulağından tutar:

– Kalk ayağa! Sekiz senedir bir yerde çalışıyoruz bir kere olsun karşımda diz çökmedin, şimdi camızın karşısında diz çöküyorsun.

Ali kalkar:

– Yarin camızına canım da kurban olsun, Mahluka.

– Güzel demişler, mal sahibine benzer, diye. Senin yârin de bu camızın bir eşidir. Derisi belki bununkinden daha kalındır.

Mahluka ineğini kovalaya kovalaya götürür. Ali diğer mektupları ineklerin ya boynuna ya da kuyruklarına bağlar.

– Maraz Salman’ın tek boynuzlu ineği görünmüyor, Kurban!

Kurban:

– Kocalmıştı, onu verdi boz düveyi aldı.

Ali mektubu düvenin kuyruğuna bağladı.

– Yoltaş düve! Şimdi sen içtimai işlerde benim yardımcın oldun. Kaybedersen canını alırım.

Ali, mektupları dağıtır. Sonra da sürünün arkasından bisikletle gider. İnekleri, camızları arkada bırakıp Gülnazların evinin duvarına yaklaşır. Bisikletini yolun karşısına koyup camızı gözler.

Bir çocuk yaklaşır kendisine:

– Ali kardeşimden mektup var mı?
– Var, şimdi ineğiniz getirecek.
Oğlan:
– Var diyen diline kurban olayım Ali!
Sürü kapının önünden geçer. Alnında mektup asılı
camız Gülnazların açık kapısından içeri girer.

Ali:

– Git adımlarına kurban olayım. Keşke mektup Gül-
naz'ın eline geçseydi. Dana Şaban'ın eline geçerse işim
bitti benim. Sen hayvan olsan da merhametin Dana Şa-
ban'dan daha fazladır. Camız olsa ne olur, yüreği on-
dan kat kat yufkadır.

Yaşlı bir kadın camızı bağlar. Boynuzundaki mektu-
bu görür.

– Gözün aydın Şaban! Muhammed Ali barışmak ister.
– Nereden bildin Fatma?
– Camızın boynuzunda mektup göndermiş. Üstüne
de «Mektup çatacak Gülnaz Hanım'a» diye.
– Cehenneme mektup yazsın. Yüz yıl geçse yine
onunla barışmam.

– Öyle deme, Şaban, bunlar genç. Bunlar küserler
de, barışırlar da. Seninle ne kadar küsüp barıştık. Ha-
tırlıyor musun, seninle bir defa küsmüştük. Ben de ba-
bamın evine gitmiştim. Sen de yumurtası gelmiş tavuk
gibi bizim evin duvarından bir sağından bir solundan
bakıp durdun bir hafta boyunca.

– Ben senin deden için bunu yaptım. Yoksa senin ipi-
ni çoktan çekmiştim.

– Bana bak, eski defterleri karıştırma. Bakalım Gül-
naz geri dönmeye razı olacak mı?

Fatma mektubu alır odaya geçer, okumaya başlar.
Kendi kendine mırıldanır:

– Ay köpek oğlu! Şimdi de yalvarıyor musun? Ma-
dem bunu yapacaktın niçin küstün?

Mektubu açıp okuyor:

– «Canım ciğerim, bir tanem, Gülnaz'ım»

Kenara yazılmış:

– Yalansa dilimde kara yara çıksın, şunun dil dök-
mesine bak!

«Seni ne kadar sevdiğimi bir ben bilirim bir de Allah»

Kenara yazılmış:

– Yalansa Allah belimi kırsın!

Okuyor:

– Ben seni zorla akrabanıza verdiklerini biliyorum.

– Ne ne? Muhammed Ali böyle mektup yazmaz.

Gülnaz gelir:

– Kimdendir o mektup anne?

– Nereden bileyim. İsmine henüz bakmadım. Baka-
yım Ali, kimdir bu Ali?

Gülnaz mektubu elinden kapar:

– Ay anne, başkasının mektubu okumaz, bilmiyor
musun?

– Ne demek yani şimdi biz başkası mı olduk?

Kız diğer odaya girer

– Ben de eşi pişman oldu, mektup yazdı diyorum,
mektup başkasındanmış.

– Kimden hanım?

– Her kimse ismi Ali.

– Belki Muhammed Ali'dir. Tembellik edip adını tam
yazmamıştır.

– Yok, kim yazdıysa, «Eşinden boşandığına sevin-
dim.» diye yazmış.

– Nerede o mektup?

– Gülnaz elimden alıp kaçtı.

– Bakayım hangi Ali'dir o. Zarfı alır bakar. Görmü-
yor musun mektupta mühür yok. Ben ona nasıl cevap
verileceğini bilirim.

* * *

Sabah olur. Şaban camızını sürüye götürür. O boş zarfı camızın boynuzuna takar.

– Götür bunu ona, der.

Genellikle hayvanlar akşam eve dönerken boynuzunda ve kuyruğunda mektup olurdu bu defa tersi oluyor. Sokakta camızın boynuzundaki mektubu görenler gülümserler. Camız tepeden aşar, bekleyen Ali'ye yaklaşır. Sanki mektubuna cevap getirdim, der gibi. Ali mektubu görünce kederlenir:

– Bu niçin döndü ay camız? Yoksa mektubu o danaya mı..?

Camız sesler çıkarır:

– Anladım. Yine o dana oğlu dananın işi bu. Görüyor musun yine de kötülükten geri durmuyor.

O sırada Gülnaz tepeye doğru tırmanır. Ali'ye yaklaşıp durur. Bir müddet birbirine bakar kalırlar. Camız da onlara yaklaşır durur.

1987

III.V. Köşe Yazıları

Bahtiyar Vahabzade, şiirlerinde olduğu gibi nesirlerinde de halkının sıkıntılarıyla, dertleriyle yakından ilgilenir. Onun gazete yazılarında güncel olaylar ele alınır. Gelişmeler karşısında Vahabzade fikirlerini halka köşe yazılarıyla ulaştırır. O toplumdaki hadiselerle bigane değildir. Bir aydın olarak Vahabzade, Azerbaycan halkının duygu ve düşüncelerine şiirlerinde olduğu gibi nesirlerinde de tercüman olur.

O yazılarında sadece Azerbaycan'daki gelişmeleri ele almaz, bazen Türkiye'deki bazen de Türk dünyasındaki tartışmalara katılır. Fikirlerini dile getirir.

Vahabzade geçmişî derinden idrak eden, tarihten alınması gereken dersi akıl ve mantık süzgecinden geçirmek suretiyle çıkaran, bugünün değerlendirmesini yine kültür ve birikimiyle yapan ve nesillerimize daha aydınlık bir Türk dünyası bırakılması için düşünen, bu konuda atılabilecek adımların tezlikle atılması gerektiğine inanan bir aydındır. Bundan dolayı da fikir çilesi çeker. Onun şiirlerinin sustuğu yerde nesirleri başlar. Şiirlerinde olduğu gibi nesirlerinde de halkı için ıstırap çeken, halkın; daha güzel günler görmesi için çırpınan, daha iyiyi daha güzele ulaşmak için fikir çilesi çeken bir şahsiyet vardır.

Sözü edilen çalışmalara baktığımızda bazen şiirlerinde de olduğu gibi ana dili ele alınır, ana dilinin öneme dikkat çekilir. Bazen kendisine gelen bir mektuptan hareketle milli manevi konulara temas eder. Bazen de Azerbaycan, Türkiye ya da Türk dünyasıyla ilgili ortaya atılan asılsız iddialar, karalamalar ya da iftiralar onun nesirlerinin konusu olabilir. Sözü edilen makalelerle tartışmalara katılır, kendi fikrini ortaya koyar.

Ahlaki Değerler:

Özellikle vatan, millet, ana dili, sosyal kültürel yozlaşma, milli ve kültürel değerlere karşı biganelik köşe yazılarında en çok işlenen konulardır. Vahabzade'nin nesirlerinde ahlaki değerlere vurgu yapılır. Toplum acısından önemine değinilir.

Vahabzade'nin ele aldığı konular her toplumda, her devirde ortaya çıkan ve çıkabilecek vasıfta olaylardır. Toplumun ileri gitmesi, toplumdaki yozlaşmanın berta-

raf edilmesi için çoğu zaman Vahabzade, tabiri yerindeyse, çırpınır. Cemiyeti kemiren, iki yüzlülük, yaltaklık köşe yazılarında şiddetle eleştirilir. Bu tür hasletler ele alınırken tarihi değerlere dayanılır. «Liyakat» başlıklı yazısında sözü edilen hususları şu şekilde dile getirir:

«Halkımızın dahi şahsiyetleri her zaman yoksul bir hayat sürmüş, daima layık oldukları değerlere uygun olarak hareket etmişler. Şahlar, hanlar karşısında eğilmemişler. Nizami, bu konuda düşüncelerini ne güzel dile getirmiş: «Şair kapısında padişah, büyüklerin büyüğü, padişah kapısında şair ise gedaların gedasıdır.»

Onun düşüncesine göre dünya nimetleri karşısında devlet adamlarının yanında baş eğmemek nesillere bırakılabilecek en güzel mirastır: «Dünyanın geçici nimetleri için devlet adamları karşısında baş eğmemek, vakarını korumak büyüklerimizin bize gelecek nesillere emanet olarak bıraktıkları manevi değerlerdir. Onların bize bir nevi vasiyetidir. Böyle olduğu takdirde iktidarda bulunanlar da kendisine bağlı olanların layık oldukları yere göre değerlendirilmesi gerekir. Kendi konumunu korumak için karışındakinin layık olduğu konumu küçümseyen yetkili aynı zamanda kendi değerini de düşürür. Bu hareketiyle bulunduğu makama layık olmadığını gösterir.»¹⁹²

«Manevi zenginliğin göstericisi olan liyakati; ev, araba gibi maddi değerlere değişenlerin hayatı kölelik ve yaltaklıkla geçer. Sözünü ettiğimiz kötülöklere bulaşarlarda ne maneviyat olur, ne de liyakat. Kısaca kendisinden yüksek makamdakilere yaltaklık edenler, mevki bakımından altta bulunanlardan aynı hareketi beklerler.»

Helal harama dikkat edilmesi nesillerin korunması, toplumun ahlaki yapısının muhafazası için önem arz et-

mektedir. Vahabzade helal ve haram meselesinin tarihi kaynaklarımızda çok güzel işlendiğini dile getirir. Son zamanlarda helal ve haramın karıştırılmaya başlandığına dikkat çeker: Masallarımızın birisinde Lokman Hekim yaşadığı şehirde yağla, çökeleğin aynı fiyata satılmasından rahatsızlık duyar ve o şehri terk eder. Ama bir de çökeleğin yağdan pahalı satılmasına ne demeli o zaman o şehrin vay haline, der.

«Çocuk eğitimi de Vahabzade'nin üzerinde önemle durduğu bir meseledir. Hiç kimse evladını hırsız görmek istemez. Her aile çocuklarına doğruluk dürüstlük helal kazanma gibi erdemleri kazandırmaya çalışır. Fakat çocuk için anne ve babanın sözlerinden ziyade onların sergiledikleri davranışlar önemlidir. Baba haram yolla kazandığını ailesine getirip çoluk çocuğuyla yese, sonra da helal kazanmadan bahsetse o baba ne kadar tesirli olur? Babanın her türlü alışkanlığı çocuğa sirayet eder. İkiyüzlü olan bir babanın çocuğunun da çoğu zaman babası gibi olması beklenir. Vicdanı pak olan bir çocuk böyle bir ortamda büyüse o çocuğun yarın temiz olmasına kim garanti verebilir?»¹⁹³

«Biz uzun süre sadece maddi giderlerimizi karşılamak için fikir yormuşuz. Bütün dünya için çok adı bir şey olan bir çift ayakkabı, gıda maddeleri bulmak, çocuklarımızı yetiştirmek için yaşamışız; manevi meseleler hakkında ne vaktimiz olmuş ne bu konuda fikir yormuşuz. İnsanın manevi değerlere isteginin olması insanoğlunun fakirleşmesi anlamına gelmez mi? Bir toplum için bundan daha büyük hata olur mu?

Peki, biz bu acınacak hale nasıl geldik? Uzun yıllar manevi büyüklerimizi, Nizamilerin, Fuzulilerin, Üzeyir Beylerin evlatları olan bu neslin manevi yönden yoksul-

¹⁹² Bahtiyar Vahabzade, Gelin Açık Danışak, Bakı 1989, s. 4.

¹⁹³ Bahtiyar Vahabzade, Gelin Açık Danışak, s. 10.

laşmasını kabul etmemiz mümkün mü? Zengin yeraltı kaynaklarına, mümbit topraklara sahip olan, maddi yönden zenginlikler içerisinde olan ülkemiz niçin manevi dünya ile ilgilenmeye vakit bulamasın? Dünyanın en güzel dillerinden birisini konuşan, zengin folklor ve edebi değerlere sahip olan milletimiz niçin manevi değerlerine bigane kalsın? Bu sorulara kim cevap verecek?

Bugün atalarımızdan kalan şefkat duygusu körelmiştir. Bunun neticesinde herkes kendini düşünür olmuş, bencillik toplumumuzun hastalığı haline gelmiştir. Cemiyet insanlar karşısındaki borcunu unutmuş, kendini beğenmişlik ve bencillik insanların esas vasıfları olmuştur. Öyle bir zamana gelmişiz ki insanlar sadece kendi isteklerini ön plana çıkarmış, kendisinden başkasını görmez olmuştur. Kendisinden başkasını görmeyen bireyler, başkalarına kendisini göstermek için elinden geleni yapar hale gelmiştir. Bu durum da insanlığımızı elimizden almış, manen bizi yoksul düşürmüştür. Ben bu konuyla ilgili yıllar önce «Hangi Madalya Düşer» başlıklı şiirimi yazmıştım:

*Denizde, havada bin yarış gider,
Derine, zirveye araştırma gider.
Dağın tepesine yol açan kese,¹⁹⁴
Uzak mesafeye tez koşan kese,
Buz üstte süzene,
İpte gezene,
Derinde yüzene medal¹⁹⁵ verilir.
Bu onu haklayır,
O, bunu danlayır¹⁹⁶
Birinin kastını bozar, reddeder,*

¹⁹⁴ Şahsa.

¹⁹⁵ Madalya.

¹⁹⁶ İnkâr etmek, azarlamak.

*Başka birisinin gücü, kuvveti.
Birinin ferahlı galebesidir,
Birinin kederli mağlubiyeti.
Hepsi başkasını geçmek istiyor,
Hepsi «benim», diyor, hepsi «benim», diyor
Bilmeyiz, başkası ne diyor bize...
Tek öz arzumuza, öz hissemize,
Biz boyun eğerez, bazen kul¹⁹⁷ gibi...
Ama düşünmeyiz,
Öz içindeki
«Bencillik» hissini öldüren kese,
Herkesin yerini düz¹⁹⁸ gören kese,
Özgeyi özüne görk¹⁹⁹ edenlere,
Özgenin hakkını derk edenlere,
Hangi medal düşer, hangi hal düşer?
Burda da araya gıl u kal düşer.*

Büyük düşünürler, vicdan, namus ve liyakati insanlığın yücelmesi, inkişaf etmesi için çok önemli amil olarak görmüşler. İnsanda bulunması gereken faziletlerden saymışlardır. Peki, bu erdemleri elde etmek için ne yapmalı? İnsan her şeyden önce kendisine dışarıdan bakabilmeli. Amellerini kritik edebilmelidir. Daha doğrusu herkes kendisine nezaret edebilme becerisini elde edebilmelidir. İnsanın kendisine nezareti, kendisine bir başkası olarak bakması da ancak vicdanla mümkündür.

Babam hiç mektep görmemiş bir insan idi. Geceleri «Bismillah» der, yatağına girerdi. Yorganının altında kendi kendisine bir şeyler konuşurdu. Bir defasında sordum:

– Baba sen her gece yorganın altında kendi kendine ne konuşuyorsun? Dedim.

¹⁹⁷ Köle.

¹⁹⁸ Doğru.

¹⁹⁹ Büyük, yüce.

O da:

– Kendimle toplantı yapıyorum, dedi.

Güldüm.

O da:

– Gülme, asıl toplantı insanın kendisiyle yaptığı toplantıdır. Yorganın altında kendi kendime hesap veriyorum. Bugün hangi güzel işi yaptım, hatalarım ne oldu, kimin kalbin kırdım diye kendime soruyorum, dedi.

Bu sözler hayatım boyunca kulaklarımda çınladı. Beni kötü işler yapmaktan alıkoydu. Dünyada hatasız kul olmaz. Herkes hata yapar. Ama sonradan hatasını anlamak, itiraf etmek ve tekrar etmemek vicdan ve namus işidir:

Kusurlarım, alnımdaki kırışlarım,²⁰⁰

Kusurlarım, kalbimdeki vuruşlarım.

Başkaları geçer belki kusurumdan,

«Günahkarım, geç», sözüme

Bağışlayabilmemişim

Öz hatamı ben özüme.

Hatalarım boğazımdan berk yapışıp,

Rüyamı da dara²⁰¹ çeker,

Vicdanımı ora çeker bura çeker.

Azaplarda ben özümem,

Öz gönlümün öz sesiyem,

Rahatlıkta özgesiyem.²⁰²

Vicdanımız her zaman uyanık olmalıdır. Kendimize onun gözüyle bakmalıyız. Amellerimize nezaret etmeliyiz.»²⁰³

²⁰⁰ Kırışık.

²⁰¹ Darağacı.

²⁰² Başkası.

²⁰³ Bahtiyar Vahabzade, Şenbe Gecesinden Giden Yol, s. 143.

Tarih:

Vahabzade, Türk milletin kökünün tarihin derinliklerinde olduğunu, fakat bu niteliğimizi kendi menfaatimiz doğrultusunda değerlendiremediğimizi dile getirir. En köklü milletlerden birisi olan Türk milleti için, «Bu hususiyetimizi ilme çevirebildik mi?» diye kendisine sorduğu soruya, «Ne yazık ki hayır.» diye cevap verir. «Biz her ne kadar geçmişimize tarihimize hayran kalsak da, geçmişimizi objektif deliller içerisinde, sözü dolandırmadan, gizletmeden, Allah korusun Stalinci görüşlerin tazyiki altında gerçekleri değiştirmeden, ilmi eserler ortaya koyamadığımızdan dolayı bu hakikate hiç kimseyi inandıramadık. Muhteşem tarihe sahip olmak hünerse, aynı zamanda o geçmişe layık eserler ortaya koymak ve bu eserleri diğer milletlere ulaştırmak da bir o kadar beceridir. Ne yazık ki büyük istidat, ilmi yetenek gerektiren ikinci hüneri bir kenara bırakıp, daha çok, fazla bir beceriye gerek duyulmayan birinci hünere yapışmışız. Milletimizin büyüklüğünden tarihte ortaya koyduğu başarılarla avunuruz. Tarihi araştırmaları icra edecek kadroların kurulması önem arz etmektedir. Uzun yıllar boyunca tarihimizi klişeleşmiş tarzda ve şablonlarla tarih yazan kadrolara imkânlar sağlanmış meydan onlara kalmıştır. Daha kapsamlı, verimli ve ilmi metotlarla eserler vücuda getirenlere fırsat verilmemiş çeşitli yaftalarla onlar susturulmuştur. Ortaya atılan her yeni fikrin önü kesilmiştir. Bilinçli bir şekilde ortadan kaldırılmıştır

Fikir hürriyetine, ilmi araştırmalara önem verilen günümüzde cumhuriyetimizde tarih alanında gerçekler yeni fikirler inzibati usulle değil, ilmi yollarla doğrusu yanlışından ayrılmalıdır.»²⁰⁴

²⁰⁴ Bahtiyar Vahabzade, Şenbe Gecesinden Giden Yol, s. 146.

Bunun yanında Vahabzade Azerbaycan'ın tarihi eselere sahip olmasından dolayı da gurur duyar. Fuzuli yakınlarında bulunan Azıh mağarasının Sovyetler Birliği topraklarında en eski yerleşim yeri olduğunu dile getirir. Yaklaşık 1,5 milyon yıllık olduğu ileri sürülen bu mağaranın, Azerbaycan topraklarına tarihi önem kattığını belirtmektedir. Arkeologların son yıllarda yapmış oldukları araştırmalar neticesinde Azerbaycan halkının eski dönemlerden beri yerleşik hayata geçtiklerini göstermektedir diyen Vahabzade, Tunç devrine ait Merdekan'dan Şüvelan'dan çıkarılan aletlerin, silahların, hayvan ve silah tasvirlerinin bu topraklarda yüksek medeniyete sahip insanların yaşadığını dile getirmektedir. Yine Gobustan'daki günümüzden on, on iki bin yıl önce yaşayan Azerbaycan Türklerine ait tasvirleri, halkının çarpan kalbi, düşünen beyni olarak görür. Bu tasvirleri atalarından bugüne gönderilmiş mektup olarak niteleyen Vahabzade bu mektupların özenle korunarak gelecek nesillere intikal ettirilmesi gerektiğine inanır.

Şair gezmiş olduğu Gebele topraklarında duyduğu hissiyatı tatlı bir dille anlatır. Halkının on, beş yirmi milyondan ibaret olduğunu söyleyenlere tarihi mekânlardaki geçmişinin izleri gösterir ve Acemi, Nizami, N.Tusi, Nizami, Nesimi gibi onlarca yüzlerce atasının olduğunu dile getirir.

Vahabzade Dede Korkut hikâyelerindeki kahramanların mertliğiyle övünür. Oğuz beylerinin manevi dünyasını, yiğitliğini, cesaretini, aynı zamanda saflığını ve temizliğini, zayıfa el uzatmayacaklarını dile getirerek, bu hasletler karşısında boyun eğmemek mümkün mü, diye sorar.»²⁰⁵

²⁰⁵ Bahtiyar Vahabzade, *Ömürden Sayfalar*, s 184-191.

Vahabzade tarihin milletleri bazı devirlerde önüne engeller koymak suretiyle imtihan ettiğine inanmaktadır. Böylece tarih bir milletin, millet olarak yaşayıp yaşayamadığını dener. Bugün millet olarak tarih karşısında imtihana tabii tutulduklarını belirten Vahabzade, gelecek nesiller karşısında zor durumda kalmamak onlara güzel bir gelecek bırakmak için bugün küçük de olsa hatalara düşülmemesi gerektiğini dile getirir. Aksi takdirde gelecek nesiller karşısına mahcup bir duruma düşebileceklerini belirtir. Bu bağlamda ilim adamlarına seslenen Vahabzade, şahsi problemleri bir tarafa bırakıp, kısır çekişmelerden sıyrılıp birlikte hareket etmek suretiyle problemin halledilmesi gerektiğini dile getirir.²⁰⁶

Sovyetler Birliği döneminde diğer milletlere nazaran Azerbaycan halkının milli hukuklarının daha çok çiğnendiğini belirten Vahabzade, diğer cumhuriyetlere karşılaştırıldığında en çok sürgün edilen aydının Azerbaycan'da olduğuna dikkat çekmektedir. Özellikle Stalin ve yandaşları zamanında Azerbaycan'da sürgünlerin arttığını belirten Vahabzade, 1948-1953 yılları arasında Ermenistan'dan yaklaşık yüz bin Azerbaycanlıyı mecburi göçe zorlandığını kaydetmektedir. Yine 1988'den sonra aynı ülkeden iki yüz bin Azerbaycan Türkünün çıkarılması maddi manevi hakları ayaklar altına alınarak çıkarılmasının²⁰⁷ da Azerbaycan halkına olan düşmanlığın göstergesi olduğu dile getirmektedir.

Diğer taraftan Ermeniler Sovyetler Birliği döneminde bu bölgede bulunan 200 bin Azerbaycan Türkünü çıkarıp burasını Ermenilerden oluşan bir cumhuriyet kurma hayalleri Sovyetler Birliği döneminde de olduğunu vurgulamaktadır. Ermeniler bu arzularına Rusla-

²⁰⁶ Bahtiyar Vahabzade, *Şenbe Gecesinden Giden Yol*, s. 154.

²⁰⁷ Bahtiyar Vahabzade, *Şenbe Gecesinden Giden Yol*, s. 162.

rın da yardımıyla gerçekleşir. Ermeniler zihinlerindeki menfur düşüncüyü gerçekleştirmek için harekete geçtiklerinde Sovyet ordusu orda olmasına rağmen Ermenilere mani olacak herhangi bir faaliyette bulunmazlar. Vahabzade bir makalesinde Ermenilerin oynadıkları sinsi oyunlara dikkat çeker. Ermeniler kendi topraklarındaki Azeri Türklerini çıkardıktan sonra alelacele bu defa Karabağ'daki Ermenilerin güvenliğini tehlikede olduğunu ileri sürerek bu vilayetdeki Ermenileri korumak için harekete geçerler.²⁰⁸

Görüldüğü gibi Vahabzade bir aydın olarak tarihi olaylara bigane değildir. O, tarih yapan Türk milletinin bu başarısının diğer milletlere de gösterilmesi gerektiğini savunurken aynı zamanda son zamanlarda Ermenilerin yaptıkları hile ve oyunları da görmüş, bu oyunları makalelerinde dile getirmiştir.

Gelenek ve Görenekler:

Yüzyılların birikimi adet ve ananelere biganeliğin durgunluk döneminin en büyük kusurlarından olduğunu söyleyen Vahabzade, birçok güzel âdetin Azerbaycan'da yitirildiğine dikkat çeker. Adet ve ananelerin kaybolmasıyla birlikte insani hislerin ve duyguların da kaybolduğunu, kısaca milletin benliğini unuttuğunun farkında olmadığı belirtmektedir.

Vahabzade geçmişte halkın imece usulüyle birlik ve beraberlik sergilemelerinin yardımlaşma açısından güzel bir örnek olduğunu dile getirmektedir. Yine halkın yardımlaşma duygusunun önceleri çok yüksek olduğuna dikkat çekmektedir: Eskiden birisinin evi herhangi bir sebepten dolayı yıkılsa halk toplanır felaketzedenin evini tamir ederdi. Yine çeşmenin suyu kesilse insanlar

bir araya gelir, çeşmenin gözünü açardı. Şimdi de birçok insan toplanıp pamuk tarlasına giderek hasat zamanında pamuk toplamalarına imece demeye başladık.

Ülkenin herhangi bir adet ananesinden bahsederken dikkatli olmak gerektiğini, bu adetlerin uzun yılların birikimiyle ortaya çıktığını dile getiren Vahabzade, bu adetler binlerce yıldır yaşıyorsa ve gayet tabii olarak uygulanıyorsa bu şekle değil öze ait bir durumdur, der.

Vahabzade Sovyetler Birliği döneminde uygulanan bir yasaktan rahatsızdır: Bir zamanlar adet ve ananelere yasak konmuştu. Bu yasaklar o kadar arttı ki köylerde düğünlerde gelin konvoylarının önü kesildi. Gelin ve damadın onar kilogram pamuk toplamalarını aksi takdirde düğüne izin vermeyeceklerini söylediler. Pamuk toplamak gençlerin aile kurmasından daha da önemli imiş(!)

Bir hatırasını şu şekilde dile getirir: Bir tanıdığın naklettiği hatıra aklıma geldikçe hala rahatsız oluyorum. Ağdam'da bir yakınının yas merasimine gidiyormuş. Şehrin girişinde polis arabayı durdurdu, şehre girmem mani oldu. Niçin diye sordum. Kâtibin emri olduğunu, pamuk toplanuncaya kadar kimseyi şehre almayacaklarını söylemiş, polis. Pamuk toplanmadıktan sonra kimsenin ölmeye hakkı yokmuş(!)

Bir milletin adetlerine bu kadar müdahale olur mu? Bizim inancımıza göre yasa, insanların acısını azaltmak için, düğüne de yakınların eşin dostun mutluluğunu ziyadeleştirmek için gidilir. Bu güzel adetlere müdahale ise milletin benliğine, maneviyatına kastetmektir, der.²⁰⁹

Şark Yaltaklığı:

Vahabzade, şiirlerinde olduğu gibi, köşe yazılarında da etkileyici ve sürükleyici bir dil kullanır. Bir te-

²⁰⁸ Bahtiyar Vahabzade, Şenbe Gecesinden Giden Yol, s. 166.

²⁰⁹ Bahtiyar Vahabzade, Şenbe Gecesinden Giden Yol, s. 148.

levizyonda Sovyetler Birliğinin dağıldığı ilk yıllarda yapılan tartışma şairi çok heyecanlandırır. Heyecanla bir şeyler anlatan milletvekilleri onu ekrana bağlar. Pür dikkat tartışmayı takip etmeye başlar. Hadisenin devamını kendisinin kaleminden takip edelim: «1990 yılı Ekim ayının son günleri idi. Televizyonda «Viremiya» programına bakıyordum. Birden ekranda milletvekillerimizden V.M.'yi gördüm. O, sinirli bir şekilde elini kolunu sağa sola sallaya sallaya heyecanla bir şeyler anlatıyordu. Konuşma meclisteki oturumdan verildiğinden görüntü vardı; ama ses yoktu. Birkaç dakika sonra bu defa da milletvekilimiz M.M.'ye söz verildi. O da diğer milletvekili gibi heyecanlı heyecanlı bir şeyler anlatıyordu. O kadar çok sevindim ki, dedim bizim milletvekilleri artık dile geldi, onlar ya bizim problemlerimizi dile getiriyor ya da Ermenilerin sınır boylarımızda yapmış oldukları cinayetlere karşı fikir beyan ediyor, bu konuda çözüm yolları arıyor, ya da hükümetten şehit düşen vatandaşlarımız hakkında hesap soruyor veya olağanüstü hal kararının kaldırılması gerektiğini hükümete anlatıyorlar diye düşündüm.

Ertesi gün yanıldığımı öğrendim. Bizim milletvekilleri başka bir meseleye sinirleniyorlarmış. Onlar, milletimizin başına gelen belalar için tatil istiyorlarmış(!) Onlar oturumda, Ekim inkılâbının 73'üncü yıldönümünde, Bolşevik ihtilalin yıldönümünü kutlanmasına karşı çıkan Rus milletvekillerine sataşıyormuş. Sağ olsun böyle milletvekilleri! Onlar, musibete uğradıkları günü bayram etmek için gayret gösteriyorlar. Rus halkı Lenin'den, Ekim devriminden çoktan vazgeçti. Bizimkiler ise... Bizimkiler de bu musibetleri göre göre, «Gitme gözümden, giderim özümden» diyorlar. Ne güzel söylemişler, «İt el çeker, motal (tulum) el çekmez.» Allah sana rahmet etsin Sabir, ağzına sağlık ne kadar güzel

söylemişsin: «Kaç, at bastı, millet geliyor» Ama milletvekili haklı, Bolşevik ihtilali olmasaydı bizim başımıza bu musibetler gelmezdi. Ne bizimkiler hapsedilirdi, ne de kan dökülürdü. Milletvekilimiz o günün bayram olması için can çekişiyor. Aferin sana(!)

Bu dünyada utanmak lazımdır. Acaba bizim milletvekillerimizi izleyen diğer milletlerin elçileri ne düşünürlər? Sanırım, «Böyle milletvekili olan milletin kökü nerededir» der. Bu şark yaltaklığı bizi ne zamana kadar utandıracak?²¹⁰

İlimde Geri Kalmamızın Sebepleri:

Vahabzade, ülkesinin geri kalmasının sebeplerini sorgular, ülkesinin ilerlemesi, gelişmesi için çözüm yolları arar. Aslında Vahabzade'nin dikkatini çektiği hususlar diğer ülkeler için de geçerli düsturlardır. «Elimiz niçin geri kalır» başlıklı bir makalesinde geri kalmışlığın sebeplerini sıralar: «En önemli sebep ilim adamlarımızın vatandaşlık duygusu yönünden zayıf olması, şahsi çıkarların toplumsal çıkarların önüne geçmesidir. Bu sadece ilim adamlarına has bir haslet değil, aynı zamanda hepimizde olan bir durumdur. «Ben»in «Biz»den üstün olması, her zaman ben merkezli düşüncelerin öne geçmesi bizim belalarımızın temelini teşkil eder. Akillerden birisi ne güzel ifade etmiş: «İlmin vatani yoktur, ama âlimin vatani olmalıdır.» diye. İlim adamı hangi vatana, hangi millete niçin hizmet ettiğinin farkında olmalıdır.

Maalesef ilim adamlarımızın ekseriyetinde içtimai duygu zayıftır. Biz ilme hizmet etmemiz gerekirken, bizim ilmimiz bize kulluk ediyor. Yani tezler yazıp maaşlarımızı artırma gayreti içerisindeyiz. İlme ilim olarak

²¹⁰ Bahtiyar Vahabzade, Yanan da Men Yaman da Men, s. 26.

bakmıyor, onu, kendi vaziyetimizi düzelterek bir vasiya olarak görüyoruz. Bundan dolayı da ülkemiz ileri gidemiyor.»²¹¹

Şiir nedir?

Vahabzade, «Şiir nedir?» başlıklı bir makalesinde şiirle ilgili mülahazalarını dile getirir: «Dünyanın en büyük filozofları bugüne kadar şiir nedir? sorusunun tam olarak cevabını bulamamışlar. Birisi şiir, «Yüreğin en ince, en derin, en zarif duygularının ifadesidir.» demiş. Diğeri, «Şiir güzelliğin nağmesidir.», diğeri, «Şiir insan sıkıntılarının, ıstıraplarının tecessümüdür.», bir başkası, «Şiir hayatın aynasıdır.» demiş. Necip Fazıl da şiiri, «Allah'ı bulamamacasına aramak olan şiirin gayesi ilk dayanak ve çıkış noktası olarak din temeline muhtaçtır.» şeklinde nitelendirmiş.

Bu tanımlardan her biri düşünürlerin kendi bakış açıları yönüyle doğrudur. Fakat tanımlardan hiçbirisi şiirin tam olarak anlamını ihata etmiyor. Ben de bu konuda kendi duygu ve düşüncemi dile getirmek istiyorum. Benim için şiir, «Derdimin, arzularımın, isteğimin, konuşan, terennüm eden dilidir.» Bizde bir mani var:

Ben dertlere yol oldum.

Yandım, dönüp kül oldum.

Dillendirdi dert beni,

Okudum bülbül oldum.

Evet bülbülü şakıtan derdi olduğu gibi, şairi de dillendiren derdidir. Bu bağlamda halkımın 180 sene Rus yumruğu altında çektiği çileler, ıstıraplar elime kalem verip beni şair yaptı. Bu yumruk altında kaldığımız

dönemde kaleme aldığım şiirleri okuyucu çok dikkatli okumalı, şiirin dışına değil, onun özünde gizli olan anlama, manaya bakmalıdır. Aksi takdirde benim şiirlerim Türk okuyucusu tarafından tam anlamıyla anlaşılmaz. O zamanlar ben gizli yazmalıydım, o dönemde halkım benim ne demek istediğimi çok iyi anlamıştı. Şiirlerimin kapağını açmışlar, içinde ne olduğunu görmüşlerdi. Amacımı çok iyi anlamışlardı. Kirazın dışını değil, çekirdeğini görmüşlerdi. Halkımın çekmiş olduğu ıstıraplar onlara kirazın çekirdeğini gösterme imkânı vermişti. Çile çekmeyen, rahat ve huzur içerisinde olan birisi benim şiirlerimde ne demek istediğimi anlayamaz. Ben bu zavallı milletin azabını yazıyordum. Allah hiçbir milleti başka milletin kölesi yapmasın!»

Eğitim-Öğretim, Öğretmen:

Bir toplumun şekillenmesinde, geleceğe ümitle bakmasında öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Nesillerin, daha doğrusu, bir milletin geleceğinin kendilerine emanet edildiği şahsiyetlerin, öğretmenlerin, çocukları layıkıyla yetiştirebilmesi için kendilerinde bazı hasletlerin olması gerekmektedir. Vahabzade liyakatli öğretmenlerde bulunması gereken değerleri şöyle sıralar:

«Genç neslin hayata daha iyi hazırlanması, sadece okulun ve ailenin vazifesi değil aynı zamanda bütün toplumun üzerinde durması gerektiği bir meseledir. Geçliğin en önemli hususiyetlerinde birisi de onlar her zaman birilerini kendilerine örnek seçmeleridir. Onlar her zaman birilerine benzemeye çalışırlar. Biz gençken Samet Vurgun gibi olmak isterdik. Bizim için en büyük örnek o idi. Onu sadece edebiyatta değil, hareketlerini de kendimize örnek aldık. Ortaokulda okuduğumda

²¹¹ Bahtiyar Vahabzade, Yanan da Men Yaman da Men, s. 30.

İbrahim Caferli adında bir hocamız vardı, onu örnek alırdım. Onun konuşmasını, edebiyata olan ilgisini taklit ederdim. Gençlik yıllarımızda böyle taklit ettiğimiz hocalarımız vardı. Vay o gençliğe ki, onların taklit edeceği öğretmenler olmasın. Biz gençliği liyakatlı görmek istiyorsak önce biz kendimize çeki düzen vermeliyiz. Burada K. Marks'ın, «Terbiye eden terbiye olunmalıdır» sözü aklıma geliyor. Eğer, evde ana baba, okulda öğretmen, toplumda büyükler kendilerini taklit edilecek şahıslar olarak sunmuyorlarsa; akılda, davranışta, emeğe saygıda fikre ve düşünceye saygıda gereği gibi hareket etmiyorsa gençlikten liyakat beklemek yersizdir. Terbiyesizden terbiye gözlenilir mi? Bundan dolayı da terbiyede en büyük vazife büyüklere düşmektedir.

Okulun en önemli vazifesi şahsiyetin her yönlü inkişaf etmesine, her bir gencin istidadına göre meslek seçmesine, vatandaşlık duygusunu kazandırmaya yardımcı olmalıdır.

Öğretmen bundan dolayı her şeyden önce «Manevi temizlik timsali» olmalıdır. Okulun en önemli görevi terbiyedir. Öğretmen her şeyden önce terbiyecidir. O kendisine emanet edilenlerin kalbini, aklını, karakterini, dünya görüşünü terbiye etmelidir. Güzel vatandaş yetiştirmelidir. Bundan dolayı da öğretmenin «Büyük vatandaş» yüreği olmalıdır. Vatanını, dilini, medeniyetini, edebiyatını bilmeyen bir öğretmen nasıl ülkesini seven bireyler yetiştirebilir? Her bir öğretmen, hangi branşta olursa olsun, yetiştirdiği talebeleri vatanına, namusuna sahip çıkacak karakterde yetiştirmelidir. Her şey buradan başlar. İlim bundan sonra gelir. Bir insan cahil olsa vatanını sevsin; bu his onu ilimde de istenilen düzeye getirir.

Bilgisiz öğretmen ışıksız lamba, suyu çekilmiş çeşme gibidir. Bilgisiz öğretmen olmak en büyük cinayettir. O

nice nesilleri sakat bırakabilir. Cemiyete de çok büyük zarar verebilir. Bundan dolayı da öğretmen yetiştirirken çok dikkatli olmak gerekir.

Öğretmende olması gereken en önemli özelliklerden birisi de kendi branşına ve çocuklara sevgi duymalıdır. Böyle muhabbetten mahrum olan öğretmenlerden, bilgili de olsa, güzel öğretmen çıkmaz. Asıl öğretmen kendi dersinin aşığı olmalıdır. Bu muhabbeti kendi talebelerine de aşılayabilmelidir. Ne güzel demişler, «Kendisi yanmayan başkasını da yakamaz» diye.

Okul yıllarımı çok iyi hatırlıyorum. Edebiyat öğretmenim İbrahim Cafer edebi şahsiyetlerden, edebi eserlerden bahsederken heyecanlanırdı, duygusallaşırdı. Hiç aklımdan çıkmıyor bir defasında Muhammet Hadi'yi anlatıyordu. Öğretmen heyecanla onun hayatından bahsediyordu. Onun sokaklarda gezerek şiirlerini sattığı söyledi. Öldükten sonra da mezarını bilmediğimizi ekledi. Bunları söyleyip yüzünü bizden başka yere çevirdi. Omuzların inip katlığını gördük. Öğretmenin ağladığını anladık. Çok geçmeden de sınıfı terk etti. Ben de arkasından gittim. Pencerenin önünde gözyaşlarını sildiğini gördüm. Ben yanına yaklaşıp niçin ağladığını sordum, o da, «Sen ne anlarsın ki sana ne deyim» dedi. Ben de Hadi hakkında bir ilgi başladı. Hadi de ne vardı ki öğretmenimi ağlattı, diye düşünmeye başladım. Gece gündüz Hadi'yi araştırmaya başladım. Böylece öğretmenim yüreğine Hadi tohumu ekti. İşte Öğretmen böyle olmalı, kendisi yanmalı ki öğrencisini de yandırsın.»²¹²

Bunların yanında daha birçok konuda Vahabzade çeşitli gazete ve dergilerde fikirlerini dile getirdiği çalışmalar ele almıştır. Sözü edilen çalışmalarda Vahabzade bir aydın olarak güncel konulara, gördükleri aksaklıkla-

²¹² Bahtiyar Vahabzade, Gelin Açık Danışak, Bakı 1989, s. 82.

ra karşı çözüm yolları önerir. Sözü edilen fikirlere bakıldığında milli, manevi değerlere dayanan, tarihten gelen birikimini, adet anane ve geleneklere bağlı olan bir Vahabzade karşımıza çıkar. O toprağın derinlerinden beslenen, toprağa çok sıkı bağlanan, topraktan aldığı güç ve kuvvetle dallarını sağa sola yayan bir çınar ağacı gibidir. Geçmişini sever, tarihine çok sıkı bağlıdır. Yeri ve zamanı geldiğinde tarihteki aksaklıkları uygun bir dille eleştirmekten ders çıkarmaktan da geri kalmaz.

III.VI. Hatıralarından Seçmeler

Vahabzade ile 1999 yılı sonbaharında tanışma fırsatını elde ettik. Şiirlerini Türkiye Türkçesi'ne aktarmak için kendisiyle günlerce beraber çalıştık. Bir okuyucusu olarak zat-ı âlilerini uzaktan tanıdığım şairi ilk defa yakından görecektim. Şoförü bizi evine götürdü. Kendisi, bizi kapıda karşıladı. Şairi, ilk defa gördüğümde, kendisinin, Necip Fazıl'a çok benzediğini söylediğinde, bunu ilk söyleyenin benim olmadığımı ifade etti. İlk günlerde şiirlerini aktarmaktan ziyade kendisiyle sohbet ettik. Şiirlerini Türkiyeli bir okurun anlayıp istifade edebileceği bir kıvama getirmek için Türkiye Türkçesi'ne aktarmaya başladık.

Doğrusu şiirlerini Türkiye Türkçesine aktarmak hiç zor olmuyordu. Çok yakından tanıma fırsatını elde ettiğim şair, kitabına alacağı şiirleri önceden seçiyor daha sonra da beraberce hece ölçüsü bozulmadan Türkiyeli birisinin rahatça anlayacağı kıvama getiriyorduk. Bu sırada şiirin yazılış hikâyesini de öğreniyorduk. Her bir şi-

irin sebep-i vücudunu kendi ağzından dinledikten sonra hangi kelimenin nereye konacağı daha kolay ve zevkli bir hal alıyordu. Böylece verilmek istenilen mesajla seçilen kelimelerin de uygun olmasına gayret ediyorduk.

Bazen de herhangi bir şiirini bizim okumamızı ve yorumlamamızı istiyor. Okuduğumuz şiirden ne anladığımızı merak ediyordu. Bu şekilde şair duygu ve düşüncesinin okuyucu tarafından nasıl algılandığını da test ediyordu. Bu şekilde şiirlerini yorumladığımızda bazen tebessümle, «Allah Allah ben neler düşünüyordum.» diye şaka-vari espriler yapıyordu.

Bu şekilde çalışmamız uzun süre devam etti. Yer yer şairin hatıralarını bu sırada kendi ağzından dinledik. Şair bu hatıraları dile getirirken bazen sesi yükseliyor, heyecanlanıyor bazen de gözyaşlarına hâkim olamıyordu. Karşımda bir asra yakın hayat sürmüş, uzun ve sıkıntılı bir dönemi iliklerine kadar yaşamış birisinin olması bize ayrı bir heyecan veriyordu. Bu hatıraların bazılarında şairin bir dönemde çekmiş olduğu sıkıntılar gözler önüne seriliyordu. Onun hatıralarında yaklaşık bir asrın hülasasını görmek mümkündür. Bu hatırlarda bazen hasretin burukluğu insanı hüzne boğar, bazen tehlikeli bir anın verdiği korku insanı ürpertirken, bazen de geçmişin sayfalarına gömülen onurlu bir başkaldırış insanı gururlandırır.

Sözü edilen hatıraların bazılarını şu başlıklar altında ele alabiliriz:

Türkiye'ye İlk Defa Ayak Basacağım

Şair, çocuk yaşlarında Türkiye hakkında anlatılan hikâyelerle büyür. Babasının, dedesinin ve öğretmenlerinin ağzından Türkiye'nin hiçbir zaman düşmediğini ifade eden Vahabzade, 1961 yılında ülkemizi ziyaret eder. Çocuk yaşlarından itibaren hayallerini süsleyen

bu yolculuk sırasında şair ziyadesiyle heyecanlanır. Bu duygularını yanlarında KGB ajanları olduğundan dışa yansıtmaz. İçten içe sevinir. Gemi İstanbul'da limana yaklaştığında hayatında ilk defa bir Türk göreceği için sabırsızlanmaya başlar. Gemiye ilk çıkan limanda görev yapan bir Türk doktor olur. Çok kısa boylu olan doktor yolcuları sağlık kontrolünden geçirmeye başlar. Şairin gördüğü ilk Türk, o doktordur. Normalden kısa boylu bu doktoru gören farklı milletlerden yolcular, kendi aralarında fısıldaşıp gülmeye başlarlar. Vahabzade bu durumdan çok rahatsız olur. Türkiye'ye toz kondurmak istemeyen Vahabzade, yolcuların istihza dolu bakışlarından rahatsız olduğu için Türkiye'ye sitem eder. Hayalindeki büyük ülkeye söz söyletmek istemeyen şair, «Niçin kontrol için boylu poslu bir doktoru limanda görevlendirmediler. Türkiye'de hiç mi uzun boylu, yakışıklı bir doktor yoktu?» diye rahatsızlığını dile getirir.

Türk Okulları ve Türkiye'ye Gönderilen Talebeler

Bahtiyar Vahabzade Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ilişkilerin her yönden gelişmesini ve süreklilik arz etmesini isteyen aydınlardır. Sovyetler Birliği'nin yıkılma sinyalleri verdiği bir dönemde devlet başkanı Gorbacov'a darbe girişiminde bulunurlar. Bu sırada Hacı Kemal Erimez Bey'le görüşen Vahabzade kendisine, Azerbaycan'dan Türkiye'ye, acil olarak ne kadar talebe götürebilirlerse o kadar iyi olacağını söyler ve kısa sürede onlarca talebenin Türkiye'de yüksek tahsil alması için seçilmesine ön ayak olur. Ayrıca Azerbaycan'daki Türk okullarının her zaman yanında olan Vahabzade, Türk okullarını iki ülke arasında kurulan köprü olarak kabul eder.

Rus Komutana Hakaret

Azerbaycan, Sovyetler Birliği'nden ayrıldıktan sonra bu defa halk kendisini Ermenistan'la savaş içerisinde bulur. Bu savaşın devam ettiği dönemde Rus tankları Bakü'ye girer. Binlerce insan Rusların Bakü'yü işgal etmesini protesto etmek amacıyla meydanlara dökülür. Tanklar, 20 Yanvar Meydanı'nda Rus askerlerinin şehre girmesi engellemek için toplanan insanların üzerine sürülür. Meydanda birçok insan tanklar altında can verirken, bazıları da bu kargaşada yaralanır.

Her aydın gibi Vahabzade de Rusların yapmış oldukları vahşetten rahatsız olur. Rus ordusunun başındaki komutan Bakü'de aydınları bir yere toplar. Vahabzade de oradadır. Şair, Rusların yaptıkları zulümleri içine sindiremez. Halka yaptıkları fiilin gerekçesini anlatmak için söz alan komutan Vahabzade tarafından susturulur. Şair, Rus komutanın yüzüne tükürür. Rus komutanına «Biz sizi burada istemiyoruz, Bakü'de ne işiniz var.» diye çıkışır. Bu durumdan çok rahatsız olan komutan elini tabancasına götürmek ister. Orada bulunanlardan birisi komutanın kulağına eğilir bir şeyler fısıldar. Komutan bunun üzerine geri adım atmak zorunda kalır. Vahabzade sözünü ettiğimiz olaydan birkaç gün sonra Rus komutanın kulağına fısıldayan şahsa ne söylediğini sorar. O da «Eğer ona bir zarar verirsiniz buradan hiçbiriniz sağ çıkamazsınız. O Azerbaycan halkının en çok sevdiği ve saygı duyduğu şairlerdendir.» şeklinde olur.

Cengiz Aytmatovla Sohbet:

Bahtiyar Vahabzade ve Cengiz Aytmatov Sovyetler Birliği döneminde bazı eselerinde ima yoluyla da olsa sistemi eleştiren yazılar kaleme alırlar. Bu dönemde

özellikle de milli değerlere karşı yürütülen faaliyetleri bigane kalmayan her iki aydın rahatsızlıklarını satır aralarında dile getirir. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra iki aydın bir araya gelir. Azerbaycan ve Kırgız Türkçesi arasındaki farklılıktan dolayı bu dillerde anlaşılamayan iki Türk aydını aralarında Rusça konuşurlar. Daha sonra Vahabzade, Aytmatov'a Bir dönemde eleştirdikleri bir milletin dilini konuşmalarından dolayı duyduğu rahatsızlığı dile getirir. Her ikisinin de Türk olmasına rağmen kendi aralarında Rusça konuşmalarının ne kadar acı bir durum olduğunu dile getirir.

Çalığışu

Reşat Nuri Güntekin'in romanından sinemaya uyarlanan Çalığışu filmi Sovyetler Birliği döneminde bu coğrafyada televizyonlarda en çok gösterilen Türk filmlerindendir. Sözü edilen film Sovyetler Birliği'nde bazen aydınlar arasında sohbet konusu olur. Vahabzade ile Rus General Sovyetler Birliği döneminde bu filmdeki bazı etkileyici sahneleri birbirlerine anlatırlar. Filmin kahramanlarından Feride'nin dedi koduların önüne geçmek için yaşlı bir Türk komutan tarafından nikâhlanması ve bu şekilde genç kızın korunması Rus generalin çok hoşuna gider. Türk komutanın, evlilik düşüncesiyle değil de genç kızın namusunu muhafaza etmek için evlenmesi ve Feride'ye düğün gecesinde baba gibi muamele etmesi Rus Generali çok etkiler. Vahabzade ile film hakkında sohbet eden General kendisine, «Türk komutanın yaptığı fiil bir Türk askerinin yüksek seciyesinin gereğidir.» şeklinde olur. Rus General'in bu şekilde Türk askerine karşı saygı duyması Vahabzade'yi ziyadesiyle memnun eder. Türk olduğu için onun bu sözlerinden gurur duyar.

Öğretmenin Üzerindeki Tesiri:

Sovyetler Birliği döneminde Azerbaycan aydını Türkiye ile ilgili duygu ve düşüncelerini söyleyemezler. Türkiye ile irtibatı olanlara en ağır cezalar verilir. Vahabzade'nin ilkokul öğretmeni de bunlardan birisidir. Vahabzade'nin anlattığına göre ilkokul öğretmeni, derslerde Türk kelimesi geçtiğinde pencereye yaklaşır, arkasını talebelere döner ağlamış. Öğretmen yüzünü sınıfa döndüğünde, öğrenciler, hocalarının ağladığını anlarılarmış. İlkokul öğretmeni bu yönüyle Vahabzade'nin Türkiye'ye bakış açısını etkileyen önemli şahsiyetlerdendir.

Azerbaycan'ın ve Türk dünyasının önde gelen şairlerinden Vahabzade, hatıralarında da görüldüğü gibi, zorlu bir hayat mücadelesi vererek günümüze kadar gelmiştir. Onun hatıraları, içerisinde farklı dönemlerde katlanmış bohçaların yer aldığı tarihi bir sandık gibidir. Bu bohçalar açıldığında bir dönemde verilen mücadelenin, çekilen sıkıntının hülasası niteliğindeki tarihi hakikatler ortaya çıkar. Aynı zamanda halkın duygu ve düşüncesini terennüm eden bu yönüyle insanların gönlünde taht kuran şair, baskı ve istibdatların icra olduğu dönemde büyük bir okuyucu kitlesi tarafından takip edilmekte, onun satır aralarında ima yoluyla dile getirdiği düşünceler, sanki susuz kalmış, kuraklıktan çatlamış topraklara çiseleyen yağmur gibidir. Halk, onun eserlerinde kendisini bulur. Halkın, çilesini çekip söyleyemediği, aklından geçirip dile getiremediği düşünceler, onun eserlerinde en güzel şekilde ortaya konur. Bu eserlerde anlatılan duygu ve düşünceler, bazen şairi zor durumda bırakır, o, bazen takip edilir bazen sorguya çekilir. Bir dönemde çekilen ıstırapların ve sıkıntıların

panoramasını onun hatıralarında görmek mümkündür. Bu anılar, yıllar sonra tatlı bir hatıra olarak anlatılırken verilen mücadeleden sonra bağımsızlığın kazanılmasıyla güzel bir nostalji olur.

III.VII. Röportajlarından Seçmeler

Azerbaycan'ın milli şairi Bahtiyar Vahabzade'nin eserleri, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Türkiye'de daha büyük kitlelere ulaştı. Birçok eseri Türkiye Türkçesi'ne aktararak kardeş Türk cumhuriyeti İstiklal şairinin duygu ve düşüncelerini Türk okuyucusu yakından tanıma imkânı elde etti. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesi yanında, kültürel ilişkilerin artması, iki kardeş ülkeyi daha da yakınlaştırmıştır. Şair, akademisyen, politikacı, Bahtiyar Vahabzade ile edebiyat, kültür, dil ve iki kardeş ülke arasındaki ilişkiler üzerine yapmış olduğumuz röportajda şairin bir ömür boyu vermiş olduğu mücadeleyi görüyoruz:

Karaman: Bize kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

Vahabzade: 16 Ağustos 1925 tarihinde Azerbaycan'ın dağlık yerlerinden olan Şeki 'de dünyaya geldim. Çocukluğumun ilk dokuz senesi bu şehirde geçti. Dokuz yaşında iken Bakü'ye göçtük. 1934 yılından sonra mektep hayatım Bakü'de devam etti. 1942'de okulu bitirdikten sonra annemin isteği üzerine Tıp Fakültesi'ne kaydoldum. İki ay sonra Filoloji Fakültesine geçtim. 1947'de üniversiteden mezun oldum. 1951'de «Samet Vurgun'un Lirikası» mevzuunda hazırladığım tezle namzetlik derecesini aldım. 1964 yılında «Samet Vur-

gun'unun Yaratıcılık Yolu» adlı çalışmamla doktora çalışmamı tamamladım. Üç çocuk babasıyım.

Karaman: Yaşınız itibariyle SSCB'nin Azerbaycan'a girdiği, buraları işgal ettiği bir dönemin ilk yıllarında öğrenime başlamış olmalısınız. o dönemle ilgili olarak unutamadığınız bir anınız var mı?

Vahabzade: Çocukluğumda yaşadığım, beni çok etkileyen, unutamadığım bir olay 1932'de doğduğum şehir Şeki'de geçti. Ruslar Azerbaycan'a girdiklerinde icraatlarını gerçekleştirmeye başlar. O dönemlerde, 1932'lerde, Kolhozları kurmaya başlarlar. Halk, Rusların bu faaliyetlerine karşı çıkar. Şeki'ye, gelen Rus yetkilileri şehre alamazlar. Kısa bir süre sonra şehir halkın eline geçer. Babamın anlattığına göre, Bakü'de bulunan Rus askerleri isyanı bastırmak üzere Şeki'ye gelirler. Şeki, bir hafta boyunca, ayaklanan kolhozlara karşı çıkan halkın elinde kalır. Rus askerleri bunların büyük bir kısmını öldürür. Sağ yakanların bir kısmı zindana atılır, bir kısmı da kurşuna dizilir. Kalan insanlar mücadelesini devam ettirmek üzere dağa çıkarlar. Bu olaydan sonra bu şehirde tevkiflerin, takiplerin ardı arkası kesilmez. Şüpheli insanlar, sorgulanmak üzere KGB'ye çağrılır, ifadeleri alınır. Bu olaydan birkaç yıl sonra biz Bakü'ye göç etmek zorunda kaldık.

Karaman: Şeki İsyanı ile ilgili tarihi kaynaklar var mı?

Vahabzade: Şeki'de cereyan eden bu hadise ile ilgili olarak Azerbaycan arşivinde belgeler bulunmaktadır. Arşive telefon ettim, talebelerimden birkaçı orada çalışıyor. Onlar Şeki İsyanı hakkında çalışma yapıyorlar. O isyan hakkında kitaplar hazırlıyorlar. 1937'lerde bizim en büyük aydınlarımızı hapsedtiler. Şeki İsyanlarını anlatan Celal Kasımov'un 1998'de yayımlanan «Repreziya'dan Departasiya'ya Doğru» adlı kitabı dönemin siyasi olaylarına ışık tutması açısından önemli bir araştırmadır. İlgili kitaptan, işkencelerle tırnaklarının arasına

iğneler batırılıp, farelerin arasına atılan bir şahsa, kayda geçmek, güya suçludur diye ceza vermek amacıyla sözlendirilen sözler:

– Sizin kardeşiniz Emin Abit Türkiye’den ne zaman dönmüştür?

– Kardeşim Emin Abit Türkiye’ye 1918’de gitmiş, 1927’de dönmüştür. Şimdi İlimler Akademisi’nde akademisyendir.

– Siz Emin Abit’in Pantürkist olduğundan emin misiniz?

–Evet! Ben eminim o Pantürkisttir.

–Pantürkist olduğuna deliliniz nedir?

–

– !1918’de Türkler Bakü’yü işgal ettiklerinde siz Nuri Paşa’nın yanına çağırılmışsınız, siz niçin Nuri Paşa’nın yanına gittiniz?

–

Bu insanların tek suçu, Türkiye’de eğitim almaları ve Türk milliyetçiliğini savunmalarıdır.

O dönemde Şeki’de 10.000 insan öldürdüler. 1938’e kadar Azerbaycan’ın genelinde 30.000 insanı ortadan kaldırdılar. Bu olaylardan sonra gelen nesiller bunları unuttular.

Karaman: O dönemi görmüş olan insanların, bu hadiselerle karşı tepkisi nasıldı?

Vahabzade: Bu olayları gören insanlarda sisteme karşı gizli bir düşmanlık vardı. Fakat, herkes bu düşmanlığı alenen söyleyemiyordu. Yazılarımızda bu hislerimizi sembollerle anlatıyorduk. O dönemde yaşadığımız bir olayı başka bir ülkede canlandırıyorlardık. Olay, mesela herhangi bir Afrika ülkesinde geçiyordu. Sovyetler döneminde ben Fas’a gitmiştim. Orada, bütün Faslıların, Fransızca konuştuklarını gördüm. Azerbaycan’a döndüğümde «Latin Halkı Ölmüş, Onun Dili Yaşıyor» diye bir makale yazdım. Bu yazımda «Dünyada öyle millet-

ler var ki kendileri yaşıyor, dilleri ölmüş» şeklinde bir ifade kullandım. Altına da mesela Kazaplanka diye not düştüm. Beni çağırdılar;

– Sen bu yazıda neden bahsediyorsun? dediler:

Ben de:

– «Afrika’da gördüklerimi anlatıyorum.» dedim.

– «Bu bize benziyor» diye çıkıştılar.

– «Bunu sen diyorsun ben demiyorum.» dedim.

Karaman: Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra dille ilgili olarak çeşitli tartışmalar oldu. Azerbaycan halkının konuştuğu dile, Azerbaycan Türkçesi mi, Azerbaycan dili mi, yoksa Türk dili mi denmeli şeklinde çeşitli alternatif terimler sunulmuştu. Siz bu tartışmada hangi terimi savunmuştunuz?

Vahabzade: Bu tartışma Cumhurbaşkanı’nın yanında olmuştu. Tartışmaya Aliyev de katılmıştı. O, dilimize Azerbaycan dili, milletimize de Azerbaycanlı denmesini istiyordu. Tartışmada ben, Anar ve Rüstemhanlı bizim dilimiz Türkçedir, fikrini savunmuştuk. Bunu kabul etmezseniz ikinci bir teklif olarak da milletimiz, Azeri Türkü, dilimiz ise, Azerbaycan Türkçesi olsun şeklinde bir alternatif sunmuştuk. Sonuçta %95’i milletimiz; Azerbaycanlı, dilimiz Azerbaycan dili fikrini kabul etti. Bu kararın siyasi yönü ağırlık basmaktadır. Azerbaycan’da değişik milletler bulunmaktadır. Biz Azerbaycanlı desek onlarda aynı terimi kullanacaklar, biz Türk alternatifini kabul etsek bu defa diğer milletlerin milliyetleri de ön plana çıkacaktı.

Karaman: Sizin, şair, akademisyen olmanız yanında siyasi yönünüz de var. Mecliste bağımsız milletvekilisiniz. Bugünkü Azerbaycan-Türkiye kültürel ilişkileri hangi düzeydedir?

Vahabzade: Hem Anadolu Türkleri hem de Azerbaycan Türkleri ilişkilerimizin daha sıkı olmasını arzu

ediyorlar. Aydınlarımız bu konuda daha da istekli görünüyorlar. Maalesef ilişkilerimiz yeterli düzeyde değil. Bu ilişkiler, devlet nezdinde olmalı. Siz benim şiirlerimi Türkiye Türkçesi'ne çeviriyorsunuz, bunu biz devlet bazında yapmamız gerekir. Biz sizin edebi verimlerinizi Azerbaycan Türkçesi'ne, siz de bizim eserlerimizi Türkiye Türkçesi'ne aktarmalısınız.

Ayrıca Azerbaycan edebiyat tarihi olmamalı. Umumi Türk Edebiyat Tarihi yazılmalıdır. Bunun yanında Genel Türk Sanat Tarihi, Umumi Türk Tarihi kaleme alınmalıdır. Bunlara Türk dünyasının ağabeyi durumunda olan Türkiye'nin ön ayak olması gerekir.

Karaman: Sovyetler Birliği döneminde birçok düşünür, şair, takip edilmiş; sürgünlere gönderilmiş, hatta birçoğu bu yolda canını vermiş. Zikredilen dönemde siz herhangi bir tepkiyle karşılaştınız mı?

Vahabzade: 1962'de beni «Gülistan Poyeması» adlı çalışmamdan dolayı üniversiteden uzaklaştırdılar. İki yıl boyunca beni takip ettiler. İşten uzaklaştırdım. Bu süre zarfında çok sıkıntı çektim. Bu olaydan sonra daha ihtiyatlı olmaya çalıştım. Bu tür baskılar bütün SSCB'nde oldu. Ama Türk halklarına daha çok baskı yapıldı. Bunun sebebi; Türk halklarının arkasında Türkiye'yi görmelerinden ileri gelmektedir. Türkiye'ye olan yakınlığımızdan ve dilimizin ortak olmasından dolayı Azerbaycan halkına yapılan baskılar daha fazla olmuştur.

Karaman: Sovyetler döneminde sansüre uğrayan dizeleriniz oldu mu?

Vahabzade: Çok oldu. Altmış kadar şiirim basılmadı. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra onları yayınlattım. «Nağıl Hayat» adlı eserimde bu şiirlerimi «Sandıktan Sesler» başlığı altında yayımlattım.

Karaman: Azerbaycan'daki Rus okullarından mezun olan gençler ana dillerini konuşamıyorlar. Milli

kültürden uzak olarak yetişiyorlar. Bu konuda siz ne düşünüyorsunuz?

Vahabzade: Azerbaycan'da millet kendi tarihini bilmiyor. Bu konuda kitaplar hazırlanmalı. Anadolu Türkü'ne olan sevgiyi artıracak çalışmalar yapılmalı. Anadolu insanı Azerbaycan halkına tanıtılmalıdır. Bu bağlamda Türk edebiyatları, Özbek, Türkmen, Kazak, Tatar, birlikte hazırlanıp okullarda okutulmalıdır.

Karaman: Azerbaycan'da Türk edebiyatçıları yeterince tanınıyor mu? Bu konuda ne gibi çalışmalar yapılabilir?

Vahabzade: Sovyetler döneminde burada eserleri en çok okunan iki Türk edebiyatçısı Reşat Nuri Güntekin ve Halide Edip Adıvar'dır. O dönemde Çalıkuşu çok sevilmişti. Bugün Mehmet Akif, Yahya Kemal, Namık Kemal gibi şairlerin eserleri Azerbaycan'da direk basılmalıdır.

Karaman: Türkiye'de, Divan edebiyatı yeni nesil tarafından yeterince anlaşılmadığı için bu edebiyat gereklidir, gereksizdir şeklinde tartışmalar oldu. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Vahabzade: Bu sorunuza 1970'li yılların başında cevap verdim. O zaman Almanya'da idim. Orada Ahmet Cibide adında Müslüman olmuş bir Alman dostum vardı. Türkçe'yi çok güzel biliyordu. Ona Türkiye'den dergiler geliyordu. O dönemde «Varlık» dergisinde «Ölü Edebiyat» adlı Divan edebiyatını kötüleyen bir makale okudum. Makalede çağdaş Türk gençliğine Fuzuli'nin neyini öğretilim fikrini savunuyordu. Aynı dergide ilgili yazıya bir cevap niteliğinde «Yel Kayadan Ne Aparır» başlıklı bir yazı gönderdim. O makalemde, «Ben bu makalemi yazarken kulaklarıma bir kahkaha sesi geldi. Baktım ki büyük bir kayanın üstünde Fuzuli, Nâbi, Y. Kemal, Bâki oturmuşlar bana gülüyorlar. Onlara: – «Niçin gülüyorsunuz» diye sordum.

Onlar da: « – Bizim gibi büyük dâhilerin A.Zeki Eyüboğlu'ndan korkumuz yok. Senin gibi küçük şairlerin de müdafaasına muhtaç değiliz.» dediler. Şeklinde düşüncelerimi dile getirmiştim. Eyüboğlu beni soruyormuş. Ben de kendisiyle görüşmek istiyorum.

Karaman: Sizce şiir nedir, nasıl olmalıdır?

Vahabzade: Yazdığın şiiri halk anlamalıdır. Halk eserlerini anlamakta güçlük çekiyorsa sen kimin için yazıyorsun? Yani sanat halk için olmalıdır. Halk şiirini anlamıyorsa, sen bunu kendin için mi yazıyorsun?

Karaman: Türk edebiyatından sevdiğiniz şairler kimlerdir?

Vahabzade: Mehmet Çınarlı, Y.Kemal, N.Kemal, Faruk Nafiz, M.Akif çağdaş şairlerden de Y.Bülent Bakiler. Bunlardan Mehmet Akif'e ayrı bir muhabbetim var. O Türk milletinin yetiştirdiği en büyük aydınlardan birisidir. Onun şairliği kişiliğinden gelir. Şairliği akidesine borçludur.

Karaman: İki binli yıllarda nasıl bir Türk dünyası hayal ediyorsunuz?

Vahabzade: Bunu tahmin etmek çok zor. Allah bilir. Arzum dünyanın en kudretli devleti Türkiye olsun. Bu benim en büyük dileğimdir.

Karaman: Dünyada geniş bir coğrafyada Türk dili değişik lehçelerde konuşulmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla da Türk devletleri arasında ilişkiler arttı. Dolayısıyla dille ilgili yeni gelişmeler oldu. Ortak dil, ortak alfabe üzerine çalışmalar yapıldı. Bu konuda siz ne düşünüyorsunuz?

Vahabzade: Bu konuyla ilgili çok yazdım. Ortak dili gerçekleştirmek için harekete geçmek gerekiyor. Aydınlarımız şimdiden çalışmaya başlamalılar. Azerbaycan Türkü, Türkiye'de bugün konuşulan bazı kelimeleri anlamakta zorluk çekiyor. İlim adamlarımız ortak dil hususunda çalışmalar başlatırken, diğer taraftan kullandı-

ğımız ortak kelimeler dilden atılıyor. Azerbaycan'da «okul» kelimesini bilen çok azdır. Bunun yerine niçin «mektep» kelimesi kullanmıyoruz. Bunlar önemli meseleler. Mektebe, muallime dönmeli. Benim atam mektep demiş, okul dememiş. Bu konuda Türkiye ağabeylik yapmalıdır. Bu alanda yapılabilecek bir diğer çalışma da ortak dil projesidir. Ortak bir lügat hazırlanmalıdır. Türklerin kullandıkları ortak kelimelerin işlerliği artırılmalıdır. Biz bugün Azerbaycan Türkçesi'nde «dilekçe» yerine «eriza» kelimesini kullanıyoruz. Bu güzel bir kelime değil. Bu kelimenin yerine dilekçe kullanılmalıdır. Aynı şekilde size yabancı dilden geçmiş «anahtar» kelimesi var. Bizde bunun karşılığı «açar» kelimesidir. Özbeklerin, Kırgızların ve Kazakların kullandığı bu kelime niçin bütün Türk dillerinde ortak olmasın. Bu mesele bir iki yılın işi değil. Biz bunu şimdiden başlatmazsak, gelecek nesil bizim yüzümüze tükürecek.

Karaman: Azerbaycan'ın bağımsızlığı için birçok insan mücadele etmiş. Bazı insanlar bu uğurda canlarını da vermişler. Sonuçta Azerbaycan bağımsızlığını elde etti. Bu aşamadan sonra Azerbaycan halkına, özellikle de gençlere düşen vazife nedir, ne olmalıdır?

Vahabzade: İş bundan sonra başlıyor. Gençler istiklali sevmeli, milletini sevmeli, milletinin diline, edebiyatına saygı duymalıdır. Bunlar da eğitimle mümkündür.

Karaman: Şiirlerinize olan rağbet hangi dönemde daha fazla idi?

Vahabzade: Sovyetler döneminde on kat daha fazla idi. O dönemde kitaplarım elli bin tirajla basılırdı. Bir hafta sonra kitaplarım piyasada kalmazdı. Şimdi iki bin tirajla basılıyor. Alan yok. O dönemde milletin maddi durumu iyi idi. Maddi sıkıntı yoktu, fakat dönemin felsefesi dilimizi, dinimizi asimile etmekte.

Karaman: Sovyetler döneminde Türk aydınlarıyla ilişkiniz olmuş muydu?

Vahabzade: O dönemde Alparslan Türkeş'le tanıştım. Kendisiyle devamlı irtibat halinde idim. Gizli mektuplarla Almanya aracılığıyla haberleşiyordum. O dönemden beri kendisiyle dostluğumuz vardı.

Karaman: Azerbaycan belli bir dönem Rusya ile birlikte yaşamak zorunda kalmış. Dil, kültür alanında etkileşim kaçınılmaz olmuş. Bugün Azerbaycan aydınları geçmiş dönem hakkında ne düşünüyor?

Vahabzade: Rus okullarından mezun olan bazı aydınlar, Azerbaycan'ın tekrar Rusya'ya bağlanmasını arzuluyorlar. Eski dönemin tesisini hayal ediyorlar. Rusları daha çok seviyorlar. Bunun sebebi; Rus okullarından mezun olmaları, Türk kültürünü, Türk edebiyatını bilmemeleridir. Onlar için Deli Petro, İvan Grozni, Yavuzdan, Türk aydınından daha iyi. İnsan bilmediğinin düşmanıdır.

Karaman: Bize vakit ayırdığınız için teşekkür ederim.²¹³

Diğer Röportajlarından Pasajlar

Öğretmenlere Düşen Vazife

Öğretmenler bir nesli geleceğe hazırlayan, bir milletin geleceğini şekillendiren şahsiyetlerdir. İstikbalini düşünen milletlerin öğretmenleri için yapacakları her

türlü fedakârlık azdır. Bahtiyar Vahbazade ülkesinde eğitim alanında yapılan ıslahatlara dikkat çektiikten sonra öğrencilerin yetiştirilmesinde ortaya çıkan aksaklıkları bir sohbetinde şu şekilde sıralar:

«Son zamanlarda ülkemizde eğitim alanında köklü ıslahatlar yapılmaktadır. Ben sözü edilen ıslahatlara değinmeyeceğim. Gördüklerimi, şahit olduğum bazı hususları dile getirmek istiyorum.

Okulun amacı, çocukları hayata hazırlamaktadır. Öğretmenler her şeyde önce çocukların düşüncelerini, muhakeme melekelerini inkişaf ettirmelidir. İlk sınıflardan itibaren çocuklardaki bağımsız düşünme yeteneği öldürülmektedir. Okullarımızda kuru ezbercilik modadır. Çocuklarımız muhakeme etmekten fikirlerini serbestçe ifade etmekten çekiniyorlar. Şimdi ortaokullarda da üniversitede araştırmacılığa sevk etmek gerektiğini düşünüyorum. Talebelerde öğrenmek, düşünmek, netice çıkarmak, düşündüğünü söyleme alışkanlığını aşılmalıyız. Bunun için de ilk önce öğretmenlerin kendileri araştırmacı ruha sahip olmalılar. Ben okullara talebelere sohbet etmek için gittiğimde benim şiirlerimi ezbere okuduklarını görüyorum. Ezbere okudukları şiirlerimde neden bahsettiğimi sorduğumda sessiz kalıyorlar. Hiçbir yorum yapamıyorlar.

Edebiyat öğretmenleri lisede derse girdiklerinde benim hakkımda yazılanları aynen talebelere aktarıyor, incelediği şair hakkında talebelerine birkaç söz söyleyemiyorsa o zaman bu talebeler nasıl özgür düşüncüler, yorum yaparlar? İşte bu anlayış daha ortaokuldan çocuklarımızdaki "özgür düşünmeyi öldürmektedir. Böyle öğretmenler tarihimizi, edebiyatımızı, milli servetimizi, medeniyetimizi, dilimizi ve sanatımızı yavrularımıza öğretemiyorlar.

Torunum okula gidiyor. Üçüncü sınıfta okuyor. Evde ders çalışırken ona dikkat ediyorum. Dilimizdeki imla

²¹³ Erdal Karaman, «Bahtiyar Vahabzade ile Dil, Kültür ve Tarih Üzerine Söyleşi» Journal of Caucasian Studies, No:1, pg:5,2004.

ve noktalama kaidelerini öğretmenlerimiz bilmiyorlar. Yavrularımız küçükken onlara ana dilimizin güzelliğini öğretmeliyiz.»²¹⁴

Ana Dilde Eğitim:

Sovyet hükümetinin Azerbaycan'ı işgal etmesiyle birlikte Azerbaycan'da yeni bir dönem başlar. Bu dönemde hayatın her alanında değişikliğe gidilir. Azerbaycan Türkçesi de sözü edilen değişikliklerden nasibini alır. Azerbaycan okullarında çeşitli milletler arasında yakınlığı sağlamak, Sovyetler Birliğindeki dostluğu sağlamlaştırmak amacıyla bu milletlerin Rus ve dünya kültür zenginliklerine katılması bakımından en kudretli araç olan Rus dili öğretimini iyileştirmeye gidilir.²¹⁵ Politika ve sosyal alanlarda yapılan değişikliklerin yanında edebi düşüncede de değişikliklerin yapıldığı görülür.²¹⁶ Bir aydın olarak Vahabzade'nin de ana dilinde eğitim hususunda dile getirdiği düşünceler birçok Türk aydının fikirleriyle örtüşmektedir:

«Çocuklarımız, ilk tahsili ana dilinde aldıktan sonra yüksek öğrenimde yabancı dilde tahsilini sürdürebilir. Ben her zaman, yabancı dilde öğretimin gerekli olmadığını söylerim. Bütün diller, bütün halklar güzeldir. İnsan ne kadar yabancı dil bilse o kadar iyi olur. Fakat ilk önce herkes ana dilini mükemmel bilmelidir. Ben ilkokulun önemli bir kısmını ana dilimde okudum. Bana şairliğimi kazandıran ana dilimdir.

Biz bir dönemde, çocuklarımızı Rus okullarına verdiğimizde onların hepsinin ilim adamı olacağına, büyük mevkilere geleceğine inanıyorduk. Bunun için tek

²¹⁴ Azerbyacan Mektebi, Jurnalı, 1990, No: 2.

²¹⁵ Mehmet Saray, Gaspırah İsmail Bey'den Atatürk'e Türk Dünyasında Dil ve Kültür Birliği, İstanbul 1993, s. 106.

²¹⁶ İslam Ansiklopedisi, c.4, s.321.

çıkart yol Rus okullarında öğrenim görmektir. Sonuçta ne oldu? Azerbaycanlı genç İvan Grozni'yi tanıdı; Şah İsmail, Fatih hakkında bir şey öğrenmedi. Şimdi siz bu çocuk büyüdüktan sonra ondan hangi vatanperverliği bekleyeceksiniz? Tabii ki böyle bir şey bekleyemeyiz. Atalarını tanımayan evlattan evlat olur mu? Belki, dilini bilmeyen, tarihinden bigane olan, medeniyetinden, sanatından haberi olmayan gençlerden belli makamlara gelenler olabilir; ama hakiki vatandaş olamaz. Böylelerinin vatanına, milletine, diline, tarihine gerçek manada sahip çıkması elbette beklenemez. Aslında bunu onlardan beklemek de hata olur.

XIX. yüzyılda Rusların ileri gelen aileleri çocuklarını Alman ve Fransız dillerinde öğrenimini tamamlattırlar. O zümre sözü edilen dönemde kendi dillerini «köylü dili» olarak nitelendirmiştir. Uşinski adında Rus araştırmacı sözü edilen dönemde yabancı dilde öğrenim gören talebeler üzerinde bir araştırma yapar. O, üç talebe Rus okulunda ana dilinde üç tane de Alman dilinde okuyan talebe üzerinde gözlemlerde bulunur. Uzun süre altı talebeyi takip eder. Ana dilinde öğrenimi sürdürmeyen talebelerin yeteneklerinin köreldiğini, mutsuz olduğunu tetkikatları neticesinde elde eder.

Dil halkın ruhu, halkın psikolojisidir. Dil halkın psikolojisinden, ruhundan ortaya çıkar. Yani çocuğun doğuştan ruhunda Rus ruhu, Rus psikolojisi var. Niçin Rus suya «vada» biz «su» diyoruz. Bu halkın psikolojisidir. Ben dili yabancı dille öğrenirsem yabancı kelimelele benim ruhum, psikolojim özüme yabancılaşır.

Ben kırk yıldır edebiyatla iştigal ediyorum. Boğazıma kefen takıp, dilimiz uğrunda mücadele veriyorum. Makalelerimde, şiirlerimde bu konuya Sovyet döneminde çok değindim, şimdi konuşmak çok kolay, bu konuda azatlık devrinde fikir beyan etmekten kolay ne var ki... Sovyet

döneminde «Latin Dili», «Neo», «Ana Dili», Yollar ve Oğullar», «Tezatlar», gibi şiirlerimden dolayı başıma gel-medik kalmadı. Fas'a gitmiştim. Arap halkının Fransızca konuştuğunu gördüm. Azerbaycan'a döndükten sonra «Yollar ve Oğullar» başlıklı manzum hikâyemi yazdım. Bizim şairlerimizden birisi kalktı, Bahtiyar Fas-Fransız ilişkilerinden değil, Azerbaycan-Rus münasebetlerinden bahsediyor dedi. Aslında o şair benim dediklerimi anlamıştı, doğru konuşuyordu. O zaman Mehdi Hüseyin ve Server Aslanov beni müdafaa etmişti. Neyse...

Ben çok iyi hatırlıyorum 1950'lerde merhum yazarımız Ali Veliyev toplantıların birinde Ermenice'de neşredilen bir dergide geçen «Aderbecan» kelimesi yerine «Azerbaycan» ibaresinin yer alması gerektiğini dile getirdi. O zaman bu görüşe Ermenistan'dan da itiraz sesleri yükseldi. Bu kullanımın dillerinin kurallarına aykırı olduğunu beyan ettiler. Gürcülerin Tiflis kelimesinin imlasında vermiş oldukları mücadele hepimizin malumudur. Bizde bu meselede hassas davranılmıyor.»²¹⁷

Alfabe:

Azerbaycan 1920'li yılların sonunda Sovyet hükümetinin kararıyla Kiril alfabesine geçmek zorunda kalır. Türk cumhuriyetinde kabul edilen kiril alfabesinin her birinin diğerinden farklı harflere sahip olduğunu görmekteyiz. Şair Kiril alfabesi hakkındaki düşüncelerini şu satırlarla dile getirir:

«Kiril alfabesi bizim dilimizin kurallarına uymuyor. Biz o zaman alfabemizi değiştirmekle çok hata ettik. Stalin döneminde halkımızın hakları çok çiğnendi. Onun halkımıza vermiş olduğu zararlar çok büyüktür.

Özellikle de halkın alfabesinin elinden alınması bu millete vurulan en büyük darbedir.

Biliyorsunuz bir zamanlar bizim halkımıza, Türk daha sonra Tatar, Midyalı, hatta Alban dediler. Şimdi de Azerbaycanlıyız. Bir milletin bu kadar adı olur mu? Aslında biz Türk'üz. Bizim atalarımız Azeri Türkleridir. 1920 yıllardan başlayarak Stalin'in Türk halkına olan düşünceleri belli idi. Stalin Azerbaycan halkıyla Türkiye'yi ayırmak için elinden geleni yaptı. Milletimizin adını dahi değiştirdi.»²¹⁸

Ana Dilinde Konuşmayanlar:

Birçok Azerbaycanlı aydından dinlemiştim Sovyetler Birliği döneminde Azerbaycan Türkçesinde konuşanlar kınanır, cahil gözüyle bakılırmış. Sözü edilen dönemde insanlar, ana dilinde konuşmaktan çekinirlermiş. Bu dönemi çok yakından yaşayan şair ana dilinde konuşmayanlara karşı düşüncelerini şu hatırasında dile getirmektedir:

«Moskova'da birkaç arkadaş bir araya geldik. Dostlarımızdan birisinin doğum gününü kutluyorduk. O zaman Azerbaycan Tıp Enstitüsü Rektörü Bahadır Eyvazov da aramızda idi. Arkadaşlarımızın çoğu şiirden anlayan şiiri seven aydınları. Toplantının belli bir bölümünde şiir söylemeye başladık sırayla. Herkes ikinci şiirini okuyordu. Bahadır Eyvazov her iki şiirini de Rusça okudu. Onun her iki şiiri de Rusça okuması beni sinirlendirdi. Üçüncü devrede artık kendimi tutamadım:

- Hiç Azerbaycanlı şair bulamadın mı? Rusça şiir okuyorsun, dedim.

²¹⁷ Bahtiyar Vahabzade, Yanan da Men, Yaman da Men, Bakü 1995, s.184.

²¹⁸ Bahtiyar Vahabzade, Yanan da Men, Yaman da Men, (Yusif Beyle Mükalime) Bakü 1995, s. 216.

Profesörün Rusça okuduğu şiirler benim şiirlerim-miş. Sinirden okuduğu şiirleri bile dinleyemedim.»²¹⁹

Azerbaycan Türkçesinde Sadeleştirme Faaliyetleri:

«Son on on beş yıl içerisindeki Azerbaycan Türk-çesinde dilde sadeleştirme faaliyetleri yürütülüyor. Ben bu faaliyetleri sunileştirme görüyorum. Türk dili-nin bozulmayan bir kanunu var. Önce Özne, sonra da yüklem gelir. Şimdi bazı kalem sahipleri özne ile yük-lemin yerini değiştirip yazmaya başladılar. Bu sadeleş-tirme değil, sunileştirmedir. Ben böyle sadeleştirmenin karşısındayım.»²²⁰

Dilimiz Türk Dili, Milletimiz Türk'tür:

Bağımsızlık sonrasında Azerbaycan Türkçesiyle ilgi-li tartışmalar tekrar gündeme gelir. Bazı aydınlar Azer-baycan'da konuşulan Türkçe için Azerbaycan Türkçesi, bazıları Azerbaycan dili tabirinin uygun olduğunu dile getirir. Vahabzade de o dönemde tartışmalara katılır. Konuyla ilgili fikirlerini bir röportajda şöyle dile geti-rir:

«Ben dilimizin Türk dili, milletimizin de Türk oldu-ğunu savunuyorum. Bu fikir öyle bir hakikattir ki bunu ispat etmeye hiç gerek yoktur.

Yanlış hatırlamıyorsam, Stalin'in 60. doğum günün-de bir kitap çıkmıştı. O kitabı ben son zamanlara kadar saklamıştım. Orada Samet Vurgun ile Stalin arasında bir diyalog verilmişti. Stalin Samet Vurgun'un adını soyadını sorar. O, Samet Vekilov der. Stalin de sen ve-kilzadesin, der. Sonra milliyetini sorar. Samet Vurgun

Türküm der. Stalin de hayır Türk değilsin, Azerbaycan-lısın, der. Milletimizin adı o zaman Azerbaycanlı olarak isimlendirildi. Bugün Milli Meclisimizin çıkardığı ka-nun milletimizin adının tekrar aslına dönmesi içindir. Bana bu konuda birçok telefon geldi. Telefonda bizim milletimizin Türk olmadığını söylediler.»²²¹

Sovyet Döneminde ve Sonrasındaki Vahabzade:

Sovyetler Birliği dağılmasıyla birlikte Türk cumhuri-yetleri bağımsızlıklarını kazanmaya başladılar. O dönemde aydınlar fikirlerini açık şekilde ifade edemez-ler. İki dönemdeki Vahabzade'yi kendisi şöyle anlat-maktadır:

«Ben, şimdi de aynı adamım. Az çok dünyayı anla-maya başladığımdan beri aynı düşünceye hizmet ettim. Stalin döneminde de durgunluk döneminde de bugün de ben halkıma gerçekleri anlatmaya çalıştım. Elbette o zaman bugünkü gibi her şeyi açık şekilde söyleyemi-yorduk. Çeşitli yollarla fikirlerimi dile getirdim. Eser-lerimdeki kahramanları ya tarihten ya da başka bir ülkelerden seçiyordum. Bu şekilde tepkileri üzerime çekmemeye çalışıyordum. Mesela durgunluk dö-ne-minde ana dilimizin bilinçli bir şekilde tahrip edildiği dönemde «Latin Dili» şiirimi yazdım. Genellikle benim «Seyahat defteri» başlığı altında yazdığım şiirlerde fi-kirlerimi «Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla» prensibiyle dile getirdim.

Biz zamanında ele aldığımız eserler sayesinde halkı bilinçlendirdiğimizi bugün görüyoruz. Biz yeryüzünde tek kaldığımızı anladık. Bundan dolayı da adım başı bizi tahkir ettiler, gerçekleri söyleyemedik.»²²²

²¹⁹ Azerbaycan Mektebi Jurnalı, No: 2, 1990.

²²⁰ Bahtiyar Vahabzade, Yanan da Men, Yaman da Men, Bakü 1995, s.216.

²²¹ Azat Azerbaycan Gazeti, 13 Ocak 1993.

²²² Azatlık Gazeti, 1 Kasım 1990.

Karabağ:

Bugün Azerbaycan'ın farklı yerleşim yerlerinde, Karabağ ve çevre illerden zorla çıkarılan insanlar, çok çetin şartlar altında yaşam mücadelesi vermekteler. Yurdundan yuvasından zorla göçe zorlanan Karabağlılar, üniversitelerin yurtlarında iki kişi için hazırlanan tek odalı mekânlarda aileleriyle birlikte zor şartlar altında yaşamaktalar. İkliminin ve tabii güzelliğinin insanı büyülediği, cennet-asa bir yerden, Karabağ gibi güzide bir beldeden, zorla çıkartılan insanlar, bugün yurt odalarında yuvalarına dönecekleri günün özlemiyle hayata bağlanmakta, bir gün, hayallerini süsleyen vuslat müjdesini alacakları günü beklemekteler.

Kendilerini ziyaret ettiğimiz mültecilerin birçoğunda yurdundan yuvasından koparılmanın vermiş olduğu ıstırapı, sıkıntıyı, yüzlerindeki çilenin ve ıstırapın dışa yansımaları diyebileceğimiz çizgilerde okurken, ziyaretimiz sırasında mültecilerin, çok zor şartlar altında yaşamalarına rağmen, misafirperverliklerini nümayiş ettirmeleri gözden kaçmıyordu. Bu manzaralar karşısında, masum insanların yurdunu yuvasını zorla ellerinden alanlara karşı nefretimiz bir kat daha artmakta, kendi hallerinde hayat süren insanlara reva görülen zulme karşı insanların sessiz kalmalarına bir anlam verememenin burukluğuyla, bu coğrafyada uygulanan çifte standarda karşı dudak bükmekten başka bir şey yapamamanın ıstırabını, yüreğimizin derinliklerinde hissetmekteyiz.

Karabağlılar, Ermenilere bile, tarihte kendilerine o kadar zulüm etmelerine rağmen, kapılarını açmışlar, uzun yıllar aynı ortamda, huzur ve güven içerisinde hayatı paylaşmışlar. Onların geçmişte yaptıkları taşkınlıkları unutmışlar, yıllarca bir arada barış içerisinde

yaşamışlar. Bu derece iyi niyete malik insanlara, Ermeniler, fırsat yakaladıklarında ellerinden gelen en ağır zulümleri yapmaktan geri kalmamışlar. Vahabzade Karabağla ilgili düşüncelerini şu satırlarla dile getirir:

«Kaçkın» kelimesini ağızıma alamıyorum, dilim yanıyor. Ben onların durumlarını az çok öğrendim. Kardeş ve bacılarımızın ana yurtlarından çıkarılması ve onların birçoğunun acıklı hali bizim şahsi meselemiz olmalıdır. Mültecilerin birçoğu ev için bana geliyorlar benim elimden bir şey gelmiyor. Bana sadece kalp ağrısı kalıyor.»²²³

Karabağ ve Eserler:

«En meşhur filozofa, edebi yaratıcılık nedir? diye sormuşlar o da: Dünyada hiçbir psikolog, hiçbir filozof edebi yaratıcılığın neden ibaret olduğuna cevap veremez, demiş.

Ben de bazen, beni yazmaya iten nedir? Nasıl oluyor da yazabiliyorum diye düşünürüm. Bazen niçin makaleler yazdığımı kendi kendime soruyorum. Makalede, olan şeyleri yazarız, olanı aktarıyoruz. Edebi yaratıcılık işle alakalıdır, dâhilidir.

Yaratıcılık sırrı malum olmayan bir süreçtir. Besteci Cavanşir Guliyev cepheye gitti. Cepheye askerlerimizin durumunu gördü, asker ona şiir verdi o da güzel bir marş besteledi. Eminim o marş birçok yazarı ve şairi harekete geçirecektir. Çok ilginçtir o marş söylendikten bir saat sonra E.Sabitoğlu bana telefon etti. Bana şarkı ve marşlar yazalım dedi. O gece yatmadım vatanla ilgili bir şiir yazdım. Bizim elimizde olmayan bir hareket bu. Biz susmamalıyız, yazmalıyız:

*Çağırır şimdi bütün milleti imdada vatan,
Değişilmez, ey oğul, cennete vatan.*

²²³ Bahtiyar Vahabzade, (Konuşan: Halık) Yanan da Men, Yaman da Men, s.201-204.

*Bize meydan okuyan bilmelidir bir defalık,
Ne satılmaz, ne verilmez bineden yâda vatan.
Sine altında gerek kalp gibi her an dövüne,
Yana yıldız gibi her sözde, hem imzada, vatan.
Vatan aşkından yükselsin bütün isteklerimiz,
Yaşasın arzuda, maksatta, temennada vatan.
Ulular uymadı var-devlete, yalnız dediler:
En büyük bahşişimiz bizden her evlada vatan.*

Bana anlattıklarına göre bir kişi evine geldiğinde 15 yaşlarındaki genç kızını Ermeniler sürükleye sürükleye götürdüklerini görür. Baba bunu görür; ama yardım edemez. Baba buna dayanamaz tüfeğini alır kendi kızını Ermenilerin eline geçmesin diye öldürür. Namusunun lekelenmesini bu şekilde engeller. Baba namusu için öz kızını öldürüyor, bunu ancak benim milletim yapar. Başından geçer; ama namusundan geçmez. Bu çok büyük bir romanın ana fikrini oluşturacak bir hadisedir. Buna benzer onlarca hadise yaşandı, ilerde bu olaylar eserlerde neşv ü nema bulacak. Şimdi küçük küçük şiirler yazıyorum, onlarla yetiniyorum. Küçük şiirlerde bu büyük facia anlatılmaz. Piyesler romanlar yazılmalıdır. Mutlaka yazılacaktır.»²²⁴

Türk Medeniyeti:

Türk dünyasıyla yakından ilgilenen şair Türk medeniyetine olan hayranlığı bazı eserlerinde dile getirir. Bir makalesinde Türk medeniyetine olan hayranlığını şu satırlarda dile getirir:

«Milli medeniyetimizin ortaya çıkarılması için milli psikolojimizi çok iyi öğrenmeliyiz. Medeni milletler bu hususta çok mesafe kat etmişler. Maalesef bu hususta

biz hala yol alamadık. Bence milli karakter öğrenilmeden milli unsurları tayin etmek çok zordur. Öncelikle asırlar boyu atalarımızın sahip oldukları adet ve anelerimizi tekrar hayata geçirmeliyiz. Burada Kaşgarlı Mahmut'u, Orhun Yenisey Yazılarını, Oğuz nameleri çok iyi öğrenmeliyiz.

Aynı zamanda Türk'ü İslam'dan ayırmak olmaz. Bir yerde, «İslam Araplar arasında başladı, Türkler korudu» diye bir cümle okumuştum. Bu çok doğru bir fikirdir. On asırdır İslam'a Türkler bayraktarlık yapmıştır. Türk medeniyetini İslam medeniyetinden ayırmak doğru değildir.»²²⁵

Sanat Kimin İçin?

Kalemini halkı için kullanan şair, ülkesinde olan her hadise karşısında fikirlerini dile getirir. Halkın söylemek isteyip de ifade edemediği, yüreklerinde sızı veren fikirler onun kalemiyle çok rahat bir şekilde dizelere dökülür. Şair, bir yazısında sanatçıya ve sanata bakışını şöyle dile getirir:

«Bir zamanlar «Sanat, sanat içindir.» fikrini savunanlar eserlerinin yüce dağların başında ulaşılmaz bir yerde olduğunu iddia ediyorlardı. «Sanatçı siyasete girmemeli, sadece sanatı ile iştigal etmelidir» düşüncesine katılmıyorum. Sanatçı her şeyden önce zamanının evladıdır. Zamanında ortaya çıkan hadiselerle bigane kalmamalı, fikirlerini düşüncelerini açıkça söylemelidir. Ben son zamanlarda ortaya çıkan hadiseler karşısında sessiz kalamadım, düşüncelerimi söyledim. Hem bir milletvekili olarak hem de şair olarak gelişmeler karşısında fikirlerimi söyledim. Buna beni vatandaşlık vasfım sevk etmiştir. Eğer ben siyaseti şahsi çıkarlarım için seçsey-

²²⁴ Halk Ordusu Gazetesi, 7 Nisan 1992.

²²⁵ Nedim Yalçın, Zaman Gazetesi, 20 Mart 1993.

dim, iktidardan bir şeyler almak için seçmiş olsaydım beni hem milletim hem de kendim affetmezdim.

Altından daha da kıymetli vakti siyasete ayırmak insanı edebiyattan uzaklaştırıyor. Bundan dolayı siyasette olduğum son yıllar içerisinde ciddi eserler kaleme alamadım.»²²⁶

Dünya Fânî:

«Bir atasözümüz vardır: *Dünya beş gündür, beşi de kara*»

Atasözünde de dile getirildiği gibi insan ömrü kısa ve sıkıntılıdır. Binlerce yıldan beri süzülerek gelen atasözlerimizde adet ve ananelerimiz en güzel şekilde aktarılır. Atasözlerimize zamana göre, yerine göre anlamlar vermek gerekir. Zamana göre yorumlanmalıdır. Mesela bir atasözümüzü ele alalım. Ayağınızı yorganına göre uzat. Bu atasözünü kastederek İlyas Efendiyev bir dram eserinde, «Ne zamana kadar ayağımızı yorganımıza göre uzatacağız? Gelin ayağımıza göre yorgan yapalım.» demişti.

İnsanoğlu ebedi değil, ölüme mahkûmdur. Bu bir hakikattir. İnsanın cismani hayatı ile birlikte bir de ruhanî hayatı vardır. Bir şiirimde bu düşüncemi, «Ömür ömürden sonra yaşamının temelidir.» dizeleriyle dile getirmiştim. Bizim dinimizde sözünü ettiğim hususu dile getiren çok güzel bir düstur var: «Cehennemde yanan ateşini buradan götürür.» Evet, biz bu dünyada ahiretimizi kazanırız. O dünya cennet de olabilir, cehennem de.

Üzeyir Hacıbeyov'un cismani ömrü 63 yıl olmuştur. Manevî ömrü ise ebedidir. Her defa Köroğlu operasını dinlediğimizde, bizi coşturduğunda Üzeyir'in yanıımızsa olduğunu hissetmez miyiz? Yine Fuzulî'nin bir gazelini okuduğumuzda onu yanıımızda sanırız. Bize

manevi gıda veren, bizi ruhanî âleme götüren şahıslara «beş günlük» demek doğru mudur?

Bahsettiğimiz büyük şahsiyetler, dünyada çok sıkıntı çekmiştir. Onlar için bu dünya meşakkat dolu bir mekân olmuştur. Avrupa edebiyatında «Dünyevi keder» denilen bir ibare vardır. Bazı Avrupalılara göre dünya kederi İngiliz şair Bayron'la birlikte başlar. Bu fikri söyleyenler şark edebiyatından dolayısıyla Fuzulî'den habersizler. Hâlbuki Mecnun dünya kederinin sembolüdür. Mecnun'un derdini, kederini sadece Leyla'nın aşkına bağlamak, onu anlamamaktır. Bu eserde Leyla insan arzularının sembolüdür. İnsan büyük arzularına ulaşamayınca kederlenir. Böylece Fuzulî insanın istekleri yolundaki çırpınışlarını Leyla misaliyle genelleştirmek suretiyle insanın yalnızlığını, mutsuzluğunu resmetmiştir. İşte bu dünya kederidir. Maalesef, bu dünyanın kederini anlamamak, onu gereği gibi hissetmemek isteyenler de var. Bir şiirimde şöyle demiştim:

*Dedin ki, dünyanın derdini çekmek
Bana mı kalmıştır, neyime gerek.
Bu dünya tersine dönse de, vallah,
Senin neyine ki, ay barekallah!*

*İnsanın özünden fikir büyüktür.
Öyleyse fikirle yorma beynini.
Düşünce dediğin çok ağır yükür,
O yükün altına verme çiyini.*²²⁷

*Düşünmek neyine gerektir, oğlan,
Böylece hırıldla, dönüm gözüne.*²²⁸
*Birazca düşünüp, kaşını çatsan
Gündüzün görünür karanlık sana.*

²²⁷ Omuz.

²²⁸ Tebrik ederim, aferin.

²²⁶ Azat Azerbaijan Gazetesi, 13 Ocak 1993.

Dünyanın karanlık tarafı düşünenler içindir. İnsan düşündüğünde hele hele derinden düşündüğünde dünya ona karanlık olur. Şiir şöyle devam eder:

*Öyle hırıl da ki, iftira, yalan
Dönüp güzüne yalan görünsün.
Öyle hırıl da ki, karşına çıkan
Çalılar, çukurlar aynaya dönsün.*

*Sen asrın meyvesi, günün oğlusun,
Düşünme, düşünmek neyine gerek.
Düşünsen, derini görürsün, dayan!²²⁹
Yaman hatalıdır derini görmek.*

Büyük dahiler gördüklerinin aslını, mahiyetini, sırrını anlamak için hayatlarını ıstırabın, derdin kucağına atmışlar. Fani dünyada ebedi âlemi kazanmıştır.²³⁰

Kendinden Razı Olmayan Şair:

Vahabzade, kendisinden memnun olmayan, kendisini sürekli eleştiren bir şairdir. Onun düşüncesine göre mükemmele erişmek isteyen insanın kendisine başkasının gözüyle bakması gerekir. Erdemli insanların hatalarını itiraf edeceğine inanır. Ayın görünen yönü yanında bir de görünmeyen yüzünün olduğunu belirtir:

«Kendisinden razı olmamak», Hiçbir zaman memnun olmamak», «Yanlış atılan adımları» düşünüp kendisini eleştirmek, hatalarını «itiraf» etmek benim bütün sanat çizgimde üzerinde durduğum hususlardır. Ben her zaman kendimden rahatsız olmuşumdur. Kendime başkası gibi bakıp öz kusurlarımı hatalarımı görmüşümdür. Yunus Emre'nin dile getirdiği, «Bir ben

²²⁹ Bırak.

²³⁰ Bahtiyar Vahabzade, (Konuşan: Möhbeddin Samed)Yanan da Men, Yaman da Men, s. 279.

var bende, benden içeri» düşüncesi çok derin anlamı vardır. Dünyada her şey çifttir. Ben de bir şiirimde bu düşüncemi şöyle dile getirdim:

*İnsan gökte ay gibidir,
Görünmeye tarafı vardır.*

Bizim her birimizin görünmeyen bir yönü vardır. Asıl maharet insanın görünmeyen tarafını görmesidir. Görünmeyen tarafımız aslında kusurlarımızdır. Biz bu kusurlarımızı gizletmeye çalışır, insanlara sadece iyi yönlerimizi gösteririz. Benim «İkinci ses» piyesimdeki ikinci ses vicdanın sesidir. «Nereye gidiyor bu dünya» piyesindeki ulu ecdat kahramanı da vicdanın sesidir. Bunu bilmeden benim piyeslerimin ana fikrini kavramak mümkün değildir. Ben bir şiirimde şu dizelerde duygularımız dile getirdim:

*Başkasının gözünü takaydım öz gözüme,
Başkasının gözüyle bakaydım öz özüme.
Onda ayıplarına özüm düşman olardım.
Onda ben, ben olardım.*

Ben her zaman kendime uzaktan, başkasının gözüyle bakmayı, kusurlarımı görmeyi ve kusurlarımla karşılaşmayı severim. Ve bunu okuyucularıma da tavsiye ederim. Benim piyeslerimin özünü de bu husus teşkil eder.

Dünyaya ve insanlara kalbimin penceresinden baktım. İnsanların ve dünyanın görüldüğü gibi olduğunu zannettim. Ama öyle değilmiş. Dünyada insanlar görüldüğü gibi olmuyorlar.

*Göründüğü gibi gördüm dünyayı,
Çok vakit göremedim olduğu gibi.*

Çoğu zaman da kalbimdeki duygularımı ifade edemem. Çünkü en büyük şair bile hissiyatını tam manasıyla dile getiremez. Çoğu zaman hislerin ve sözlerin renkleri farklı farklı olur. Hisler sözlerin kalıbına sığmaz:

*Hissim derin, sözüm solgun,
Kalbim geniş, sinem dar.*

Hem de hislerin, duyguların yaşı bizim yaşımızdan çok büyüktür. Bazı duygularımız irsidir. Atalarımızdan bize intikal eder:

*Benden evvel doğmuştur,
Sinemdeki duygular»²³¹*

Tenkit Edebiyatı:

«Biz de Saharov ve Soljenitsin kadar dissident «Sovyet rejimine karşı çıkan» olmamıştır. Fakat Azerbaycan'da totaliter yönetimi zamanında çok etkili eleştiri edebiyatı ortaya çıkmıştı. Mesela ellili altmışlı yıllarda İsa Hüseyinov'un eserleri, mevcut sistemin aleyhinde yükselen seslerdi. Resul Rıza'nın, Sabir Ahmedov'un, Ferman Kerimzade'nin, Halil Rıza'nın, Anar'ın birkaç eseri de bu türün örneklerindendir. Bu bağlamda ben 1954 yılın-da «Bakı» şiirinde duygularımı şu şekilde dile getirdim:

*O taşlar bugün de dayanmış metin,
Ecdadın şerefi bize azizdir.
Ağaran o taşlar yâd ellilerin
Üstüne atılan düşlerimizdir.*

Yahut Şeb-i hicran manzum hikâyesinde şu hususları dile getirir:

²³¹ Bahtiyar Vahabzade, (Konuşan: Hüsniye Zal Mayadağlı)Yanan da Men, Yaman da Men, s. 254.

*Servet gitse gam değil,
Servet gelir gene de,
Bu gamdır ki, bu halkın
Diline, aşkına da
Kast ederler... Ay aman!
Emellerin dertlerin
Hepsinden bu yaman.*

Bu şiirlerimi yazdıktan sonra benim üzerime geldiler. İlk yazılarımda başımıza gelen musibetleri farklı usullerle dile getirdim. İtirazlarımı dile getirdiğim eserlerde geçen olaylar ya başka bir ülkede cereyan ediyordu ya da «Kızım sana söylüyorum gelinim sen anla» düsturuyla eserlerimi kaleme alıyordum.

Burada benim için önemli olan dile getirdiğim hususları halkımızın anlaması idi. Halkımız dile getirdiğim meseleleri anlıyor ve takdir ediyordu. Mesajlarım istenilen adrese gidiyordu. Aldığım yüzlerce mektup ve telefon tuttuğum yolun doğru olduğunu, mesajlarımın doğru anlaşıldığını gösteriyordu. Bu husus beni daha da istekli kılıyordu.

Sistemi eleştirdiğim yazılarımdan ve şiirlerimden dolayı Merkezi Komite beni bu sevdadan vaz geçmemi istediler:

*Baka da bilmirem, çok zehlem gedir²³²
Menim inkibator²³³ civcivlerinden
Hepsi de bir renkte, bir bicimdedir,
Seçe de bilmirem biribirinden.
Gazet-kitaptan da gelmişiz cana,
Aymdır cümle de, aymdır söz de.
Ayniyet içinde yürek bir yana,
Vallahi, yoruldu gözlerimiz de.*

²³² Zehlesi gel-: Nefret etmek.

²³³ Kuluçka makinası.

Yine;

*Azatl k namına kan döken de biz,
Bugün azatl ğa set çeken de biz.
Bugün azatl ğa kılıç çekmiştir,
Azatl k heykelini diken  lke.*

Benim «Tezatlar» manzum hik yemde Lau şen'in a zıyla dile getirdi im fikirler Sovyetler Birliği hakkında d ş ncelerimdi. Bu fikirlerimden dolayı görev yapt ım Bakü Devlet  niversitesinden uzaklaştırdılar. Aslında ilim adamlarımız bu tür eserleri araştırıp ortaya koymaları gerekiyor.»²³⁴

Günahsız Suçlular:

Afganistan'da Savaşan Azeri Türkleri

Sovyetler Birliği ile Afganistan arasında gerçekleşen savaşta özellikle Türk Cumhuriyetlerinden yüzlerce asker Afgan cephesine gönderilir. Türk Cumhuriyetlerinden cepheye gönderilen askerler kendileri gibi Müslüman olan Afgan askerleriyle savaşmak zorunda kalırlar. Birçok aile gibi Vahabzade de çocuğunu Afgan cephesine göndermek zorunda kalır. şair Afgan cephesine giden Azeri Türklerini günahsız suçlular olarak nitelendirir. Bir sohbetinde cepheye giden askerler hakkındaki düşüncelerini şöyle anlatır:

«Ben Sovyet ordusunun Afganistan'a girmesine karşı idim. Tabii ki bunu hiçbir şekilde açık ve net olarak yazılarımda ifade edemezdim. Fakat  niversitede derslerimde fikirlerimi talebelerime dolaylı yoldan anlatırdım. Genellikle dünya sömürge tarihinden bahsederken, emperyalizmin insanlık için ne kadar büyük tehlike olduğuna de inirdim. Talebelere fikirlerimi do-

laylı yoldan aktarırdım. Böylece emperyalizmi dışarıda değil kendi i lerinde, yakınlarında aramalarını tavsiye ederdim. Aynı zamanda Sovyet siyasetinin dehşetini eserlerimde ele alır, olayları başka ülkelerde gösterirdim. Bunun en güzel  rne i «Yollar ve O ullar» manzum hik yesidir. Burada ben Cezayirlilerin Fransızlara karşı yürüttükleri sekiz yıllık mücadeleyi ele aldım. O şiiri okuyan en zayıf okuyucu bile burada kendimizden, Azerbaycan'dan bahsetti imizi hemen anlar. O zamanlar beni bu manzum hik yemden dolayı çok incittiler. Sonra eser merhum Mehdi Hüseyin'in yardımıyla basıldı.²³⁵

Afganistan'dan meselesine gelince ben ta baştan Sovyet ordusunun bu ülkeye girmesine karşı idim. şark Fakültesini bitiren oğlum şfendiyyar'ı da 1980 yılında tercüman olarak götürdüler. Ben onun gitmesini istemiyordum. O lumun böyle adaletsiz bir savaşın içerisinde olmasına gönlüm razı olmazdı. Görüyor musunuz, ömür boyu adaletten, hakikatten bahseden bir şairi hangi duruma düşürdüler. Bu durumdan kendimi de g nahk r görüyorum. Afganistan'da vuruşanların adını ben «Günahsız Suçlular» koydum. Azerbaycan balaları Afgan halkı karşısında kendileri istemeden günahı girdiler. Bu sadece onların değil, milletimizin de faciasıdır. Eğer onlar demokratik, bağımsız bir ülkenin evlatları olsaydı böyle olmazdı. Çünkü tarih boyunca bizim milletimiz kimsenin tavu una «kiş» dememiştir.

Vahabzade Afganistan'da savaşa katılan Azerbaycanlı askerlere verilen madalyalara da karşı çıkar: «O, madalyayı takan bedbahtın o madalyanın ne anlama geldiğini bilir mi? Bunu bir kez olsun anlamanın vakti çoktan gelip geçmiştir. Sinelere  arpan o şekilde alınan

²³⁴ Azat Azerbaycan Gazetesi, 13 Ocak 1993.

²³⁵ Bahtiyar Vahabzade, Yanan da Men Yaman da Men, s. 216.

madalyaların parıltısı hak uğrunda mücadele edenlerin kanının parıltısıdır.»²³⁶

«Madalyalı Dilenci» şiirimde bu konuda ne düşündüğümü dile getirmişt看. Başka bir ülkenin kararıyla günahsız insanların kamının dökölmesinin kahramanlık olamayacağını söylemişim:

*Vatan toprağını koruyan asker
Şeref abidesi, şan heykelidir.
Özge toprağında can koyan asker,
Döşte yâd medalı²³⁷ dilenmelidir.*

Afganistan'da «kahramanlıkla» canları verenlerin aileleri çocuklarının isimlerinin bir yerlerde yaşatılmasını istiyorlar. Ama benden o aileler incinmesinler ben böyle bir şey yapılmasını kesinlikle istemiyorum. Bu gençler ne için kahraman oldular? Orda canlarını verenlerin ruhları da beni bağışlasın. Ben 1941-1945 yıllarında ikinci dünya savaşında ölenleri de «kahraman» olarak görmüyorum.

Afganlar bugün vatanlarını korumak için mücadele ediyorlar. Hak ve adalet uğrunda vuruşuyorlar. Şükürler olsun ki Afganlı evlatlarımız bugün adaletin askerleridir. Bu yakınlarda Karabağ'da vuruşan Afganlı evlatlarımızın kahramanlıklarını hiçbir zaman unutmayacağız. Bugün Karabağ'da vuruşan Afganlı evlatlarımızın gözlerinden öpüyorum.»²³⁸

IV. VAHABZADE HAKKINDA DÜŞÜNCELER

²³⁶ Bahtiyar Vahabzade, Yanan da Men Yaman da Men, s. 216.

²³⁷ Madalya.

²³⁸ Bahtiyar Vahabzade, Yanan da Men Yaman da Men, s. 216.

IV.I. Türk Aydınları Gözüyle Vahabzade

Bir Azeri Şairi: B.Vahabzade

Ahmet Bican ERCİLASUN, 1979 yılında Vahabzade'nin şiirinden hareketle şair hakkındaki mülahazalarını şu şekilde dile getirir:

Ana Dili

«Türkiye Vahabzade'yi ilk defa Saadet ÇAĞATAY'ın «Türk Lehçeleri Örnekleri II» adlı eseriyle tanıdı. Muh-telif Türk lehçelerinden örneklerin yer aldığı eserde Azeri sahasından Bahitiyar Vahabzade'nin, «Ana Dili», «Kâğıtlar» ve «Bize Öyle Gelir ki...» Olmak üzere üç şi-iri örnek olarak verilir.

«Ana Dili» şiirinde şair ana diline olan sevgisi, onun tarihe ve toprağa olan bağlılığı müşahhas misallerle or-taya konur. Şair «Ana Dili» şiirinde duygu ve düşünce-lerini şöyle diler getirir:

*Sende benim halkımın,
Kahramanlıkla dolu
Tarihi varaklanır,
Sende nice min yıllık,
Benim medeniyetim
Şan şöhetim saklıdır.
Benim adım şanımsın,
Namusum vicdanımsın.*

Vahabzade, bize ana dilin milletin namusu vicdanı olduğunu öğretti. Ana dili nesillerin birbirine taşıdığı en

mukaddes mirastır. Namusumuz üzerinde ne kadar has-sas isek, dilimiz için de aynı hassasiyeti göstermeli onu gözümüz gibi korumalıyız. Ana dilinde halkın tarihi ya-şar. Bu dil yüce dağların azametinden, yatağına sığma-yan sellerin hiddetinden, çiçeklerin çeşit çeşit renk ve ko-kusundan âşıklarımızın yanık türkülerinden almıştır.»²³⁹

Şairin İstidatı

Vahabzade, seçtiği en basit mevzuya bile «coşkun-luk» kazandırabilen, en basit eşyada bile şiirselliği ya-kalayan, onu şiirleştiren kudretli söz ustasıdır. Basit bir kâğıt parçası onun şiirinde en derin anlamını kazanır:

*Kâğıtlar²⁴⁰, ay kâğıtlar,
Ne geniş kalbiniz var.
Ne kadar aksınız,
Körpece çocuksunuz.
Ne kastınız var sizin
Ne de kudretiniz.
Ayna gibi temizdir.
Kalbiniz, suretiniz.
Öyle ki yazıldınız,
Taze mana kesbedip,
Yeni doğulursunuz.
Ya hayırhah, ya da ki,
Bir canı olursunuz.*

Kâğıdı insan ruhunun ve kalbinin bütün tezahürle-rini aksettiren bir ayna gibi görmek ancak Vahabzade gibi kudretli bir sanatkâra nasip olan his derinliğidir. Kâğıt, herkesin derdini taşıyabilen, her dertliye sırdaş olabilen, kalbi geniş, sureti ay gibi bir varlıkmuş.

²³⁹ Milli Eğitim ve Kültür Dergisi, Mart 1979, No:2.

²⁴⁰ Kâğıt.

Zamana Yolculuk

Şairin şiirlerinde zaman içinde bir seyahat vardır. O ele aldığı konuları zamana nakşeder. Bu nakışlar beynimize yazılır. «Kocalar» adlı şiiri kendine has renk ve çizgilerle baştana ayağa kadar bir ressamın çizdiği tabloya benzer:

*Çomağın ucuna dikip gözünü,
Onlar saatlerce oturur böyle.
Fikir bir gemi ki bilinmez yönü.
Çırpınır, çıkamaz ancak sahile.*

Umumiyetle Azerbaycan şiiri, hususiyle de Vahabzade Türk şiiri için yeni bir sestir. Şiirin hala sihrini ve tılsımını yitirmeyen bir ülke olan Azerbaycan bizim için yeniden açıldı. Azerbaycan Türkçesi asıl şiir dili imiş. Bu şiirli dilin miski amber kokusu saba rüzgârı gibi kalbimize yayıldı».²⁴¹

Ahmet Bican ERCİLASUN

Bahtiyar Vahabzade

«Vahabzade, şiirlerini bazen hece, bazen de aruz ölçüsüyle yazar. O, klasik şiir geleneğine sadık kalarak bugünün şiirini geçmişten gelen hususiyetlerle bezeyen sanat anlayışına sahiptir. Onun düşüncesine göre klasik edebi ananelerle bugünün sözünü demek gerekir. Çünkü gelecekle alakası olmayan şiirin halk tarafından beğenilmeyeceği ve bu şiirin topraktan doğmayacağı kanaatindedir.

Onun şiirlerinde kendine has fikir ve düşünce ile karşılaşırız. Şair hayatta şahit olduklarını, duygu ve düşüncelerini, şiirin esrarençiz diliyle ifade eder. Başkaları için şiire mevzu olmayacak konular, fikirler ve

düşünceler onun şair nefesiyle şiire dönüşür. Kısaca o şiirle düşünen sanatkârdır.

Şairimiz şiiri insanın içinde için için yanan bir ateşe benzetir. Ona göre asrın nabızı şiirin ahengiyle vurmalıdır. Şiir okuyucuyu derin derin düşündürmeli, vatan ve millet sevgisiyle doldurmalı, yumruğa dönüp vatanını, milletini ve milli benliğini inkâr eden, yabancı fikir ve hayat tarzını kabul eden taklitçilerin başını ezmelidir.

Yine Vahabzade'ye göre şairin vücudu vatan toprağı, nefesi Hazar denizinden esen rüzgâr, kanı Kür ve Araz çaylarıdır. Herkes vatansız yaşayabilir; ama şair vatansız topraksız yaşayamaz. Şairin en büyük vazifesi de vatanını sevmektir. Şair hak ve hakikat yolunda vuruşan cebi boş, kalbi dolu bir insandır. O, vatan ve millet akidesinin mecnunudur.

Bazı şiirlerinde Vahabzade meşhur atasözlerini büyük bir maharetle değiştirir; atasözlerine yeni yeni manalar verir. Mesela «Tezatlar» manzum hikâyesinde «Debler» bölümünde modaya düşkünlüğü, taklitçiliği eleştirirken atasözlerinden ve deyimlerden ustaca faydalanır:

*Men bilmirem özgenin
Öncesinden kalanı.
Peki, niçin gevşeyek?
Sanki yenilik midir?
Özünü beğenmeyip,
Özgeyi doğma tutmak?
Giyip özge çizmesi,
Yürüyüşünü unutmak?*

Bu kudretli Azeri şairi de Türk okuyucusu için de azizdir. O, Türkiye'de de sevilmektedir.»²⁴²

Yavuz AKPINAR

²⁴¹ Milli Eğitim ve Kültür Dergisi, Mart 1979, No: 2.

²⁴² Bahtiyar Vahabzade, Şiirler, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1979.

Sonbahar Düşüncelerinde Büyük Ümitler

«Dev bir çınar gibi dimdik duran ve kökü geçmişte, özü gelecekte olan şairin güleç yüzü onu uzaktan seyredenleri yanıltır. Bazıları onu kedersiz, gamsız bir insan sanır; ama aldandığının farkında değildir. Kendisini yakından tanımayanlara şair şöyle seslenir: «Sen nerden bilirsin, benim ne çektiğimi» Kendisini anlamayanlara şair şöyle seslenir:

*Ömür yolum: İçimdeki vuruşlarım,
Mücadelem: Talih ile yarışlarım.
Kaderimin yazıları: Alnımdaki kırışıklar.
Yenisini isteğimce yazan ola.*

*Tutuşmuşam, çakmak yoktur alevlenmeğe,
Kaynarım, gayretim yok, ne coşmaya, ne taşmaya.
Yüreğimin sözlerini oba oba söylemeye
Dede Korkut timsalinde ozan ola.
Bir garibe rüya gördüm, isteğimce yoram onu.*

Vahabzade'nin hayatı yukarı değinilen üçgenin içindeki insanın isyanlarını, zıtlıklarla dolu mücadelelerini, hafakanlarını, peşinden koştuğu; fakat ulaşamadığı hayallerin verdiği acıyı bize anlatır.

Aslında Vahabzade'nin hayatında karşılaştığı zorluklar hepimizin faciasıdır. Aysbergde olduğu gibi görünen değil de görünmeyeni görüp de ondaki güzellikleri idrak edebilmek, onun ihtişamını düşünüp değerlendirebilsek ve ve şairin yüceliğini anlamaya çalışsak, hakikati görebilirdik. Herkes kendi cevherini bu derinliklerde arayıp bulmalıdır. Zira derinliklerdeki hayat sürekli cereyan içinde, tezatların sebep olduğu fırtınalı bir kargaşa yaşamaktadır.»²⁴³

Dursun YILDIRIM

²⁴³ Millî Kültür Dergisi, cilt 3, sayı 9, 1982.

Birillant Gibi Bir Şiir

«Bizim muasır şairlerimiz vezne, kafiye, ahenge önem vermezler. Ama şiir bütün dünya dillerinde binlerce yıllardan beri kelimelerden, seslerden, ses birleşmelerinden istifade ederek yazılmıştır. İnsanların dilin ahengi-ne niçin bu kadar önem verirler. Bunun üzerinde durmak gerekir. Bunu sadece geleneğe bağlamak hatadır.

Neticede gelenek de bize yabancı bir şey değildir. Anane cemiyetin bel kemiğidir. Ananeden tamamıyla yüz çevirmek cemiyeti uçuruma götürür. Vezin, kafiye, aliterasyon ve diğer ses oyunları şiire manadan başka ayrı bir güzellik katmaktadır. Usta şair vezin ve kafiye sayesinde istediğini söyleyebilir.

Bahtiyar Vahabzade, şiirlerinde kafiye ve vezinden ustalıklı istifade eder. Onun şiirlerini okurken insan ses uyumunun ne kadar maharetle kullanıldığını hissederek. Vahabzade'nin şiirleri mana ve içeriğine uygun yücelik duygusu telkin eden bir söz sihridir. Yahya Kemal'in dili kadar açık ve sadedir. Kafiye yeni yeni müstakildir. Ben çok az şiirde düşünce ve kafiyenin bu derece uygun düştüğünü gördüm. Kafiye şiirin çarpan nabzıdır. Mısranın sonunda gelmesi ona ayrı bir önem ve ağırlık verir. Vahabzade'nin şiirlerinde fikirler kafiye-lerde düğümlenir. Duygular, fikirler ve hayaller, adeta, kafiye-lerden fıskırır.»²⁴⁴

Mehmet KAPLAN

Türk Dünyasının Remzi

«Meşhur Türk şairi Mehmet Emin Yurdakul'un bir beyti her zaman bana Vahabzade'yi hatırlatır:

²⁴⁴ Türk Edebiyatı Dergisi, Ocak 1984, Sayı 123.

*Unutma ki şairleri haykırmayan bir millet,
Sevenleri toprak olmuş öksüz çocuk gibidir.*

Vahabzade, fikir ve sanat dünyasına geldiği günden beri Azerbaycan'ın dertlerini haykıran soylu şairlerinden birisi olmuştur.

Türk edebiyatı için Mehmet Akif, Yahya Kemal, Necip Fazıl ne ise Azerbaycan Edebiyatı için de Vahabzade odur.

Vahabzade bütün Türk dünyasının ortak sesi, seven yüreği, aydınlık yüzü, güzellik çizgisi, remzidir.

O, eserlerinde manevi dünyası inkâr edilen, kökünden koparılmak istenilen insanların dertlerini ortaya koyar. Hissiyatımız karşısında aklımızın ve vicdanımızın önemine vurgu yapar. Bugünkü cemiyeti sarsan, yıkan felaketleri eserlerinde gözlerimizin önüne serer. Böylece Azerbaycan'da cereyan eden dehşetli olayları bilenler şairin eserlerinde kendisini bulur. Onu yürekten alkışlar.

Ben ilk defa Vahabzade'yi Türkiye'de yayımlanan şiirleri ile tanıdım. İlk defa 1980 yılında Bakü'de yüz yüze görüştük. 1982 yılında ikinci defa Bakü'de Hazar denizi sahillerinde karşılaştık. Bu görüşümüzde Azerbaycan halkının şaire olan hayranlığını, sevgisini görmüştüm. Bir şairin halkının gönlünde taht kurması ne kadar güzeldir. Bu büyük sevgi, onun öz milli değerlerine, köküne sağlam bağlarla bağlı olmasından ve zulmün karşısında halkın ve hakkın sesi olmasından kaynaklanır.»²⁴⁵

Yavuz Bülent BAKİLER

IV.II. Azerbaycan Aydınları Gözüyle Vahabzade

Alevli Sözler

«Vahabzade'nin eserlerinde modernlik düşüncesi çok etkili şekilde ele alınır. Ele aldığı meseleler insanı duygulandıran düşündürülen niteliktedir. Şair bugünün insanın zamandan tecrit etmiyor. Eserlerinde kahramanların yerini yurdunu gösterir. Kahramanın kimliği, nereden olduğu, hislerinden konuşma tarzından ahlakından ortaya çıkar.

Vahabzade hararetli bir şairdir. O, yürekten gelmeyen, boğazdan yukarıdaki söz şairin tabiatına zıttır. Bu düşüncesini «Benim Yolum» başlıklı şiirinde de dile getirir. Sözü edilen şiirde yolunun inişli çıkışlı olduğunu, bu yola çıkanların sıkıntı çekeceklerini, zahmete hazır olmaları gerektiğini dile getirir:

*Öyle bir yürek ki, o,
Yansın, küle dönmesin.
Her mısranın başında
Alevlensin, sönmesin!*

Onun eserlerinde yanan yürek, insanların meselelerine değinen bir şair portesi karşımıza çıkar. O, kendi içine çekilip cemiyetin problemlerine bigane kalan bir şair değildir. Bundan dolayı da şiirlerindeki ateş şiirden şiire geçerek Vahabzade'nin eserlerinde sembol olur çıkar. O her türlü ayrılığa, kötülüğe karşı mücadele eder. Bundan dolayı Vahabzade gibi insanlar çoğu zaman huzurunun kaybeder, kendilerini heyecan seline atarlar. Tabii ki sözü elden heyecanın kendine göre mükâfatı vardır. Hakkın, adaletin sayesinde kazanılan kıymet biçilmeyen bu saadet duygusu fırtınasız, tehlikesiz bir hayatla

²⁴⁵ Bahtiyar Vahabzade, Azerbaycanın Bahtiyarı, Bakü 1995, s. 228.

kıyaslanır mı? Elbette hayır. Bundan dolayı da şair yerin göğün dinçliğinden günün heyecanını üstün tutar.

Vahabzade gibi hayata nüfuz eden, daima düşünen, öz dilinin güzelliklerini derinden hisseden ve bu güzellikleri ortaya çıkarmaya çalışan, kaleme aldığı her meseleye özenle yaklaşan, bir şairin şiirlerinde kendisine has özelliklerin olması gayet tabiidir.»²⁴⁶

Mirza İBRAHİMOV

Gerçek Şair

«Vahabzade gerçek bir şairdir. Onun fırçasından çıkan tablolar rengârenk ve ilgi çekicidir. Dili tatlı ve uygunluk arz eder. Onun şiirleri fikirlerin düşüncelerin mahsulüdür. Bu mısralarda bazen toplumun çok önemli hadiselerine değinilse de bazen ihtiyarlığın müjdecisi olan ağaran saçlar onun şiirlerin kendi yerini bulur. Şair, en güzel şiirlerinde okuyucusu ile gizlice sohbet eder. Onun şiirlerini okurken sanki fikirlerini paylaşmak isteyen bir şahıs çıkar karşınıza. Şairin halet-i ruhiyesi gayri ihtiyari size sirayet eder. Farkına varmadan neşelenir, sevinirsiniz. Kalbinizde bu tür düşünceler olmadığı halde sevinmeye başlarsınız.

Onun adını Bahtiyar koydular. Bu bir arzu, bu bir ümit, bu bir hoş niyettir. Bir insan için bahtiyarlık nedir? Mal, mülk ve sağlıklı olmak demek diyebilirsiniz belki kısa bir süre için bu hasletler insanı mutlu edebilir. Bu gerçek bahtiyarlık olabilir mi? Ben böyle bir soruyu kendime sorduğumda hayır cevabını veririm.

Şair Bahtiyar'ın bahtiyarlığı onun gıpta edilecek derecede büyük olan yeteneğidir. Bu beceri ona halkın muhabbetini kazandırmıştır. Onu vatanın sevimli şairi yapmıştır. Bu bahtiyarlık bir insan, bir vatandaş, bir

²⁴⁶ Kommunist Gazeti, 23 Avgust 1975.

nağmekarın mutluluğudur. Ben Bahtiyar'ı böyle düşünmüşüm, böyle bilmişim, böyle sevmişim.»²⁴⁷

Resul RIZA

Azerbaycan'ın Halk Şairi

«Vahabzade'nin sanatında ve kişiliğinde benim hoşuma giden nedir? Bu soruya şu şekilde cevap verebilirim: İlk önce güzel bir vatandaş, vatan sevgisi, sonra cesaret ve derinliktir. Onun yurt dışındaki neşredilen şiirlerinde Azerbaycan imzasını yazmasanız bile bütün şiirlerinde Azerbaycan mührü gizlidir. «Vatandaş» şiirinde bu husus çok güzel işlenir:

*Vatan ebedidir,
Kaderiyiz biz.
İnsan kuvvetlidir öz vatanında.
O bizi yaradan,
Biz ona bende.
Yaradan uğruna ölmeye geldik.*

Vahabzade, kendisinden memnun olmayan bir şairdir. Biz ondan memnun kalsak da, eserleri binlerce insanın el kitabı olsa da o bir şair olarak bu başarıları yeterli bulmaz. Bu düşüncesini şu mısralarda dile getirir:

*Bizim sanat dünyasının,
Kırık telli sazıyam,
Birçe bundan razıyam ki,
Özümden narazıyam.*

Şairin yeri okuyucuların kalbidir. O, sadece anne ve babasının bir neslin oğlu değil, aynı zamanda kendisi, ailesi ve bir tayfa için yaşamıyor. Şairin büyüklük, yücelik sınırı vatanın sınırları kadar uçsuz bucaksızdır.»²⁴⁸

²⁴⁷ Azerbaycan'ın Bahtiyarı, Bakı 1995, s.16-18.

²⁴⁸ Bakı Gazeti, 15 Avgust 1985.

*Şair-od kaynağı, şiir-mermidir
Barutsuz şiire şiir denilmez.
Şairi olmayan bir millet küttedir,
Emelsiz bir kütle halk olamaz.*

Süleyman RAHİM

Şairin Lirasi

«O, elinde olmadan dünyanın büyük dertlerine bigane kalamıyor. O, dünyayı tehdit eden atom bombasının şuuraltındaki dehşetini de, muhabbetin, hicranın derin ıstırabını da halkın mertliğini de bir sanatçı hassasiyetiyle hissederek, eserlerinde dile getirir.

Vahabzade'nin nazmı azap çeken fikrin, dünya, insan, sevgi ve azatlık hakkında çırpıntılarının yansımasıdır.

Gerçek sanatkâr ilk önce kendisini ve halkını eserlerinde ifade eder. Bundan dolayı da halk onu sever ve sayar. Dünyada büyük edebiyatçılar da büyük sanatçılar da çoktur. Fakat onları uzun ömürlü kılan vücuda getirdiği eserleri ve halkıdır. Halk kalbinin ıstıraplarının tercümanı olan şairi sever ve hiçbir zaman unutmaz. Vahabzade gibi sanatçıların mükâfatlandırılması da halkın yüreğiyle olur. Halkın yüreği çok hassastır. O yürek sahte hisleri, sahte muhabbeti hemen sezer. Bahtiyar ne yazarsa yürekten yazar, inanarak yazar. Biz onun eserlerinde sahtelik bulamayız.»²⁴⁹

İlyas EFENDİYEV

Türk Dünyasının Ortak Sesi

«Bahtiyar Vahabzade, Azerbaycancılık düşüncesiyle birlikte «Türklük» tefekkürü olan bir aydındır. O, millettine kendi tarihini her zaman hatırlatmıştır. Altaylardan

²⁴⁹ Edebiyat ve İncəsənət, 16 Kasım 1984.

Türkistan'a, Türkistan'dan Avrupa'nın içlerine doğru yürüyen Türk atlarının nal sesleri şairin «etnik yaddaşını» harekete geçirir. Sözü edilen hatıraların mahsulü olan şiirlerde eski bir ahenk, eski bir teknik ortaya çıkar. Şairin içerisinde bulunan bazen unutulmuş, bazen unutulmamış milli his canlanıp eserlerinde muasır, coşkunun duygularla gün yüzüne çıkar.

Vahabzade'nin insancıl şiirleri kendi sınırlarını aşarak, büyük Türk dünyasının ebedi, manevi serveti haline gelmiştir.

Bahtiyar dünyası... Şeki'den Bakü'ye gelen, büyük şehri fetheden bir gencin dünyası... Karmakarışık içtimai siyasi dünyadan sıyrılıp esir milletin azatlığı uğruna mücadele eden bir mücahidin dünyası... Millet dertlerini, ağrılarını çekmiş, geleceğe ümitlen bakan, bazen tezatlar, tereddütler içerisinde çırpınan, bazen zafer marşları terennüm eden bir şairin dünyası...

Varlığın geçmişi, geleceği ve bugünü hakkında beyin yoran, kendi halkının talihinden rahatsız olan bir filozofun, bir mütefekkirin dünyası... Milletini yürekten seven, halkın yolunda her türlü mücadeleye hazır olan içtimai hadimin, sözün gerçek manasıyla milletin vekilinin dünyası... Ve neticede zengin dâhili âlemi, maneviyatı, «hayatı hayat gibi yaşama» aşkı, ihtirası, kişiliğinden rahatsız olan bir insanın dünyası...

Bahtiyar dünyası... Bir insana sığmayan Azerbaycan'ın dünyası...»²⁵⁰

Nizami CAFEROV

Bahtiyarlık

«Vahabzade, yüksek bedii değerlere sahip şiirleriyle, ihtiraslı çıkışlarıyla, yorulmaz içtimai faaliyetleriyle

²⁵⁰ Nizami Cafarov, Bahtiyar Vahabzade, Bakü 1996, s. 80.

milletimizin manevi hayatında silinmez izler bırakmış, ülkemizin sınırları dışında da meşhur olmuştur. Yarım asırdan daha çok şair, halkımıza, dilimize, edebiyatımıza hizmet etti, bunun neticesinde milletimizin kalbinde, ruhunda yaşama hakkını kazandı. Onun yıllar önce yazdığı bir şiirinde şu dizeler yer alır:

*Kırlangıçtan önce, topraktan önce,
Gerek bilesin ki, ilkbahar gelir.*

Toprağımıza azatlık, bağımsızlık baharının ilk gelişini duyan, bu baharın gelmesi için yıllardır çarpışan ve bu baharı ilk defa müjdeleyen aydınlardan birisi de Vahabzade'dir. O, Sovyet sansürünün en şiddetli olduğu döneminde de fikirlerini söylemiş, o yıllarda Şeki gazetesinde «Gülüstan» manzum hikâyesinde halkımızın parçalanmasını, ikiye bölünmesini ve esarete düşmesini dile getirmişti. Son beş altı yıldır da Bahtiyar Vahabzade'yi Azerbaycan uğrunda mücadelede onu önde görüyoruz, inşallah böyle uzun yıllar da görmeyi istiyoruz.

Hürmetli sanatkârımız, çağdaş şiirimizin aksakalı Bahtiyar Bey, her sabah mugam nağmeleriyle uyansın. Bu edebi sesler onun toprağımızın derdiyle yaralanmış kalbine merhem, teselli olsun. Bir gün dünyanın en güzel günlerinden birinde sevimli şairimizle birlikte mugam²⁵¹ nağmelerini Şuşa'da, Cıdır düzündə dinleyelim.»²⁵²

Anar Rıza

Düşünceli İstidatlı Dil

«Bütün söz ustaları gibi Bahtiyar da kullandığı dili şiir vasıtası olmadan önce dilini ana dili gibi sever. Ken-

²⁵¹ Doğuya has musiki tarzı.

²⁵² Edebiyat Gazetesi, 29 Aralık 1995.

disi onunla konuşmaya başlamış. İnsanlığı ana diliyle tanır:

*İlk şarkımız ninniye anamız öz südüyle,
İçirir ruhumuza bu dilde damla damla.*

Yine bu dil babalarımızın bize yadigarı olmasından dolayı sever. Anı zamanda ecdadımızdan kalan ve bütün manevi zenginleri yaşatan en büyük zenginliktir:

*Bu dil ecdadımızın bize miras verdiği
Kıymetli hazinedir...*

Ressam için renk, bestekâr için ses ne ise şair için de dil odur. Bahtiyar'ın dili bir çay ise, o, kaynağın dolgunluğu, suyun şeffaflığı, sesinin yüreklere serinlik vermesiyle fark edilir. Onun şiirleri mantık bakımından derin ve aydın, sanat bakımında seçkindir.»²⁵³

Tövfiq HACIYEV

Zirveye Giden Yolda

«Vahabzade'nin müşahide dairesi, ele aldığı konular çok geniştir. İnsan kalbini bir haritaya benzetsek, kalbinin en ücra köşelerinde, elin ulaşmadığı yerlerde Bahtiyar'ın sözlerine mahsus bayrakçıkların asılı olduğunu görürüz:

*Sen gittin öyle ki dünya boşaldı,
Yaz da göçüp gitti, yeri boş kaldı.
Bahar yüreğimi sensiz kış aldı.
Ben yaza vurgunum, kışı neyleyim?*

Onun yaratıcılığı şahsi heyecanların, duygu ve düşüncelerin dünyayı şairane kavrayıştan ibarettir. Dış dünyaya, içtimai gerçeklere, vatana, güzelliğe, tarihi geç-

²⁵³ Ulduz Jurnalı, 1983, No: 7.

mişe, uluslararası hadiselerle münasebeti onun eserlerinin temelini teşkil eder. Okuyucu sözü edilen hususlara yaklaşımıyla onunla köprü kurar. Vahabzade de meslektaşları gibi vatani, muhabbeti, güzelliği, terennüm eder; çocukluk ve gençlik yıllarını mısralarına taşır.

Güney Azerbaycan'ın büyük şairi Şehriyar, S.Rüstem'e yazdığı şiirde Samet Vurgun'la birlikte Vahabzade'nin de ismini de zikreder. Kardeşlerine olan muhabbetini şu dizelerde dile getirir:²⁵⁴

*Gardaşların gözünden öp,
Bahtiyarın yüzünden öp.
Samet'in de sözünden öp,
Men de tekim, size kurban,
Tek canım hamınıza kurban!...*

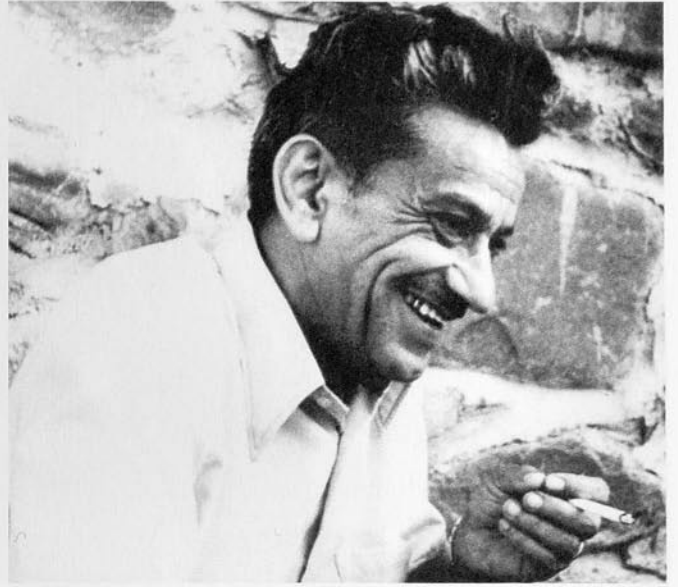
Bekir NEBİYEV

Bir Varmış, Bir Yokmuş

«İster manzum hikâyelerinde olsun ister, ister şiirlerinde birbirinin yerine geçen canlı duygular, zarif düşünceler, hassas fikirler, keskin itirazlar okuyucunun yarasına merhem olur, yüreğinden diken çıkarır. Eserlerine daldıkça size kapılar açılır. Bu kapıdan içeri girince karşınıza bir sandık çıkar. Kulağımıza sandıktan sesler gelir. Vahabzade sandığı açar, sandıktan saçar pamuğu.

*Niye bey, han dededen bir böyle kullar töredi?
Niye kartal dededen serçe oğullar töredi?*

Diye diye kendisi de yanar, bizi de yakar. Bu yanma «Türkmençay» ve «Gülistan» anlaşmalarından bugüne kadar gelir. Varlığımızı, talihimizi yaka yaka, ciğerimi-

Şeki 1966

Şeki 1960

²⁵⁴ Kommunist Gazeti, 16 Avgust 1985.

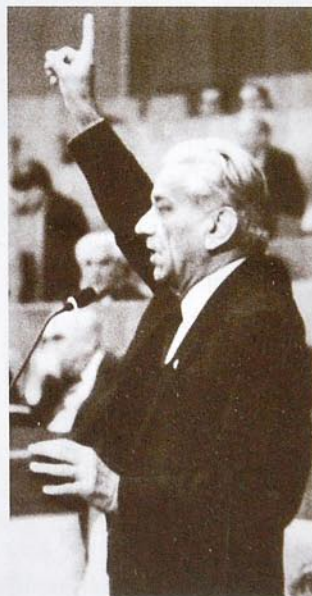
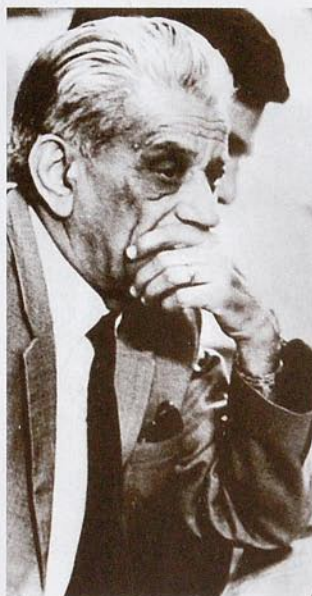
Georgi Markov SSCB Dövlət mükafatını takdim edərken 1966

Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev «İstiklal» madalyasını
şairə takdim edərken

Bahtiyar Vahabzade tatil günlerinde

ze dağ çeke çeke, gözümüze mil çeke çeke Yanvarın yirmisinde başımıza getirilen musibetlerle tamamlanır. «Şehitler» manzum hikâyesi bu derdin, bu feryadın, inlemenin aksisedasına döner.»²⁵⁵

Zelimhan YAKUP

Yalana Nefret, Hakikate Muhabbetle

«Vahabzade bundan yirmi, yirmi beş sene önce edebiyata adım atan gençlere neler kazandırmıştır? Vahabzade'nin altmışıncı doğum gününü kutlarken kendime bu soruyu sordum. O, her gelen nesile yenden öz becerisini kazandırdı. Her zaman söz gibi gökte olmak, daima bir adım önde yürümek, değişen nesillerin yenilik isteğine cevap vermek, her gelen nesle yeniliklerle gelmek gibi hasletler onun vasıflarındandır.

Bundan binlerce yıl önce olduğu gibi her yıl yeni nesiller için bahar yeniden gelir. Sonra yaz olur, kış olur, mevsimler döner. Mevsimleri bizden uzaklaşsa da baharın ayrı yeri vardır. İşte sevdiğimiz şiir de tıpkı mevsimlere benzer. Bütün bu hususiyetlere göre Vahabzade'nin eserlerine olan ilgi her geçen gün daha da artar. Denize atılan taşın etrafında oluşan halelerin sayısı gibi dalga dalga yayılır.

Vahabzade'nin eserleri, okuyucularını, yalana nefretle, hakikate muhabbetle bakmaya davet eder. Günümüzün konulardan ziyade toplumu yakından ilgilendiren konulara değinir. Bu yol, büyük sanatkarların yarınlara pervaz açtığı yoldur.»²⁵⁶

Mehmet ASLAN

255 Azerbaycan'ın Bahtiyarı, Bakı 1995, s. 129.

256 Edebiyat ve İncəsənət, 23 Avgust 1985.

IV.III. Diğer Ülke Aydınları Gözüyle Vahabzade

«Yaratmıştır İnanç Beni,
Ben İncanın Evladıyım»

Vahabzade

«Yakınlarda Vahabzade'nin yeni çıkan bir kitabını okudum. Şiirler Rusça olmasına rağmen büyük bir zevk aldım. Sözü edilen şiirlerde zaman yaşar. Bu zaman, endişelerimizi gideren, dertlerimize ortak olan içinde bulunduğumuz zamandır. Şiirlerinin kudreti buradan gelmektedir. Azerbaycanlı kardeşlerimiz, Vahabzade'nin sanatındaki başarısını milli şiirin başarısı olarak görmekte ve bu konuda bizi ikna etmeye çalışmaktadır. Zengin Azerbaycan edebi geleneğinde bu tür başarıların kolay olmadığını düşünüyorum. Bununla birlikte, gelenekler, çağdaşlığın gezintilerinde, yeni sanatçıların yeni sözlerinde yaşar:

*Yaşamak yanmaktır
Yanasan gerek
Hayatın manası
Yalnız ondadır.
Mum eğer yanmıyorsa,
Yaşamıyor demek,
Onun da hayatı
Yanmasındandır!*

Bizi, âlemde ihata eden ne varsa, hepsi şairi derinden derine düşündürür. Kısaca, hayırla şerri, güzellikle çirkinliği, büyüklükle küçüklüğü, insan ruhunun yüce ve basit duygularını şiire taşımak Vahabzade'nin fitratında vardır. Mütefekkir, usta şairin başarılı olmasının en önemli sebebi bu gerçekte gizlidir.

Bunların yanında Vahbazade'nin büyük şair, sanat-kâr olma yönüne de değinmek isterim. Coşkunluk ve vatanperverlik şairin ismiyle özdeşleşen vasıflardır. O ülkesini sever. Yol gösterici, öğüt veren sanatçıdır. Vahabzade'nin en önemli hususiyetlerinden birisi de tarihi, günümüze taşıyor olmasıdır. Geçmişte yaşanan dramlardan dolayı azap çekmek, o dönemdeki olaylar bu günün gözüyle bakmak Vahabzade'nin ilgi alanının genişliğinden, derinliğinden ve zenginliğinden ileri gelir:

*Sultanlar milleti
Korkuta bildi,
Doğru konuşanı,
Astılar dardan.²⁵⁷
Altın saraylarda
Ferman verildi
Tarih gelip geçti
Aç komalardan*

Tarih çoktan gelip geçmiştir. Ne haklılar kaldı ne de haksızlar. Bazılarına göre tarih «yokluk âlemine» gark oldu diye azap çekmeye değmez. Fakat Vahabzade tarihi bugünün gözüyle değerlendirir ve tarihin bugünün insanlarıyla yakından münasebetinin olduğuna vurgu yapar.»²⁵⁸

Cengiz AYTMATOV

Hüzün Şairi

«Vahabzade'nin dilinde bir çeşit sıcaklık ve hüznün gizlidir. Azerbaycan Türkçesini bilmeseniz de onun şiirlerini dinlediğinizde zevk alırsınız. Şiirlerinin tercümelerini okuduğunuzda dilin güzelliği arkasında

²⁵⁷ Darağacı.

²⁵⁸ Azerbaycan'ın Bahtiyarı, s. 190.

gizlenen derin hüznü görürsünüz. Sanki onun şiirleri Azerbaycan narı gibidir. Kabuğunu yerseniz acıdır, suyunu içseniz tatlıdır. Vahabzade müstesna kabiliyete sahip bir şairdir. Bu mutluluk çoğu zaman birçok şaire nasip olmaz. Sözümü onun için yazdığım bir şiirle birtirmek isterim:

*Narın tatlı şiresi,
Acı, dertli şiirin meyvesidir, meyvesi!
Bir tatlılık gizlidir her acılık içinde,
Narın tatlı şiresi, acı narın içinde.»²⁵⁹*

Yevgeni YEVTUŞENKO

Sözün Sihri

«Vahabzade'yi ben çok az gördüm. Kendisini iki defa Bakü'de, iki defa da Moskova'da gördüm. Hatırimda onun tebessümü kaldı. Onun nasıl gülümsediğini tespit etmek çok zordur. Nazik, utangaç veya kibirli bir gülümseme miydi bu? Asla hayır. Bu tebessümün arkasında keder vardı, hüznü vardı. Keder ve hüznü çağrıştıran tebessüm suni olamaz. Bu tür tebessüm, sadece haletiruhiyeden ve terbiye usulünden hâsıl olmaz, aynı zamanda karakterden insanlara yakın olmaktan doğar. Aynı zamanda bu tebessüm sadece yüzün bir ifade şekli de değildir. Bütün varlığının ifadesidir bu tebessüm. İcra edilen fevkalade işlerin neticesinde hâsıl olan tebessümdür, muallimlik, ocak başındaki ustanın tebessümüdür. Sonradan öğrendiğime göre Vahabzade hocaymış. Kendisinin Azerbaycan Devlet Üniversitesinin profesörü olduğunu öğrendim.

Vahabzade şiirlerin de coşkun olduğu kadar, filozoftur da. Şiir sadece okunup seslenilmez, aynı zamanda

²⁵⁹ Azerbaycan'ın Bahtiyarı, s. 193.

gözle de görülür. Burada tasvirden eser alamet yoktur. Şiirlerin hepsinde şairin sınırları hissedilir, sözle arasındaki münasebet idrak edilir.

O, sürekli bir arayış içerisinde olan ve rahatsız edici düşüncelerin şairidir. Beşer tefekkürünün yolu onu derinden heyecanlandırır. O, uzayın sırlarını keşfeden en yüce, en büyük zirvelerine hayran kalır. Aynı zamanda insan kalbinin de astronotu vardır ve burada ruhun olgunluğuna, sözle fiilin birliğine giden azaplı ve dikenli yollarda, aman Allahım!, ne kadar ak lekeler var! İşte Vahabzade nazımının mahiyeti budur.

İdealist insanlar, kendi adına değil, bir mesele hakkında, kendisinin vermiş olduğu sözler hakkında fikir yorar. Bahsedilen hususiyetleri kendisinde bulunduran insanlar, kendi işlerini yoluna koyamazlar, onlar hakkında eserleri ve yaptıkları işler konuşur. Bu vasıftaki insanların ortaya koydukları eserler insanları kendisine yakınlaştırır.

Vahabzade sözü ile fiili aynı olan bir şahsiyettir. Bir insan ve şair olarak karakterinin bu özelliğini sadece küçük şiirlerinde değil aynı zamanda insanları iyiliğe ve mertliğe çağıran manzum hikâyelerinde de görmek mümkündür. Vahabzade'nin kitaplarından birisinin adı da «Sonbahar Düşünceleri» ismini taşır. Aslında klasik bir konudur sonbahar. Ama her zaman canlıdır. Edebi ve her zaman gereklidir. Bu konuda, onun dile getirdiği fikirler atasözü gibidir.»²⁶⁰

Yegor İSAYEV

Dünyanın Mukadderatı İçin Mesuliyet

«Vahabzade'nin dünyasında «başkasının ağrısı» mefhumu yoktur. Her acı, her ağrı onu yakından ilgi-

²⁶⁰ Azerbaycan'ın Bahtiyarı, s. 194.

lendirir. Geçmişteki şairlerin, Fuzuli'nin, Nesimi'nin, Nizami'nin veya ilkel evlerde yaşayan, ekmeği olmayan insanların çektikleri sıkıntıları kendi acısı gibi kabul eder. Dünyaya bir baba gözüyle bakan şair gerçekten bir öğretmendir. Hayat için, gelecek için her şeyden önemlisi dünyanın mukadderatını değiştirmek için öğretmen olmuştur.

Bahtiyar son derece kalbi temiz bir insandır. Derin bilgisi, rengârenk duyguları ve fikirleri olan aydındır. Kısaca gerçek bir şairdir. İnsana hizmet şairin faaliyetlerine yön veren esas kaidedir. Onun taze, güzel şiirleri okuyucuyu hemen şiirlerde tasvir edilen âleme celp eder. Okuyucu bir anda onunla birlikte mücadele eder, sever, nefret eder. Şiirlerinde insanların duygu ve düşünceleri zenginleşir, ümitleri kanat açar. Ben Vahabzade'den hem insan hem şair olarak çok şey öğrendim.»²⁶¹

Rimma KAZAKOVA

Kalbin Ulvi Duyguları

«Şaire göre, yolların en çetini insanın kendisini anlamaya götüren yoldur. Başkasının derdini kendi derdin olarak görmek gerekir. Vahabzade'nin eserlerinin en ulvi gayesi idrak duygusudur. Söz sarrafı şairin ustalığının mana ve mahiyeti de bunun üzerine kurulmuştur.

Şair her şiirinde tabiidir. Samimidir sunilikten uzaktır. Bundan dolayı da onun sözlerine inanırsınız. Şiirde en acı his aldanmaktır. Hemen inanan okuyucu şairin sesine ses verir.

Şairin sesi hem fısıltı, hem itiraf hem de feryattır. O, şiirlerinin öyle böyle okunmasını istemez, aynı zamanda işitilmesini, benimsenmesini de ister. Fuzuli'nin, Ne-

²⁶¹ Kommunist Gazetesi, 11 Ekim 1984.

simi'nin, Vurgun'un yüksek anane ve varislik alameti sözü edilen keyfiyetlerde kendisini gösterir. O, yüzyılımızın sorunlarını derinden hissetmiş ve kavramıştır. Bunu eserlerin ahengi içerisinde dile getirir, kalbinin nuru ile de ışıklandırır.»²⁶²

Pavlo MOVÇAN

IV.IV. Şiirlerle Vahabzade

AD GÜNÜN OLSUN

Süleyman RÜSTEM

*Sen, ey nağmekarı aşkın, baharın,
Sana biganedir dinçlik, yorulmak.
Büyük saadettir uzun yolların
Yorulmak bilmeyen yolcusu olmak.*

*Geldin cephemize büyük inamla,
Ferahla izledim adımlarını.
Düşünüp hayatı, yazdın ilhamla,
Bahşettin halkına gönül varını.*

*Özünü eloğlu sanan şairin,
Şiirli nağmeli yılları solmaz,
Cenubun haline yanan şairin,
Uykusuz gecesi azapsız olmaz.*

*Deyirem Cenuptan yok olsun keder;
Yâdlar söndürmesin çırağımızı.
Çalsın hemişelik²⁶³ adalet zafer,
O toydan²⁶⁴ kesmek ayağımızı.*

²⁶² Azerbaycan'ın Bahtiyarı, s. 206.

²⁶³ Sürekli.

²⁶⁴ Düğün.

*Sanat bahçemize etri²⁶⁵, zineti
Canlı çiçeğimiz, güllümüz verir.
Bizim şiirimize doğru kıymeti
Sen, ben biliriz ki, elimiz verir.*

*Hürmeti, şöhreti kapılar döven,
Üreyi kurtlular kazana bilmez.
Menem, menem deyip, düşüne vuran
Dileği kurtlular kazana bilmez.*

*Ömürlük sayılar vicdanı temiz,
Yürekte sevenler el obasını.
Şair atalardan öğrenmişiz biz,
Ana şiirimizin elif basını.*

*Dostum, evvelki dek ön sırada ol,
Bol inciler yağsın dilinden senin.
Seni zirvelerde çağırır bu yol,
Kalemin düşmesin elinden senin.*

*Gel şair dostunu bir daha dinle,
Ömrünün en kaynar çağındasın sen.
Hemişe baharsan eserlerinde,
İlham senden küser yorulduğum desen.*

*Gel yazak, hey yazak, mükâfatımız,
Vatanın, milletin şad günü olsun!
Yeni eserimiz, söz icadımız
Sen de, men de ad günü olsun!²⁶⁶*

²⁶⁵ Koku.

²⁶⁶ Edebiyat ve İnce Sanat Gazetesi, 23 Ağustos 1985.

TÜKÜRÜK

Yusuf NEĞMEKAR

20 Ocak 1990 tarihinde Rus askerleri Bakü'ye girer. Binlerce insan Yirmi Yanvar meydanında Rus tanklarının önünde durur. Tanklar Azerbaycan halkının üzerine acımasızca sürülür. Sözü edilen tarihin sabahında televizyon stüdyosunda Rus General Ovcinnikov'la Bahtiyar Vahabzade karşı karşıya gelir. Şair hayatını tehlikeye atarak Rus generale:

– «Sen benim milletimin kanına giren faşistsin» der ve generalin yüzüne tükürür.

*Generalin yüzüne ne yağmur suyu,
Ne de çiy damlası, sıcak tükürük...
Gafil esaretin alçaltmaz boyu
Kısaldı, gururun boynu görecek.*

*Şair heyleyeydi sinesi dağlı?
O ki, öz halkının bağlı diliydi...
Günahsız kırılan milletin oğlu
Kanlı gözyaşını tükürmeliydi.*

*Gehete²⁶⁷ çıkanda en adi söz de,
Kalemi tutanda kederin donu-
Yıllarca sürtülüp sırtılmış²⁶⁸ yüzde
Hünerin «leysan»a²⁶⁹ döndürmek onu.*

*Duygu kümelenip gün gün dağ gibi,
Yürede yenilmez yürek olurmuş.
Bazen hava gibi, su, toprak gibi
Tükürük insana gerek olurmuş...*

²⁶⁷ Bulunmamak.

²⁶⁸ Arsızlaşmış.

²⁶⁹ Nisan yağmuru.

Canavar niyetini çekip çetine,
Susturan o çığlık hakkın sesiydi.
Yırtıcı yağının²⁷⁰ yad suratına,
Tükürük şehitlik mertebesiydi.

Mim min er yiğidi köpüren halkın,
Gazabı ağıdır²⁷¹, acı naladır²⁷².
Yalnız köleliğe tüküren halkın,
Yolu istibdattan istiklaledir.²⁷³

ASA ALMA

Neriman HASANZADE

«...Çekilmişem kınıma,
....Korkuyorum ben,
Yalan söylesem, Allah'tan
Doğru söylesem, bendeden»

Sen böyle demedin bir zaman şair,
Başında şimşekler çakanda böyle.
Kırk yıl satır altı haykıran şair,
Susar mı sengerden kalkanda böyle?!

Bendenin evini yıktı yalanlar,
O başa düşmedi faş olanacan.
Doğru demişler ki heykel olanlar
Taşa gömülmüşler taş olanacan.

Koy taş bassınlar, o taş arkadır,
Zirvenin marşını çalanlar deyir
Kartal yıldırımla savaşırmaktadır,
Yerde çekirgeyi serçeler yeyir.

Şair sözden ölür, asker mermiden,
Neylemek, talihler başkadır, şair.
Askeri sağaldıp yaşatan vatan,
Şairi öldürüp yaşadır, şair.

Bana o sözlerin bir başka gelir,
Görüp namertleri çok, için çekme.
Üstüne kalkanlı gürzeler²⁷⁴ gelir,
Elden kılıç verip, asa alma.²⁷⁵

BAHTİYAR

Hasay ÇAHANGİROV

Halk şairi Bahtiyar Vahabzade'yi ilk defa ekranlarda
ağlarken gördüm.

Öz sözünü devran yaman sert dedi,
Bir ülkeye yâdlar iki yurt dedi.
Ormanımızı içinden kurt yedi.
Meşe sındı, çınar uçtu, Bahtiyar!

Evimizde seçilmedik konaktan,
Müştekiyiz talih yazan bu vahttan.
Yüreğinde ağlayırdın ne vahttan,
Gözlerinde bu ne yaştı, Bahtiyar!

Damarımız nerde boştu buldular,
Hoş yüz görüp üstümüze çaptılar,²⁷⁶
Hakkımızı elimizden kaptılar,
Bildiler ki, beleş aştı, Bahtiyar!

²⁷⁰ Düşmanınin.

²⁷¹ Zehir.

²⁷² Feryat, figan.

²⁷³ Veten Sesi Gezeti, 29 Ocak 1993.

²⁷⁴ Bir yılan türü.

²⁷⁵ Azerbaycan Bahtiyarı, s. 392.

²⁷⁶ Hızla sürmek, kaçıp gelmek.

*Yağılara kan yutturup ezelim,
Ha çalıştım o gök üste düzelim.
Öz aklıma sille çekip öz elim,
Öz başıma oyun açtı, Bahtiyar!*

*Gâh İran'dan, gâh Turan'dan kovulan,
Bu toprakta doğru oldu, biz yalan.
Bozulmaz mı alnımıza yazılan?
Talih bize pis sataştı, Bahtiyar!*

*Yatanımız uyanıktan az değil,
Çaldığımız, vallah, saz değil.
Bu dünyanın yazı bize yaz değil,
Bizim için böyle kıştır, Bahtiyar!²⁷⁷*

MEMGANİ

Mehdi Münecimi

*Mektebi aşkta sen hatmi-kelam eylemisen,
Bu büyük medresede dersi tamam eylemisen.*

*Sen hayatın boyu dünyadan adalet diledin,
Şer'e meydan okuyup, zulme kıyam eylemisen.*

*Sabir'in, Şehriyar'ın şiirde gayret yolunu
Sen maharetle, cesaretle devam eylemisen.*

*Bahtiyar oldu adın, derd-gamı lezzetle yiyip,
Bilirik, sen özüne keyfi haram eylemisen.*

*Şeki şehirinde doğuldun, nefesin çattı bize,
Sen Azerbaycan'ı öz şiirine cem eylemisen.²⁷⁸*

İran, Meşhet Şehri

V. VAHABZADE'NİN HAYATINDA DÖNÜM NOKTALARI:

1. 1925 Şeki'de dünyaya geldi.
2. 1930'te Şeki'de Komünizm aleyhine isyan çıkınca 1933'te yakınları isyancılara yardım ettiği için babası ve amcaları tutuklanır. 1934 yılında Bakü'ye göçtü.
3. 1934 yılında ilkokul 3. sınıfı okur.
4. 1942 yılında orta öğrenimini tamamladı.
5. 1942 yılında Bakü Devlet Üniversitesi, Filoloji Fakültesi'ni kazandı.
6. 1945 yılında Yazarlar Birliği üyesi olmuştur.
7. 1947 yılında bu Fakülteden mezun oldu.
8. 1947 yılında aynı Üniversitede doktora öğrenimine başladı.
9. 1951 yılında «Samet Vurgun'un Lirikası» konulu doktora tezini tamamladı.
10. 1953 yılında 1942-1953 yılları arasında yazdığı şiirlerin büyük bir kısmını baskıdan dolayı yakıyor.
11. 1954 yılında meşhur Ana dili şiirini yazar.
12. 1959 yılında Gülüstan Poyeması adlı eserini yazmıştır.
13. 1960 yılında Gülüstan adlı Poyemasını yayımlamıştır.

²⁷⁷ Azerbaycanın Bahtiyarı, s. 394.

²⁷⁸ Azerbaycanın Bahtiyarı, s.393.

14. 1960'lı yıllarda başlayan Milli Azatlık Hareketi-
nin öncülerinden olmuştur.
15. 1962 yılında bu poyemadan dolayı görevli oldu-
ğu üniversiteden uzaklaştırılmıştır.
16. 1964 yılında tekrar görevine dönmüştür.
17. 1964'te «Samet Vurgun'un Hayat ve Yaradıcılığı»
konulu tezle İlimler Doktoru unvanını aldı.
18. 1974 yılında Emektar İncesanat Hadimi seçildi.
19. 1975 yılında Cumhuriyet ödülüne layık görül-
dü.
20. 1984 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Bir-
liği devlet mükâfatına layık görülmüştür.
21. 1985 yılında «Halk Şairi» unvanı verilmiştir.
22. 1980 yılında Azerbaycan İlimler Akademisi
«Muhbir Üyesi» seçilmiştir.
23. 1990 yılında Bakü Devlet Üniversitesinden emek-
liliğe ayrıldı.
24. 1995 yılında Azerbaycan Milli Bağımsızlık Müca-
delesinde göstermiş olduğu gayretlerden dolayı
İstiklal Madalyası verildi.²⁷⁹
25. 13 Şubat 2009 tarihinde vefat etti.

NOTLAR

²⁷⁹ Bahtiyar Vahabzade, www.vahabzade.net (25.02.2009).

12m

Türk Dünyasının Sesi

Bahtiyar VAHABZADE

Erdal Karaman

Texniki redaktor: Rauf KƏRİMOV
Bədii redaktor: Elnur ƏHMƏDOV
Səhifələyici: Pərvin MƏHƏRRƏMOV
Operator: Vüsal QƏDİROV

Yığılmağa verilmişdir: 02.04.2009.

Çapa imzalanmışdır: 29.05.2009.

Nəşrin ölçüsü: 60x84 16/1.

Fiziki çap vərəqi: 18.

Sifariş: 84. Sayı: 1500 ədəd.

Müqavilə qiyməti ilə.

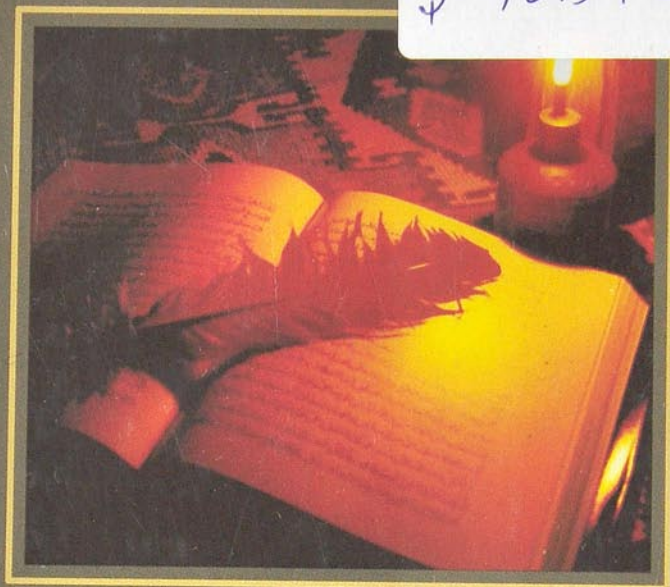

NURLAR

NƏŞRİYYAT-POLİQRAFIYA MƏRKƏZİ

Bakı, Az1122, Zərdabi pr. 78 / Tel: 4977021
Faks: 4971295 / E-poçtu: office@nurprint.com

Ş-1684 ①

Koy zaman ölçüsü zamanın olsun,
Bu ölçü ters düşer isteğimize.
Gün var ki yıldan da uzundur, uzun,
Yıl var ki günden de kısadır bize.

Bahtiyar Vahabzade